

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ЛИМАРЬ ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 347.952

**ДИСЕРТАЦІЯ
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАВЧИМ ПРОВАДЖЕННЯМ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ І. В.

Лимарь

Науковий керівник –
Гусаров Костянтин Володимирович,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Харків – 2023

АНОТАЦІЯ

Лимарь І. В. Судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2023.

У роботі досліджено особливості судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі та обґрунтовано доцільність реформування цього інституту з метою розширення контрольних повноважень судових органів при здійсненні цивільного судочинства, зокрема у рішеннях зобов'язального характеру.

Узагальнено наукові підходи до визначення виконавчого провадження та судового контролю у вітчизняній науці цивільного процесуального права, а саме: виконавче провадження визначено заключною стадією цивільного процесу, а здійснення судового контролю за виконанням судових рішень - складовою частиною судової діяльності, суд - суб'єктом правовідносин на стадії виконавчого провадження.

Визначено співвідношення ролі суду, органів та осіб примусового виконання, учасників виконавчого провадження на стадії примусового виконання судових рішень. Обґрунтовано необхідність подальшого реформування законодавчої бази у сфері регулювання примусового виконання судових рішень у цивільному судочинстві, розробки та запровадження у практичну діяльність нових важелів примусового виконання судових рішень, зокрема, судового контролю за станом виконання судових рішень у цивільних справах, спрямованого на недопущення та усунення порушення прав учасників виконавчого провадження та безпосередній судовий контроль за діями та бездіяльністю боржника.

Зроблено висновок, що подальше реформування галузі примусового

виконання рішень має бути орієнтовано на підвищення ролі суду у виконавчому провадженні шляхом надання суду, який ухвалив таке рішення, права самостійно визначати у виконавчому листі спосіб, порядок і строки виконання рішення, контролювати процес його виконання, завершуючи тим самим захист і поновлення порушених (оспорюваних) прав осіб.

Досліджено засади виконавчого провадження, доктринальні підходи до визначення поняття «виконання судових рішень у цивільних справах», історичну генезу виконавчого провадження в цивільному судочинстві, а також місце виконавчого провадження та судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень у цивільному процесі.

Обґрунтовано, що подальше реформування галузі примусового виконання судових рішень має бути орієнтовано на підвищення ролі суду у виконавчому провадженні шляхом надання йому можливості самостійно визначати спосіб, порядок та строки виконання власних рішень й контролювати стан їх виконання, завершуючи тим самим захист і поновлення порушених (оспорюваних) прав осіб, які звернулись до суду, вже на стадії примусового виконання.

Запропоновано внести зміни до чинного законодавства, а саме: викласти ч. 1 ст. 2 ЦПК України в такій редакції: «Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд, вирішення *та виконання* цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних, юридичних осіб, а також інтересів держави».

Досліджено контрольні повноваження органів судової влади у виконавчому провадженні, визначено їх місце в процесі захисту судом порушених прав учасників виконавчих правовідносин, розглянуто умови та порядок реалізації права на звернення до суду із скаргою на дії (бездіяльність) органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання судових рішень.

Зроблено висновок, що правосуддя та контрольні повноваження суду за

виконанням судового рішення мають спільну мету і спосіб її досягнення, а відтак контрольні повноваження судових органів виступають однією із форм реалізації правосуддя. Інститут примусового виконання судових рішень та судового контролю у виконавчому провадженні є обов'язковими складовими правосуддя та судового розгляду в цілому.

Наголошено, що судовий контроль в умовах інтеграційних процесів і в контексті проведення в Україні масштабних змін має стати самостійним видом державного контролю.

На основі системного підходу як напрямку наукового пізнання диференційовано види та форми судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень з урахуванням правил судової юрисдикції та оновлених на законодавчому рівні процедур примусового виконання судових рішень у цивільному судочинстві.

Зазначено, що судовий контроль на стадії примусового виконання судових рішень є особливою організаційно-правовою формою реалізації судової влади. Будучи наділений специфічними особливостями, судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі здійснюється в законодавчо закріпленій компетенції, встановленій Конституцією та законами України, в процесуальній формі, з урахуванням вимог юрисдикції та підсудності цивільних справ.

Розглянуто окремі правові аспекти правового статусу суб'єктів виконавчого провадження у цивільному процесі та різні аспекти критеріїв класифікації суб'єктів виконавчого процесу у законодавстві, які ґрунтуються на підходах щодо поділу учасників процесу на групи за певними критеріями. Базовим підходом відзначено поділ учасників виконавчих процесуальних правовідносин за критерієм їх заінтересованості. Акцентовано увагу на важливості законодавчого врегулювання правового статусу осіб, які хоча і не є учасниками чи сторонами виконавчого провадження, однак права яких порушені рішеннями чи діями виконавця або іншою посадовою особою органу ДВС.

Доведено, що компетенційні повноваження суду цивільної юрисдикції у виконавчому провадженні є складовою частиною кожної його стадії, починаючи зі звернення судового рішення до виконання, коли суд вчиняє процесуальну дію з видачі виконавчого листа, санкціонування найбільш важливих процесуальних виконавчих дій і завершуючи реалізацією судом контрольних повноважень за виконавчим провадженням шляхом розгляду скарг на рішення чи діяння виконавців й інших посадових осіб органу ДВС під час виконання судового рішення у цивільному процесі.

Враховуючи розбіжності у врегулюванні суб'єктів звернення зі скаргою на рішення чи діяння виконавців або посадових осіб органів ДВС, встановлених статтями 447 ЦПК України та 74 Закону України «Про виконавче провадження», запропоновано доповнити ч. 1 ст. 447 ЦПК України в частині визначення суб'єктів звернення з такою скаргою не лише сторонами виконавчого провадження, а й іншими учасниками виконавчого провадження, як це передбачено ст. 74 даного Закону, з урахуванням їх зацікавленості й лише в межах порушених прав чи обов'язків.

Визнано необхідним запровадити спрощене провадження в категорії справ, пов'язаних з реалізацією контрольних повноважень суду цивільної юрисдикції у виконавчому провадженні, з чітко визначеною процесуальною формою, порядком та умовами її застосування, що має супроводжуватись активним суддівським керівництвом процесу її розгляду та подальшим безальтернативним судовим контролем за виконанням ухваленого судом рішення.

Досліджено елементи законної сили ухвали суду цивільної юрисдикції у виконавчому провадженні та їх взаємозв'язок, включаючи критерії остаточності та правової визначеності як правових наслідків набрання законної сили ухвалою в категорії справ, пов'язаних з реалізацією судом контрольних повноважень за виконавчим провадженням у цивільному процесі, визначено правову категорію «законна сила рішення суду». Зроблено висновок, що складність визначення юридичної природи та меж дії

законної сили судових рішень обумовлена не лише відсутністю їх закріплення в теорії права, а й невизначеністю їх складових цивільним процесуальним законодавством та суперечливістю судової практики щодо підстав та поважності причин поновлення порушеного строку на оскарження судових рішень у досліджуваній категорії справ.

Розглянуто особливості представництва і правової допомоги адвоката на стадії примусового виконання судового рішення у цивільному процесі, що є підставою для реалізації права на правову допомогу через представництво. Зроблено висновок про необхідність удосконалення положень Закону України «Про виконавче провадження» не лише в частині забезпечення права на правову допомогу всіх суб'єктів виконавчого провадження, а й розширення кола учасників виконавчого провадження та осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій з визначенням їх прав та обов'язків.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані та обгрунтовані в ній висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані для вдосконалення положень цивільного процесуального законодавства України, які регулюють правовідносини, пов'язані з реалізацією контрольних повноважень судів цивільної юрисдикції на стадії примусового виконання судових рішень. У правозастосовній діяльності використання одержаних результатів та розробок дозволить удосконалити взаємодію між органами правосуддя, органами та особами примусового виконання судових рішень та учасниками виконавчого провадження на стадії примусового виконання судових рішень. Матеріали дисертації використовуватимуться у навчальному процесі при викладанні таких освітніх компонентів, як «Цивільний процес», «Судовий контроль у виконавчому провадженні», а також при підготовці відповідних методичних, навчальних посібників та підручників.

Ключові слова: судовий контроль, виконавче провадження, цивільне судочинство, Цивільний процесуальний кодекс України, правова допомога, законодавче врегулювання, контрольні повноваження суду.

SUMMARY

Lymar I. V. Judicial control over enforcement proceedings in civil process.

– Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for the philosophy doctor degree in specialty 081 «Law». – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkov, 2023.

The work examines the peculiarities of judicial control over enforcement proceedings in civil process and substantiates the feasibility of reforming this institution in order to expand the control powers of judicial bodies in the implementation of civil proceedings, in particular, in decisions of a binding nature.

The scientific approaches to the definition of enforcement proceedings and judicial control in the national science of civil procedural law are summarized, namely: enforcement proceedings are defined as the final stage of the civil process, the exercise of judicial control over the execution of court decisions is an integral part of judicial activity, and the court acts as the subject of legal relations at the stage executive proceedings.

The ratio of the role of the court, enforcement bodies and persons in enforcement proceedings is defined. The need for further reform of the legislative framework on executive proceedings, the development and introduction into practical activity of new elements of enforcement of acts of justice, namely judicial control over the state of execution of decisions in civil cases, aimed at eliminating violations of the rights of participants in executive proceedings, is substantiated.

It was concluded that further reform of the field of enforcement of decisions should be focused on increasing the role of the court in enforcement proceedings by giving the court that passed such a decision the right to independently determine in the enforcement letter the manner, procedure and terms of execution of the decision, to control the process of its implementation, concluding with the protection and restoration of violated (disputed) rights of persons.

The principles of executive proceedings, doctrinal approaches to the definition of the concept of "enforcement of court decisions in civil cases", the historical genesis of enforcement proceedings in civil proceedings, as well as the place of enforcement proceedings and judicial control at the stage of enforcement of acts of justice in civil proceedings are considered.

It has been proven that further reforming of the field of enforcement of decisions should be focused on increasing the role of the court in enforcement proceedings by giving it the opportunity to independently determine the method, order and terms of execution of the decision and control them, thus completing the protection and renewal of the violated (disputed) rights of persons.

It is proposed to make changes to the current legislation, namely: to set out Part 1 of Art. 2 of the Civil Code of Ukraine in the following wording: "The task of the civil judiciary is the fair, impartial and timely consideration, resolution and execution of civil cases with the aim of effective protection of violated, unrecognized or contested rights, freedoms and interests of individuals and legal entities, as well as the interests of the state."

The control powers of judicial authorities in enforcement proceedings are analyzed, their place in the process of protecting the violated rights of participants in legal relations by the court is determined, the conditions for exercising the right to appeal to the court with a complaint about the actions (inaction) of bodies and persons authorized to enforce court decisions are considered.

It was concluded that justice and the control powers of the court on the execution of the court decision have a common goal and the way to achieve it, and therefore the control powers of judicial bodies are one of the forms of justice implementation. The institution of enforcement of decisions and judicial control in enforcement proceedings are mandatory components of justice and judicial proceedings in general.

It is emphasized that judicial control in the context of integration processes and in the context of large-scale changes in Ukraine should become an independent type of state control.

On the basis of a systematic approach as a direction of scientific knowledge, the types and forms of judicial control at the stage of enforcement of court decisions are differentiated, taking into account the rules of judicial jurisdiction and procedures for the enforcement of court decisions updated at the legislative level.

It is noted that judicial control at the stage of enforcement is a special organizational and legal form of exercise of judicial power. Being endowed with specific features, it is carried out within the legally established competence established by the Constitution and laws of Ukraine, in a procedural form taking into account the requirements of jurisdiction and jurisdiction of civil cases.

Separate legal aspects of the legal status of the subjects of enforcement proceedings and various aspects of the criteria for the classification of subjects of enforcement proceedings in the legislation, which are based on approaches to dividing process participants into groups according to certain criteria, are considered. The basic approach is the division of participants in executive procedural legal relations according to the criterion of their interest. Attention is focused on the importance of legislative regulation of the legal status of persons who, although they are not participants or parties to enforcement proceedings, but whose rights have been violated by the decisions or actions of the executor or other official of the Internal Revenue Service.

It is proved that the competent powers of the court in the executive process are an integral part of each of its stages, starting with the application of the court decision to execution, when the court performs the procedural action of issuing a writ of execution, sanctioning the most important procedural executive actions, and ending with the exercise of control powers by the court by considering complaints against decisions or actions of executors and other officials of the Internal Revenue Service during the execution of a court decision.

Taking into account the differences in the regulation of the subjects of appeals against the decisions or actions of executors or officials of internal affairs bodies, established by Articles 447 of the Civil Code of Ukraine and 74 of the Law of Ukraine "On Executive Proceedings", it is proposed to add part 1 of Art. 447 of the

Civil Procedure Code of Ukraine in terms of determining the subjects of such a complaint not only by the parties to the enforcement proceedings, but also by other participants in the enforcement proceedings, as provided for in Art. 74 of this Law, taking into account their interest and only within the limits of violated rights or obligations.

It is recognized that it is necessary to introduce simplified proceedings in the category of cases related to the exercise of control powers of the court in executive proceedings, with a certain procedural form, order and conditions of its application, which should be accompanied by active judicial leadership of the process of its consideration and further judicial control over the implementation of the adopted decision.

The elements of the legal force of a court decision in enforcement proceedings and their interrelationship were studied, including the criteria of finality and legal certainty as legal consequences of the decision gaining legal force in this category of cases, the legal category "legal force of a court decision" was defined. It was concluded that the difficulty of determining the legal nature and limits of the legal force of court decisions is due not only to the lack of their consolidation in the theory of law, but also to the uncertainty of their components in civil procedural legislation and the inconsistency of court practice regarding the grounds and validity of the reasons for renewing the violated term for challenging the act of justice.

The peculiarities of representation and legal assistance of a lawyer at the stage of enforcement of a court decision, which is the basis for realizing the right to legal assistance through representation, are considered. It was concluded that it is necessary to improve the provisions of the Law of Ukraine "On Executive Proceedings" not only in terms of ensuring the right to legal assistance of all subjects of executive proceedings, but also expanding the circle of participants in enforcement proceedings and persons involved in the implementation of executive actions with the determination of their rights and responsibilities.

The practical significance of the obtained results lies in the improvement of the provisions of the civil procedural legislation of Ukraine, which regulate legal

relations related to the implementation of control powers of civil jurisdiction courts at the stage of enforcement of decisions of civil jurisdiction courts. In law enforcement, this significance is manifested in the exercise of the right to appeal to the court with complaints in the order of judicial control over executive proceedings in civil proceedings and the expansion of the court's control powers in executive proceedings. The results of the dissertation will be used in the educational process when teaching such educational components as "Civil Process", "Judicial Control in Executive Proceedings", as well as in the preparation of relevant methodical, training manuals and textbooks.

Keywords: judicial control, enforcement proceedings, civil process, Civil Procedure Code of Ukraine, legal aid, legislative regulation, control powers of the court.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лимарь І. В. Конституційні засади юрисдикції цивільних судів. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 1 (11). С. 1–12. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/104148/99322>.
2. Лимарь І. В. Реформа системи виконання судових рішень: передумови та перспективи розвитку. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 90–98. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.143.143333>.
3. Lyumar Iryna. Efficiency of judicial civil solvency decisions in Azerbaijan Republic and Ukraine: Processing news and judicial control in the executive proceedings. *International law and integration problems*. 2018. No. 3 (55). P. 88–94. (Республіка Азербайджан).
4. Лимарь І. В. Дискусійні питання місця виконавчого провадження в системі права України. *Інформація і право*. 2019. Вип. 2 (29). С. 186–193.
5. Lyumar Iryna. Conceptual environment of shipping ownership in the structure of the power supply mechanism and realization of the function of shipping control in

civil circumstances. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 4 (2). P. 114–119. (Словацька Республіка).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Лимарь І. В. Юрисдикція цивільних судів: сучасний погляд законодавця. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри* : зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 7-8 квітня 2017 р.). Кропивницький : КОД, 2017. С. 323–324.

2. Лимарь І. В. Деякі аспекти судового контролю за виконавчим провадженням у нормах ЦПК України редакції 2017 р. *Проблеми подальшого вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 груд. 2017 р.). Харків, 2017. С. 282–284.

3. Лимарь І. В. Судова влада у структурно-функціональному аспекті її реалізації та судово-контрольної діяльності. *Матеріали круглого столу, присвяченого 105-й річниці від дня народження видатного вченого у галузі цивільного процесуального права, доктора юридичних наук, професора С. Ю. Каца* : зб. тез. (м. Харків, 15 груд. 2020 р.). Харків : ТОВ «Оберіг», 2020. С. 84–87.

4. Лимарь І. В. Гарантії реалізації суб'єктивного права на захист у виконавчому провадженні шляхом звернення до суду із скаргою на дії (бездіяльність) органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання рішень суду. *Юридична осінь 2021* : міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Харків, 18 листоп. 2021 р.). Харків, 2021. С. 226–228.

5. Лимарь І. В. Процесуальна форма виконання рішень зобов'язального характеру. *Матеріали круглого столу, присвяченого 100-й річниці від дня народження завідувача кафедри цивільного процесу Харківського юридичного інституту (1972–1981 рр.), доцента Леоніда Яковича Носка* (м. Харків,

15 груд. 2021 р.). Харків : ТОВ «Оберіг», 2022. С. 86–89.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ	15
1.1. Стан нормативного врегулювання та наукових розробок виконавчого провадження	15
1.2. Генеза інституту виконавчого провадження в цивільному процесі та контролю за його законністю	35
1.3. Виконавче провадження у структурі цивільного судочинства	50
Висновки до розділу 1	69
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ТА СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ ДО СУДУ РІШЕНЬ, ДІЙ АБО БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, НАДІЛЕНИХ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	71
2.1. Реалізація контрольної функції суду у виконавчому провадженні в цивільному процесі	71
2.2. Диференціація судового контролю за виконавчим провадженням (види і форми)	92
2.3. Реалізація права на звернення до суду із скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання рішень суду	111
Висновки до розділу 2	131
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФОРМ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗГЛЯДУ СУДОМ СКАРГ НА РІШЕННЯ, ДІЇ АБО БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, НАДІЛЕНИХ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	133
3.1. Цивільна процесуальна форма розгляду скарги судом першої	

інстанції	133
3.2. Особливості законної сили ухвали суду та її остаточність	148
3.3. Особливості інстанційного перегляду ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги	169
Висновки до розділу 3	200
ВИСНОВКИ	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	207
ДОДАТКИ	245

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДВС	Державна виконавча служба
ЕКПЛ	Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КС України	Конституційний Суд України
ООН	Організація Об'єднаних Націй
Рішення або (чи) діяння	Рішення, дії або бездіяльність
СРЕЈ	Європейська комісія з ефективності правосуддя
Угода	Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України
ЦПК УРСР	Цивільний процесуальний кодекс Української РСР

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження обумовлено її важливістю для досягнення основної мети цивільного судочинства – своєчасного розгляду та вирішення цивільних справ, що можливо лише у випадку реального виконання судового рішення. Актуальність обраної теми визначається необхідністю пошуку шляхів підвищення ефективності здійснення правосуддя, формування ефективно діючого інституту виконавчого провадження та його складової – судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному процесі.

Закріплення на конституційному рівні європейської ідентичності Українського народу та незворотності європейського і євроатлантичного курсу держави, а також прагнення розвивати й зміцнювати демократичну, соціальну та правову державу зумовлює необхідність реформування національного цивільного процесуального законодавства, зокрема в частині судового контролю за виконавчим провадженням, метою якого є належне виконання судових рішень. Саме таку ідею закріплено у преамбулі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Зокрема, статтями 14 та 24 Угоди передбачено співробітництво її сторін у підвищенні ефективності судової влади, одним з елементів якої є забезпечення фактичного виконання судових рішень. Реалізація цього положення повною мірою кореспондується зі змістом ч. 2 ст. 24 Угоди відносно необхідності розвитку подальшого судового співробітництва між Україною та ЄС у цивільних справах на підставі багатосторонніх правових документів, передусім Гаазьких конвенцій, учасницею яких є Україна.

При цьому важливе значення мають наміри нашої держави щодо просування процесу реформ та адаптації європейського законодавства до національного. Це сприятиме поступовій економічній інтеграції та поглибленню політичної асоціації. У даному контексті вибір теми дисертаційного дослідження зумовлений пошуком раціональних шляхів вдосконалення національного

цивільного процесуального законодавства в частині судового контролю за виконавчим провадженням з урахуванням нових вимог щодо виконання судових рішень, викладених у Законі України «Про виконавче провадження» в частині виконання рішень судів цивільної юрисдикції. Ефективно діюча система примусового виконання судових рішень не може існувати без ефективного судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі. Конституцією України, а саме статтею 124 закріплено положення щодо обов'язковості виконання судових рішень.

Прийняття у 2016 р. законів України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» обумовлено міжнародними зобов'язаннями, які Україна взяла на себе, ратифікуючи Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), та активізацією процесів європейської інтеграції, що спричинило еволюційний перехід до якісно нової системи виконання судових рішень. У цьому аспекті запровадження ефективних інструментів остаточного правового захисту права кожного шляхом реалізації приписів актів правосуддя неможливо без визначення в ході реформи цивільного процесуального законодавства механізму судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі, який потребує вдосконалення з огляду на вищезазначені обставини. Поряд із цим продовження реформування системи правосуддя має орієнтуватись насамперед на посилення забезпечення виконання судових рішень, в тому числі й по цивільним справам.

Результати аналізу матеріалів судової практики з часу рекодифікації цивільного процесуального законодавства у 2017 р. свідчать про динаміку щодо збільшення розглянутих судами цивільної юрисдикції справ у категорії скарг та заяв у процесі виконання рішень. Так, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень у 2017–2020 рр. розглянуто справ даної категорії: касаційною інстанцією – більше 4500, апеляційною – 9400, першою – 142 800. Така статистика свідчить про актуальність дослідження інституту судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві з метою подальшого

вдосконалення його організаційно-правових механізмів.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційної роботи стали праці провідних українських і зарубіжних вчених, присвячені загальним питанням виконавчого провадження, зокрема С. Н. Абрамова, В. Б. Авер'янова, А. М. Безрукова, Ю. П. Битяка, І. П. Голосніченка, Н. Ю. Голубевої, М. А. Гурвича, К. В. Гусарова, Є. В. Додіної, П. П. Заворотька, Р. А. Калюжного, Л. В. Ковалюка, В. А. Кройтора, В. В. Комарова, Н. Р. Нижник, В. М. Притуляка, О. В. Рожнова, В. С. Стефанюка, В. І. Тертишнікова, М. К. Треушнікова, С. Я. Фурси, Є. І. Фурси, Т. А. Цувіної, В. М. Шерстюка, М. Й. Штефана, С. В. Щербак, В. В. Яркова та ін.

Нормативно-правовою основою підготовки роботи стали положення Конституції України, Цивільний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс Української РСР, закони України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», інші підзаконні нормативно-правові акти України, а також окремі нормативно-правові акти зарубіжних країн, зокрема Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та рішення Європейського суду з прав людини.

Незважаючи на існування великої кількості наукових праць із даної проблематики, контрольні функції суду за виконавчим провадженням у цивільному процесі на дисертаційному рівні не вивчались, а у наукових працях розглядались фрагментарно. Прийняття в рамках судових реформ нових нормативно-правових актів у сфері примусового виконання судових рішень цивільної юрисдикції по-новому актуалізують дослідження обраної проблематики.

Таким чином, необхідність удосконалення сфери примусового виконання судових рішень в Україні, забезпечення існування реального та ефективного контролю судових органів за примусовим виконанням своїх рішень у цивільному судочинстві, з одного боку, та відсутність комплексних наукових досліджень цієї проблематики – з іншого, обумовлюють актуальність обраної теми і вказують на необхідність комплексного дослідження особливостей цивільно-правового

забезпечення реалізації заходів примусового виконання рішень судів цивільної юрисдикції в Україні та участь суду на стадії примусового виконання судових рішень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 3 від 21 листопада 2017 р.) й узгоджується з планом науково-дослідних робіт кафедри цивільного процесу Університету в межах державної цільової комплексної програми 2011–2025 рр. «Судова влада: проблеми організації та діяльності» № 0111u000957.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є визначення сутності судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі та обґрунтування доцільності внесення змін до цивільного процесуального законодавства в частині судового контролю за виконавчим провадженням з урахуванням вимог сьогодення.

Виходячи з поставленої мети основну увагу зосереджено на вирішенні таких завдань:

– охарактеризувати сучасний стан наукової розробки проблем судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі при здійсненні правосуддя в цивільних справах, а також еволюцію правового регулювання відповідних відносин;

– визначити місце виконавчого провадження у структурі цивільного судочинства у зв'язку з характеристикою генези виконавчого провадження в структурі цивільного процесу та контролю за його законністю поряд із реалізацією контрольної функції суду у виконавчому провадженні в цивільному процесі;

– розкрити особливості диференціації судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі;

– визначити процедуру реалізації права на звернення до суду із скаргою на дії або бездіяльність органів та осіб, які уповноважені здійснювати примусове

виконання судових рішень у цивільному процесі;

– внести пропозиції щодо удосконалення процедури розгляду судом скарг на рішення, дії чи бездіяльність вказаних вище суб'єктів виконавчого провадження у цивільному процесі;

– визначити зміст контрольних повноважень органів судової влади за виконавчим провадженням у цивільному процесі;

– з'ясувати шляхи підвищення ефективності механізмів примусового виконання судових рішень у цілому та судового контролю, зокрема на стадії примусового виконання судових рішень у цивільному процесі.

Об'єктом дослідження є цивільні процесуальні правовідносини, що виникають у сфері реалізації судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі між суб'єктами виконавчих правовідносин.

Предмет дослідження – судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі: теоретичні та правові основи.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнонаукові та спеціальні наукові методи: *діалектичний* – застосовувався при розгляді досліджуваних проблем та визначенні основних напрямів удосконалення ефективності реалізації контрольних повноважень органами судової влади на стадії примусового виконання судових рішень у цивільному судочинстві (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *історичний* – при дослідженні історичної генези виконавчого провадження в цивільному процесі та контролю за його діяльністю, місця виконавчого провадження у стадійній побудові цивільного процесу України (підрозділи 1.2, 1.3); *системний* – при розгляді питань реалізації контрольної функції суду у виконавчому провадженні та диференціації видів судового контролю за виконавчим провадженням (підрозділи 1.1, 2.1, 2.3); *формально-юридичний* – при аналізі норм чинного законодавства (підрозділи 1.2., 2.3, 3.1, 3.2, 3.3); *логічний* – при тлумаченні норм права (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3); *аналітичний* – при узагальненні взаємозв'язків, що існують між судовою владою та органами та особами, наділеними повноваженнями примусового виконання судових рішень цивільної

юрисдикції; порівняльно-правовий – при порівняльному аналізі сучасного стану запровадження на законодавчому рівні судового контролю у виконавчому провадженні з його застосуванням у попередні періоди (підрозділ 1.2). Використано й інші методи наукового пізнання, що в комплексі сприяло об'єктивності, всебічності та повноті дослідження й зроблених на його підставі висновків.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є першим дисертаційним дослідженням, в якому після оновлення цивільного процесуального та виконавчого законодавства в рамках масштабної судово-правової реформи визначено особливості виконавчого провадження і контрольних повноважень суду за виконавчим провадженням у цивільному процесі з урахуванням новітніх концепцій європейського спрямування та вимог сьогодення. В дисертації обґрунтовано доцільність подальшого реформування інституту судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі з метою розширення контрольних повноважень судових органів при здійсненні цивільного судочинства, особливо в рішеннях зобов'язального характеру.

Основними науково-теоретичними та практичними результатами дослідження, що зумовлюють його новизну, є такі:

вперше:

– запропоновано узагальнюючі ознаки наукових підходів з питань виконавчого провадження та судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень з урахуванням сучасного стану науки цивільного процесуального права в частині судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі;

– охарактеризовано правове підґрунтя взаємовідносин судових органів, а також органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання актів правосуддя, як комплексний правовий інститут, що включає в себе інституційний і функціональний підходи формування обсягу контрольних повноважень суду на стадії примусового виконання рішень суду цивільної юрисдикції з метою захисту порушених законних прав та інтересів учасників виконавчого провадження;

– запропоновано повноваження суду на стадії примусового виконання судових рішень в цивільних справах з метою їх здійснення поділити на:

- 1) організаційно-розпорядчі дії суду у виконавчому провадженні, до складу яких віднести: вирішення окремих питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, і сприяння реалізації судових рішень на стадії їх примусового виконання;
- 2) судовий контроль за правомірністю здійснення виконавчого провадження при примусовому виконанні рішень судів цивільної юрисдикції, а саме: розгляд скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців і посадових осіб органів ДВС;

– зроблено висновок про наявність тенденцій щодо виокремлення в окрему галузь права виконавчого провадження та перспективність даного кроку;

– розкрито юридичну природу та процесуальні особливості реалізації судом контрольних повноважень на стадії примусового виконання судових рішень у цивільному судочинстві;

– обґрунтовано науково-теоретичну конструкцію поняття «судовий контроль за виконавчим провадженням» з урахуванням оновленого змісту цивільного процесуального законодавства;

– враховуючи розбіжності у врегулюванні суб'єктів звернення зі скаргою на рішення чи діяння виконавців або посадових осіб органів ДВС, встановлених статтями 447 ЦПК України та 74 Закону України «Про виконавче провадження», запропоновано доповнити ч. 1 ст. 447 ЦПК України в частині визначення суб'єктів звернення з такою скаргою не лише сторонами виконавчого провадження, а й іншими учасниками виконавчого провадження, як це передбачено ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», з урахуванням їх зацікавленості й виключно в межах порушених їх прав чи обов'язків;

удосконалено положення про:

– сутність правової категорії остаточності та положень про правові наслідки набрання законної сили ухвалою суду, що постановляється за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність виконавця або іншої посадової особи органу ДВС під час примусового виконання судового рішення;

– зміст нормативно-правової класифікації суб'єктів виконавчого

провадження, до складу яких, окрім органу судової влади, віднесено такі групи осіб: 1) стягувач та боржник; 2) органи та особи, наділені повноваженнями примусового виконання рішень; 3) інші особи, які залучаються до проведення виконавчих дій (поняті, працівники поліції, органів опіки та піклування та ін.);

набули подальшого розвитку положення про:

– характеристику об'єктів судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі та суб'єктів реалізації права на застосування процесуального порядку захисту порушених прав та інтересів сторін виконавчого провадження. До складу суб'єктів виконавчого провадження, окрім інших, віднесено органи судової влади, що має бути закріплено на законодавчому рівні;

– особливості реалізації права на звернення до суду із скаргами на рішення, дії або бездіяльність (далі рішення або діяння) органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання судових рішень, а саме: 1) визначення строку та порядку повідомлення судом заінтересованих осіб у розгляді скарги шляхом надсилання відповідного процесуального документа; 2) з огляду на відсутність правових наслідків невиконання вимог ст. 453 ЦПК України щодо повідомлення виконавцем або органом ДВС про виконання ухвали суду, постановленої за результатами розгляду скарги у 10-денний строк, запропоновано встановити можливість притягнення до юридичної відповідальності цих осіб; 3) запропоновано на законодавчому рівні передбачити можливість звернення скажника із заявою про відмову від розгляду скарги та відповідну процесуальну дію суду на подачу такої заяви;

– необхідність законодавчого визначення: процесуального порядку розгляду судом скарг у виконавчому провадженні, а саме, особливостей процедури скороченої форми розгляду таких скарг, їх змісту і форми, передумов такого розгляду тощо. Акцентовано увагу на тому, що запровадження скороченої форми судочинства при розгляді скарг у виконавчому провадженні має бути не лише прискорене провадження, а й спрощення процесуальних вимог до дій учасників процесу і діяльності суду.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що

сформульовані в дисертаційній роботі висновки, пропозиції та рекомендації, можуть бути використані:

– у правотворчій діяльності – для вдосконалення положень чинного цивільного процесуального законодавства України, що регулюють відносини, пов'язані з реалізацією контрольних повноважень органом судової влади на стадії примусового виконання судових рішень цивільної юрисдикції;

– у правозастосовній діяльності – шляхом реалізації права на звернення до суду із скаргами в порядку судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі та розширення контрольних повноважень суду у виконавчому провадженні;

– у навчальному процесі – при викладанні таких освітніх компонентів, як «Цивільний процес», «Судовий контроль у виконавчому провадженні», а також для підготовки відповідних методичних і навчальних посібників та підручників.

Апробація результатів дисертації. Одержані в ході дисертаційного дослідження висновки та узагальнення доповідались й обговорювались на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, а саме: «Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри» (м. Кропивницький, 7-8 квітня 2017 р.); «Проблеми подальшого вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав» (м. Харків, 21 груд. 2017 р.); «Матеріали круглого столу, присвяченого 105-й річниці від дня народження видатного вченого у галузі цивільного процесуального права, доктора юридичних наук, професора С. Ю. Каца» (м. Харків, 15 груд. 2020 р.); «Юридична осінь 2021» (м. Харків, 18 листоп. 2021 р.); «Матеріали круглого столу, присвяченого 100-й річниці від дня народження завідувача кафедри цивільного процесу Харківського юридичного інституту (1972–1981 рр.), доцента Леоніда Яковича Носка» (м. Харків, 15 груд. 2021 р.).

Структура та обсяг дисертації зумовлені предметом, метою і завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять

підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 247 сторінок, із них основний текст викладено на 206 сторінках, список використаних джерел (430 найменувань) – на 38 сторінках, а також додатки – на трьох сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. Стан нормативного врегулювання та наукових розробок виконавчого провадження

У вітчизняній науці цивільного процесуального права після введення в дію оновленого Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [1], законів України «Про виконавче провадження» [2] й «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [3], питання судового контролю за виконавчим провадженням фактично залишалися поза уваги правників. У контексті нашого дослідження певний науковий інтерес становить дисертаційна робота В. М. Притуляка, присвячена особливостям повноважень суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах та взаємодії органів правосуддя з органами примусового виконання [4]. З урахуванням змін, внесених суттєво оновленим процесуальним законодавством, реформами органів правосуддя та суміжних правових інститутів, прийняттям нових законів, що стосуються примусового виконання судових рішень, метою нашої дисертаційного дослідження є насамперед аналіз питань, безпосередньо пов'язаних з контрольними повноваженнями судових органів України на стадії примусового виконання актів правосуддя в цивільному процесі.

Судові рішення, якими б вірними й справедливими вони не були, не матимуть авторитету та необхідного ефекту, не будуть служити засобом захисту прав сторін й укріпленню правопорядку, якщо вони не будуть виконуватися [5, с. 176; 6, с. 212]. Фактичне виконання рішень не тільки поновлює порушені права фізичних та юридичних осіб, а й сприяє зміцненню законності та правопорядку в суспільстві, є показником якості функціонування всього механізму правового регулювання суспільних відносин.

Не виконані добровільно рішення судових та інших юрисдикційних органів

(посадових осіб) (далі – рішення) виконуються примусово спеціально уповноваженими органами та особами, які наділені гарантіями своєї незалежності, пов'язаними із заборонаю протиправного втручання в їх діяльність у порядку, передбаченому законами України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [7, с. 96]. На стадії примусового виконання рішень судом реалізуються специфічні функції, які вирішують найбільш важливі й значущі питання у виконавчому провадженні, передбачені законом. Після набрання законної сили судовим рішенням на суд покладаються повноваження щодо вирішення процесуальних питань, пов'язаних з його виконанням і здійсненням судового контролю за виконавчим провадженням, належною реалізацією посадовим особами власних повноважень на стадії примусового виконання рішень суду з метою їх виконання. Однак фактично контрольні повноваження суду за станом виконання актів правосуддя цивільним процесуальним законодавством обмежені розглядом скарг сторін виконавчого провадження щодо рішень, дій або бездіяльності (далі – рішень або діянь) виконавців чи інших посадових осіб органу державної виконавчої служби (далі – ДВС) під час виконання судових рішень.

Крім того, ці положення відображені в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) [8], в інтерпретації практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) [9] в аспекті тлумачення конвенційного права кожного на справедливий судовий розгляд та ефективне відновлення у правах упродовж розумного строку. Так, у 2009 р. пілотним рішенням ЄСПЛ у справі «Іванов проти України» було визнано невиконання рішень національних судових органів в Україні структурною проблемою, яка залишається невирішеною у зв'язку з чим сторони, права яких порушені, не мають ефективних засобів правового захисту [10]. Цим же рішенням було надано рекомендації щодо запровадження ефективних засобів правового захисту права на розгляд справ та виконання судових рішень в розумний строк, які й сьогодні залишаються прогалинами інституту примусового виконання рішень в нашій державі та потребують подальших змін. Зволікання із вжиттям кардинальних заходів у вирішенні

системної проблеми своєчасного невиконання судових рішень призвело до збільшення кількості аналогічних скарг до ЄСПЛ, поданих уже після пілотного рішення. У зв'язку з цим Велика Палата ЄСПЛ рішенням у справі «Бурмич та інші проти України» виключила зі списку заяв, що підлягають розгляду, 12 143 заяви проти України, які стосувалися надмірної тривалості невиконання рішень національних судів, та передала до Комітету міністрів Ради Європи з метою їх оброблення в рамках заходів загального характеру, які повинна вжити Україна під наглядом цього органу. ЄСПЛ вважає виправданим затримання виконання судового рішення лише за виняткових обставин, проте нівелювання часових меж виконання рішень не може бути настільки тривалим, аби була знищена сама сутність права, яка захищається ч. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Зокрема, ЄСПЛ зазначає, що без остаточного виконання судового рішення право на доступ до правосуддя було б ілюзорним, конституційні гарантії громадян у цьому разі зводяться нанівець, а прийняття справедливого правосудного рішення повністю втрачає свою значущість і силу [11; 12].

Водночас у Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи «Виконання рішень ЄСПЛ» № 1787 (2011) від 26.01.2011 р. із занепокоєнням наголошується, що в Україні все ще існують основні системні недоліки, які спричиняють велику кількість випадків порушення Конвенції, що повторюються, і які серйозно підривають верховенство права. Ці проблеми пов'язані, зокрема, із хронічним невиконанням рішень національних судів [13].

З огляду на це Ю. В. Білоусов слушно зауважує, що перед державою стоїть низка завдань, які вимагають системного, невідкладного та раціонального вирішення на засадах взаємопорозуміння та забезпечення як майнової спроможності держави, так і гарантування виконання судових рішень [14, с. 55].

У межах нашого дослідження певний інтерес становить практика зарубіжних держав із застосування спеціальних механізмів правового захисту права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку на законодавчому рівні з урахуванням практики ЄСПЛ. Наприклад, Італія стала першою державою, яка запровадила такі заходи, прийнявши так званий Закон Пінто, що закріпив компенсаторний засіб захисту за надмірну тривалість судового розгляду, а саме

передбачав можливість подання заяви про відшкодування шкоди за порушення розумного строку судового розгляду до суду вищої інстанції. Водночас у Польщі набрав чинності Закон «Про скарги на порушення права сторони на розгляд без необґрунтованої затримки судового розгляду», який передбачав відповідальність у вигляді компенсації матеріальної та моральної шкоди за неналежні затримки під час виконання рішень. У Хорватії ухвалено новий Акт про суди, в якому главою «Захист права на справедливий судовий розгляд протягом розумного строку» закріплено принципові положення про засоби захисту цього права. У свою чергу у Словенії прийнято Акт про захист права на справедливий судовий розгляд без неналежних затримок, який передбачив два засоби правового захисту: перший – спрямований на прискорення процесу, другий – компенсаторного характеру у формі позову про порушення права [15, с. 5].

Численні реформи органів системи виконання наразі так і не вирішили ключові проблеми в системі примусового виконання судових рішень, до яких можна віднести: непомірну завантаженість державних виконавців, неефективність організаційної структури органів та осіб примусового виконання, відсутність оперативного доступу виконавців до інформаційно-пошукової системи з усіма реєстрами, яка б дозволила оперативно вирішувати питання щодо розшуку майна боржника, накладення на нього арешту та звернення на нього стягнення, відсутність дієвих механізмів контролю та відповідальності органів та осіб, наділених повноваженнями примусово виконувати судові рішення, наслідком чого є надзвичайно велика кількість невиконаних актів правосуддя поряд із порушенням строків вчинення виконавчих дій.

Саме на стадії реалізації прав, обов'язків, охоронюваних законом інтересів, підтверджених рішенням суду, відбувається реальний їх захист. Ефективність системи примусового виконання судових рішень є і науковим, і прикладним завданням, без вирішення якого неможливо забезпечити ні конституційні, ні міжнародно-правові гарантії доступу до правосуддя, а належний рівень організації виконавчого провадження та можливість судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного або приватного виконавця сприяє підвищенню довіри до судової влади, її ефективності та дії права в цілому. Завдання суду не може обмежуватися ухваленням

судових рішень. Після набрання законної сили судовим рішенням на суд законодавцем покладено повноваження не лише щодо вирішення процесуальних питань, пов'язаних з його виконанням, а й щодо здійснення судового контролю за виконавчим провадженням, поведінкою виконавців та посадових осіб органу ДВС під час виконання ними рішень суду з кінцевою метою його реального та своєчасного виконання. Удосконалення та збільшення ролі суду у виконавчому провадженні має бути одним із пріоритетних напрямків у реформуванні процесуального законодавства, кінцевою метою якого є забезпечення гарантії законності та своєчасності під час примусового виконання рішень суду [16, с. 88].

Проблеми правового регулювання примусового виконання судових рішень, судового контролю за виконанням рішень судів цивільної юрисдикції як заключної стадії цивільного процесу, питання ефективності судових процедур перевірки судами законності поведінки органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання судових рішень і посадових осіб органів ДВС під час виконання ними судових рішень, процесуальні аспекти цивільного судочинства тією чи іншою мірою досліджувалися такими відомими вченими-процесуалістами, як М. Г. Авдюков [17], Ю. В. Білоусов [18–20], С. С. Бичкова [21], Д. Х. Валєєв [22], М. А. Вікут [23], М. А. Гурвич [24], В. В. Комаров [25], В. М. Притуляк [4], В. І. Тertiшніков [26], С. Я. Фурса, [27], Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова [28], М. Й. Штефан [29], С. В. Щербак [27; 30], С. О. Якимчук [31] та ін.

В умовах здійснення судово-правової реформи в Україні, визначенні конкретних напрямків розбудови сучасної моделі цивільного судочинства, серед яких особливе місце посідає приведення національного законодавства у відповідність до вимог міжнародних актів судової практики ЄСПЛ. Одним з основних напрямків забезпечення дієвості принципу обов'язковості судового рішення є уніфікація та диференціація національного законодавства, що має на меті забезпечення підвищення ефективності виконавчого процесу шляхом створення організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання судового рішення, удосконалення у процесуальному законодавстві положень щодо здійснення контролю органами правосуддя за виконанням судових рішень у цивільних справах, усунення надмірної

розгалуженості процесуальних норм у галузі виконавчого провадження, чисельних прогалин і колізій, які впливають на результативність роботи органів ДВС, тим самим надаючи можливість недобросовісному боржнику уникати виконання рішень. Аналіз наукової літератури засвідчує, що значна увага вчених зосереджена на дослідженнях суб'єктного складу виконавчих процесуальних правовідносин, організаційно-правової природи виконавчого провадження, його місця у правовій системі. Водночас поза їх увагою залишаються повноваження суду, пов'язані зі здійсненням судового контролю за виконанням рішень, механізмів його здійснення та відповідальність органів і осіб, які здійснюють примусове виконання рішень, що безпосередньо пов'язані з результативністю фактичного виконання судових рішень та обмежені в цивільному судочинстві лише розглядом судом скарг у виконавчому провадженні.

При дослідженні стану наукової розробки проблем судового контролю у виконавчому провадженні важливим видається визначення окремих поглядів на сутність понять «виконавче провадження», «примусове виконання рішень», «функції суду у виконавчому провадженні», виявлення дійсних і хибних сторін цих дефініцій, узагальнення спільних і виокремлення проблемних питань, формулювання власних визначень [111, с. 189].

У цивільному процесуальному законодавстві та в науці немає єдності в найменуванні стадії виконання судових рішень. Можна зустріти різні назви цієї стадії, а саме: «виконавче провадження», «виконавчий процес», «виконання судових рішень», «виконання судових постанов». Усі назви мають свої особливості багатогранного змісту кожної з зазначених вище, однак остання, а саме «виконання судових постанов», взагалі не охоплює всіх рішень, у т. ч. інших органів, що підлягають виконанню в порядку цивільного судочинства, передбачених законодавством. Отже, необхідно дослідити зміст та характеристику кожної з цих правових дефініцій задля визначення єдиної, що охоплює всі особливості даної стадії розгляду справи.

Як приклад, Р. Є. Гукасян вважав, що найменування даної стадії саме як «виконавче провадження» передбачає єдині засоби виконання рішень державних органів та інших несудових органів [32, с. 112]. Виконавче провадження має свою

форму та зміст, предмет і метод, які є змістовними й багатоплановими, а відтак наведене визначення цієї категорії є занадто узагальненим. Однак, поряд із зазначеним, основним напрямком все ж має бути єдність та однорідність процедурних правил для ефективного досягнення кінцевої мети правосуддя та в цілому регулювання даної правової галузі. На думку С. В. Щербак, поняття «виконавче провадження» фактично об'єднала декілька видів проваджень, тому їх об'єднання під єдиним загальним поняттям «виконавче провадження» є некоректним, а сукупність цих проваджень більш правильно слід називати «виконавчий процес» [30, с. 15]. Отже, на перший погляд, науковці при визначенні назви і змісту даної стадії відзначають спільну мету, яка повинна бути врахована, а саме об'єднання загальних вимог і процедурних правил для виконання всіх актів правосуддя, однак назву цієї стадії розгляду справи визначають по-різному.

Продовжуючи думки вчених, П. П. Заворотько також зазначав, що термін «виконавче провадження» не є вдалим, оскільки його значення підкреслює відособленість цієї стадії від інших стадій цивільного процесу в цілому і не вказує, що виконавче провадження є судовим, тобто здійснюється в порядку цивільного судочинства. Він підкреслював, що виконавче провадження є органічною частиною цивільного процесу та судовим, тобто таким, що здійснюється в порядку цивільного судочинства. Найбільш вдалим найменуванням, на думку науковця, є термін «судове виконання», що відображає приналежність виконання саме до цивільного процесу, його відмінність від інших видів примусового виконання та показує роль суду у виконанні [33, с. 141]. На думку науковця, саме поєднання у змісті найменування «виконавче провадження» цих трьох складових має бути відображено у визначенні досліджуваної стадії розгляду справи.

Зупинившись на характеристиці змісту такого терміна, як «виконавче провадження», слід відмітити й важливість визначення основних критеріїв змісту контрольних повноважень суду на стадії примусового виконання судових рішень. Зазначені категорії потребують більш глибокого наукового аналізу, адже їх відмежування від інших категорій сприятиме вирішенню питання про доцільність віднесення інституту примусового виконання рішень до певної галузі права,

усуненню колізій і прогалин у законодавстві, позитивно вплине на практику застосування чинного законодавства. Із викладеного формується практична необхідність більш глибокого вивчення цього питання, оскільки законодавство та механізми примусового виконання судових рішень потребують подальшого розвитку і вдосконалення. Не можна не погодитись із думкою С. О. Якимчук, що судовий захист, як і сама діяльність суду, не може вважатися дієвим, якщо судові рішення не виконуються або виконуються неналежним чином і без контролю суду за їх виконанням [34, с. 93].

Згідно із Законом України «Про виконавче провадження» виконавче провадження, як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), – це сукупність дій, визначених у даному Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, які визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, що відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню [2].

Так, на думку В. В. Комарова, виконавче провадження забезпечує досягнення матеріально-правової мети судової та несудової юрисдикційної діяльності. Зв'язок виконавчого провадження з попередніми стадіями судового процесу визначається єдністю цілей, що закріплені законом для всього судочинства в цілому і полягають у захисті прав та охоронюваних законом інтересів [25, с. 6]. На думку науковця, виконавче провадження може бути порушене не лише із судовим розглядом справи, а й розглядом справ іншими органами (адміністративними органами, нотаріатом, третейськими судами та ін.). Так само єдність цілей, закріплених для всього судочинства, наділяє виконавче провадження міжгалузевим «забарвленням».

У юридичній літературі формуються різні погляди щодо розуміння виконавчого провадження, більшість з яких мають право на існування. Наприклад, А. І. Перепелиця визначає виконавче провадження як стадію юридичного процесу, відносини в якій регулюються адміністративно-правовими нормами, здійснюються в межах адміністративного процесу і є завершальною стадією цивільного,

господарського регулювання виконавчих правовідносин тільки адміністративно-правовими нормами, а також віднесення виконавчого процесу до завершальної стадії цивільного, господарського, кримінального і адміністративного процесів [35, с. 5]. Не можна погодитися з думкою автора, оскільки процедура примусового виконання рішень регулюється не тільки адміністративно-правовими нормами, а й комплексом правових норм різних галузей права і, насамперед, цивільно-правовими нормами та законодавством про виконавче провадження.

Серед думок інших науковців та юристів-практиків можна зустріти визначення змісту поняття виконавчого провадження як сукупності дій і правовідносин, що виникають під час примусового виконання рішень органами ДВС [36, с. 7]. Однак поєднання таких категорій, як «дія» і «правовідносини», на нашу думку, є недоречним, ураховуючи їх різний юридичний зміст.

М. Й. Штефан характеризує виконавче провадження як урегульовані законодавством України суспільні відносини, що виникають і реалізуються в процесі примусового виконання між органами ДВС і посадовими особами, які здійснюють примусову реалізацію рішень, ухвал, постанов судових і несудових органів – з одного боку, та між особами, які беруть участь у виконавчому провадженні й залучаються до проведення виконавчих дій, – з іншого, на підставах, у спосіб та в межах, установлених законом [29, с. 5]. Вважаємо таке визначення більш вдалим, оскільки воно охоплює як сторони, так і зміст виконавчого провадження та його правові основи.

Не можна не погодитись і з тим, що термін «виконавче провадження» охоплює як сукупність правових норм, що регулюють умови і порядок виконання рішень судів й інших органів (посадових осіб), які підлягають примусовому виконанню в разі їх невиконання добровільно [18, с. 11], так і діяльність (сукупність процесуальних/процедурних дій) органів та осіб (насамперед державних виконавців) й інших учасників виконавчого провадження, яка спрямована на реалізацію юрисдикційних рішень, визначених законом, у передбаченій процесуальній формі.

С. В. Щербак розглядає термін «виконавче провадження» у декількох значеннях: 1) як сукупність норм, що регулюють відносини, що виникають із приводу

примусової реалізації виконавчих документів; 2) як процедуру вчинення виконавчих дій державним виконавцем, починаючи з відкриття виконавчого провадження до його закінчення; 3) як конкретну справу, що перебуває в ДВС та має свій реєстраційний номер [27, с. 119]. У широкому розумінні змісту досліджуваного правового терміна з таким визначенням цілком можна погодитися.

У теорії та практиці досить часто зустрічається ототожнення термінів «виконавче провадження» і «примусове виконання». Тому ми погоджуємося з думкою Б. М. Гука, що ці терміни можуть бути взаємозамінними з деякими застереженнями, оскільки термін «виконавче провадження» також має формальне відображення у відповідних процесуальних документах, які накопичуються у справі, що ведеться державним виконавцем, і теж має назву «виконавче провадження», а термін «примусове виконання» розуміється більше як процедура виконання. Науковець визначає зміст виконавчого провадження як сукупність правових норм, які регулюють організаційно-правові засади примусового виконання рішень, а також процесуальні правовідносини учасників юридичного процесу з реалізації рішень судів та інших органів (посадових осіб) [37, с. 104].

Слід зазначати, що термінологічне сполучення «стан наукової розробки» при вживанні відносно судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі, є доволі умовним, оскільки дана проблема до 90-х років ХХ ст. науковцями фактично не розроблялася. З огляду на це можемо запропонувати узагальнюючі ознаки наукових підходів щодо виконавчого провадження та судового контролю на цій стадії руху справи, відповідно до яких більшість вчених вважають, що:

- 1) виконавче провадження є заключною стадією цивільного процесу;
- 2) здійснення судового контролю за виконанням судових рішень виступає складовою частиною судової діяльності;
- 3) суд є суб'єктом правовідносин на стадії виконавчого провадження.

Щодо останньої з цих ознак, то наука цивільного процесу характеризується неоднотайністю поглядів. Наприклад, С. В. Щербак взагалі не відносить суд до учасників виконавчого провадження, вказуючи на те, що останній діє в межах цивільного процесуального права, а не норм законодавства про виконавче

провадження. Науковець зазначає, що роль суду у виконавчому провадженні визначається не його участю в ньому, а впливає з повноважень, які надають йому право впливати на виконавче провадження, а саме, особливої зовнішньої контрольної функції, що здійснюється при оскарженні рішень або діянь державного виконавця в суді, у випадку звернення заінтересованої особи за захистом, що зумовлює особливий зв'язок між діяльністю суду та ДВС, між ЦПК України та Законом України «Про виконавче провадження» [38]. Разом із тим О. Б. Верба-Сидор вважає, що суд діє в межах цивільної процесуальної форми, а його повноваження на стадії примусового виконання своїх рішень (в тому числі контрольні) є важливою гарантією законності в процесі поновлення прав осіб [39, с. 25–26].

Щодо процесуальної форми правовідносин, які виникають при реалізації судом правосудних повноважень, В. А. Кройтор слушно відзначив, вказавши, що приватна особа, наділена суб'єктивними правами, має можливість вільно ними розпоряджатися виключно до початку цивільного процесу. Після звернення до суду вона зобов'язана дотримуватися цивільної процесуальної форми, яка створена державою не лише в інтересах даної особи, а й усього суспільства [40, с. 98].

Водночас П. П. Заворотько, визначаючи суд суб'єктом процесуальних відносин, що виникають на стадії виконання судових рішень, вважав, що за діяльністю органів виконання повинен здійснюватися подвійний нагляд – судовий та адміністративний (який також здійснюється судом) [33, с. 174]. Діяльність судового виконавця повинна, на думку науковця, обов'язково проходити під контролем суду. Правосуб'єктність суду проявляється в усіх тих правах та обов'язках, які він має по відношенню до виконавця та осіб, що беруть участь у виконанні.

На початку ХХ ст. відомий учений-процесуаліст Є. В. Васьковський доводив, що прийняття державою заходів по здійсненню вимоги позивача до відповідача, визнаною судом правомірною, утворює провадження по виконанню рішень або виконавче, примусове провадження [41, с. 127].

Слід урахувати, що ціла низка історичних чинників вплинула на розвиток судового контролю за виконавчим провадженням. Дослідження інституалізації системи виконання судових рішень відбувається з урахуванням того, що судово-

правова реформа 1864 р. створила нову інституціональну та процесуальну структури правосуддя (Книга 1, глава X «Виконання рішень мирових суддів»; книга 2, розділ V «Про виконання судових рішень» Статуту цивільного судочинства 1864 р.) [42]. Майже з початку появи окремих органів та осіб, які здійснювали функцію виконання рішень, їх діяльність формально контролювалася судовими органами, хоча на практиці суди фактично не здійснювали відповідний контроль за виконанням своїх рішень. Оновлення законодавства наприкінці XX ст. базувалося на принципі верховенства права та фундаментальності конвенційних прав і свобод, імплементації міжнародно-правових механізмів захисту прав людини.

Що стосується проблематики судового контролю за виконавчим провадженням, то дане питання є майже недослідженим юристами-цивілістами. Так, С. О. Якимчук у своїй праці проаналізувала та запропонувала авторську концепцію виконавчого провадження як процедури цивілістичного процесу і частини судового розгляду в парадигмі права на справедливий судовий розгляд, передбаченого п. 1 ст. 1 ЄКПЛ, та практики ЄСПЛ щодо його застосування [43]. Проте саме проблеми судового контролю нею не були певною мірою досліджені.

Водночас В. М. Притуляк акцентував увагу на повноваженнях суду, його взаємодії з органами ДВС при примусовому виконанні рішень у цивільних справах та вніс теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства в цій галузі [4]. Науковець проаналізував повноваження суду при примусовому виконанні рішень судів у цивільних справах, проте проблематика безпосередньо судового контролю за виконавчим провадженням в аспекті розгляду органами правосуддя скарг у виконавчому провадженні автором повною мірою не розкрита. Слід зазначити, що термін «виконавче провадження» не співпадає з терміном «примусове виконання». У більш вузькому значенні виконавче провадження можна розуміти як комплексну виконавчу процесуальну діяльність уповноважених органів та посадових осіб, тобто процес реалізації об'єктивного виконавчого права. І в цьому значенні виконавче провадження можна ототожнювати з терміном «примусове виконання», оскільки в ньому проводяться необхідні, визначені законодавством про виконавче провадження конкретні виконавчі дії. Звідси випливає,

що тотожні терміни «примусове виконання» і власне «виконавче провадження» у вузькому значенні охоплюються терміном «виконавче провадження» в широкому, об'єктивному значенні.

Окремо слід відзначити колективну працю таких науковців, як К. В. Гусаров, М. Є. Червинська, Л. М. Мазур, І. П. Свистун, В. Ю. Мамницький та С. О. Кравцов, які розглянули теоретичні проблеми загального механізму виконавчого провадження, діяльності ДВС і приватних виконавців, а також органів судової влади [44].

Значний внесок у дослідження проблем судового контролю за виконавчим провадженням зробили В. В. Комаров, В. В. Баранкова та В. А. Бігун, які присвятили свою працю теоретичним питанням виконавчого провадження як юридичної процедури, що має специфічні предмет, коло суб'єктів, процесуальну форму та є органічною частиною судового розгляду відповідно до практики Європейського суду з прав людини. Систематизовано законодавство про організацію діяльності органів ДВС, наведена судова практика, пов'язана з виконанням судових рішень, розглядаються процедури здійснення окремих виконавчих дій, судового контролю за виконанням судових рішень, визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародного комерційного арбітражу [25].

У свою чергу В. І. Бобрик охарактеризував процедуру судового контролю за виконанням рішень судів цивільної та господарської юрисдикції як заключної стадії цивілістичного процесу. Зокрема, він визначив спільні й відмінні риси у галузевому процесуальному регулюванні процедур судового контролю за виконанням судових рішень, ухвалених за правилами цивільного або господарського судочинства, з метою подальшого обґрунтування доцільності уніфікації відповідних процесуально-правових інститутів або поглиблення їх диференціації в межах єдиної цивільної процесуальної форми захисту прав. Автором сформульовано пропозиції щодо оптимізації окремих процесуальних норм інституту судового контролю за виконанням рішень судів цивільної й господарської юрисдикції як заключної стадії цивілістичного процесу з метою підвищення ефективності таких процедур і дієвості процесуальної діяльності суду як органу контролю у виконавчому провадженні, а також забезпечення державою реалізації громадянами й організаціями їхнього права

на справедливий судовий розгляд та ефективне поновлення в правах упродовж розумного строку [45, с. 39].

Окремо слід відзначити наукову працю Н. А. Сергієнко, в якій теоретично обґрунтовано узгодження діяльності суду з повноваженнями і змістом діяльності ДВС для забезпечення ефективного захисту прав фізичних і юридичних осіб за умови гарантованого захисту прав усіх суб'єктів у виконавчих процесуальних правовідносинах [46, с. 2].

Таким чином, результати аналізу стану наукової розробки змісту судового контролю за виконавчим провадженням засвідчують, що на різних етапах розвитку та становлення цивільного законодавства окремі питання виконавчого провадження та здійснення судового контролю за виконанням судових рішень були предметом наукових досліджень багатьох вчених. Зокрема, вони намагалися розглянути ті чи інші складові сутності примусового виконання рішень та участі суду в цьому процесі, однак активного розвитку й запровадження їх у практичне застосування так і не відбулося. Формальним є і законодавче закріплення судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень у цивільному судочинстві.

Наразі залишається ще багато нерозкритих, нез'ясованих і водночас актуальних проблем у галузі виконавчого провадження та контролю за його здійсненням, зокрема у тлумаченні основних категорій, які важливі не лише для науки, а й для юридичної практики хоча б тому, що стан виконання рішень на сьогодні є далекий від бажаного, що негативно впливає на авторитет як виконавчої, так і судової влади та держави в цілому. Це має спонукати до подальшого більш комплексного дослідження проблемних питань сутності здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.

Конституція України встановлює, що судові рішення є обов'язковими до виконання на всій території України, зазначаючи, що суди здійснюють контроль за виконанням ухвалених ними рішень (ст. 129¹) [47]. На практиці задекларований у Конституції судовий контроль наразі не став механізмом, що гарантує повне та своєчасне виконання судових рішень. Особливо актуальним дане питання постає в рамках цивільного судочинства, де й досі не існує дієвих механізмів забезпечення

своєчасного виконання судових рішень. Система організації примусового виконання знаходиться з моменту створення і до тепер у перехідному стані. Недобросовісні боржники досить часто ухиляються від виконання рішень. Суб'єкти законодавчої ініціативи намагаються вирішувати проблему невиконання судових рішень різноманітними способами [48–50]. Одним із них є передбачений у ЦПК України спеціальний розділ, який регулює судовий контроль за виконанням судових рішень. У зв'язку з особливостями примусового виконання судових рішень права та інтереси осіб, щодо яких здійснюється виконання, потребують підвищеного рівня судового захисту. Забезпечення виконання судового рішення є обов'язком держави. Саме держава повинна забезпечити функціонування такої системи виконання судових рішень та у такий спосіб, щоб вона була доступною, ефективною та спрямованою на випередження, можливості будь-яких порушень при виконанні актів правосуддя. Роль суду у виконавчому провадженні має бути переглянута з метою встановлення реального контролю органу правосуддя за виконанням ухваленого ним рішення, а не декларативно обмежуватися поверхнево регламентованою процедурою розгляду судом скарг у виконавчому провадженні.

Щодо новел у системі цивільного процесуального законодавства України правовстановлюючого характеру у виконавчому провадженні та судовому контролі на стадії примусового виконання судових рішень, викладених у науковій літературі, вважаємо за доцільне відзначити такі:

1) абсолютно новим є положення про те, що виконавчі листи викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів;

2) передбачено зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції;

3) передбачено норму, відповідно до якої суду, що розглянув рішення, надано повноваження, у випадку наявності вмотивованої заяви сторони або державного виконавця, розглядати питання про встановлення або зміну способу і порядку виконання рішення;

4) досить детально врегульовано порядок звернення стягнення на грошові

кошти, що належать іншим особам;

5) урегульовано питання про поворот виконання в разі перегляду рішення за нововиявленими або виключними обставинами [51, с. 5].

Серед інших важливих змін можна виокремити й те, що строк пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання збільшено від 1-го до 3-х років, крім посвідчень комісій по трудових спорах та виконавчих документів, за якими стягувачем є держава або державний орган, які можуть бути пред'явлені до примусового виконання протягом 3-х місяців [2, ст. 12]. Ця новела буде застосуватися також до виконавчих документів, виданих до впровадження цих змін.

Відтепер скасовано строки добровільного виконання судових рішень боржником у справах майнового характеру. Примусове виконання рішення починається з дня відкриття виконавчого провадження. До прийняття нової редакції Закону України «Про виконавче провадження» [52] державний виконавець визначав строк добровільного виконання боржником рішення до 7 днів (у разі виконання рішення про примусове виселення боржника до 15 днів). Дане нововведення є спірним, оскільки добросовісний боржник фактично позбавлений права виконати рішення добровільно, не сплачуючи виконавчого збору. Піддаючи критиці дане положення, О. Кузь справедливо відмічає, що ненадання боржнику строку для добровільного виконання рішення може взагалі знищити в добросовісного боржника намір на самостійне виконання рішення. Скасування можливості добровільного виконання рішення з одночасним покладенням на боржника додаткових фінансових витрат може викликати зворотній ефект, адже знищується наявний стимул для добровільного виконання рішення [53]. Як слушно відзначає Ю. В. Білоусов, зараз відсутні стимули добровільного виконання судових рішень, правова політика спрямована лише на стимулювання виконавця в успішному виконанні судових рішень та інших органів [54, с. 163].

Суттєвим нововведенням стало поглиблення інформаційного забезпечення процесу примусового виконання, а саме запровадження автоматизованої системи виконавчого провадження (далі – АСВП), в якій передбачено реєстрацію виконавчих документів, документів виконавчого процесу та фіксування виконавчих дій, а також

формування Єдиного реєстру боржників, інформація в якому є відкритою й розміщується на офіційному сайті Міністерства юстиції України. Статтею 9 Закону України «Про виконавче провадження» на нотаріусів та осіб, які здійснюють реєстрацію, майна покладено обов'язок повідомляти органи виконавчої служби про майно, щодо якого звернулася до них особа, яка внесена до Єдиного реєстру боржників, та відмовити у вчиненні нотаріальних дій, навіть у разі відсутності накладення арешту на дане майно. Укладення правочину щодо цього майна, що призвело до неможливості задоволення вимог стягувача, є підставою для визнання такого правочину недійсним [2].

Включення відомостей про боржника до Єдиного реєстру боржників здійснюється одночасно з винесенням постанови про відкриття виконавчого провадження, а виключення – з винесенням постанови про закінчення виконавчого провадження, поверненням виконавчого документа стягувачу або до суду в день встановлення виконавцем факту відсутності заборгованості за виконавчими документами про стягнення періодичних платежів.

У рамках судової реформи новелою є перехід до змішаної системи виконання рішень та запровадження поряд із державними приватних виконавців, які наділені всім спектром повноважень державних виконавців, окрім обмежень щодо деяких категорій справ (наприклад, де стягувачем або боржником є держава, рішення адміністративних судів, рішень про виселення та вселення фізичних осіб, рішень за якими боржниками є діти або фізичні особи, визнані недієздатними чи цивільна дієздатність осіб яких обмежена та ін.). Їх діяльність на даний час характеризується досить позитивно, ефективність роботи приватних виконавців значно вище ніж державних. Звичайно, суттєвого розвантаження державної виконавчої служби не відбулося, оскільки станом на кінець 2017 р. 945 кандидатів у приватні виконавці пройшли навчання, з яких успішно склали іспити 123 претенденти й тільки 80 приватних виконавців уже внесені до відповідного реєстру і почали працювати [55]. Однак у зв'язку з цим міністр юстиції України зазначив: «Якщо наступного року заявиться ще 1 тис. приватних виконавців, то вони вже можуть скласти серйозну конкуренцію державним, яких нараховується до 4 тисяч. А це може стати серйозним

проривом у досягненні поставленої мети – за 5 років вийти на середньоєвропейський рівень виконання судових рішень, який становить 50–70 %» [56].

Звичайно, існує низка проблем, що стосуються як організації роботи в системі органів та осіб примусового виконання рішень, так і самої процедури виконання рішень. Серед них, по-перше, законодавче обмеження доступу до професії приватних виконавців, а саме встановлення необґрунтовано великого мінімального розміру обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. По-друге, автоматизованість усіх реєстрів та їх об'єднання в один, що дозволить виконавцю швидко виявити все майно боржника (від нерухомості, рахунків та інше – до корпоративних прав) та накладати арешт. По-третє, відсутня можливість швидкого накладення арешту на виявлене майно та кошти боржника та ін.

Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ зазначалось, що можливість оскарження дій або бездіяльності державних виконавців є гарантією прав фізичних і юридичних осіб у виконавчому провадженні, а розгляд скарг на рішення, дію або бездіяльність виконавців та посадових осіб органів ДВС здійснюється судом у рамках судового контролю за виконанням судових рішень [57]. Слід відзначити зв'язок між судовим контролем за рішеннями чи діями приватного виконавця та його дисциплінарною відповідальністю. Межа та взаємозв'язок між цими видами контролю на сьогодні ні теоретично, ні практично не визначені. Як вірно вказує з цього приводу О. М. Овчаренко, повноваження суду у виконавчому провадженні повинні мати процесуальний пріоритет, а оцінку процесуальних дій приватного виконавця у виконавчому провадженні має давати виключно суд під час здійснення судового контролю [58, с. 90]. На думку авторки, повноваження Міністерства юстиції щодо контролю за діяльністю приватного виконавця повинні бути обмеженими виключно організаційними питаннями (наприклад, додержанням виконавцем вимог ведення діловодства, статистичної звітності, розгляду звернень учасників виконавчого провадження та ін.). Така позиція заслуговує на увагу, оскільки ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за одне й те ж порушення двічі, особливо враховуючи статус незалежності інституту приватних виконавців, який є одним із процесуальних інститутів і складовою

механізму забезпечення державою принципу обов'язковості судових рішень.

Таким чином, вбачається очевидна необхідність подальшого реформування усталеної галузі виконання рішень у державі, усунення протиріч і недоліків законодавства з урахуванням виявлених прогалин у процесі виконання рішень органами та особами, які здійснюють примусове виконання рішень. Від вирішення наведених вище дискусійних питань залежить належне окреслення меж дослідження мети дисертаційної роботи та пов'язаних з цим завдань. Для цього необхідно імплементувати законодавство і правозастосовний досвід зарубіжних країн, в яких результативність виконання рішень досягає вражаючих показників, а саме понад 60 %. Так, на думку голови Державної судової адміністрації України З. В. Холоднюка, «... стан виконання судових рішень в Україні, а саме 8 %, є вагомим показником негативного результату підпорядкування виконавчої служби Міністерству юстиції України, яке реалізує державну політику у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів. Тоді як, коли в судах були судові виконавці, то виконання рішень судів становило 60 %» [59]. Слід усунути правові перепони у виконанні рішень, скасувати норми, які надають можливість боржнику уникати виконання, встановити відповідальність як боржника так і органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень.

Проведений аналіз певних нововведень та їх недоліків свідчить про необхідність оптимізації та розширення процесуальних норм інституту судового контролю за виконавчим провадженням, встановлення законодавчих норм, які б регулювали взаємозв'язок і підконтрольність органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень із судовими органами, встановити форми і зміст цього контролю, відповідальність та порядок притягнення до неї виконавців як механізму, який забезпечить реалізацію громадянами й організаціями їхнього права на фактичне та своєчасне виконання рішення, захист і поновлення свого порушеного права.

На нашу думку, розширення й більш детальне законодавче закріплення функцій судового контролю за діяльністю виконавців, органів і осіб, які здійснюють примусове виконання рішень, що будуть спрямовані на випередження порушення прав учасників виконавчого провадження на стадії примусового виконання актів

правосуддя, визначення компенсаторного механізму відшкодування завданої протиправними діями таких осіб шкоди учасникам виконавчого провадження та, відповідно, реальне притягнення їх до відповідальності за такі порушення позитивно вплинуло б на весь процес примусового виконання актів правосуддя.

Важливо, щоб передбачені в Конституції України та в цивільному процесуальному законодавстві норми щодо судового контролю за примусовим виконанням рішень мали ефективні, чітко регламентовані механізми їх реалізації як з боку суду, так і учасника спору, на користь якого ухвалено рішення. Попри низку реформ, які відбулися й відбуваються в Україні, все ще не можна говорити про належне забезпечення державою права кожного громадянина на своєчасне й повне виконання судових рішень. Дієвий судовий контроль за виконавчим провадженням, зокрема у цивільному процесі, є запорукою дійсного поновлення (відновлення) порушених або невизнаних цивільних прав, свобод та охоронюваних законом інтересів.

Відтак, нормативне закріплення проблем у галузі виконавчого провадження зумовлює низку напрямків подальших наукових досліджень. Тому, з огляду на мету та завдання дисертаційної роботи, видається доцільним розглянути проблеми судового контролю у виконавчому провадженні, оскільки він поєднує в собі діяльність суду цивільної юрисдикції та органів і осіб, що здійснюють примусове виконання судових рішень цивільної юрисдикції. Водночас при реалізації судового контролю у виконавчому провадженні мають враховуватись і питання судової юрисдикції, зокрема у разі звернення до суду з відповідною скаргою. Крім того, диференціація судової юрисдикції значно ускладнює процедуру розгляду скарги та об'єктів оскарження судом тієї чи іншої юрисдикції. Розуміння її сутності та змісту дозволило з'ясувати правову природу судової юрисдикції цивільних судів [60–64]. Наведені праці здобувачки відображають основні положення дисертації з позиції визначення належного суду, до компетенції якого відноситься розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність посадових осіб органів ДВС та виконавців під час виконання судових рішень.

1.2. Генеза інституту виконавчого провадження в цивільному процесі та контролю за його законністю

Формування інституту примусового виконання судових рішень у цивільних справах в Україні відбувалося поступово, між його етапами проходив значний проміжок часу і кожен з них мав свої особливості як у законодавчому регулюванні, так і в організації системи примусового виконання актів правосуддя. З огляду на генезу української державності, виникнення боргових зобов'язань нараховує не одне тисячоліття, в різні часи процедура виконання рішень змінювалася залежно від багатьох соціологічних, культурних та історичних чинників, змінювалися методи стягнення боргів, а також органи та особи, які здійснювали примусове виконання рішень. Питання правового регулювання судоустрою, інституту виконання судових рішень є актуальними й сьогодні, оскільки для створення вдосконаленої моделі системи виконавчого провадження необхідно запозичити найкраще з минулого досвіду, визначити шляхи подальшого розвитку цього інституту та правової системи взагалі.

Наявність системи примусового виконання рішень є ознакою державності, невід'ємною складовою публічної влади на всіх етапах її становлення та функціонування. Незважаючи на постійний розвиток та вдосконалення інституту виконавчого провадження, чинне законодавство має чимало прогалин та недоліків, що безумовно впливають на ефективність і своєчасність примусового виконання рішень в Україні.

Для визначення природи та змісту інституту виконання судових рішень, контрольної функції суду в процесі виконавчого провадження необхідно простежити зародження та розвиток правового регулювання виконання судових рішень, здійснення контролю за їх виконанням від часів Київської Русі до теперішнього часу, окреслити етапи становлення інституту виконавчого провадження в рамках цивільного процесуального права, а також проаналізувати відповідні наукові напрацювання вчених різних періодів.

З огляду на те, що історичні аспекти розвитку виконавчого провадження вже знайшли відображення в чисельних наукових публікаціях середини XIX ст. [65–69], в

межах даного підрозділу розглянемо генеза виконавчого провадження на території України, починаючи з уведення в дію Статуту цивільного судочинства 1864 р. та проведених масштабних реформ як судової системи в цілому, так і виконавчого права.

Це не означає, що вказаний нормативний акт був уведений у дію без урахування попереднього історичного досвіду. Судова реформа 1864 р. скасувала порядок проведення примусового виконання судових рішень поліцією та заснувала інститут судових приставів, були переглянуті способи виконання рішень, проведено класифікацію суб'єктів виконавчих правовідносин і не тільки. У цей час органи виконання були відділені від суду й фактично виконавче провадження стало позасудовим інститутом. Органи виконавчого провадження поділялись на державні (суд, судовий пристав) та приватні (стягувач, боржник, треті особи, якщо їх інтереси зачіпаються процесом стягнення) [23, с. 18].

Історико-правова література містить дослідження, пов'язані з контрольними повноваженнями органу правосуддя за виконанням судових рішень (у сучасному розумінні) дореформеного періоду, про що йтиметься далі. Історично так склалося, що виконавче провадження розглядалось як елемент судової влади, а не як окремий правовий інститут. Правові норми щодо виконання судових рішень та рішень інших органів були складовою цивільного процесуального законодавства. Виконавче провадження було орієнтовано, в першу чергу, на захист державних і громадських інтересів та носило державно-владний характер. Ні суд, ні органи прокуратури за своєю ініціативою не були зобов'язані здійснювати контроль за діяльністю судового пристава, який вважався поліцією в судових установах. За всіма його діями могли наглядати лише стягувач і боржник [70, с. 110].

Зважаючи на обмежений обсяг дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне ретельно висвітлити історичну генезу інституту, що розглядається, починаючи з уведення в дію Статуту цивільного судочинства 1864 р. Незважаючи на те, що він був розроблений і прийнятий у Російській імперії, його вплив був значним на українські землі, які входили до складу імперії під час окупації останньою. Відтак, висвітлення основних етапів впровадження Статуту на українських землях, його прогресивних положень є актуальним і для сучасної правової думки.

У Статуті цивільного судочинства 1864 р. зазначалось, що стадія виконання судових рішень ґрунтується на принципах цивільного процесу, серед яких головна роль належала диспозитивності (судові рішення виконувалися за бажанням стягувача) та законності [71, с. 21]. Для початку процедури примусового виконання стягувач мав звернутися до суду, який ухвалив рішення, з вимогою видати йому виконавчий лист, одночасно подавши клопотання до голови цього суду про призначення судового пристава, який в подальшому мав виконати це рішення [72, с. 121]. Судовий пристав обов'язково мав повідомляти голову суду про засоби примусового виконання рішення та про його відстрочку [73]. Судовий пристав не міг самостійно приймати рішення щодо початку виконання судового рішення, способу його виконання, обирати заходи примусу, приймати рішення щодо відстрочки виконання або завершення виконавчого провадження. Дозвіл суду та згода стягувача були обов'язковими для судового пристава та одночасно обмеженими встановленими способами виконання судового рішення, нормативними актами з проваджень стягнень та застосування заходів примусового впливу. Суддею приймалось рішення про порушення виконавчого провадження; про відкладення виконавчих дій; про зупинення і припинення виконавчого провадження; про відстрочку та розстрочку виконання рішення, зміну способу і порядку виконання; про повернення виконавчого документа стягувачу без виконання; про накладення на боржника штрафу, стягнення з нього витрат із виконання рішення; про закінчення виконавчого провадження та ін. Отже, участь суду на стадії виконання рішення була ключовою. Його повноваження носили як розпорядчий, так і контрольний характер, судовий пристав фактично підпорядковувався судовій системі, виконуючи її розпорядження. Існував і інститут оскарження неправильного виконання судових рішень шляхом звернення до суду, який ухвалив рішення зі скаргою в разі незгоди стягувача з діями судового пристава.

У 1917 р. після зміни влади в державі, разом зі спробою реформування органів влади в УНР відбулося масштабне реформування судової системи та органів примусового виконання. Першим законодавчим актом про суд УРСР стала Постанова Народного Секретаріату «Про запровадження народного суду» від 4 січня 1918 р., якою було скасовано всі судові установи й запроваджено колегіальні народні суди, а

інститут судових приставів ліквідовано.

Починаючи з 1919 р. відбулось активне створення законодавства СРСР, що торкнулося й інституту виконання судових рішень. Уперше інститут судових виконавців у часи Радянської влади створювався Тимчасовим положенням про народні суди й революційні трибунали УРСР, затвердженим Декретом Ради Народних Комісарів УРСР «Про суд» від 14.02.1919 р. для сприяння народним судам у діяльності по виконанню судових рішень. Судовий виконавець вважався штатним працівником суду і безпосередньо підпорядковувався судді. Суд здійснював адміністративні та наглядові функції за правильністю й своєчасністю проведення судовим виконавцем виконавчих дій, а також затверджував окремі дії судового виконавця, розглядав скарги на його дії, застосовував заходи дисциплінарного впливу.

Нове радянське законодавство про виконавче провадження скасувало засоби примусового виконання, які діяли в царській Росії, й встановило принцип недоторканості особи боржника. Арешт боржника, його особистий обшук, привід у суд для встановлення майнового стану, оголошення боржника неспроможним та інші засоби, направлені проти особи боржника, назавжди були скасовані, що позначилось як зниження гарантій стягувача у виконавчому провадженні [27, с. 12]. Передбачалась і можливість подання скарги на дії судового виконавця, при цьому, дані постанови народного судді були остаточними та оскарженню не підлягали [23, с. 22].

Важливе місце у формуванні радянського законодавства про виконавче провадження відводилось інструкціям НКЮ УРСР, які визначали організацію і компетенцію органів судового виконання по всій республіці. Інструкціями 1919 р. судові виконавці закріплювалися за Радою народних депутатів для виконання вироків про майнові стягнення та інших постанов народних судів і Ради народних суддів [74]. Інструкцією НКЮ УРСР «Про внутрішній розпорядок роботи і управління губерньського суду» 1923 р. окремим розділом «Про судових виконавців» визначено порядок та умови призначення на посаду судового виконавця та перелік актів, які підлягали примусовому виконанню. Основні положення цієї Інструкції були використані при складанні першого Цивільного процесуального кодексу УРСР (далі – ЦПК УРСР).

30.07.1924 р. було прийнято ЦПК УРСР, який став першим кодифікованим актом у галузі не лише вітчизняного цивільного процесу, а й інституту виконавчого провадження, оскільки значна частина статей у ньому була присвячена регламентації процедури примусового виконання судових рішень, яка була виділена в окрему завершальну стадію цивільного процесу. Судові виконавці перебували при народних та обласних судах, при Верховних судах автономних і союзних республік та призначались НКЮ союзної (автономної) республіки. ЦПК УРСР 1924 р. регламентував загальні положення з питань виконання рішень суду, порядку звернення стягнення на майно, стягнення у виконавчому провадженні, де боржниками виступали державні установи та підприємства, звернення стягнення на заробітну плату боржників та інші питання виконання судових рішень.

Значну роль у становленні та функціонуванні інституту виконавчого провадження відіграв «Наказ судовим виконавцям» 1927 р., прийнятий НКЮ УРСР. За своїм змістом і структурою цей підзаконний акт був самостійним кодексом для судових виконавців й об'єднував усі нормативні акти про умови і порядок виконання судових рішень.

01.12.1929 р. із суттєвими змінами набрав чинності новий ЦПК УРСР, який містив 412 статей, 107 з яких регулювали питання виконання судових рішень. Однак це не забезпечувало врегулювання особливостей виконавчого процесу того часу, тому в доповнення до ЦПК УРСР 1929 р. було видано чимало нормативно-правових актів.

Законом «Про судоустрій СРСР, союзних і автономних республік» від 16.08.1938 р. судові виконавці визначені єдиним органом, що здійснює примусове виконання судових рішень та перебувають при народних, обласних та Верховних судах автономних і союзних республік [75].

Інструкцією про порядок виконання судових рішень, затвердженою НКЮ СРСР від 28.09.1939 р. та Положенням про Наркомат юстиції УРСР від 27.12.1939 р. передбачалось створення у складі НКЮ відділу судових виконавців, докладно регламентувався порядок застосування засобів примусового виконання рішень і порядок оскарження дій судових виконавців до суду. Однак ці інструкції не змогли повною мірою досягнути своєї мети, оскільки з початком Другої світової війни

постановою Пленуму Верховного суду СРСР від 30.08.1941 р. було призупинено виконання судових рішень, які набрали законної сили у цивільних справах, відповідачами в яких були особи, котрі наказом Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок призначення судових виконавців» від 30.04.1955 р. встановлено закріплення судових виконавців виключно за народними судами. Законом «Про судоустрій УРСР» від 30.06.1960 р. врегульовано умови призначення та порядок діяльності судових виконавців.

18.07.1963 р. було ухвалено новий ЦПК УРСР, яким визначено, що виконавче провадження втілено в особі єдиного органу влади – судового виконавця, який зобов'язаний за власною ініціативою вживати всі законні заходи для більш швидкого і реального виконання рішень, допомагати сторонам захищати їх права та законні інтереси. Крім того, ЦПК УРСР 1963 р. наділяв правом участі у виконавчому провадженні громадськість, передбачав такий спосіб і порядок виконання судових рішень, за якими зобов'язана сторона повинна виконати певні дії (або утриматись від їх вчинення) на користь стягувача, встановлював двоетапний порядок оскарження дій судового виконавця та законодавчо закріплював контрольну функцію суду за виконанням судових рішень. Голови районних (міських) народних судів та народні судді призначали та звільняли судових виконавців, надавали допомогу у процесі виконання своїх рішень та здійснювали щоденний контроль за законністю дій судових виконавців та своєчасністю виконання ними судових рішень.

У жовтні 1966 р. Президія Верховного Суду УРСР затвердила Інструкцію «Про порядок виконання судових рішень», а 24.04.1973 р. міністром юстиції СРСР було затверджено нову Інструкцію «Про порядок виконання судових рішень». 15.11.1985 р. наказом міністра юстиції СРСР № 22 затверджено «Інструкцію про виконавче провадження», що стала останнім нормативно-правовим актом, прийнятим у радянські часи щодо виконавчого провадження. Інструкцією виконання рішення було покладено на судових виконавців, які були штатними працівниками суду та підпорядковувалися судді, затверджено перелік виконавчих документів, запроваджено практику добровільного виконання рішення, визначено механізми реалізації майна боржника [76; 27, с. 13–14].

Наступний історико-правовий етап розвитку вітчизняного законодавства про виконавче провадження пов'язується лише з другою половиною 90-х років ХХ ст. Із набуттям у 1991 р. статусу незалежності в Україні розпочався процес перманентного реформування державного ладу, включаючи систему судоустрою та інституту виконавчого провадження, який триває й донині. Всі послідуєчі зміни у правовій системі України були тісно пов'язані з цивільним процесуальним законодавством і здійснювались згідно з Концепцією судово-правової реформи в Україні, затвердженою постановою Верховної Ради України «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні» від 28 квітня 1992 р. [77]. Концепція визначала основні напрямки судово-правової реформи з удосконалення судової системи, створення нового законодавства та вдосконалення форм судочинства.

Непослідовність і несвоєчасність процесуального законотворення виявились у тому, що в пострадянський період зміни цивільного процесуального законодавства мали фрагментарний характер, а прийняття нового Цивільного процесуального кодексу ставилось у залежність від реформи судової системи [78, с. 8]. Галузь примусового виконання рішень залишалася під впливом судової влади та розглядалась як її складова.

Реформа повинна бути етапом розвитку держави з узгодженою стратегією та етапами її реалізації. Якщо перетворення відбуваються без чітко визначеної мети – отримання якісно нового результату та забезпечення впровадження його в життя, а лише заради уявних змін – слід очікувати проведення реформ, що будуть змінювати одна одну. Так і в нашій державі, починаючи з проголошення незалежності України, проведено цілу низку реформ, що тривають і донині.

Тривалий час, починаючи з 1991 р., в Україні продовжували діяти ЦПК УРСР 1963 р. та Інструкція колишнього СРСР «Про виконавче провадження» 1985 р., які, з урахуванням масштабних перетворень, що відбувалися в державі, не були адаптовані до нових економічних умов. Унаслідок цього авторитет судових виконавців і навіть судів значно знизився, а кредитори прагнули вирішити питання, які виникали щодо виконавчого провадження, шляхом звернення до кримінальних структур, де рішення завжди виконувались не тільки своєчасно, але й у повному обсязі [27, с. 14].

Після прийняття Конституції України в 1996 р. [79] судова система та система примусового виконання зазнали докорінних змін та поступово стали самостійними правовими інститутами. У 1998 р. розпочата масштабна реформа системи примусового виконання рішень, прийнято закони України «Про державну виконавчу службу України» [80] та «Про виконавче провадження» [52], якими скасовано інститут судових виконавців і передбачено новий порядок проведення виконавчих дій. Повноваження виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів покладено на спеціально сформовану службу у структурі Міністерства юстиції України – ДВС України. Виконавче провадження визначалось як завершальна стадія судового провадження та покладалось на державних виконавців. ДВС України була визнана єдиним органом, наділеним повноваженнями примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів в державі.

У грудні 1999 р. наказом Міністерства юстиції України № 74/5 затверджено нову Інструкцію про проведення виконавчих дій на зміну попередньої 1985 р., яка втратила свою чинність на території нашої держави з 1 січня 2000 р [81]. У 2002 р. шляхом прийняття низки підзаконних нормативно-правових актів усунуто прогалини та деталізовано окремі положення чинного законодавства, що регулює здійснення виконавчого провадження, до яких можна віднести Постанову Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності органів державної виконавчої служби» [82], Інструкцію про порядок взаємодії органів внутрішніх справ України та органів державної виконавчої служби при примусовому виконанні рішень судів та інших органів (посадових осіб) [83] та ін.

18 березня 2004 р. у ході реформування процесуального законодавства прийнято новий Цивільний процесуальний, який хоча і не містить норм, комплексно регулюючих виконання судових рішень, однак окремими главами передбачає особливості порядку вирішення окремих питань виконання судових рішень у цивільних справах, присвячені унормуванню ролі суду у виконавчому провадженні, а саме: процедуру, пов'язану з вирішенням процесуальних питань виконавчого провадження у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб) (розділ VI ЦПК), судового контролю за виконанням судових рішень (розділ VII ЦПК), про

визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні (розділ VIII ЦПК) [1]. Прийняття нового ЦПК України 2004 р., за його якісними характеристиками, стало певною передумовою вдосконалення судового захисту, приведення правосуддя в Україні до міжнародних стандартів та визначення подальшого напрямку судово-правової реформи [78, с. 9].

Реформою органів примусового виконання у 2005 р. оновлено майже повністю систему виконавчого провадження. Наказом Міністерства юстиції України «Про ліквідацію Державної виконавчої служби територіальних управлінь юстиції» від 19.08.2005 р. № 1482/н у структурі Мінюста створено Департамент державної виконавчої служби, що сприяло підвищенню ефективності примусового виконання юрисдикційних рішень шляхом оперативного реагування на ведення справ [84, с. 257].

У 2012 р. наказом Міністерства юстиції України затверджено Інструкцію з організації примусового виконання рішень [85], яка доповнювала нормативно правові акти у галузі виконавчого провадження та містила зразки процесуальних документів державних виконавців.

Нове законодавство було покликано підвищити ефективність роботи ДВС України, стати гарантією реального відновлення порушених прав громадян та юридичних осіб у виконавчому провадженні і спрямовано на закріплення правового становища державного виконавця в інституті примусового виконання рішень.

Протягом наступних 10 років до вищезгаданих актів вносились численні зміни та доповнення, які носили не системний характер, не враховували набуті теоретичні напрацювання та досвід новоствореного органу примусового виконання рішень.

Гранично низька частка фактичного виконання рішень і розповсюдженість корупційних явищ у галузі виконавчого провадження поставили під загрозу довіру громадян до судової гілки влади та спонукали до нової хвилі реформ і законодавчих змін, спрямованих на створення концептуально нових засад здійснення правосуддя, комплексного реформування цивільного процесуального законодавства. Становлення в Україні сучасної моделі цивільного судочинства нерозривно пов'язане з правом особи на судовий захист і відновлення порушеного права шляхом фактичного

виконання рішення в розумні строки. У цей період саме норми Конституції та міжнародних договорів України стають правовою основою розвитку нового цивільного процесуального законодавства, активізується євроінтеграційний процес та прагнення до забезпечення європейських стандартів здійснення правосуддя, захисту прав людини.

У 2014 р. між Україною та ЄС підписано Угоду про Асоціацію, якою визначено пріоритетні напрями співробітництва з метою зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності і неупередженості та боротьби з корупцією [86]. Першим кроком зближення національного законодавства з європейським стало схвалення Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., якою передбачено реорганізацію системи виконання судових рішень шляхом: 1) створення єдиного механізму функціонування системи органів примусового виконання рішень; 2) розвитку інституту приватних виконавців через поступове створення системи самоврядування, механізму допуску до професії; упровадженню системи контролю за діяльністю приватних виконавців та позбавлення дозволу на здійснення ними професійної діяльності, а також упровадженню страхування професійної цивільної відповідальності приватних виконавців; 3) забезпечення рівноцінної конкуренції між державними та приватними виконавцями судових рішень; дотримання балансу повноважень приватних і державних виконавців; 4) перегляду механізму визначення винагороди виконавців із метою стимулювання зростання рівня реального виконання судових рішень; 5) упровадження якісної системи постійно діючої підготовки і підвищення кваліфікації виконавців відповідно до чітко визначених і належно систематизованих цілей і завдань, перегляд вимог до виконавців; удосконалення етичних і дисциплінарних правил щодо виконавців; 6) зниження формалізації, оптимізація стадій виконавчого провадження та строків проведення виконавчих дій; 7) досягнення справедливого балансу інтересів між захистом прав стягувачів і боржників, у тому числі через надання виконавцям практичного доступу до активів боржників і водночас забезпечення гарантій від зловживань, упровадження дієвих стимулів для добровільного виконання судових рішень, заходів впливу щодо

боржників; 8) посилення управління інформаційними системами для кращого надання виконавцями послуг електронного правосуддя. Реформування системи судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів заплановано у два етапи: перший етап – невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади та суміжних правових інститутів в Україні; другий етап – системні зміни в законодавстві, включаючи зміни до Конституції України та комплексна побудова інституційних спроможностей відповідних правових інститутів [87]. Як слушно відзначає Ю. М. Білоусов, зараз відсутні стимули добровільного виконання судових рішень, правова політика спрямована лише на стимулювання виконавця в успішному виконанні судових рішень та інших органів [54, с. 163].

У 2016 р. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» Основний Закон України доповнено ст. 129¹, якою визначено: «Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд» [88].

Значним кроком на шляху реформування в Україні стало одночасне набрання чинності у 2016–2017 рр. нової редакції Цивільного процесуального кодексу України [1], законів України «Про виконавче провадження» [2] та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [3] та інших нормативно-правових актів, які з огляду на велику кількість змін і доповнень стали новим етапом розвитку інституту виконавчого провадження та поєднали в собі досвід багатьох розвинених країн Європи та світу.

Прийняття цих законів обумовило внесення кардинальних змін та новел у систему примусового виконання судових рішень, основною з яких стало запровадження змішаної системи виконання актів правосуддя, що передбачає поєднання діяльності державних та приватних виконавців. Вищезгаданими законами України примусове виконання судових рішень покладено на органи ДВС (державних виконавців) та приватних виконавців (з певними обмеженнями). Наразі ми знаходимося на шляху переходу до децентралізованої системи примусового виконання судових рішень, запропонованої за критерієм альтернативності Європейською комісією з ефективності правосуддя (далі – СРЕЈ). Однак із положень

законодавчих актів, що регулюють функціонування системи примусового виконання судових рішень, вбачається велика кількість справ, які віднесені до виключної компетенції органу ДВС, що свідчить про змішаний критерій альтернативності децентралізованої системи примусового виконання актів правосуддя. Не чіткою є й позиція, щодо кінцевої мети правової форми системи примусового виконання, чи буде вона змішана, чи відбудеться поступово повний перехід до системи приватних виконавців чи залишиться нинішній «експериментальний» стан справ (наразі кількість приватних виконавців становить 2 % від загальної чисельності державних виконавців). Приватний виконавець згідно з умовами новоствореного законодавства є суб'єктом незалежної професійної діяльності, діє від імені держави, визначений як вільний професіонал, який самостійно організовує свою діяльність і несе відповідальність за результати своєї роботи. У той же час статус незалежності приватного виконавця може бути обмеженим (у т. ч. припинений) рішенням Міністерства юстиції України.

Серед інших новел можна відмітити такі: скасування строків добровільного виконання рішень боржником (при виконанні рішень зобов'язального характеру); створення Єдиного реєстру боржників; установлення обов'язку боржника в разі виконання рішення майнового характеру подати декларацію про його доходи та майно; збільшення штрафних санкцій за невиконання в установленний строк рішення та ін.

Існують різні погляди на систему як державного так і приватного виконання рішень, як серед науковців так і серед практиків. Погоджуючись із думкою В. Бонтлаба, вважаємо, що формування інституту приватних виконавців сприятиме підвищенню рівня виконання рішень юрисдикційних органів у цивільних справах, розвантажить органи ДВС (що створить об'єктивні передумови для більш ефективної роботи державних виконавців), зменшить рівень корупції в органах виконавчої служби (оскільки монополія державного виконання буде порушена альтернативними суб'єктами виконавчого процесу), довіра до органів судової влади зростатиме, а прийняте судове рішення матиме більш прогнозовані, реалістичні наслідки для сторін цивільної справи, що сприятиме формуванню в Україні громадянського суспільства,

правової держави [51].

Безумовно, кардинальні зміни в системі примусового виконання потребують поступового прийняття та перегляду нормативно-правової бази у галузі виконавчого провадження, основними орієнтирами яких повинні бути: підвищення ефективності виконавчої діяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень; удосконалення єдиного механізму функціонування системи органів виконання рішень; визначення балансу між захистом прав стягувачів і боржників; запровадження стандартів справедливості виконавчого провадження та дієвих стимулів добровільного виконання рішень, заходів впливу на недобросовісних боржників; удосконалення зручності та взаємосумісності інформаційних систем, з якими безпосередньо пов'язана стадія примусового виконання актів правосуддя; підвищення рівня інформованості громадськості та відкритість діяльності органів виконання тощо [89, с. 214].

Визначенням історико-правових етапів правового забезпечення діяльності органів примусового виконання рішень та їх характерних ознак приділяли увагу чимало видатних вчених. Так, П. В. Макушев, досліджуючи генезу розвитку правового регулювання інституту виконання судових рішень, виокремлює такі періоди: 1) X–XIII ст. – відносини в галузі виконання рішень врегульовані розрізненими договорами владних суб'єктів; 2) XIV–XVII ст. – пов'язаний з появою перших кодифікованих актів, прийнятих до використання централізованою владою; 3) XVII – поява перших кодексів, якими врегульовано порядок проведення примусового виконання рішень [90, с. 35].

Проте більш обґрунтованою видається думка А. В. П'ятницького, який виокремлює такі етапи розвитку інституту примусового виконання рішень [91, с. 39]:

1) період існування Київської Русі (IX–XII ст.) охарактеризувався першими спробами законодавчого врегулювання примусового виконання рішень;

2) XV – початок XVII ст. пов'язаний з Литовськими статутами та Магдебурзьким правом, відзначився особливою жорстокістю заходів примусового виконання судових рішень, таких як «правіж»;

3) 1864–1917 рр. відзначився прийняттям Статуту цивільного судочинства та

кардинальними змінами у сфері реалізації заходів примусового виконання рішень суду з поширенням принципу диспозитивної на процес примусового виконання рішень суду. Органами виконання були судові пристави, які належали до судової системи;

4) 1917–1991 рр. – прийнято перший кодифікований акт вітчизняного цивільного процесу – ЦПК УРСР, зроблено значний крок уперед у забезпеченні процесуальних гарантій громадян у виконавчому провадженні. Інститут судових виконавців закріплено на законодавчому рівні;

5) 1991–2015 рр. – часи незалежності нашої держави. Прийнято низку законів, спрямованих на оновлення застарілого інституту примусового виконання, які носили несистемний характер та в подальшому суттєво доповнювалися змінами;

б) кардинально новий етап, початок якого відзначився прийняттям у 2016 р. законів України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», якими запроваджено інститут приватних виконавців.

Дещо іншими є висновки дослідження становлення інституту виконавчого провадження в радянський період та період незалежності України, зроблені Л. В. Крупною. Дослідниця критично ставиться до судового контролю за системою примусового виконання рішень, яка історично тривалий час залишалася елементом судової гілки влади та вважає, що саме залежність судових виконавців від судів обумовила розвиток вчень, відповідно до яких виконавче провадження є невід'ємною частиною цивільного процесу. Це значно звузило суспільне призначення цього інституту та негативно позначилося на його розвиток та становлення [92, с. 222].

З урахуванням зазначених вище наукових позицій і результатів аналізу розвитку нормативно-джерельної бази, вважаю за можливе запропонувати нижченаведену класифікацію історичних періодів генези інституту виконавчого провадження та контролю за виконанням судових рішень у цивільному процесі:

1. Виникнення сучасного цивільного процесу в Україні пов'язано із судовою реформою 1864 р. Олександра II, яка внесла значні зміни в судоустрій і судочинство кріпосницької Росії, що відзначалися вузькостановою системою, великою кількістю

судових інстанцій, інквізиційним характером судочинства [93, с. 13]. Основним нормативним актом у врегулюванні всіх аспектів цивільного судочинства можна вважати Статут цивільного судочинства 1864 р., який став основою сучасного становлення цивільного процесуального законодавства України та фактично повністю змінив цивільний процес. Серед фундаментальних положень нововведень, запроваджених у даному нормативному акті можна відзначити: відокремлення судових повноважень від виконавчих та адміністративних; встановлення двох судових інстанцій та касаційного суду; набуття інститутом судових виконавців сучасних рис: примусовим виконанням рішень займалися окремі посадові особи на підставі виконавчих листів, виданих судом.

2. У період з ХІХ – до середини ХХ ст. прийнято значну кількість нормативно-правових актів у галузі виконання судових рішень (Судебник, Судовий статут, закони «Про судових слідчих» та «Судових приставів і правила виконавчого провадження за судовим статутом»), якими були створені передумови зародження сучасної системи примусового виконання, особливістю якого було повне підпорядкування державних виконавців судовій владі.

3. Радянський період 60-х–90-х років характеризується постійним процесом реформуванням та реорганізацією системи органів примусового виконання. Поряд з прийняттям законів СРСР «Про затвердження основ законодавства про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік» (1958 р.), «Про судоустрій УРСР» (1960 р.), «Про виконавче провадження» (1986 р.) забезпечено систему примусового виконання судових рішень товариських судів, комісій у справах трудових спорів, адміністративних і інших юрисдикційних органів. Цей період характеризується поверненням до інституту судових приставів, підпорядкованих судам, які здійснювали контроль за їх діяльністю.

4. Часи незалежності України до 2005 р. (пострадянський період) ознаменувався формуванням нормативно-правових актів у галузі примусового виконання рішень суду та прийняттям наприкінці 90-х років законів України «Про державну виконавчу службу» та «Про виконавче провадження». Було ліквідовано інститут судових виконавців і створено Державну виконавчу службу з організаційною, процесуальною

та фінансовою самостійністю. Однак, незважаючи на всі зміни, показники виконання рішень залишались низькими та вимагали подальшого проведення масштабних реформ у цій галузі.

5. Період з 2005 по 2016 рр. ознаменований активним проведенням крупномасштабних судово-правових реформ, спрямованих на реформування судової системи, цивільного процесуального законодавства та утворення самостійної структури виконання рішень. У цей період органи ДВС постійно реорганізовувалися, в результаті чого у 2011 р. відбулося утворення ДВС України як центрального органу виконавчої влади, який через Міністерство юстиції України координувався Кабінетом Міністрів України. Даний етап реформ став проміжним та завершився запровадженням інституту приватного виконавця. Ключові проблеми функціонування інституту примусового виконання судових рішень так і продовжили своє існування.

6. Період з 2016 р. – дотепер можна вважати перехідним періодом, який охарактеризований подальшими змінами в структурі органів та осіб, наділених державою повноваженнями примусового виконання актів правосуддя. Триваюча зараз реформа має стати історичним етапом розвитку інституту примусового виконання судових рішень та структурних змін в системі права України. Наразі можна дійти висновку, що незважаючи на існування багатьох суперечностей у функціонуванні запровадженого інституту приватних виконавців в Україні, його діяльність безперечно позитивно вплинула на виконання судових рішень в цілому.

1.3. Виконавче провадження у структурі цивільного судочинства

Починаючи з 2016 р. в Україні запроваджено масштабні судово-правові реформи, в результаті яких відбуваються структурні зміни у галузі правосуддя та в суміжних правових інститутах одночасно з суттєвим реформуванням цивільного процесуального законодавства, спрямовані на створення ефективної організації системи виконавчого провадження та запровадження ефективних засобів правового захисту права кожного як під час розгляду справи у суді, так і його примусового виконання органами та особами, уповноваженими на те державою.

У зв'язку з цим не обійшло стороною реформування законодавства в системі виконання судових рішень, зокрема у цивільних справах. Конституційною реформою галузі правосуддя 2016 р. судові рішення визнано обов'язковим до виконання, а судовий контроль за його виконанням покладено на орган правосуддя (ст. 129¹ Конституції України). Одночасно із прийняттям зазначених змін ухвалено закони України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1403-VIII та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р. №1403-VIII, якими запроваджено нові засади регулювання системи виконання судових рішень. З урахуванням оновленого правового регулювання процедур виконавчого провадження доцільним буде звернути увагу на місце виконавчого провадження у структурі цивільного судочинства. Це дозволить визначити слабкі сторони запроваджених підходів правового регулювання процедур примусового виконання судових рішень. На сучасному етапі формування виконавчих правовідносин, коли правова наука все більше впливає на суспільні відносини, потребує ґрунтовного правового аналізу і визначення місце цих відносин у правовій системі України з урахуванням теоретичних і практичних основ, вироблених світовою наукою і практикою. Без визначення місця виконавчого провадження в правовій системі України неможливо здійснити якісну перебудову механізму примусового виконання рішень і забезпечити повноцінний захист прав та законних інтересів усіх учасників виконавчого провадження.

Відсутність єдиної точки зору щодо місця виконавчого провадження в системі права негативно впливає на оптимізацію правового регулювання виконавчих правовідносин. Наслідком відсутності єдиної понятійно-термінологічної бази та систематизації норм виконавчого законодавства є безсистемна роздробленість джерелами матеріального та процесуального права норм, регулюючих виконавчі правовідносини. Розуміння сенсу виконавчого провадження як об'єкта правової дійсності є фундаментом, на якому будується механізм регулювання виконавчих правовідносин та система гарантій прав стягувача та боржника.

Традиційною точкою зору вважаються думки процесуалістів (Р. Є. Гукасян [94], І. М. Зайцев [95], Б. В. Малишев [96], Н. А. Чечина [97] та В. М. Щеглов [98]). Проте

інші науковці, такі як М. А. Гурвич [99], О. В. Ісаєнкова [69], В. В. Ярков [100], вважають, що цивільно-процесуальні правовідносини повинні обмежуватися галуззю правосуддя, а виконавче провадження до правосуддя відношення не має, роль суду в цих відносинах не пряма і виконавчі функції державою покладені на органи, які не є носіями судової влади. Зокрема, О. В. Ісаєнкова виокремила у виконавчому провадженні власний предмет, метод, нормативну базу, принципи та систему, відмічаючи, що виконавчі правовідносини є самостійною галуззю, оскільки на них розповсюджуються норми різних галузей права (адміністративного, цивільного процесуального, цивільного та ін.) [69, с. 20]. Але така постановка питання є спірною, оскільки міжгалузевість у регулюванні виконавчих правовідносин може вказувати лише на комплексність галузі права.

У науковій літературі визначається, що судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального та конституційного судочинства. Одним з аспектів проблеми здійснення судової влади та правосуддя є відповідь на питання: чи належить виконання судових рішень до складу правосуддя, тобто чи означає розгляд судом справи тільки вирішення спору або ще означає і реальне відновлення права в межах виконавчого провадження [101, с. 96, 100]. Відповідь на це питання є наглядною, відображеною в національному законодавстві, судовій практиці (в тому числі практиці розгляду справ ЄСПЛ) – виконавче провадження є умовою права кожного на доступ до правосуддя, складовою права на справедливий суд та частиною судового розгляду, оскільки без виконання судового рішення судова система не ефективна!

Дещо інше обґрунтування змісту правосуддя наводить Л. Г. Талан. На його думку, виконання рішень суду є заключною стадією цивільного процесу та завершує діяльність по здійсненню правосуддя та захисту права, що здійснюється судом. Отже, правосуддя варто розуміти в широкому вимірі – як діяльність суду з розгляду спору і виконання судового рішення [101, с. 100].

Як вбачається, єдиної точки зору щодо можливості включення виконання рішень до складу правосуддя в науці не існує. Така невизначеність обумовлена певним ототожненням понять правосуддя з іншими функціями органів судової влади

та відсутністю чіткого визначення змісту цього терміну в законодавстві. Традиційно правосуддя наділяється двома обов'язковими ознаками: по-перше, воно може здійснюватися тільки судом, по-друге – у визначній законом процесуальній формі. Виходячи з цих ознак, незрозумілим залишається питання віднесення примусового виконання рішень до складової частини процесу відправлення правосуддя. У зв'язку з підпорядкуванням ДВС виконавчій гілці влади та запровадження інституту приватних виконавців, порядок притягнення до відповідальності яких й досі є дискусійним, взагалі внесено смуток у до того неоднозначні погляди на це питання.

Як справедливо відмічає Конституційний суд України у своєму рішенні у справі № 1-12/2003, «правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості та забезпечує ефективне поновлення в правах ...» [102].

Підвищення ефективності застосування нового законодавства у галузі виконання рішень неможливе без поєднання доктрини та практики, що сприятиме удосконаленню процесуального механізму примусового виконання рішень. Визначення галузевої та інституціональної належності виконавчого провадження має наукове та практичне значення через відсутність правової позиції щодо чіткого закріплення місця виконавчого поведіння в системі права України.

Хоча єдина точка зору щодо природи та місця виконавчого провадження в системі права на сьогодні відсутня, все ж можна виокремити декілька основних напрямків, в яких виконавче провадження розглядається як: 1) стадія цивільного (господарського, адміністративного) процесу; 2) частина вказаних галузей права; 3) самостійна галузь права (назва якої є також дискусійною та неоднозначною) або законодавства.

Думку прихильників виконавчого провадження як стадії цивільного процесу можна вважати традиційною. Так, Л. М. Самсонова пише, що деякими науковцями (С. С. Алексєєвим, Н. О. Чечіною) виділяються такі стадії правозастосування, як встановлення фактичних обставин справи, юридичний аналіз норм права, прийняття рішення. Інші науковці (А. К. Сергун, В. П. Реутов, І. Л. Петрухін та ін.), окрім вказаних, виділяють стадію виконання рішення [103, с. 12]. На нашу думку, всі

вищеназвані стадії можна об'єднати в одну – розгляд та вирішення спору, до складу якої слід віднести: 1) стадію розгляду, вирішення справи та прийняття рішення – здійснюються судовими органами; 2) стадію примусового виконання рішення – здійснюється органами примусового виконання та є не обов'язковою (у разі добровільного виконання рішення та в деяких інших випадках, передбачених законом). Саме зазначена системна цілісність і взаємовідповідальність судових органів та органів примусового виконання, на нашу думку, зможе у майбутньому забезпечити запровадження механізму беззаперечного виконання рішень суду, в якому контрольні повноваження судів за діяльністю відповідних суб'єктів будуть невід'ємною частиною процесу ефективного захисту порушених чи невизнаних прав і свобод людини та громадянина на стадії примусового виконання судових рішень.

Погоджуємося з думкою П. П. Заворотька, який доречно відзначив, що позов і виконавче провадження мають спільну кінцеву мету. Позов є засобом захисту порушеного чи оспорюваного права, а виконавче провадження – засобом захисту того права, яке перестало бути спірним і тому підлягає примусовій реалізації [33, с. 3].

Не визначеним залишається питання: чи є виконавче провадження частиною цивільного процесу? Цивільний процес радянських часів більшістю вчених-процесуалістів поділявся на стадії, кожна з яких, на їх думку, спрямована на виконання завдань цивільного судочинства [104, с. 11; 105, с. 6, 17, 82; 106, с. 10; 107, с. 18; 108, с. 11]. С. М. Абрамов [105] і К. С. Юдельсон [109, с. 13] вважають, що стадія цивільного процесу – це сукупність окремих процесуальних дій, об'єднаних однією найближчою метою. До процесуальних дій К. С. Юдельсон відносить процесуальні дії суду, органу виконання та заінтересованих осіб. С. М. Абрамов, М. А. Гурвич та О. Ф. Клейман включають до стадії процесу також цивільні процесуальні правовідносини, які виникають внаслідок діяльності суду, органу виконання та учасників процесу. Водночас П. П. Гурєєв робить критичні зауваження щодо включення до стадії цивільного процесу цивільних процесуальних правовідносин, оскільки сукупність процесуальних дій усіх учасників процесу складає цивільний процес, а частина цих дій – стадію цивільного процесу [108, с. 11]. Разом з тим С. Я. Фурса, розкриваючи сутність і систему виконавчих правовідносин, зазначає,

що примусове виконання рішень є однією з юрисдикційних функцій держави, яка, на відміну від цивільного процесу, має свої індивідуалізуючі ознаки, обумовлені предметом і методом правового регулювання цих відносин. Тому виконавчі правовідносини є різновидом правових відносин, що виникають у сфері організації та діяльності органів та осіб примусового виконання [110, с. 12–13]. Дійсно, профільне законодавство суперечливе у питаннях регулювання виконавчого провадження: з одного боку воно наділяє повноваженнями примусового виконання судових рішень органи ДВС та державних виконавців, які фактично є виконавчою владою, з іншого, цими ж повноваженнями наділяє приватних виконавців, яких визначає функціонально незалежними та самостійними особами у виконавчому провадженні. Водночас законодавчо закріплено самостійний, незалежний та виключний правовий статус судової гілки влади з вказівкою на таку складову правосуддя як примусове виконання судового рішення, встановлюючи при цьому обов'язок саме держави щодо створення ефективних організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання актів правосуддя. Зазначене свідчить про необхідність формування такого підходу регулювання галузі виконання судових рішень, який би не лише поєднував вітчизняні підходи з загальноєвропейськими стандартами примусового виконання актів правосуддя, а й гармонійно закріплював їх в різногалузевих національних законодавчих актах. Попри неоднозначність поглядів, виконавче провадження має нерозривний зв'язок із попередніми стадіями цивільного процесу та єдністю цілей для всіх видів судочинства (цивільного, господарського, адміністративного), метою яких є захист та поновлення порушених, невизнаних та оспорюваних прав, свобод та інтересів юридичних осіб [112, с. 192].

Розділяючи в цілому погляди С. Я. Фурси щодо місця виконавчих правовідносин у наукознавстві, потреби в конкретизації предмета та методу їх правового регулювання, С. В. Щербак усе ж наголошує про необхідність подальшого уточнення предмета науки виконавчого процесу, оскільки сучасний етап розвитку науки виконавчого процесу, з урахуванням відсутності спеціальних досліджень, нерозробленості понятійно-категоріального апарату та положень загальної теорії наукознавства ще потребують уточнення, у зв'язку з чим не можуть претендувати на

вичерпність [112, с. 119].

Об'єднання певної частини процесуальних дій усіх учасників процесу в стадію провадиться не механічно, а внаслідок того, що всі вони, крім здійснення завдань, покладених на цивільне судочинство, спрямовані на виконання найближчих процесуальних завдань, властивих для конкретної стадії процесу. На думку видатних вчених П. П. Заворотька та М. Й. Штефана, кожна стадія цивільного процесу має свою, властиву тільки їй мету, що спрямована на забезпечення виконання найближчих процесуальних завдань, властивих тільки для конкретної стадії процесу. Судове виконання – це самостійна стадія цивільного процесу, оскільки вона має всі ознаки, властиві стадії процесу [113, с. 4–6].

Виокремлюючи виконавче провадження в окрему стадію, радянські процесуалісти намагалися з'ясувати її зв'язок з іншими стадіями цивільного процесу та висловлювали з приводу цього протилежні погляди. На думку П. П. Заворотька та М. Й. Штефана, стадія виконання – це стадія, яка завершує діяльність суду щодо захисту законних прав та інтересів громадян [113, с. 4; 114, с. 7]. В. А. Кройтор вважає виконання судового рішення частиною судового розгляду та невід'ємною складовою фундаментального права людини на справедливий судовий розгляд [115, с. 41]. Науковець відзначає, що виконання судових рішень є невіддільною частиною судового розгляду цілісного цивільного судочинства [116, с. 548]. Натомість М. А. Гурвич стверджував, що судовим рішенням процес в його основній стадії завершується [99, с. 4].

На думку авторського колективу під керівництвом І. С. Ярошенка та І. О. Ізарової, виконавче провадження не обмежується рамками цивільного та судового процесів загалом, оскільки воно включає також дії щодо виконання рішень інших органів, а не тільки судів; стосується різних галузей судочинства. Виконавче провадження можна віднести до стадії цивільного процесу, враховуючи мету цивільного судочинства та значення виконавчого провадження. Проте віднесення виконання судового рішення до стадії цивільного процесу здійснюється не за галузевою належністю правовідносин, а за його призначенням [117, с. 443].

Отже, точки зору науковців щодо правової природи та місця виконавчого

провадження в системі права значно різняться: одні розглядають примусове виконання рішень як складову частину цивільного (адміністративного, господарського) процесу (правосуддя), а їх опоненти вважають виконавче провадження самостійною галуззю діяльності органів та осіб примусового виконання рішень. Прихильники першого підходу обґрунтовують свою позицію єдністю цілей та загально-правових принципів цивільного процесуального права, однорідністю правовідносин у судовому розгляді та виконавчому процесі. Інші ж наводять аргументи щодо самостійності галузі виконавчого провадження, серед яких: по-перше, система органів примусового виконання рішень є органом державного управління (виконавчої влади), а особи, які здійснюють примусове виконання рішень і державні виконавці, є приватними та державними службовцями; по-друге, правовідносини, які виникають під час виконання рішень починаються та розвиваються поза судовим процесом, у зв'язку з чим відносини, які пов'язані з виконанням рішень, повинні регулюватися виконавчим правом, яке є самостійною галуззю права; по-третє, зазначають той факт, що у виконавчому провадженні змінюється суб'єктний склад (процесуальними суб'єктами стають: стягувач і боржник, а роль суду на цій стадії нівелюється). Останнє твердження вважаємо спірним, оскільки щоб стати сторонами виконавчого провадження, необхідно брати участь у попередньому розгляді справи, а відтак, крім назви суб'єктний склад фактично не змінюється.

Виконавче провадження історично пов'язано з розвитком цивільного процесуального права. Попри різність поглядів і суперечливість їх обґрунтувань, необхідно відзначити все ж цивільну процесуальну природу відносин, які виникають у виконавчому провадженні, а у більшості випадків вони є обов'язковою частиною цивільного процесу та завершальною його стадією. Поновлення порушеного права нерозривно пов'язане з фактичним виконанням рішення, де суд є одним із суб'єктів виконавчих правовідносин, який також в порядку цивільного судочинства розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність державних виконавців і не тільки.

У доповнення до цієї точки зору необхідно погодитися з думкою В. В. Комарова, який зазначає, що, по-перше, виконавче провадження має

розглядатись як невід'ємна частина судочинства та процесу ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів; по-друге, незважаючи на те, що ЦПК України не містить норм, які комплексно регулюють порядок виконання судових рішень, а лише передбачає порядок вирішення окремих питань виконання рішень суду у цивільних справах, все ж виконавче провадження органічно є структурним компонентом цивільного судочинства, а тому не може бути відокремлене від судового провадження й обидва провадження мають розглядатись як цілісний процес [118, с. 40].

У 1924 р. В. О. Краснокутським у праці «Нариси цивільного процесуального права» вперше висловлено думку про розмежування виконавчого провадження та цивільно-процесуального права, оскільки, як вважав вчений, паво на судове рішення є однією з форм захисту права, а примусове виконання – іншою [119]. У 1975 р. М. К. Юков, у свою чергу, зробив спробу обґрунтувати думку, що виконавче провадження є комплексною галуззю права та має визначену юридичну цілісність, предмет, метод правового регулювання та специфіку [120]. Пізніше у своєму дисертаційному дослідженні М. К. Юков сформулював і назву цієї галузі – виконавче право [121, с. 155–191].

Такі висновки підтримали та розвинули В. М. Шерстюк [122] та В. В. Ярков [123], при цьому відзначивши непроцесуальний характер виконавчого провадження, зазначивши, що відносини, які виникають під час виконання рішень різних юрисдикційних органів та цивільні процесуальні відношення не є однорідними та врегульовані сукупністю спеціальних норм – виконавчим правом. Прибічники цієї теорії висловили припущення щодо формування нової галузі, виокремивши у виконавчого права власний предмет, метод, специфічні принципи, систему та запропонували її назви: «цивільне виконавче право», «виконавче право», однак жодна з них на сьогодні так і не закріпилась.

Виокремлення цивільного виконавчого права поділяли також й інші автори у своїх роботах наступних років, відмічаючи той факт, що виконавчі правовідносини врегульовані нормами різних галузей права (адміністративного, цивільного та ін.), що характеризує його як самостійну галузь [22; 124; 125]. Однак дане твердження

характеризує виконавче право більш як комплексну галузь права.

На думку С. В. Щербак, саме виокремлення науки «виконавчого процесу» зможе втілити необхідний набір тих юридичних норм, в яких буде втілена особлива нормативна цілісність та відображена соціальна природа виконавчого процесу в громадянському суспільстві [126]. Вона вважає, що наука «виконавчого процесу» є категорією, яка сприятиме встановленню, уточненню та удосконаленню виконавчого процесу з урахуванням потреб та вимог, що ставляться перед виконавцями, суб'єктами виконавчих процесуальних правовідносин та суспільством.

В умовах масштабних змін в органах судової та виконавчої влади, повного оновлення законодавства та подальшого реформування інституту примусового виконання виконавче провадження в майбутньому може бути самостійною галуззю права, яке посідатиме в системі правових галузей нашої держави одне з особливих місць. Однак недостатня аргументованість відокремленого характеру предмета та метода регулювання виконавчих відносин, відсутність єдиного кодифікованого нормативно-правового акта, який регулював би правовідносини на стадії примусового виконання рішень та встановлених однорідних зав'язків з іншими галузями права, свідчить про передчасність таких тверджень. На нашу думку, сьогодні доцільніше було б приділити більше уваги уніфікації (систематизації) законодавства в одному законодавчому акті, який об'єднає в собі специфічні форми та методи процедур примусового виконання рішень різних галузей права в один блок загальних засад виконавчого провадження з урахуванням специфічних особливостей окремих галузей судочинства.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу точка зору Ю. В. Білоусова, який пише про становлення в системі права України самостійної галузі права – цивільного виконавчого права, оскільки визначення предмета та методу правового регулювання, наявність структурованої системи джерел та спеціальних принципів притаманних виконавчому провадженню дають всі для цього підстави [127, с. 14]. Прибічники виділення виконавчого права у самостійну галузь вважають, що в силу своєї природи виконавче право необхідно віднести до процесуального (правозастосовчого) блоку галузей права [128].

Прихильники виокремлення виконавчого права за галузевою ознакою обґрунтовують позицію про виникнення в системі права «адміністративно-виконавчого права». Наводяться аргументи щодо розгляду виконавчого провадження як складової частини адміністративного процесу, серед яких: участь у правовідносинах виконавчого провадження обов'язкового суб'єкта – виконавця та його підпорядкованість органам Міністерства юстиції України; наділення державного виконавця владними повноваженнями та публічно-правовий характер правовідносин у виконавчому провадженні, які мають всі ознаки адміністративних процесуальних норм.

Наприклад, досліджуючи місце інституту виконавчого провадження в системі права України, С. В. Щербак вказує, що правовідносини, які виникають під час виконавчого провадження (між органами та посадовими особами органів примусового виконання, з одного боку, та суб'єктами виконавчого провадження – з іншого боку, з приводу примусової реалізації виконавчих документів) є адміністративно-процесуальними [129, с. 117]. Дану точку зору поділяють також І. Ю. Бурмаков [130, с. 3], С. Я. Фурса [131, с. 31], М. Й. Штефан [132, с. 3], А. І. Перепелиця [133].

Слабкими місцями такої аргументації є те, що правова природа правовідносин у виконавчому провадженні не співпадає з предметом адміністративно-процесуального регулювання відносин у галузі державного управління; особи, наділені повноваженнями примусового виконання рішень можуть бути не лише державні виконавці, а й інші фінансові установи, організації, посадові особи і громадяни; завдання виконавчого провадження не збігаються із завданнями адміністративного процесу. Вищезазначене дає підстави відзначити як результат суттєвого оновлення законодавства у галузі примусового виконання ускладненість інституту виконавчого провадження, що можливо матиме тенденцію до перетворення у підгалузь цивільного процесуального права.

Хоча єдина точка зору щодо природи та місця виконавчого провадження в системі права на сьогодні відсутня, все ж більшість авторів розглядають виконання судових рішень як завершальну стадію цивільного процесу [33; 134–138].

Як зазначав з цього приводу Л. Г. Талан, виконання рішень суду є заключною стадією цивільного процесу та завершує діяльність по здійсненню правосуддя та захисту права, що здійснюється судом, а отже, правосуддя варто розуміти в широкому вимірі – як діяльність суду з розгляду спору і виконання судового рішення [101, с. 100]. Отже, на думку вказаного автора, суспільні відносини, які виникають у виконавчому провадженні, мають похідно-допоміжний характер і повною мірою відображають основну модель цивільних процесуальних відносин, в яких реалізується судові рішення і державний виконавець функціонує під контролем суду. Обґрунтовуючи свою позицію автор відзначає: 1) взаємопов'язаність виконавчого провадження з попередніми стадіями цивілістичних процесів єдністю цілей всього судочинства; 2) процесуальну форму вчинення дій під час виконання судових рішень; 3) активну участь суду на стадії виконання, який залишається активним учасником відносин; 4) практику ЄСПЛ, яка визначає стадію виконання рішення як невід'ємну складову судового процесу.

В. М. Шерстюк також вважав, що виконавче провадження є складовою частиною механізму захисту цивільного права та заключним етапом (стадією) його реалізації [138]. У свою чергу Ю. В. Білоусов зазначав, що виконання рішення є кінцевим етапом юрисдикційної (правозахисної) діяльності. Без реалізації цієї стадії (етапу) втрачається сенс попередньої діяльності суду, оскільки саме виконанням рішення суду завершується процес захисту суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав громадян і юридичних осіб шляхом їх фактичної реалізації у спосіб та порядок, визначений Конституцією та законами України [18, с. 5]. Дискусія ґрунтується на різних поглядах щодо моменту завершення процесу захисту права: одні вчені вважають, що процес захисту порушених прав та законних інтересів завершується з моменту прийняття судового рішення, інші вчені вважають завершенням процесу захисту порушеного права реальне виконання рішення. На нашу думку, найбільш вірною є остання точка зору, оскільки вона повно відображає сутність виконавчого провадження. Не можна вважати досягнутою основну ціль цивільного процесу, обмежившись отриманням судового рішення, оскільки те судові рішення, яке залишається не виконаним не має юридичної значимості.

У зв'язку з цим О. Т. Боннер наголошував, що суспільні відносини, які виникають під час виконання рішень мають похідно-допоміжний характер і повною мірою відображають основну модель цивільних процесуальних відносин між компетентними державними органами та учасниками процесу, а тому не можуть бути самостійним об'єктом правового регулювання [140, с. 238]. Таким чином, автором розглядалось виконавче провадження як заключна стадія цивільного процесу, в якій відбувається реалізація рішення суду, де суд виступає контролюючим органом, що діє в інтересах держави та суспільства.

Точка зору щодо виконавчого провадження як заключної стадії цивільного процесу підтримується й В. В. Комаровим. На його думку, виконання рішень є частиною цивільного процесу, його заключною стадією, зв'язок якої з попередніми обумовлений тим, що в рамках цивільного процесу відбувається реалізація норм матеріального права та самого суб'єктивного матеріального права, що впливає з цієї норми. Як він відзначає, захист порушених прав передбачає не тільки декларацію певного правового становища у судовому рішенні, а й обов'язкову реалізацію висновків суду, в тому числі в межах провадження щодо примусового виконання [141, с. 941]. У контексті зазначеного вище П. П. Заворотько відзначав, що особливістю цивільного процесу є не лише швидкий і повний розгляд цивільних справ, а й створення умов на всіх стадіях процесу, необхідних для виконання судових рішень, досягнення повного відновлення порушеного права. На думку автора, позов і виконавче провадження є засобом захисту права на різних етапах цивільного процесу, які мають спільну кінцеву мету, але досягають її різними процесуальними засобами. Позов є засобом захисту порушеного чи оспорюваного права, а виконавче провадження – засобом захисту права, яке перестало бути спірним і підлягає примусовій реалізації [33, с. 3–4]. Досліджуючи теоретичні та практичні аспекти проявів концепту верховенства права, О. М. Овчаренко, відзначає про універсальний стандарт даного принципу, зміст якого охоплює всі сфери правового регулювання та галузі судочинства, включаючи виконання судового рішення. Виконання судового рішення, як вказує авторка, є невід'ємною частиною здійснення правосуддя, кінцевою його стадією. Забезпечення мети правосуддя можливо лише за умови виконання

ухваленого рішення [142, с. 210].

Отже, більшість вчених вважають виконавче провадження саме заключною (останньою) стадією цивільного процесу та невід'ємною частиною здійснення правосуддя. Однак із цього приводу існують різні твердження, оскільки судові рішення, яке набрало законної сили може бути скасоване або переглянуте під час його виконання, або після нього.

Виконавче провадження здійснюється в межах процесуальних правовідносин: порядок діяльності органів та осіб, які уповноважені здійснювати примусове виконання рішень регулюється законодавчими актами, заінтересованим особам забезпечена можливість участі у виконавчому провадженні, вони наділені процесуальними правами.

Є. О. Харитонов вважає, що процес виконавчого провадження виконання судових рішень здійснюється не судом та його посадовими особами, а спеціально уповноваженим органом виконавчої влади, що наділений гарантіями незалежності, із заборонаю втручання у свою діяльність [143, с. 469]. Схожої думки дотримується і авторський колектив під керівництвом видатного вченого С. Я. Фурси, визначаючи виконавче провадження як інститут адміністративного процесу, а правовідносини, що виникають у виконавчому провадженні як адміністративно-процесуальні [144, с. 797].

Дещо іншої позиції дотримується В. В. Комаров. На його думку, виконання судових рішень є частиною відповідно до цивільного, адміністративного, господарського процесів, їх заключною стадією, зв'язок якої з попередніми обумовлений тим, що в рамках судочинства відбувається реалізація норм матеріального права та самого суб'єктивного матеріального права, що впливає з цієї норми. Захист порушених прав передбачає не тільки декларацію певного правового становища у судовому рішенні, а й обов'язкову реалізацію висновків суду, в тому числі в межах провадження щодо примусового виконання [145, с. 7].

Конституційний та Верховний суди нашої держави у своїх рішеннях неодноразово зазначали, що виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як невід'ємна частина судового розгляду, завершальна стадія судового провадження, складова права кожного на судовий захист та справедливий суд,

процесуальною гарантією доступу до суду, що передбачено статтями 6, 13 ЄКПЛ [146–149].

Статтею 8 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. проголошено право кожного не тільки на ефективне правосуддя, але й на поновлення в правах у випадку їх порушення, покладаючи обов'язок поновлення прав на «компетентні національні суди» [150]. Під поновленням розуміється не тільки прийняття судом законного та обґрунтованого рішення, а й контроль за його виконанням, оскільки саме на цьому етапі здійснення правосуддя відбувається реальне поновлення порушених прав.

У справах «Горнсбі проти Греції» від 19.03.1997 р., «Бурдов проти Росії» від 07.05.2002 р., «Ромашов проти України» від 27.07.2004 р., «Шаренок проти України» від 22.02.2004 р., «Васильчук проти України» від 10.12.2009 р. [151–155] та низки інших ЄСПЛ зазначає, що право на судовий захист було б ілюзорним, якби правова система держави дозволяла, щоб остаточне зобов'язальне рішення залишалось бездієвим на шкоду одній із сторін; виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має вважатися невід'ємною частиною цивільного процесу та не може бути відокремлене від судового провадження.

Отже, за прецедентною практикою ЄСПЛ провадження з виконання судових рішень є самостійною і невід'ємною частиною судового розгляду та складовою права на справедливий суд. Чинне законодавство України визначає виконавче провадження як завершальну стадію судового провадження. Підкріплене таке розуміння виконавчого провадження і судовою практикою, яка визнає виконання судового рішення складовою частиною судового розгляду та завершальною стадією судового провадження (абз. 5 п. 1 Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних і справ про адміністративні правопорушення» від 17.10.2014 р. № 11) [156].

Відповідно до Класифікатора галузей законодавства України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5 виконавче провадження визначено складовою частиною цивільного процесуального права [157].

О. Б. Верба-Сидор розглянула сутність виконавчого провадження за двома критеріями: за місцем у юридичному процесі та за місцем у системі права. Вона зазначає, що правова природа виконавчого провадження полягає в тому, що за місцем у системі права воно є комплексним міжгалузевим інститутом. За місцем у юридичному процесі виконання рішення є завершальною стадією процесу (цивільного, господарського, адміністративного). Виконання судових рішень у цивільних справах є стадією цивільного процесу, яку не можна відокремлювати від процесу судочинства [158, с. 11].

П. П. Заворотько у своїй праці розкрив процесуальні способи та засоби, що забезпечують реальне виконання винесених судом рішень, та обґрунтував зв'язок виконавчого провадження з такими стадіями цивільного процесу, як судовий розгляд [33, с. 81, 294–343]. Стадія виконання судових рішень розглядається як логічне завершення всього процесу судового захисту, вона завершає всю діяльність суду щодо захисту прав і законних інтересів громадян та виконує службову роль реалізації результатів стадії судового розгляду.

Водночас важко погодитись із науковою позицією М. А. Гурвича, котрий вважав, що судовим рішенням процес в основній стадії розгляду справи завершується, а стадія виконання судового рішення виконує другорядну роль в цивільному процесі [101, с. 4]. З таким твердженням важко погодитись, оскільки на всіх етапах розвитку радянського цивільного процесуального права стадія виконання судових рішень регулювалась як заключна стадія цивільного процесу, що закріплено і діючим законодавством.

Як зазначав П. П. Заворотько, стадія виконання є важливою частиною судового захисту, органічною частиною єдиного процесу [33, с. 168], а контроль за виконанням судових рішень – засобом укріплення законності, умовою, яка забезпечує виконання завдань цивільного судочинства, ефективною гарантією досягнення мети виконання [33, с. 344].

Проте О. Т. Боннер критично відносився до концепції існування самостійної галузі виконавчого права. Науковець визнавав важливість ролі суду у виконавчому провадженні, яка, на його думку, полягає в тому, що окрім судового контролю за

діями виконавця під час виконання рішення, у виконавчому провадженні відбувається постійна взаємодія судових та несудових процедур, перехід виконавчого провадження із процесуальної площини у процедурну і навпаки, зокрема, існує можливість захисту прав інших осіб під час вчинення виконавчих дій, а також можливість скасування рішення в апеляційному чи касаційному порядку та вирішення питання про поворот виконання рішення [136, с. 135].

Ми приєднуємося до позиції науковців, які вважають, що виконавче провадження є невід'ємною складовою дотримання та захисту права людини на справедливий і публічний розгляд його справи уповноваженим судом, який вирішить спір щодо прав і обов'язків цивільного характеру упродовж розумного строку, встановленого ст. 6 ЄКПЛ [159–161]. А тому виконавче провадження є тією завершальною ланкою циклічності судового захисту та реального поновлення порушених прав суб'єктів цивільного провадження, без якої не можливо уявити систему судочинства.

Проте погляди науковців щодо виокремлення виконавчого права в самостійну галузь права з подальшою кодифікацією актів у галузі виконавчого провадження в майбутньому не можна залишати без належної уваги. Можливо, що через деякий час активного реформування та становлення системи судоустрою і процесуального законодавства, постане питання виокремлення виконавчого провадження у самостійну галузь права з кодифікацією норм, регулюючих виконавче провадження в базовому законі – виконавчому кодексі. У ньому мають бути кодифіковані всі норми, які регулюють виконавчі правовідносини, з врахуванням різних галузей права.

Відтак, нами виокремлено наступні ознаки виконавчого провадження, предметом регулювання якого є правовідносини між виконавцем та іншими учасниками виконавчого провадження з приводу реалізації приписів юрисдикційного акта [60]:

1. Це послідовна процесуальна діяльність та різновид юридичної діяльності, врегульовані нормами різногалузевого матеріального та процесуального права.
2. Це завершальний етап захисту порушених прав, без якого неможливе функціонування ефективного правосуддя.

3. Здійснюється спеціальними суб'єктами – органами та особами, уповноваженими здійснювати примусове виконання рішень та контролюється органом судової влади відповідної юрисдикції.

4. Це правовідносини, в яких суд залишається головним і активним учасником, який здійснює контроль за законністю діяльності органів та осіб, уповноважених державою виконувати рішення в примусовому порядку.

5. Це сукупність норм, які регулюють відносини, що виникають під час примусового виконання рішень з можливим судовим контролем за виконавчим провадженням. На зараз базовими в цій галузі є: закони України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

6. Має примусову форму виконання, забезпечену державним примусом.

7. Спрямовано на законне та своєчасне виконання виконавчих документів (рішень суду та інших юрисдикційних органів).

8. Основна мета – реальне відновлення захищеного судом (іншим юрисдикційним органом) порушеного права (інтересу).

Таким чином, виконавче провадження можна визначити як, сукупність пов'язаних між собою та визначених законодавством процесуальних дій уповноважених органів та осіб з примусового виконання рішень суду та інших юрисдикційних органів, врегульованих правовими нормами, забезпечені державним примусом та спрямовані на фактичне поновлення порушених (оспорюваних) суб'єктивних матеріальних прав та охоронюваних законом інтересів.

На наш погляд, аналіз наведених авторських поглядів науковців та рівень розвитку законодавчої бази, що регулює правовідносини у виконавчому провадженні, дозволяє зробити наступний висновок. Виконавче провадження є завершальною стадією, органічно пов'язаною з попередніми стадіями цивільного процесу, а також об'єктом судового контролю, метою якого є захист та поновлення порушених прав суб'єктів цивільного процесу, що здійснюється спеціально уповноваженими органами та посадовими особами в процесуальній формі на підставі, у межах та у спосіб, визначений законом та рішенням. Будучи частиною цивільного процесу, кожна стадія

орієнтована на виконання завдань і цілей цивільного судочинства.

Законодавець, передбачаючи в розділах VI і VII ЦПК України та в галузевому законодавстві процесуальні питання, пов'язані з виконанням рішень та судовим контролем за їх виконанням, підкреслює, що цивільний процес ухваленням рішення не завершується, й відносить виконавче провадження до складових цивільного процесуального права.

Водночас, аналізуючи наведені авторські погляди та законодавчу базу, яка регулює виконавчі правовідносини, вважаємо уніфікацію норм інституту виконання рішень актуальною темою як на теоретичному, так і на практичному та законодавчому рівнях, а погляди щодо кодифікації законодавства в галузі примусового виконання – передчасними, оскільки в державній політиці, законодавстві, науці та судовій практиці ще чимало суперечливостей в питаннях виконавчого провадження та співвідношенні ролі суду та органів примусового виконання у виконавчих правовідносинах. Основною метою законодавця на нинішньому етапі становлення виконавчих правовідносин має стати систематизація (уніфікація) виконавчого законодавства, виявлення, розробка та впровадження у практичну діяльність нових інститутів та моделей правового регулювання примусового виконання, встановлення дієвого механізму контролю та відповідальності боржників за ухилення від своєчасного виконання судових рішень спрямованого насамперед на попередження порушення прав учасників виконавчого провадження на стадії примусового виконання актів правосуддя. Саме на стадії виконавчого провадження завершується захист порушених та оспорюваних прав громадян шляхом їх фактичного поновлення. Тому в подальшому при реформуванні галузі примусового виконання рішень у цивільному судочинстві особливу увагу необхідно приділити посиленню ролі судових органів на стадії примусового виконання рішень та визначення контрольних повноважень суду на законодавчому рівні. Крім того, при формуванні сучасного виконавчого провадження заслуговує на увагу висновок, зроблений С. В. Щербак щодо необхідності подальшої переорієнтації виконавчого процесу на стягувачоорієнтований підхід, основними характеристиками якого є посилення важелів впливу на обов'язок боржника виконувати рішення та

розширення заходів впливу з одночасним підвищенням статусу виконавця й розширенням меж права на доступ стягувача до виконання боржником обов'язку (діджиталізація виконавчого процесу) [162, с. С. 93–95].

Висновки до розділу 1

У першому розділі розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження виконавчого провадження у вітчизняній науці цивільного процесуального права. Зокрема, охарактеризовано стан нормативного врегулювання та наукових розробок з даної проблематики, проаналізовано генеза інституту виконавчого провадження в цивільному процесі та контролю за виконанням судових рішень, а також визначено його місце в структурі цивільного судочинства.

Узагальнено наукові підходи до визначення виконавчого провадження та судового контролю у вітчизняній науці цивільного процесуального права, а саме: підтверджується, що виконавче провадження є заключною стадією цивільного процесу, здійснення судового контролю за виконанням судових рішень є складовою частиною судової діяльності, а суд виступає суб'єктом правовідносин на стадії виконавчого провадження.

Визначено співвідношення ролі суду, органів та осіб примусового виконання у виконавчому провадженні. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність подальшого реформування законодавчої бази з питань виконавчого провадження, розробки та запровадження у практичну діяльність нових елементів примусового виконання актів правосуддя, а саме судового контролю за станом виконання рішень у цивільних справах, спрямованого на усунення порушення прав учасників виконавчого провадження.

Зроблено висновок, що подальше реформування галузі примусового виконання рішень має бути орієнтовано на підвищення ролі суду у виконавчому провадженні шляхом надання суду, який ухвалив таке рішення, права самостійно визначати у виконавчому листі спосіб, порядок і строки виконання рішення, контролювати процес його виконання, завершуючи тим самим захист і поновлення порушених

(оспорюваних) прав осіб.

Досліджено засади виконавчого провадження, розглянуто доктринальні підходи до визначення поняття виконання судових рішень у цивільних справах, історичну генезу виконавчого провадження у цивільному судочинстві, а також місце виконавчого провадження та судового контролю на стадії примусового виконання актів правосуддя у цивільному процесі.

З метою систематизації виконавчого законодавства розглянуто можливість виокремлення в майбутньому виконавчого провадження у самостійну галузь права. Зроблено висновок, що подальше реформування галузі примусового виконання рішень має бути орієнтоване на підвищення ролі суду у виконавчому провадженні шляхом надання суду, який ухвалив таке рішення, самостійно визначати у виконавчому листі, спосіб, порядок та строки виконання рішення, контролювати процес його виконання, завершуючи тим самим захист та поновлення порушених (оспорюваних) прав осіб. Визначаючи у виконавчому листі особливості виконання ухваленого судом рішення, фактично підвищується значимість й виконавчого листа як самостійного виконавчого документа й тим самим встановлюється контроль органу судової влади за його виконанням.

Запропоновано внести зміни до чинного законодавства, а саме: викласти ч. 1 ст. 2 ЦПК України в такій редакції: «Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд, вирішення *та виконання* цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних, юридичних осіб, а також інтересів держави».

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ТА СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ ДО СУДУ РІШЕНЬ, ДІЙ АБО БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, НАДІЛЕНИХ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

2.1. Реалізація контрольної функції суду у виконавчому провадженні в цивільному процесі

Дослідження предмета дисертаційної роботи нерозривно пов'язано з аналізом реалізації контрольної функції суду у виконавчому провадженні у зв'язку з виконанням рішень органів судової влади. Виключенням є коло питань, що були предметом розгляду в попередньому розділі. Діяльність суду цивільної юрисдикції у різних сферах суспільного життя в межах предмета цивільного процесуального права як самостійної галузі нерозривно пов'язана з дослідженням сфери здійснення правосуддя, яка має забезпечити доступність суб'єктів права на справедливий і об'єктивний судовий розгляд, який повинен дбати не лише про винесення законних та обґрунтованих рішень, а й про їх виконання. Окремі аспекти юрисдикції цивільних судів досліджено дисертанткою в наукових працях і враховано в висновках до першого та другого розділів даної роботи [61; 64]. У цьому підрозділі вбачаємо необхідним дати характеристику контрольних повноважень органів судової влади у виконавчому провадженні, визначити їх місце в процесі захисту судом порушених прав учасників правовідносин, зміст таких повноважень та умови їх реалізації.

Рішенням Конституційного суду України, правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах [163]. Отже, Конституційний суд слушно наголосив на тому, що правосуддя не обмежується судочинством (тобто тільки судовим розглядом справ), а є значно ширшим за своїм змістом (перш за все, воно повинно досягати своєї основної мети – справедливого захисту прав людини на судовий захист та фактичне поновлення порушених прав).

Враховуючи різноманітність суспільних відносин, що можуть бути предметом захисту (охорони) з боку діяльності судових органів у формі здійснення правосуддя, вважаємо за доцільне з'ясувати питання щодо змісту правосуддя та визначити, чи охоплюється ним судовий контроль у виконавчому провадженні. Контрольні повноваження суду на стадії примусового виконання своїх рішень підкорені меті правосуддя (розв'язанню правового спору та захисту прав і законних інтересів відповідно до вимог закону та поновлення порушеного права) і є одним із способів її досягнення [62, с. 85]. Проблеми теоретичного дослідження місця та ролі судової влади в структурі державного механізму, сфери правосуддя в цивільних справах у структурно-функціональному аспекті реалізації судової влади та судового контролю і до тепер залишаються дискусійними та такими, що потребують детального вивчення. Так, ст. 124 Конституції України [164] визначає спірний характер правовідносин, що підлягають розгляду судами, зокрема, цивільної юрисдикції. Таке твердження обґрунтовується змістом вказаної норми, яка поширює юрисдикцію судів на будь-який юридичний спір та можливість розгляду судами і інших справ у випадках, передбачених законом. Не вдаючись у дискусію з цього питання відмітимо, що ЦПК України крім справ спірного (позовного) провадження містить законодавчо-закріплену процедуру розгляду безспірних категорій справ, наприклад, наказного та окремого проваджень. У зв'язку з цим виникає ситуація, коли в теорії цивільного процесуального права окреме провадження характеризують як різновид проваджень цивільного судочинства, в якому здійснюється правосуддя, хоча при розгляді цієї категорії справ правосудні засади, начебто, відсутні. Як вказує з цього приводу В. В. Комаров, характер судової діяльності в окремому провадженні визначається тим, що законодавець покладає на суд не притаманну йому функцію установлення тих чи інших обставин без розв'язання спору про право, тобто здійснення, так би мовити, «судового управління». Розгляд справ «судового управління» в межах процедур судочинства засновується на презумпції належного розгляду справи за умов гарантій незалежності та справедливості. А тому окреме провадження є унікальним явищем у системі цивільного судочинства та по суті сурогатом судового провадження. Інша авторка зазначає, що розгляд справ окремого провадження, як юридична діяльність за

своєю спрямованістю є не правосудною, а управлінською, та пов'язана із здійсненням, так би мовити, «судового управління» у випадках, коли законодавець покладає на суд непритаманну йому функцію установлення тих чи інших обставин без розв'язання спору про право [165, с. 8, 11]. ЦПК України визначає також процедуру розгляду інших цивільних справ, що є предметом судової компетенції. Не є виключенням справи окремого провадження поряд із справами з розгляду скарг на рішення або діяння виконавців чи інших посадових осіб органів ДВС. Отже, до змісту правосуддя по цивільним справам входить не лише розгляд цивільно-правових спорів спірного (позовного) провадження.

Судовий захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб, зокрема у виконавчому провадженні, гарантується державою, яка зобов'язана забезпечити не лише створення належних організаційно-правових механізмів реалізації права на виконання судових рішень та створити ефективні системи примусового виконання таких рішень, а й забезпечити реальний судовий контроль на стадії примусового виконання актів правосуддя, який буде спрямований на виконання судового рішення [62, с. 86].

У науковій літературі як загальної теорії права, так і з окремих галузей права відсутня єдність підходів у визначенні правової категорії правосуддя. Точки зору науковців, що досліджують зміст «правосуддя» та суміжних інститутів, значно різняться, що межує підчас із науковою «полярністю» від відповіді на питання, чи охоплюється конституційно-визначеним терміном «правосуддя» здійснення судового контролю на стадії виконання судових рішень чи воно знаходиться поза його межами. Отже, від відповіді на це питання залежить напрямок подальших наукових розробок у сфері цивільних процесуальних правовідносин у виконавчому провадженні.

У працях науковців можна зустріти щонайменше декілька протилежних позицій щодо співвідношення вищезгаданих функцій. Значна кількість науковців обґрунтовують погляд на контрольні повноваження судових органів як одну з форм реалізації правосуддя, інші ж навпроти, розглядають контрольні повноваження як самостійну процесуальну діяльність, яка є цілком самостійною і не охоплюється правосуддям.

Як стверджує В. Ф. Погорілко, функції судової влади не обмежуються лише функціями правосуддя. На його думку, вони є багатовимірними, різноманітними, а тому слід говорити про множинність цих функцій [166, с. 211]. Отже, з цього твердження вбачається, що органи судової влади наділені й іншими повноваженнями окрім діяльності по здійсненню правосуддя. У продовження даної точки зору можна відзначити позицію М. О. Гетьманцева, який не вбачає правових підстав ототожнення процесуальної діяльності суду із здійснення судового контролю за виконанням судових рішень з фактичним відправленням правосуддя [167, с. 266]. Не погоджується з обмеженням функцій судової влади лише до правосудної діяльності й С. Г. Штогун, який поряд з функціями судової влади за основними напрямками її діяльності окремо виділяє функцію правосуддя та контрольну функцію [168, с. 89].

Деякою мірою схожою є наукова позиція В. Т. Білоуса та В. В. Молдован. На їх думку, реалізація судової влади здійснюється через такі повноваження як: здійснення правосуддя, конституційного контролю, контролю законності та обґрунтованості рішень та дій державних органів і посадових осіб, формування суддівського самоврядування, роз'яснення судовим органам загальної юрисдикції актів застосування законодавства, створення державної судової адміністрації [169, с. 176].

Виступаючи проти поглинання правосуддям контрольної функції, М. О. Колоколов вказує наступне. Здійснюючи правосуддя суд насамперед виконує процесуальну функцію вирішення справи по суті, що є підсумком судового розгляду та його головним призначенням. Судово-контрольна діяльність є відокремленою від етапу, на якому здійснюється правосуддя, та не пов'язана з вирішенням справи по суті. Отже, на думку науковця, судовий контроль є специфічною, самостійною функцією судової влади та не може бути складовою правосуддя у класичному розумінні цього повноваження органів судової влади [170, с. 32].

В. М. Притуляк вважає, що правосуддя не є єдиною функцією судової влади, яка будучи незалежною та самостійною, повинна бути наділена рядом контрольних повноважень по відношенню до інших гілок державної влади. Водночас, на думку автора, правосуддя не тільки результатом судової діяльності, а й процесом досягнення цього результату. Частиною процесу та умовою справедливого вирішення справи є

судовий контроль, який проявляється, окрім іншого, у праві судів здійснювати контроль за законністю та обґрунтованістю дій органів виконавчої влади [4, с. 143]. Досліджуючи функції суду, В. М. Притуляк доходить висновку, що судова влада реалізується у двох напрямках, а саме здійснення правосуддя та судового контролю.

Як уявляється, немає чіткої відповіді на питання співвідношення правосуддя з контрольними повноваженнями судових органів і в праці В. А. Лазаревої. На її думку, правосуддя є єдиною формою реалізації судової влади, поряд з цим погоджуючись, що суд, як орган судової влади здійснює різні види діяльності, в тому числі і судовий контроль [171, с. 21].

Досліджуючи сутність та зміст правосуддя, М. М. Ковтун дійшов висновку, що судовий контроль є особливою (самостійною) формою здійснення правосуддя та його новим засобом здійснення [172, с. 67]. Натомість О. М. Овчаренко, при визначенні змісту судового контролю за діяльністю приватних виконавців у виконавчому провадженні, зазначає, що останній є не лише різновидом юрисдикційної діяльності суду на стадії виконання судового рішення, а й невід'ємною складовою процесу відправлення правосуддя та його фінальною стадією [173, с. 192]. Складно не погодитись з такою думкою авторки, оскільки контрольні повноваження суду за виконавчим провадженням є, перш за все, засобом судового захисту порушеного права стороною виконавчого провадження на стадії примусового виконання судових рішень, який встановлений на законодавчому рівні та обов'язок забезпечення ефективності якого покладений на державу.

У свою чергу В. С. Смородинський, систематизуючи функції судової влади, обґрунтував три їх основні групи. Перша група, на думку науковця, визначає спрямованість судової влади та її основне призначення – захист прав і свобод людини і громадянина; друга група – правосуддя, судовий контроль, тлумачення Конституції (зазначені функції є похідними від функцій в першій групі, що визначають легальну процедуру здійснення функцій першої групи); третя група – функції судового управління [174, с. 34].

Отже, відкритими на сьогодні для з'ясування залишаються як теоретичні, так і практико-прикладні аспекти співвідношення судово-контрольної діяльності з

основною процесуальною функцією органів судової влади – правосуддям, які безумовно накладають відбиток на доктринальні підходи та правозастосовну практику з'ясування співвідношення процесуальних функцій органів судової влади, що актуалізує потребу в науковому дослідженні цього питання.

Наведення змісту протилежних чи доповнюючих наукових позицій про зміст правосуддя можна було б продовжити. Аналіз наукової літератури свідчить про існування багатьох інших авторських поглядів на зазначене питання [175–184]. У цілому вчених щодо контрольних повноважень судових органів умовно можна поділити на тих, які вважають судовий контроль складовою правосуддя або його різновидом, і тих, що виокремлюють поряд з правосудними контрольні повноваження як окрему процесуальну діяльність суду, відносячи їх до адміністративної.

Наприклад, К. В. Гусаров до функцій правосуддя відносить: розгляд та вирішення правових спорів у порядку цивільного судочинства (позовне провадження), контроль та перегляд в системі цивільної юрисдикції (контрольна функція), розгляд та вирішення справ у безспірному порядку, застосування заходів процесуальної відповідальності до порушників процесуального законодавства, тлумачення правових норм [185, с. 17]. Схожу правову позицію висловлює Д. М. Притика, зазначаючи, що контрольні повноваження судових органів є складовою загальної мети правосуддя та видом державної діяльності, яка реалізується у формі розгляду та розв'язання соціальних спорів і конфліктів, пов'язаних із порушенням норм права (іноді з обов'язковим їх тлумаченням), створення правотворчих прецедентів судами, виконання контрольних та інших повноважень (наприклад, визначення юридичних фактів) [186, с. 85].

Аналіз наведених наукових позицій авторів щодо змісту правосуддя та місця в ньому контрольної функції дозволяє дійти наступних висновків. На наш погляд, найбільш аргументованими вбачаються думки К. В. Гусарова, О. М. Овчаренко, Д. М. Притики, викладені ними у згаданих наукових публікаціях. Доцільним також вбачається відзначити, що Конституція України, законодавство про судоустрій та цивільне процесуальне законодавство не місять нормативного закріплення за органами судової влади інших функцій ніж функція правосуддя. Відтак, діяльність

органів судової влади, яка пов'язана із захистом (охороною) суб'єктивних цивільних прав (у широкому розумінні) та охоронюваних законом інтересів у будь-яких проявах, включаючи контрольну діяльність суду, слід вважати правосуддям у цивільних справах.

Реалізація контрольної функції правосуддя у виконавчому провадженні має декілька проявів, про що йтиметься в наступному підрозділі нашого дисертаційного дослідження. Доречно також відмітити, що дослідження диференціації судового контролю за виконавчим провадженням навряд чи буде доцільним та результативним без характеристики загальних положень реалізації контрольної функції суду в цілому та у виконавчому провадженні зокрема.

На нашу думку, процесуальні функції правосуддя можна охарактеризувати, як сукупність процесуальних дій органів судової влади, спрямованих на досягнення мети судочинства, а саме – реальне відновлення порушених прав осіб, що звернулися за судовим захистом. Інститут примусового виконання рішень та судового контролю у виконавчому провадженні є обов'язковими складовими правосуддя та судового розгляду в цілому.

Суб'єктами реалізації контрольних повноважень в цьому напрямку є місцеві суди як суди першої інстанції з урахуванням встановлених правил підсудності цивільних справ за заявами заінтересованих осіб у порядку цивільного судочинства. При цьому специфічною ознакою цього напрямку контрольної функції правосуддя має бути закріплена на законодавчому рівні можливість її реалізації за ініціативою суб'єкта реалізації контрольних повноважень, а саме, судових органів.

Виконання судових рішень і рішень інших юрисдикційних органів в рамках виконавчого провадження здійснюється органами примусового виконання, а саме Державною виконавчою службою, приватними виконавцями та іншими суб'єктами відповідно до законів України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». На нашу думку, вищезгадані органи примусового виконання доцільно було б віднести до системи цивільної юрисдикції, оскільки саме вони забезпечують виконання рішень органів судової влади та, як наслідок, реальне поновлення порушених (невизнаних)

прав та законних інтересів суб'єктів цивільних правовідносин.

У національному законодавстві України не міститься визначення поняття судового контролю. Ефективність захисту прав та інтересів людини та громадянина є першочерговим завданням судової гілки влади та не може бути відокремлений від контролю, особливо на завершальній стадії виконання судового рішення.

Саме із закріпленням ст. 129¹ Конституції України контрольних повноважень органів суду, можна говорити про формування самостійної правової категорії «судовий контроль». У подальшому визначення та закріплення повноважень суду та ефективного механізму судового контролю за виконанням судових рішень повинно бути регламентовано процесуальним законодавством. Водночас інститут судового контролю закріплено й в оновленому ЦПК України (розділ VII), однак він обмежений лише правом сторін виконавчого провадження оскаржити рішення чи діяння виконавця або посадової особи органу ДВС, що не можна вважати повноцінним організаційно-правовим механізмом за виконанням судових рішень, який має забезпечити держава.

Як вірно зазначає С. Я. Фурса, поняття «судовий контроль за виконанням судового рішення» та «оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців» необхідно розрізняти, оскільки вони не збігаються. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців є лише однією з форм судового контролю за виконанням судового рішення і не йдеться про те, що саме ця форма є основною з усіх можливих [187, с. 824–825].

Слід відзначити характеристику судового контролю, зроблену у минулому столітті вітчизняним вченим П. П. Загоротком. Він вважав контроль за виконанням судових рішень засобом укріплення законності та умовою, що забезпечує виконання завдань цивільного судочинства та ефективну гарантію досягнення мети виконання [188, с. 205].

У правовій державі важливою складовою організації та управління державою є контроль, який за своєю природою є способом стримування органів державної влади у своїй діяльності та відповідно, має нормативно визначену та закріплену систему противаг. Судовий контроль в умовах інтеграційних процесів та у контексті

проведення масштабних змін в Україні має набути статусу самостійного виду державного контролю [189].

Ще в 2010 р. Консультативною Радою Європейських судів сформований Висновок № 13 (2010) щодо ролі судів на стадії виконання судових рішень [190]. Пунктом 18 цього висновку визначені завдання щодо виконання рішень: звертатися до судді, якщо виконання рішення не ініціюється або затримується відповідними органами; суддя має залучатися, коли зачіпаються основні права сторін; у всіх випадках суддя повинен мати право призначити справедливу сатисфакцію; звертатися або скаржитися до судді, якщо є будь-які зловживання в процедурі виконання. При цьому про таку форму звернення до суду як скарга у виконавчому провадженні у згаданому висновку не зазначається.

Як зазначає Ю. П. Битяк, судовий контроль є специфічним видом контролю у сфері державного управління. Особливість цього контролю полягає в тому, що він здійснюється не систематично, не повсякденно, як, наприклад, контроль з боку спеціалізованих контролюючих органів, а одноразово під час розгляду справ (адміністративних, цивільних, кримінальних) [191, с. 173].

І. В. Жукевич також наголошує, що судовий контроль має специфічні особливості. Він здійснюється судовими органами відповідно до їх компетенції з дотриманням вимог підвідомчості й підсудності справ, у закріпленій законодавчо процесуальній формі. Це дозволяє характеризувати судовий контроль як організаційно-правову форму реалізації судової влади [192, с. 111].

Іспанський дослідник Д. Валадес вважає, що контроль за владою здійснюється не для її ослаблення, а навпаки, для підтримання. Автор виділяє два види контролю за владою: внутрішній (державний або «контроль влади за владою») і зовнішній («контроль громадськості за владою та наголошує, що юридичний контроль за владою здійснюється судами. Крім того, вчений відзначає, що саме здійснення правосуддя є найдавнішою історично зумовленою формою контролю за владою [193, с. 13, 78].

Юридична наука та теорія права не приділяли достатньої уваги дослідженню природи, змісту, структурі та функціям судово-контрольних повноважень як в цілому, так і визначенню відмінних рис контрольної діяльності органів судової влади від

правотворчості і правозастосування інших юрисдикційних органів. Маловивченими залишаються й теоретико-правові положення щодо контрольних повноважень суду у виконавчому провадженні, а наявні підходи щодо визначення розуміння їх змісту характеризуються нечіткістю, підміною наукових термінів і їх значень.

Контрольні функції органів судової влади в системі цивільної юрисдикції здійснюються у формі судового контролю за актами, діями та бездіяльністю несудових органів цивільної юрисдикції. Під цивільною юрисдикцією розуміються законодавчо визначені форми захисту цивільних прав і охоронювані законом інтереси. Так, К. В. Гусаров, діяльність органів цивільної юрисдикції поділяє на таку, що здійснюється в рамках судової системи (органи судової влади) та таку, яка здійснюється поза нею (органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, Президент України, третейські суди, нотаріат). Відмічаючи при цьому більш змістовний юридичний характер діяльності судів у зв'язку з місцем судів у системі державних органів, відправленням правосуддя та реалізацією принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову [194, с. 42].

У науковій літературі одним із різновидів контрольної функції правосуддя визначається інститут контролю в системі цивільної юрисдикції, до складу якого входить судовий контроль за рішеннями, діями чи бездіяльністю несудових органів цивільної юрисдикції (в тому числі органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень). Дослідження природи та змісту контрольної діяльності в цілому, розкриття її структури, характерних рис і функцій тривалий час не привертала увагу вчених внаслідок обмеженості сфери його застосування та незначної його ролі в державному управлінні та управлінні суспільними процесами [195, с. 234]. В юридичній літературі звертається увага на можливість встановлення більш розширеного впливу судових органів у виконавче провадження. Наприклад, Д. М. Сібільов слушно відмічає особливості перегляду ухвал суду у зв'язку із нововиявленими та виключними обставинами, якими закінчено розгляд справи під час реалізації судом контрольних повноважень за виконавчим провадженням та інших допоміжних функцій у виконавчому провадженні, оскарженні рішень третейських судів, оспорюванні рішень міжнародних комерційних арбітражів, визнанні та

виконанні рішень іноземних судів, наданні дозволу на примусове виконання рішень третейських судів [196, с. 85]. Вважаємо пропозиції Д. М. Сібільова такими, що заслуговують на підтримку за умови чіткого законодавчого закріплення процесуальних механізмів усунення судових помилок на галузевому рівні та встановленні законодавством порядку та умов перегляду як судових рішень в цілому, так і ухвал, постановлених в порядку судового контролю за виконавчим провадженням, так і рішень інших несудових органів.

Інститут судового контролю в системі цивільної юрисдикції, як і вивчення судово-контрольної функції в цілому, до теперішнього часу не були предметом спеціального дослідження в силу обмеженості застосування судового контролю, а звідси і незначної його ролі в суспільних відносинах та державному управлінні. Однією з перших наукових праць в галузі контрольно-процесуальної діяльності як процесуальної форми в системі правових форм діяльності є монографія у галузі юридичного процесу В. М. Горшенева та І. Б. Шахова [197, с. 176]. У дослідженні розкрито суть контрольно-процесуальної діяльності та обґрунтовано наявність контролю як правової форми діяльності з визначенням змісту та гарантій її забезпечення.

Можна також відмітити багато дисертаційних робіт минулих років, у яких досліджується контрольна діяльність органів державної влади (окрім судової гілки влади) та органів державного управління в суспільних відносинах [198, с. 20; 199, с. 15]. Контрольні повноваження органів судової влади були предметом вивчення і в інших галузях права (крім цивільного процесуального): конституційному, адміністративному, кримінально-процесуальному праві [200–208].

Вище зазначалось про контрольні повноваження органів судової влади за актами, діями та бездіяльністю несудових органів цивільної юрисдикції та особливу форму діяльності судових органів – правосуддя, яке, окрім вищезазначеного, полягає в перегляді оскаржуваних рішень суду та є однією з форм судового контролю. Погоджуємося з думкою І. Сидорова, який вказує на те, що кожна структурна ланка судів загальної юрисдикції виконує власні контрольні функції [209, с. 101]. Статтею 129 Конституції України однією з гарантій незалежного здійснення правосуддя

визначено право на апеляційний та касаційний перегляд судових рішень. Аналогічні положення закріплено ст. 17 ЦПК України [1] та ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [210]. У той же час можна зустріти погляди вчених, з якими важко погодитись, наприклад, щодо існування процедури оскарження рішень суду, побудованих на «вертикалі», недоліком якої, на думку автора, є складна побудова судової системи [211, с. 108]. Або позиція І. Троцького щодо незаконно постановленого рішення, яке, на думку автора, не може бути предметом апеляційного чи касаційного оскарження і взагалі не повинно переглядатися вищим судом. Натомість, таке рішення має бути переглянуто та скасовано тим судом, який його ухвалив [212, с. 123]. Перегляд судових рішень судами апеляційної та касаційної інстанцій є однією з форм реалізації контрольних повноважень органами судової влади в цивільному процесі. Його метою є контроль за дотриманням вимог законності та обґрунтованості правозастосовних актів, одночасно з формуванням єдності судової практики і дотримання Україною, взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Водночас, судовий контроль у системі цивільної юрисдикції не обмежується лише переглядом актів органів судової влади апеляційною, інстанцією та Верховним Судом. Розділом VII ЦПК України передбачений судовий контроль на стадії примусового виконання рішень суду [1]. Крім іншого, законодавством визначений судовий контроль за рішеннями третейських судів у випадках, передбачених Законом України «Про третейські суди» [213]. Контрольна діяльність суду пов'язана із вирішенням питань, пов'язаних із легітимізацією рішень іноземних судів під час розгляду справи про видачу дозволу на примусове виконання рішень іноземних судів.

Відповідно до ст. 129¹ Конституції України судові рішення визнано обов'язковим до виконання, а отже, держава є гарантом виконання судового рішення у визначеному законом порядку [47]. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд, а його невиконання є підставою для відповідальності, встановленої законом. Суд, як незалежний орган державної влади, наділений не лише повноваженнями відправлення правосуддя, а й комплексом процесуальних функцій суду на стадії примусового виконання судових рішень, які, на нашу думку, відіграють провідну роль у вирішенні проблем примусового виконання. Участь суду у

забезпеченні принципу обов'язковості судових рішень є надважливою та багатоаспектною. Судовий контроль за виконанням судових рішень є гарантом ефективного виконання завдань судочинства та засобом зміцнення законності.

Створення дієвих механізмів контролю за дотриманням та захистом порушених, невизнаних та оспорюваних прав громадян і юридичних осіб є обов'язком держави. В ній судовий розгляд цивільної справи та виконавче провадження, на перший погляд, відокремлені одне від одного. Проте, на нашу думку, саме ці дві юрисдикційні діяльності є невід'ємними складовими одного процесу захисту прав [214]. Судовий контроль є особливою конституційно-правовою формою реалізації судової влади, яка за останнє десятиріччя розширила сфери своєї реалізації, в тому числі в аспекті контрольних повноважень.

На думку Р. В. Ігоніна функція судового контролю безпосередньо пов'язана з реалізацією судової влади як органу державної влади, та поділяється на різні види контролю. Наприклад, конституційний контроль (специфічна функція, реалізація якої пов'язана з діяльністю Конституційного суду України щодо охорони норм Конституції України), адміністративний контроль (реалізується судом під час розглянутого вирішення скарг осіб на незаконні рішення, дії чи бездіяльність посадових осіб та органів державної влади, посадових осіб та органів місцевого самоврядування та будь-яких інших суб'єктів, які здійснюють владно-управлінські повноваження), кримінально-процесуальний контроль (реалізується судом, під час розгляду та вирішення скарг на дії слідчого у рамках кримінального процесу тощо) [215, с. 168].

У правовій літературі можна зустріти й інші погляди щодо характеристик основних функцій судової влади, наприклад, такі як правосуддя (захист та відновлення порушених прав) та охоронна (забезпечення правопорядку, попередження правопорушень). З цього приводу О. І. Безпаловою досліджено судову систему в контексті класифікації специфічних правоохоронних функцій, покладених на неї державою, які класифікуються за їх значенням на головні та допоміжні. До головних функцій авторкою віднесено судовий розгляд справ, допоміжними ж є здійснення судового контролю з метою попередження порушень прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, вивчення та узагальнення судової практики,

вирішення скарг учасників судового процесу та ін., зазначаючи при цьому, що реалізація судами правоохоронної функції держави не означає їх віднесення до правоохоронних органів [216, с. 11].

Як зазначає Н. А. Чабан, роль судової системи в механізмі реалізації правоохоронної функції держави виявляється переважно шляхом охорони та захисту прав і свобод людини в результаті здійснення владного впливу на відповідні суспільні відносини. Функція захисту прав і свобод людини і громадянина для судової влади у правовій державі є владоформульованою [217, с. 167].

Законодавством нашої держави не визначений перелік повноважень судової влади, однак на конституційному рівні суди наділено функцією правосуддя та закріплено поширення юрисдикції суду на всі правовідносини в державі. Отже, можна зробити припущення, що судова влада, як державна влада, виконує тільки ті функції, які їй доручені самою державою й виключно у формі, встановленій Конституцією та законами України.

На думку К. А. Бабенка, коло функціональних повноважень судів загальної юрисдикції не може обмежуватися тільки здійсненням правосуддя [218, с. 14]. Водночас О. С. Ткачук у сфері цивільного судочинства виокремлює п'ять функцій, які виконуються судовою владою: правосуддя, установча, забезпечувальна, функція судового контролю та функція уніфікації практики [219, с. 94]. У свою чергу О. Ф. Скакун контрольні повноваження органів судової влади вважає однією з форм захисту порушеного чи оспорюваного права, наряду з правосуддям, узагальненням судової практики, формуванням суддівського корпусу, організаційним забезпеченням суддів та ін. [220, с. 108]. Безперечним є той факт, що правильно побудований організаційно-управлінський механізм органів судової влади в поєднанні з гармонійно визначеними функціональними повноваженнями дозволить забезпечити високий рівень легітимності судової влади [221, с. 165].

У радянські часи науковці, досліджуючи функції суду, частіш за все виокремлювали функцію правосуддя. Пізніше у методологічних підходах при здійсненні класифікації функцій суду почали виокремлювати функцію контролю. В середині 90-х (1996 р.) видатні вчені В. В. Афанасьєв, Ю. М. Грошевий,

І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова та О. О. Шандула, визначаючи судову владу своєрідною гілкою державної влади, зазначали що її функціями є правосуддя та контроль, при цьому визначаючи правосуддя основною функцією, оскільки розгляд і вирішення спору про право для суду є стрижневою діяльністю [222, с. 6; 223, с. 32].

У свою чергу В. А. Кройтор вказує, що «розділом II Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, судовий захист, як і діяльність суду, не може вважатися дієвим, якщо судові рішення не виконуються або виконуються неналежним чином і без контролю суду за їх виконанням ...» [224, с. 152].

Вивчення контрольних повноважень суду на стадії примусового виконання судових рішень у системі цивільної юрисдикції неможливе без аналізу таких основних інститутів контрольної діяльності, як визначення правової природи та поняття контролю, предмета, об'єкта, суб'єктів контрольної діяльності, без чого неможливо визначити подальшу структуру цього дослідження. Огляд наукових позицій доводить відсутність узгодженого визначення вищезгаданих правових термінів і неоднозначність їх тлумачень в законодавстві, судовій практиці та науковій літературі, що обумовлено різним розумінням їх змісту та характеристик. Деякі автори визначають зміст правової категорії «контроль» через діяльність державних органів у контексті розподілу функціональних обов'язків гілок влади, інші – в контексті правовідносин та їх суб'єктів, які виникають під час реалізації повноважень судовою владою [225; 226].

Аналізуючи контрольні повноваження судової гілки влади у сфері цивільно-правових відносин, необхідно відзначити відмінні риси, що розмежовують контроль від суміжних правових категорій, таких як перевірка, ревізія, нагляд. Співвідношення цих категорій, визначення їх ознак та сутності було предметом досліджень у правовій літературі багатьох науковців різних галузей права [227, с. 229; 228, с. 26; 229, с. 79; 230, с. 15]. Перевірка є родовим поняттям щодо вищевказаних правових категорій, а нагляд – одним із видів перевірки. Він характеризується втручанням компетентних органів у діяльність підконтрольних суб'єктів, як правило, з власної ініціативи та без врахування думки зацікавлених осіб. У судовій діяльності нагляд, як судовий

інститут, законодавчо скасований, оскільки його за своїм змістом суперечить принципам змагальності та диспозитивності процесуального права. Ця функція притаманна адміністративним органам державної влади та існує як форма реагування органів прокуратури на виявлені правопорушення [231, с. 8]. Деякі автори виникнення та існування наглядового виду діяльності пов'язують з особливостями національної правосвідомості й вважають, що в особі прокуратури реалізується наглядова гілка влади [232, с. 4]. Натомість А. Халіулін і В. Назаренко пропонують відмовитися від наглядової функції прокуратури та перейти до судового контролю [233, с. 26].

Слід відзначити, що чинним законодавством терміни «нагляд» і «контроль» вживаються у більшості випадків у поєднанні [234; 235], що обумовлено спільністю цілей та завдань, що стоять перед відповідними органами та різняться у відповідності з їх напрямком діяльності. Як зазначає В. Ломовський, поняття контролю і нагляду не розділено сучасною теорією, законодавством та практикою [236, с. 22].

В. М. Гаращук виділяв наступні ознаки судового контролю, які відрізняють його від зазначених вище форм перевірки, а саме: по-перше, він здійснюється органами судової влади; по-друге, має не систематичний характер [237, с. 152]. Доповнюючи цю точку зору, О. О. Рисін вірно відносить до особливостей судового контролю – особливість ініціативи порушення контрольної діяльності (саме, суб'єктом спірних правовідносин або особами, уповноваженими захищати чужі інтереси), альтернативність та пасивність (право звернення до суду – є правом сторони, а не обов'язком) [195, с. 237].

Особливістю контрольної діяльності у будь-якій галузі є її послідовність (наприклад, у контрольно-судовій, рух від відкриття провадження до прийняття рішення, його перегляду та фактичного виконання), поетапність та стадійність. Визначення змісту правових понять «судовий контроль», «контрольна діяльність суду в системі цивільної юрисдикції» та «контрольні повноваження суду у виконавчому провадженні» має надважливе не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки дає можливість з'ясувати предмет контрольної діяльності органів судової влади в цілому та в системі цивільної юрисдикції. Як вірно зазначає з цього приводу О. В. Мемгадзе, рівень контролю суттєво впливає на якість управління, в той же час сам

рівень безпосередньо залежить від форм і методів діяльності відповідних органів [238, с. 2].

Аналізуючи наукові джерела, можна відмітити неоднозначність думок щодо поглядів на правовий зміст поняття «контроль». О. М. Куракін стверджує, що досліджуючи об'єктивну дійсність й оперуючи лише одним словом «контроль», багато вчених виходять з різного його розуміння, допускаючи при цьому значну різницю в поглядах на питання про зміст і сутність контролю [239, с. 57].

Судовий контроль у державному механізмі та житті суспільства відіграє роль упорядника, оскільки носить державно-владний характер, має законодавчо закріплені повноваження, які є правовими засобами реалізації державної політики у сфері застосування права. Судовий контроль є правовим важелем прямого панівного впливу, в якому виявляється примусова сила влади у здійсненні управління суспільством з метою забезпечення законності, правопорядку та легітимації рішень та дій окремих несудових органів. Переважна більшість науковців характеризують контроль як особливу форму діяльності органів управління в цілому. На відміну від них, Ю. М. Стариков доходить висновку, що судовий контроль є реалізацією контрольної функції держави при застосуванні судової влади в рамках особливої судово-процесуальної форми [240, с. 74].

Отже, будь-який контроль є елементом функції державного управління, який властивий всім органам державної влади, тобто в деякому аспекті він є універсальним. Так, М. С. Студенкіна вважає контроль повсякденною, позитивною діяльністю творчого характеру, яка постійно розширюється, стає всеохоплюючою, оскільки саме управління неможливе без контролю [241, с. 11]. Контроль, перш за все, здійснюється відповідним органом (посадовою особою) в визначеній правовій формі з застосуванням норм матеріального та процесуального права задля вирішення конкретних завдань та досягнення основної мети такої діяльності. Однак різність поглядів стосовно даної правової категорії вказує на існуючу дискусійність цього питання. Так, Д. В. Лученко характеризує контроль виключно як форму адміністративно-правової діяльності уповноважених суб'єктів, що здійснюється в рамках повноважень, регламентованих нормами адміністративного процесу, і

виявляється у здійсненні юридичних дій із нагляду, перевірки додержання підконтрольними суб'єктами правових актів, припинення правопорушень [242, с. 7]. Але І. Л. Бородін, навпроти, підкреслює, що можуть бути різні види контролю і адміністративний контроль є різновидом контрольної діяльності [243, с. 102–107]. Слід зазначити, що в цивільній юрисдикції відсутнє єдине поняття «контролю» як правової категорії, незважаючи на конституційне закріплення контрольних повноважень органів судової влади.

Серед науковців, які розглядають контрольну функцію в широкому та вузькому сенсі, дискусійність і різність думок щодо її змісту та видів позбавлені органічної єдності, що впливає і на законодавче врегулювання контрольних повноважень органів правосуддя. Контрольні повноваження органів судової гілки влади в широкому сенсі не можна розглядати окремо від контрольних повноважень інших органів державного управління, до змісту повноважень яких входить діяльність всього контрольного механізму держави. Судовий контроль є одним із напрямків державного контролю. Так, Л. П. Щедрина виокремлює процесуальний та не процесуальний контроль. Непроцесуальний здійснюють суди, узагальнюючи практику розгляду справ окремих категорій, тоді як процесуальний контроль здійснюється судом у ході судового розгляду. Крім того, авторка поділяє контроль на прямий та опосередкований. Прямий контроль здійснюється при безпосередній перевірці акту, дії чи бездіяльності. Результатом опосередкованого контролю є винесення окремої ухвали [244, с. 6]. З урахуванням специфіки питань, що розглядаються у даній дисертаційній роботі, вважаємо, що слід дослідити саме процесуальну форму судового контролю у виконавчому провадженні. Специфічне призначення контролю органу правосуддя у виконавчому провадженні відокремлює його від інших повноважень органу судової гілки влади, залишаючи структурним елементом здійснення правосуддя. Законодавець не визначає окремого переліку контрольних повноважень суду, їх змісту та опису, порядку та принципів здійснення. Проте контрольні правовідносини у цивільному процесі обумовлені цивільною процесуальною формою судового розгляду. Їх структура, об'єкт, предмет та суб'єкти в системі цивільної юрисдикції мають свої особливості.

Відсутній і єдиний підхід до визначення поняття контролю в цивільній юрисдикції. Представники вітчизняної науки цивільного процесуального права лише констатують наявність цієї функції в цивільному судочинстві без урахування її галузевих особистостей. Наприклад, К. В. Гусаров під контролем у системі цивільної юрисдикції розуміє діяльність судів цивільної юрисдикції зі здійснення передбаченої Конституцією України функції контролю за актами, діями чи бездіяльністю органів цивільної юрисдикції, яка порушується виключно з ініціативи тих осіб, яким цивільним процесуальним законодавством надано право на подання відповідної скарги [194]. Як зазначає О. Г. Трішина, контрольна функція притаманна всім судовим інстанціям незалежно від їх основних завдань. Однак, обов'язково має бути визначена специфіка виконання контрольних функцій на кожному рівні, інакше спостерігатиметься повторна їх реалізація [245, с. 16].

Об'єктом контрольної діяльності за виконанням судових рішень у цивільних справах виступає дотримання законності на стадії примусового виконання судового рішення та недопущення (а у випадках встановленого порушення – поновлення порушеного права сторін (учасників) виконавчого провадження), а *предметом* – процесуальні рішення чи діяння виконавців чи інших посадових осіб органу ДВС.

Суб'єктом здійснення судового контролю є органи правосуддя, наділені контрольними повноваженнями за дотриманням непорушності конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Статтею 124 Конституції України визначено недопущення делегування функцій органів судової влади та поширення їх на будь-який юридичний спір, що говорить про функціональну незалежність судової гілки влади. Саме дискусійність питання повноти та виключності судового контролю за процесуальною діяльністю органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання судових рішень є наразі актуальним питанням. О. М. Овчаренко, досліджуючи функціональний аспект принципу виключності судового контролю за рішеннями чи діяннями приватних виконавців, слушно відзначає, що ніякі інші органи та посадові особи в системі органів державної гілки влади, окрім суду, не мають права контролювати діяльність приватних виконавців у виконавчому провадженні з процесуальної точки зору [173,

с. 193]. На думку авторки, будь-яке втручання в процес виконання рішення суду, окрім судового контролю, буде мати характер свавільного втручання та створюватиме потенційну загрозу у реалізації принципу верховенства права. Варто також наголосити, що будь-які інші перевірки законності процесуальної діяльності органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання судових рішень під час здійснення ними виконавчих дій (включаючи відомчий контроль Міністерства юстиції України), суперечать вимогам закону та порушують принцип незалежності цих осіб під час здійснення ними, передбачених законом процесуальних повноважень у виконавчому провадженні. А відтак можна дійти висновку, що контроль за виконавчим провадженням повинен бути виключно з боку органу судової влади і ніякі інші органи державної влади не мають права його дублювати і втручатися у процесуальну діяльність органів та осіб, які забезпечують рух виконавчого провадження на стадії примусового виконання судового рішення у межах повноважень, визначених законом.

Реалізація контрольної функції правосуддя при здійсненні виконавчого провадження у цивільному процесі відбувається внаслідок здійснення контрольних повноважень суду за діями та актами осіб, що здійснюють виконавче провадження. При цьому не входить до предмета дисертації так звані «дозвільні» дії суду, спрямовані на вирішення питань, пов'язаних із вирішенням питань відносно примусового проникнення до житла, розстрочки та відстрочки виконання судового рішення тощо.

Наприклад, досліджуючи проблеми взаємодії інститутів цивільного права у виконавчому провадженні, Д. М. Сібільов звернув увагу на специфіку застосування інституту форс-мажорних обставин (непереборної сили) та його вплив на виконавче провадження. Визначаючи ефективний засіб реагування на форс мажорні обставини у виконавчому провадженні автором запропоновано передбачити зупинення виконавчих дій на період поки є чинними форс мажорні обставини. Спроби законодавця врегулювати процедурні питання виконавчих процедур при виникненні форс-мажорних обставин розглядаються автором окремо в контексті Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», яким не

вирішені проблеми виконавчих процедур на території, яка хоча й не є зоною воєнних дій, однак на ній не реалізуються юрисдикційні повноваження (Крим, Севастополь). Автор слушно зазначає, що такі зміни мають бути внесені законодавством безпосередньо до Закону України «Про виконавче провадження» та до процесуальних кодексів [246, с. 45]. Д. М. Сібільов дослідив також процедурні питання, пов'язані із виконанням виконавчих документів компетентних судів на підставі рішень третейських судів, врегульованих нормами Закону України «Про виконавче провадження». В одній зі своїх наукових праць, аналізуючи виконавчу силу рішень третейських судів, автор вказує, що зазначені повноваження компетентних судів у виконавчому провадженні, як офіційних судових установ, стосуються реалізації ними допоміжних, стимулюючих та контрольних повноважень. До контрольних повноважень науковцем віднесено й розгляд скарг на рішення чи діяння виконавця або іншої посадової особи органу ДВС щодо виконання виконавчих документів органу судової влади, виданих на підстав рішень третейських судів [247, с. 45]. Крім того, в межах нашого дослідження являть певний інтерес й інші праці Д. М. Сібільова щодо різних процедурних аспектів виконавчих процедур не лише при виникненні форс-мажорних обставин чи примусовому виконанні актів несудових органів, а й інших складових етапу примусового виконання актів правосуддя на рівні галузевого законодавства. Заслуговує на увагу й чітке визначення науковцем процесуальної форми звернення та порядку судового розгляду різних обставин, які впливають на виконавчі процедури, їх врегулювання в єдиному руслі з таким процесуальним інститутом, як судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному судочинстві.

Виокремлення законодавцем в процесуальному законодавстві окремого розділу, присвяченого контрольним повноваженням судових органів за виконавчим провадженням, має бути логічно пов'язаним з іншими процесуальними формами захисту порушених прав учасників виконавчого провадження, а не викликати додаткові питання щодо їх місця та порядку застосування, їх співіснування із запровадженим інститутом судового контролю в цілому. Водночас подальший розгляд предмета дисертації та вирішення поставлених завдань вимагають

дослідження суб'єктного складу звернення до суду із заявою про необхідність дотримання законності виконавчого провадження та об'єктів судового контролю. Аналізу саме цих питань і будуть присвячені наступні підрозділи нашої дисертаційної роботи.

2.2. Диференціація судового контролю за виконавчим провадженням (види і форми)

За допомогою дедуктивного методу нами було досліджено генеза розвитку інституту виконавчого провадження в цивільному процесі та контролю за його законністю, при цьому увага акцентувалась на важливості здійснення судового контролю на стадії примусового виконання рішень суду з розширенням законодавчо закріплених організаційно-правових механізмів контрольних повноважень судових органів за виконанням своїх рішень. Разом із цим звернено увагу на особливе місце виконавчого провадження в системі стадій цивільного процесу, включення до поняття «правосуддя» стадії примусового виконання судових рішень, відновлення порушених прав у виконавчому провадженні. Дедукція (від лат. *deduction* – виведення) є методом логічного висновку від загального до окремого, при використанні якого досліджується стан об'єкта в цілому, а потім його складові елементи. Як вказують з цього приводу, О. Г. Данильян та О. П. Дзьобань, нові наукові й накопичені знання перебувають у діалектичній взаємодії. А отже, сучасне науково-теоретичне мислення повинно прагнути проникнути в сутність явищ і процесів, застосовуючи історичний підхід до об'єкта вивчення [248, с. 301, 311, 322].

Проте специфічність предмета та об'єкта дисертаційної роботи неможливо дослідити без диференціації судового контролю на етапі примусового виконання рішень суду. Враховуючи мету дослідження та розроблені в науці принципи та методи наукового пізнання, в цьому підрозділі даному питанню приділяється увага саме з урахуванням системного підходу як напрямку наукового пізнання. Цілісність підходу та така послідовність викладення результатів дозволить зробити наукові висновки глибшими та підвищити рівень наукового дослідження, проникнути в

сутність досліджуваних явищ та процесів. Саме такий вибір послідовності дослідження обрано з урахуванням загальнонаукових методів опрацювання результатів спостереження, які використовуються на емпіричному та теоретичному рівні в цілісній структурі наукового пізнання.

Судовий контроль за виконавчим провадженням з точки зору цивільного процесуального права безумовно є його невід'ємною частиною та має власну специфіку й особливості. У попередньому розділі аналізувалась юридична література, де викладалися погляди науковців щодо змісту поняття контролю суду на стадії примусового виконання актів правосуддя в широкому та вузькому розумінні, його місця серед характеристик основних функцій судової влади.

Судовий контроль на стадії примусового виконання судових рішень є особливою організаційно-правовою формою реалізації судової влади, він наділений специфічними особливостями та відповідно здійснюється в законодавчо закріпленій компетенції, встановленій Конституцією та законами України, в процесуальній формі з урахуванням вимог судової юрисдикції та підсудності цивільних справ. Суд, захищаючи порушені права або інтереси фізичної чи юридичної особи, ухвалює судові рішення, яке має спеціальний правовий статус і відповідну систему державних гарантій, складовою яких є інститут примусового виконання та судового контролю за виконавчим провадженням. Так, П. П. Заворотько наголошував, що держава не обмежується фіксуванням прав, а переносить вагу на засоби їх здійснення й має гарантувати реалізацію безспірних прав, що випливають із судового рішення. Цій меті служить передбачена державою система процесуальних заходів, що застосовуються для реалізації судових рішень після їх ухвалення. Найяскравіше вони проявляються на стадії примусового виконання судових рішень. Ця стадія цивільного процесу, на думку науковця, завершує всю діяльність суду із захисту прав і законних інтересів громадян та організацій. Будучи засобом забезпечення законності у діяльності приватних виконавців, судовий контроль покликаний забезпечити законність стадії виконання судових рішень, правомірність і обґрунтованість рішень, дій чи бездіяльності приватних виконавців на цій стадії, поновити права та інтереси суб'єктів, порушені такими рішеннями, діями чи бездіяльністю приватного

виконавця. [33, с. 121]. Із цього вбачається, що автор не лише акцентує увагу на ключовій ролі суду на стадії примусового виконання судових рішень, а й визначає дану стадію вирішальною частиною судового розгляду.

Специфікою судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі є, перш за все, здійснення його під час розгляду конкретної цивільної справи судом у межах, чітко визначених процесуальним законодавством та лише у разі звернення особи за таким захистом. Тобто цей вид судового контролю здійснюється виключно в межах, встановлених законодавчо, поза які суд не має права втрутитись у виконавчу діяльність уповноважених органів та осіб та лише за ініціативою учасників виконавчого провадження, спрямованою на перевірку судом доцільності дій (бездіяльності) відповідальних осіб у виконавчому провадженні, а саме, законності рішень чи діянь виконавців та посадових осіб органів ДВС.

Окрім цього, важливим є факт того, що попри законодавчу врегульованість питання судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному процесі, залишається не закріпленим вітчизняним законодавством та сучасною наукою визначення змісту понять «судовий контроль», «судовий контроль за виконавчим провадженням». Статтею 129¹ Конституції України передбачено здійснення судами контролю на стадії примусового виконання рішень суду, що обґрунтовує доцільність розгляду судового контролю за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві не тільки як обов'язок суду розглядати скарги на рішення чи діяння виконавців і посадових осіб органів ДВС, а значно ширше. Натомість нормами ЦПК України, у розділі VII якого, виходячи з його назви, мають бути визначені контрольні повноваження, врегульовано лише процесуальний порядок звернення сторін виконавчого провадження до суду зі скаргою на рішення чи діяння виконавців або інших посадових осіб органів примусового виконання, що на нашу думку є головною прогалиною в цивільному процесуальному законодавстві.

Досліджуючи питання участі зацікавлених суб'єктів у справах щодо зняття арешту з майна боржника під час виконавчого провадження, Д. М. Сібільов акцентував увагу на проблематиці суб'єктного складу учасників таких спорів та їх процесуального статусу, особливо процесуального статусу виконавця (який у таких спорах є третьою

особою) у разі звернення до суду з такою позовною заявою. Невизначеним є питання, якою ж правосудною функцією наділена судова влада під час розгляду таких позовних заяв на стадії примусового виконання судових рішень? Чи можна віднести розгляд таких справ судом до контрольних повноважень органу правосуддя за виконавчим провадженням, враховуючи той факт, що розділ VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень» передбачає таку форму звернення до суду як скарга? Науковець слушно зазначає, що існує чимало суперечностей судової практики чинному законодавству, яке не відображає різниці у правосуб'єктності сторін і третіх осіб у цивільних справах досліджуваної категорії, що в деяких випадках не дає можливості реалізувати право на справедливий суд [249, с. 79].

Як зазначає В. Б. Авер'янов, судовий контроль є комплексним явищем, що відображає основні риси судової влади та ознаки юрисдикційної діяльності державних органів [250, с. 223]. Натомість Р. В. Кайдашев розглядає судовий контроль як самостійну правову форму здійснення судової влади, змістом якої є встановлення факта законності рішення, дії (бездіяльності) відповідного органу чи посадової особи органів примусового виконання [251, с. 128]. На думку О. З. Хотинської-Нор, судовий контроль за виконанням рішень суду є складовою єдиного процесу захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, який відбувається у межах однієї справи, не залежно від сфери (публічної, приватної) спірних правовідносин [252, с. 7]. Не можна не погодитися з думками науковців, які, хоча і розглядають місце контрольних повноважень суду на стадії примусового виконання судових рішень у судовій діяльності, не наводячи їх диференціацію, не досліджуючи процедуру їх здійснення, але все ж відзначають закріплення контрольних повноважень суду за виконавчим провадженням пріоритетним напрямком у сфері судочинства та невід'ємною його частиною.

Л. П. Сушко характеризує судовий контроль як вид державного контролю, що здійснюється у сфері функціонування судової влади з питань, віднесених до її компетенції та має систематичний характер спостереження за законністю і виникає у зв'язку зі скаргами громадян на дії виконавчих органів. При цьому автор акцентує увагу на особливому місці судового контролю в системі гарантій забезпечення

законності актів виконавчої влади [253, с. 84]. Організаційно-функціональні засади регулювання процедурних аспектів здійснення судового контролю за виконавчим провадженням та закріплення його на конституційному рівні у ст. 129¹ Конституції України свідчать про іманентний зв'язок судової влади та виконавчого провадження. Саме судова влада наділена виключними повноваженнями здійснення процесуального контролю за виконавчим провадженням. Важко погодитися з твердженням автора щодо систематичності такого контролю, оскільки в цивільному судочинстві він здійснюється виключно за ініціативою сторони виконавчого провадження по факта вже порушеного його невизнаного або оспорюваного права чи інтересу.

Судовий контроль за виконавчим провадженням є явищем багатограним і, на нашу думку, не може обмежуватись лише епізодичним контролем суду цивільної юрисдикції за законністю дій, бездіяльності та рішеннями виконавців або органів та посадових осіб, що уповноважені здійснювати примусове виконання судових рішень, шляхом розгляду скарг, як це визначено в розділі VII ЦПК України. Багатогранність нормативних міжгалузевих приписів відносно видів та форм судового контролю викликає і неоднозначність розуміння реалізації контрольної функції суду у вказаній стадії у науковій літературі.

У розрізі зазначених вище досліджень точки зору науковців можна поділити на вузьке та широке розуміння поняття судового контролю за виконанням рішень у цивільних справах. До широкого авторами віднесено всі повноваження суду, пов'язані з виконанням рішень суду в порядку цивільного судочинства. Такої думки дотримуються В. Б. Авер'янов, Ю. В. Білоусов, К. В. Гусаров, В. В. Комаров, Д. Д. Луспеник, В. М. Притуляк, С. Я. Фурса та ін. У вузькому ж розумінні такі повноваження обмежені виключними випадками, визначеними процесуальним законодавством, та зводяться у цивільному процесі лише до розгляду судом скарг на рішення, дії чи бездіяльність державних (приватних) виконавців і посадових осіб органів ДВС. Прихильниками цього погляду щодо змісту контрольних повноважень є І. В. Андронов, С. С. Бичкова, В. І. Бобрик, Р. М. Мінченко та ін.

В. В. Комаров і В. В. Баранкова, аналізуючи предмет судової діяльності у

виконавчому провадженні, виокремлюють дві основні функції суду: забезпечувальну та контрольну. На думку науковців, забезпечувальна функція реалізується через попереднє санкціонування судом найбільш важливих процесуальних виконавчих дій, вчинення яких потребує встановлення додаткових гарантій законності та дотримання прав їх учасників, які, власне, і забезпечуються судом. Натомість контрольна функція суду реалізується шляхом розгляду скарг на рішення чи діяння виконавців та інших посадових осіб органів ДВС під час виконання судових рішень, яким порушені права або інтереси учасника виконавчого провадження. Однак слід додати той факт, що окрім зазначеної класифікації, згадані науковці концептуально функції суду у виконавчому провадженні поділяють на попередній і наступний судовий контроль, вказуючи на той факт, що судовій владі властива контрольна функція, поряд із функцією правосуддя та виконанням судових рішень. Змістом такої контрольної функції є не тільки контроль за законністю й обґрунтованістю, наприклад, актів органів ДВС під час здійснення ними виконавчих дій, а й попередня діяльність суду, що забезпечує діяльність виконавців по виконанню рішень суду [254, с. 792, 810]. Отже, питанням змісту контрольних повноважень органу судової влади на стадії примусового виконання судових рішень та їх місця в правосудній діяльності приділялась увага багатьох відомих науковців, що свідчить про необхідність подальшого теоретичного дослідження та удосконалення процесуальних аспектів реалізації органом правосуддя контрольних повноважень на етапі примусового виконання судових рішень у цивільному процесі.

Як вважають автори підручника «Цивільний процес України» за редакцією С. Я. Фурси, поняття «судовий контроль за виконанням судового рішення» та «оскарження рішень, дій та бездіяльності державних виконавців» не збігаються, оскільки останнє є лише однією з форм судового контролю за виконанням рішень суду і навіть не мається на увазі, що дана форма є головною з усіх можливих. При цьому авторами наголошено, що судовий контроль за законністю рішень, дій та бездіяльністю виконавців та інших посадових осіб ДВС у виконавчому провадженні слід виокремлювати від судового контролю, який здійснюється судом у цивільному судочинстві (апеляційне оскарження рішень, а у виконавчому провадженні,

наприклад, оскарження учасником виконавчого провадження ухвали суду з питань, що виникають на етапі примусового виконання) [255, с. 824–826]. З цим твердженням дійсно можна погодитись, оскільки зазначені види контролю спрямовані на досягнення різної мети й відповідно мають відмінні наслідки.

В. М. Притуляк, досліджуючи функції суду, визначає, що правосуддя є найважливішою функцією судової влади, однак не єдиною. Автор вказує, що судова влада повинна бути наділена й рядом контрольних повноважень по відношенню до інших гілок влади, які є частиною судової діяльності. В подальшому він визначає правосуддя не лише як результат судової діяльності, але й як процес досягнення цього результату. Частиною цього процесу й необхідною умовою справедливого вирішення справи, на думку автора, і є судовий контроль. Науковець вважає, що судовий контроль полягає в перевірці діяльності органів примусового виконання та їх посадових осіб та застосування до них заходів впливу, визначених процесуальним законодавством [4, с. 143–145]. Важко погодитись з такою думкою автора, оскільки з наведених ним тверджень щодо змісту судового контролю за виконавчим провадженням не зрозумілим залишається: чи є судовий контроль частиною правосуддя або самостійною судовою функцією? У подальшому автор уточнює, що «судово-контрольну діяльність в широкому розумінні все ж слід включати до складу правосуддя за умови, що вона здійснюється за допомогою проведення судового засідання» [4, с. 151]. Проте виникає питання: а якщо судово-контрольна діяльність буде здійснена без проведення судового засідання, то в такому випадку вона вже не буде складовою правосуддя? У наведеному висновку стосовно змісту терміна «судовий контроль», який, на думку автора, полягає в «перевірці діяльності органів примусового виконання, їх посадових осіб та застосування до них заходів впливу, визначених процесуальним законодавством», слід відзначити змістовний дефект, оскільки контроль (перевірка) за діяльністю виконавців здійснюється ще й з боку Міністерства юстиції України, у тому числі й за зверненнями учасників виконавчого провадження (відомчий контроль), який за наведеним автором змістом більше підходить саме до цього виду контролю.

Водночас дещо іншої думки щодо судового контролю на стадії примусового

виконання судових рішень дотримується авторський колектив підручника «Цивільне процесуальне право» за редакцією М. М. Ясинка [256]. Науковці є прихильниками концептуальних підходів до розуміння контрольної діяльності суду за виконавчим провадженням, з одного боку, як комплексного інституту процесуального права, самостійного напрямку судової влади, відмінного від правосуддя в цивільних справах, а з іншого – як самостійної процесуальної функції суду, яка здійснюється виключно за вольовими ініціативними діями учасників виконавчого провадження. Аналізуючи законодавство, автори підручника, дійшли висновку щодо узагальнюючого змісту поняття «судовий контроль» у двох розуміннях: 1) первинний судовий контроль – виражений у безпосередньому розгляді судом скарг на рішення, дії чи бездіяльність виконавців та посадових осіб органів ДВС; 2) вторинний судовий контроль – судовий контроль за подальшим виконанням ухвал суду, постановлених за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність виконавців та посадових осіб органів ДВС [256, с. 467–468]. Наведена характеристика контрольної діяльності суду відображена й у цивільному процесуальному законодавстві та є організаційно-правовим механізмом здійснення судового контролю за виконанням судових рішень.

Проте можна зустріти й інші підходи, а саме вузького розуміння судового контролю на стадії примусового виконання рішень суду в цивільних справах. Наприклад, на думку В. І. Бобрика, завданням суду на стадії виконавчого провадження є: 1) звернення судового рішення до виконання; 2) вирішення окремих процесуальних питань, що виникають у виконавчому провадженні (наприклад, про оголошення розшуку боржника або дитини, про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи); 3) здійснення судового контролю за виконанням рішень суду; 4) вирішення інших питань, пов'язаних із виконанням рішень суду у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб) (наприклад, поновлення строку пред'явлення виконавчого документу до виконання та ін.). Як вважає дослідник, здійснення судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень у цивільному процесі обмежується виключно оскарженням діяльності (рішень, дії чи бездіяльності) посадових осіб ДВС за умови, якщо така діяльність пов'язана із виконанням рішень суду, постановлених за правилами ЦПК України [257, с. 683, 700].

Метою судового контролю на стадії виконавчого провадження є оцінка законності рішень чи діянь виконавців, інших посадових осіб органів ДВС та приватних виконавців, що є фактичною реалізацією передбаченого Конституцією України права суб'єкта на судовий захист. Суди, у випадках встановлених законодавством, забезпечують виконавче провадження, вирішуючи процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень (видають виконавчі листи, виправляють в них допущені помилки, розглядають питання поновлення пропущеного строку пред'явлення виконавчого документа до виконання, затверджують мирові угоди в процесі виконання та ін.). Крім зазначеного, органом правосуддя вирішуються окремі питання, пов'язані з реалізацією судових рішень на стадії їх примусового виконання (про оголошення розшуку боржника, привід боржника, тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу, звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника та ін.).

Згадані повноваження органів судової влади визначено спеціальними нормами, закріпленими в розділі VI ЦПК України [1]. Вони спрямовані на вирішення процесуальних питань, які пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та не пов'язані, на нашу думку, з контрольними повноваженнями за виконанням судових рішень. Функція судової влади щодо здійснення контролю за виконанням судових рішень, передбачена розділом VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень» і передбачає розгляд скарг, які подаються сторонами на стадії виконання судового рішення у спеціальному процесуальному порядку.

На думку П. П. Заворотька та М. Й. Штефана, система судового контролю складається з контролю та перевірки. Контроль включає перевірку суддею законності процесуальних дій органу виконання та правильності і своєчасності стягнення. Перевірка спрямована на своєчасне виявлення і усунення помилок у здійсненні судовим виконавцем своїх службових обов'язків та попередження можливих зловживань [113, с. 222]. Наразі превентивні контрольні повноваження органів судової влади за виконавчим провадженням у цивільному судочинстві не

врегульовані належним чином, що є ключовим негативним аспектом правового регулювання судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.

У свою чергу О. Б. Вербою-Сидор запропоновано виокремити повноваження суду щодо вирішення питань, які виникають при підготовці до здійснення заходів примусового виконання рішень, та питань, пов'язаних із настанням обставин, які перешкоджають, ускладнюють або унеможливають виконання рішень [158, с. 10]. Навряд чи можна погодитися з висловленою авторкою думкою, оскільки повноваження суду, які виникають при підготовці до здійснення заходів примусового виконання рішень, навряд чи можна вважати складовою контрольних повноважень суду на стадії примусового виконання судових рішень.

Як зазначено В. В. Комаровим, функції суду у виконавчому провадженні мають бути спрямовані на поліпшення двох показників: оперативності та якості виконавчої діяльності [254, с. 806, 809]. Абсолютно погоджуючись з думкою видатного науковця, хотілося б додати, що саме гнучкість виконавчого провадження і баланс взаємовідносин між органами правосуддя та примусового виконання судових рішень є ключовим аспектом у швидкому досягненні мети виконавчої діяльності даного інституту, що є надважливим, особливо під час виконання рішень зобов'язального характеру.

Водночас Р. С. Калінін основними функціями контрольних і наглядових процедур виконавчого провадження вважає: 1) забезпечення законності, повноти, своєчасності та неупередженості виконання; 2) підвищення ефективності здійснення процедур виконавчого провадження; 3) попередження та/або усунення наслідків неправомірних дій виконавців. При цьому, вчений визначає «контроль» як родові поняття щодо поняття «нагляд»: нагляд здійснюється судами не на постійній основі щодо не підпорядкованих відносин, органів та осіб, а контроль – керівниками органів ДВС постійно і безперервно щодо підпорядкованих органів, осіб і відносин [258, с. 165]. Зазначені автором функції контрольних повноважень суду за виконавчим провадженням є складовими організаційно-правової форми реалізації судової влади на стадії примусового виконання судових рішень, закріплені на законодавчому рівні

розділом VII ЦПК України [1].

В. М. Кравчук класифікує способи контролю на загальні та спеціальні, зазначаючи при цьому, що загальними наділені всі суди, незалежно від спеціалізації, і вони полягають у розгляді скарг на рішення, дії чи бездіяльність державних виконавців. Спеціальними автор вважає: 1) зобов'язання суб'єкта владних повноважень надавати звіт про виконання судового рішення; 2) накладення штрафу за невиконання судового рішення; 3) визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, які вчинені суб'єктом повноважень – відповідачем на виконання такої постанови суду або порушення прав позивача, підтверджених такою постановою суду [260]. На жаль, таку класифікацію застосувати в цивільному судочинстві неможливо, оскільки до контрольних повноважень судових органів у виконавчому провадженні, визначених ЦПК України, можна віднести, виключно встановлені законодавством повноваження суду з розгляду скарг сторін виконавчого провадження на рішення чи діяння виконавця або іншої посадової особи органу ДВС.

На думку В. В. Яркова, участь суду у виконавчому провадженні обмежена чотирма випадками: вжиттям заходів забезпечення позову, видачею виконавчого листа, вирішенням окремих питань виконавчого провадження, пов'язаних зі складнощами, що виникають у його реалізації (поновлення строку пред'явлення виконавчого документа, роз'яснення судового акта, зміна способу та порядку його виконання). Разом з тим, найважливішою функцією суду, на думку автора, є здійснення контролю за діями (бездіяльністю) та постановами виконавця [260, с. 473]. Автор слушно відносить до контрольних повноважень органу правосуддя, поряд з іншими повноваженнями судових органів на стадії примусового виконання судового рішення, саме контроль за діяльністю посадових осіб та органів ДВС.

Проводячи аналогію правовідносин у сфері виконання ухвал суду в цивільних справах з ознаками, які виокремлюються Л. В. Ковалівим для адміністративних відносин [261, с. 286], М. Майка доходить висновку, що правовідносини у сфері виконання ухвал суду можна вважати здебільшого адміністративно-правовими у зв'язку з притаманним імперативним методам правового регулювання (під час застосування примусу під час виконання ухвали суду про привід свідка чи ухвали про

застосування заходів процесуального примусу; взаємодії органів державної влади в процесі виконання ухвали про обмеження боржника в праві виїзду за кордон та ухвали про розшук відповідача, боржника або дитини). Проте в окремих випадках мають місце також цивільно-правові відносини суб'єктів реалізації вищевказаних судових актів (добровільне виконання ухвали про затвердження мирової угоди та ухвали про поворот виконання) [262, с. 28].

У свою чергу М. А. Клепікова акцентує увагу на обов'язковості наявності факта чи відсутності спору. Наприклад, у випадках, коли дії виконавця чітко визначені законодавством і не допускають жодних відступів або на їх здійснення отримана згода стягувача, то питання повинно вирішуватися безпосередньо виконавцем без звернення до суду. У разі неоднозначного законодавчого врегулювання щодо вирішення того чи іншого питання під час вчинення виконавчих дій (факультативні умови), то необхідно звертатися для суду. При цьому, на думку авторки, необхідно також враховувати важливість та значимість настання правових наслідків здійснення дій посадовими особами органів примусового виконання для самого стягувача [263, с. 15]. Враховуючи актуальність питання про розширення контрольних повноважень суду на стадії примусового виконання судових рішень, слухним є зауваження авторки щодо зменшення зайвого формалізму та навантаження дублюючими повноваженнями на органи правосуддя та примусового виконання судових рішень. Інакше кажучи, питання, які може вирішити виконавець самостійно, не повинні додатково розглядатися судом, що прискорить процес виконання рішення суду та зменшить навантаження на всіх суб'єктів виконавчого процесу.

В. С. Стефанюк доходить висновку про необхідність поділу судового контролю на види за наступними критеріями: за часом здійснення (попередній і наступний); за правовими наслідками (консультативний та той, що запроваджує); за обов'язковістю здійснення (обов'язковий і факультативний); за способом здійснення (абстрактний і конкретний); за способом перевірки конституційності (законності) акта – на судовий контроль змісту акта, його форми та способу прийняття [264, с. 501]. Даний поділ судового контролю за виконавчим провадженням на види не може бути застосований у цілому процесі, однак він може служити орієнтиром розвитку сучасної доктрини

розуміння сутності контрольних повноважень суду на стадії примусового виконання судових рішень в цивільному судочинстві.

О. С. Клименко поділяє судовий контроль на поточний і підсумковий. Поточний судовий контроль автор вбачає в постановленні судових рішень, на підставі яких державний виконавець порушує, змінює або припиняє дії щодо примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних рішень. Поточним контролем, за думкою автора, є також і оскарження дій (бездіяльності) державного виконавця та інших посадових осіб органів примусового виконання. Підсумковий же контроль здійснюється судом через отримання постанови державного виконавця про закінчення виконавчого провадження та результатів примусового виконання рішень шляхом звернення на майно [265, с. 141, 143]. Даний поділ судового контролю за виконавчим провадженням застосований до матеріально-правових спорів і передбачає постійний підсумковий контроль судом фактичного виконання свого рішення, що є актуальним і в реаліях сьогодення.

І. В. Жукевичем під формами судового контролю на стадії примусового виконання рішень розуміються процесуальні дії суду при здійсненні правосуддя, в яких знаходять вираження «контрольні повноваження» за виконанням судових рішень у цивільних справах. Останніми на думку науковця є: вирішення питання про негайне виконання судових рішень; вирішення питання про звернення судових рішень до виконання; виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню; поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання; розгляд питання про затвердження мирової угоди в процесі виконання; відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання; зупинення виконання судового рішення; вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу; оголошення розшуку боржника або дитини, привід боржника; вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи; звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, та нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку; тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України; заміна сторони виконавчого провадження;

визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами; вирішення питання про поворот виконання рішення, постанови; судовий контроль за виконанням судових рішень; позови про визнання права власності на майно і про зняття майна з арешту [192, с. 117]. Наведена науковцем класифікація форм судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень в широкому розумінні змісту правової категорії «судовий контроль за виконавчим провадженням» включає як всі організаційно-розпорядчі повноваження органу правосуддя, так і безпосередньо судовий контроль за виконанням судових рішень у порядку цивільного судочинства.

П. П. Заворотько виділяє такі форми судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень [188, с. 320]:

- 1) попереднє санкціонування судом (у випадках, передбачених законом) дій судового виконавця по виконанню;
- 2) оскарження процесуальних дій судового виконавця;
- 3) пред'явлення позову до стягувача чи боржника будь-якою особою, інтереси якої зачіпаються виконанням, щодо поновлення порушеного права;
- 4) оскарження та опротестування ухвал, постановлених судом з приводу питань, що виникають на етапі примусового виконання, якщо це дозволено законом.

Дана класифікація форм судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах дещо схожа з наведеною І. В. Жукевичем, з доповненням позовної форми захисту порушеного права сторони у виконавчому провадженні та інстанційного оскарження ухвал, постановлених на стадії примусового виконання судових рішень.

У свою чергу О. З. Хотинська виділяє такі форми судового контролю за виконанням судових рішень [266]:

- 1) безпосередній (прямий) контроль – розгляд скарг на рішення, дії (бездіяльність) виконавців, метою якого є захист прав та інтересів учасників виконавчого провадження під час здійснення примусового виконання судового рішення органами та особами примусового виконання;
- 2) опосередкований (непрямий) контроль – здійснюється в порядку позовного

провадження в ході захисту порушених в процесі примусового виконання прав сторін та осіб, які не брали участі у виконавчому провадженні, та у випадках притягнення до відповідальності за невиконання судового рішення;

3) вторинний контроль (апеляційне чи касаційне оскарження ухвал суду, постановлених з питань, які виникли на стадії примусового виконання), об'єктом якого є діяльність суду щодо здійснення повноважень, які складають його виключну компетенцію на стадії виконання рішення. На думку авторки, наведені форми судового контролю за виконанням судових рішень незалежно від мети їх спрямування є засобами захисту прав учасників виконавчого провадження, та гарантіями, які у своїй сукупності забезпечують реалізацію судових рішень. Крім зазначеного, безперечним є той факт, що всі ці форми є гарантією швидкого й ефективного примусового виконання судових рішень.

Низка наведених нижче думок науковців свідчать про багатогранність поглядів на судово-контрольну діяльність органу правосуддя на стадії примусового виконання судових рішень у цивільному судочинстві. Попри різність поглядів у деяких аспектах, думки авторів перетинаються й містять схожі елементи змістового наповнення правової категорії «судовий контроль за виконанням судових рішень». На жаль, єдиної наукової точки зору та законодавчого визначення змістового наповнення вищезгаданої правової категорії не існує, однак різність поглядів можна вважати позитивним важелем на шляху формулювання та законодавчого закріплення даної правової категорії в цивільному процесуальному законодавстві.

Так, І. Б. Морозова та С. А. Сьомін під формами судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень розуміють попереднє санкціонування судом процесуальних дій державного виконавця щодо виконання, процесуальний порядок оскарження дій (бездіяльності) державного виконавця та процесуальний порядок оскарження законності й обґрунтованості постанов суду з питань, що виникають у процесі виконання [267, с. 58].

С. О. Якимчук, розглядаючи питання ефективності форм контролю за виконанням судових рішень, поділяє його на судовий (здійснюється судами) та адміністративний. При цьому науковець акцентує увагу на тому, що у разі, якщо

боржником є приватна особа, судовий контроль виявляється ефективним способом захисту прав стягувача. Однак він є неефективним у разі, якщо боржником виступає держава або державне підприємство [268, с. 11].

Н. В. Шелевер вважає, що від якісного судового контролю залежить ефективність правосуддя, а судовий контроль має полягати не лише в можливості оскарження рішень, дій та бездіяльності посадових осіб органів примусового виконання, але і в нагляді суду за належним виконанням своїх рішень [269].

На думку Є. Гончаренко, інститут судового контролю за виконанням рішень суду є дієвим і ефективним. При цьому зазначається, що останній потребує подальшого вдосконалення. Серед недоліків інституту судового контролю у виконавчому провадженні автор виокремлює відсутність законодавчо закріплених чітких строків виконання ухвал суду та відсутність дієвого механізму притягнення до матеріальної відповідальності, наприклад, боржника за невиконання (неналежне виконання) ухвал суду. Окрім цього, як вважає автор, доцільним було б передбачити додаткові повноваження суду для здійснення необхідного контролю за виконанням ухвал щодо розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність державних (приватних) виконавців та відповідним чином реагувати на будь-які недобросовісні дії осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання рішень суду [270, с. 22].

Поряд із цим І. Г. Француз розглядає судовий контроль за виконанням судових рішень лише як елемент вдосконалення функціонування системи примусового виконання рішень суду, наряду з удосконаленням контролю у сфері примусового виконання судових рішень, пріоритетами якого мають стати моніторинг виконання судових рішень, виявлення недоліків та їх подальше усунення [271, с. 206]. Натомість Є. О. Ятченко судові органи взагалі відносить до особливої групи суб'єктів виконавчих правовідносин, а саме – органів та осіб, які здійснюють контрольні й дозвільні повноваження на етапі примусового виконання рішень [272, с. 239].

Як вказує з цього приводу В. М. Притуляк, ніякий контроль з боку державних органів не може замінити судовий контроль, який є достатньо ефективним на стадії примусового виконання. Автор переконливо доводить, що взаємодія виконавця і суду – це певний механізм дій, реалізований у двох формах: попередній та подальший

контроль. До попереднього він відносить: відновлення пропущеного строку пред'явлення виконавчого листа до виконання, роз'яснення судового акта, відстрочку (розстрочку) виконання судових актів, зміна способу та порядку виконання, припинення (призупинення) виконавчого провадження. Подальший судовий контроль, на думку автора, полягає в можливості оскарження дій (бездіяльності) виконавця [4, с. 139–140].

Багатогранність думок вчених щодо змісту видів і форм судового контролю за виконавчим провадженням і чисельність галузевих норм цивільного процесуального права, визначаючих зміст контрольної діяльності суду щодо вказаної диференціації судового контролю за виконавчим провадженням, враховується нами з певним застереженням. На нашу думку, судовим контролем у виконавчому провадженні в цивільному судочинстві є виключно визначені розділом VII ЦПК України повноваження суду з розгляду скарг сторін виконавчого провадження на рішення або діяння виконавця чи іншої осадової особи органу ДВС. На жаль, попереджувальних та компенсаторних норм, які б передбачали відповідні механізми їх застосування в судово-контрольній діяльності органу правосуддя на стадії примусового виконання судових рішень діюче цивільне процесуальне законодавство не містить, що й робить даний інститут в цивільному судочинстві не часто застосованим.

Отже, враховуючи положення законодавчої регламентації обов'язковості виконання рішень суду та забезпечення функціонування ефективної судової системи в державі, здатної забезпечити прискорення виконання судового рішення та захист учасників виконавчого провадження під час проведення виконавчих дій, вважаємо за необхідне виокремити наступні повноваження суду на стадії примусового виконання актів правосуддя у цивільних справах: 1) організаційно-розпорядчі дії суду у виконавчому провадженні; 2) судовий контроль за правомірністю здійснення виконавчого провадження при примусовому виконанні рішень судів цивільної юрисдикції, а саме, розгляд скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців та посадових осіб органів ДВС. Вказані складові судових повноважень на стадії примусового виконання рішень суду переслідують різні цілі.

Так, організаційно-розпорядчі дії суду у виконавчому провадженні, що

обумовлюються необхідністю «санкціонування» окремих процесуальних дій включають в себе: по-перше, *вирішення окремих питань, пов'язаних із виконанням судових рішень* (видача виконавчих листів, виправлення в них допущених помилок, поновлення пропущеного строку пред'явлення виконавчого документа до виконання, затвердження мирової угоди та ін.); по-друге, *сприяння реалізації судових рішень на стадії їх примусового виконання* (наприклад, оголошення розшуку боржника, привід боржника, тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу, звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника та ін.).

Судовий контроль у виконавчому провадженні пов'язаний безпосередньо з оцінкою органом правосуддя законності рішень, дій чи бездіяльності виконавців та посадових осіб органів ДВС шляхом розгляду скарг та позовів, що виникають із відносин стосовно примусового виконання рішень суду.

Актуальність впровадження судового контролю за станом примусового виконання судових рішень у цивільному судочинстві в судову діяльність, розширення меж його застосування потребують зваженого аргументованого підходу, враховуючи його позитивні та негативні аспекти. Безперечно, судова гілка влади повинна мати важелі впливу на виконання власних актів правосуддя, однак необхідність розширення контрольних повноважень суду у виконавчому провадженні повинна розглядатись з певними застереженнями. У попередніх підрозділах дисертаційного дослідження відзначались доктринальні підходи щодо неоднозначності питання змісту та суті правосуддя, місця судово-контрольної діяльності за виконавчим провадженням у співвідношенні процесуальних функцій органів судової влади, що визначає актуальність в науковому дослідженні цього питання. Безперечним є той факт, що ефективність механізмів захисту прав, свобод і інтересів, пов'язаний з реалізацією рішень суду та впровадженням ефективних організаційно-правових механізмів їх примусового виконання. Статтею 129¹ Конституції України визначено обов'язковість судових рішень та здійснення судового контролю за їх виконанням. Участь суду в реалізації мети цивільного судочинства не може обмежуватись розглядом і вирішенням справи по суті, оскільки помилки, допущені виконавцем під

час виконання рішення, можуть звести нанівець результати діяльності суду на попередніх стадіях процесу. Судова система діє не заради застосування правових приписів, а з метою захисту прав та інтересів тих суб'єктів правовідносин, які звернулися до суду за захистом. Відтак, контрольні повноваження органів судової влади на стадії примусового виконання рішень забезпечують ефективність правосуддя та завершують процес захисту порушеного права.

Отже, судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі є процесуальною формою реалізації контрольних повноважень суду. Даний вид контролю має специфічні особливості, здійснюється виключно в законодавчо закріпленій компетенції та за ініціативою заінтересованих осіб, чиї права (свободи) були порушені під час виконавчого провадження. Судова діяльність щодо санкціонування судом певних процесуальних дій у виконавчому провадженні (відстрочення, розстрочка виконання; призупинення та поновлення виконавчих дій; зміна чи встановлення способу і порядку виконання та ін.) здійснюється в межах організаційно-розпорядчих повноважень суду у виконавчому провадженні та має дещо іншу мету поряд із судовим контролем за виконанням актів правосуддя.

Право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб є одним із засобів юридичного захисту сторін виконавчого провадження та гарантією дотримання прав, свобод та інтересів учасників виконавчого провадження при проведенні виконавчих дій. Судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах наразі передбачає обов'язок суду розглянути скарги на дії, рішення чи бездіяльність виконавців й інших посадових осіб ДВС. Крім того, слід звернути увагу на той факт, що інститут судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень має на меті здійснення контрольної функції, крім інших, щодо суб'єкта владних повноважень за дотриманням принципу обов'язковості судових рішень. Судове оскарження рішень чи діянь виконавців та інших посадових осіб ДВС є умовою ефективності здійснення виконавчої діяльності та одним із засобів впливу на неї. Згадані повноваження органів судової влади визначені спеціальними нормами, закріпленими у розділі VI ЦПК України. Вони спрямовані на вирішення процесуальних питань, які пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних

справах і не пов'язані з контрольними повноваженнями за виконанням судових рішень. Отже, контрольними повноваженнями органу правосуддя за виконанням судових рішень в цивільному процесі є передбачені розділом VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень» повноваження суду щодо розгляду скарг, які подаються сторонами виконавчого провадження на стадії виконання судового рішення у спеціальному процесуальному порядку.

Таким чином, організаційно-розпорядчі повноваження суду, пов'язані із «санкціонуванням» органом правосуддя вчинення процесуальних дій у виконавчому провадженні, як і безпосередній судовий контроль за правомірністю здійснення виконавчого провадження є невід'ємними елементами права на судовий захист та особливою формою правосуддя зі своїми специфічними цілями їх реалізації, які стосуються заходів примусового виконання рішень. Такі організаційно-розпорядчі повноваження суду не є предметом дослідження даної роботи, оскільки не відносяться до контролю за виконанням судового рішення, який здійснює суд (ч. 2 ст. 129¹ Конституції України).

Метою судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень є оцінка законності діянь виконавців чи інших посадових осіб органів ДВС та законність прийнятих ними рішень, що є фактичною реалізацією передбаченого Конституцією України права суб'єкта на судовий захист. Судовий контроль не повинен бути процесом втручання у процес виконання, він має бути засобом прискорення виконання судового рішення та вирішення поточних проблем, які блокують виконання акта правосуддя. Судовий контроль повинен спонукати боржника до виконання ним прямого обов'язку – виконати судове рішення.

2.3. Реалізація права на звернення до суду із скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання рішень суду

Реалізація права на оскарження є первісним елементом у процесі оскарження рішень або діянь виконавців та посадових осіб органів ДВС, оскільки визначає не

лише коло суб'єктів, які можуть ініціювати розгляд такої скарги, а й її подальший рух в цілому. Реалізація права є втіленням права в життя, реальним втіленням змісту правових норм у поведінці суб'єктів. Право на оскарження має бути забезпечене відповідними гарантіями, оскільки в іншому випадку воно буде позбавлене практичної цінності. Як відзначає М. В. Кравчук, право на оскарження виступає одним із засобів захисту інших суб'єктивних прав та разом з тим має самостійну цінність і також потребує захисту. До гарантій захисту права особи на оскарження належить законодавчо забезпечена можливість звернення особи за захистом права до компетентних органів держави чи посадових осіб (наприклад, суду, омбудсмена) у випадку необґрунтованого створення перешкод у реалізації права на оскарження, обмеження або позбавлення вказаного права [273, с. 231].

Рішення виконавця на стадії примусового його виконання оформлюються постановою, яка може бути у формі електронного документа та, у разі відкриття виконавчого провадження на підставі виконавчого документа, виданого в електронній формі, направляється стягувачу за допомогою автоматизованої системи виконавчого провадження. На таку постанову накладається кваліфікований електронний підпис із застосуванням засобів кваліфікованого електронного підпису. Вимоги до форми та змісту постанов виконавців встановлені інструкцією з організації примусового виконання рішень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України № 512/5 від 02.04.2012 р. [274].

Бездіяльністю є невиконання обов'язків, покладених на виконавця чи посадову особу органу ДВС законом, положеннями, посадовими інструкціями, наказами, якими передбачені їх повноваження. Бездіяльністю можуть бути визнані не вчинення виконавцем виконавчих дій (порушення терміну їх вчинення) чи не застосування примусових засобів виконання рішення, у випадках, коли він мав можливість та правові підстави їх здійснити (застосувати), однак не зробив цього, чим порушив права та інтереси сторони виконавчого провадження.

Стаття 448 ЦПК України [1] передбачає право сторін виконавчого провадження в разі неналежного, на їх думку, виконання рішення звернутися до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції, зі скаргою. З іншого боку, в

адміністративному судочинстві порядок такого звернення передбачений ст. 287 КАС України [275], яка передбачає, на відміну від цивільного судочинства, право оскарження учасниками виконавчого провадження (крім державного та приватного виконавця) та особами, що залучаються до проведення виконавчих дій до адміністративного суду в порядку позовного провадження рішень чи діянь органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання рішень, якщо законом не встановлено іншого порядку такого оскарження. Під іншим порядком судового оскарження мається на увазі порядок, спеціально визначений законодавством, який встановлюється правилами інших видів судочинства.

Незважаючи на начебто цілісний підхід міжгалузевого законодавчого закріплення судового контролю за виконанням судових рішень, процедура такого оскарження та його форми не є достатньо врегульованими, наявна суперечлива судова практика, а процесуальні кодекси по-різному регулюють дане питання. Це полягає в тому, що законодавець визначив декілька форм порядку судового оскарження неправомірних рішень чи діянь виконавців за загальним правилом звернення за судовим захистом стороною виконавчого провадження до цивільного чи господарського судів, відповідно до того яким судом було ухвалене рішення. У разі звернення зі скаргою іншими особами – до адміністративного суду за місцем знаходження органу ДВС, на виконанні якого знаходиться таке рішення. Така законодавча конструкція, на перший погляд, не породжує конфлікту визначення юрисдикційних аспектів реалізації права на звернення зі скаргою у даній категорії справ. Проте застосування на практиці згаданих правових норм викликає суперечливі питання для роздуму.

Загальний порядок такого оскарження врегульований ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», яка визначає, що рішення, дії чи бездіяльність виконавця можуть бути оскаржені до суду, який видав виконавчий документ [2]. На цьому доцільно було б законодавцю поставити крапку, однак норми цієї статті передбачають уточнення: рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів ДВС щодо виконання рішень інших органів чи посадових осіб, у тому числі постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, постанов

приватного виконавця про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів, можуть бути оскаржені сторонами або іншими учасниками та особами до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом. Як вбачається, окрім юрисдикційної належності суду, який видав виконавчий документ та статусу скаржника у виконавчому провадженні законодавчо встановлені й інші умови визначення порядку звернення скаржника до суду за захистом порушеного права під час виконання судового рішення.

Враховуючи наведене, судова практика касаційних судів різних юрисдикцій у складі Верховного суду та правові висновки Великої Палати Верховного Суду, посилення на які наведені нижче, склалися таким чином, що відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» встановлено, поряд із загальним спеціальний порядок судового оскарження рішення чи діянь державного виконавця чи іншої посадової особи органу ДВС або приватного виконавця щодо стягнення виконавчого збору (витрат) на проведення виконавчих дій та деяких інших, згідно з яким відповідні спори тривалий час відносилися до юрисдикції адміністративного судочинства [2]. Це створювало штучні перепони у реалізації права на оскарження рішень чи діянь виконавців. Постанови про відкриття виконавчого провадження та стягнення виконавчого збору фактично є рішеннями виконавців та інших посадових осіб органів ДВС, які виносяться одночасно (крім виконавчих документів про стягнення аліментів). Тому, при оскарженні постанов про відкриття виконавчого провадження, прийнятих на підставі рішення суду загальної юрисдикції, та стягнення виконавчого збору, які виносяться одночасно, застосовується різний порядок їх оскарження та правила визначення предметної юрисдикції, котрі регулюються нормами різних процесуальних кодексів.

Прикладом може бути ухвала Кременського районного суду Луганської області від 09.09.2019 р. у справі № 414/6/17, в якій скаржник просив суд визнати неправомірними дії виконавця, вчинені ним у виконавчому провадженні та скасувати постанови виконавця про відкриття виконавчого провадження, стягнення виконавчого збору та накладення штрафу [276]. Незважаючи на те, що відповідно до ч. 4 ст. 27 Закону України «Про виконавче провадження» державний виконавець виносить

одночасно постанови про відкриття виконавчого провадження та про стягнення виконавчого збору, їх оскарження, відповідно до імперативної норми ч. 2 ст. 74 вищевказаного Закону, відбувається в різному процесуальному порядку. Як зауважив у своїй ухвалі суд, вирішення у одній постанові питань про відкриття виконавчого провадження та стягнення виконавчого збору, не змінює процесуальний порядок оскарження цих рішень, який передбачає їх розгляд у різних судочинствах. Відтак, своєю ухвалою, суд відмовив у відкритті провадження в частині скарги щодо скасування постанов про стягнення виконавчого збору та накладення штрафу як такої, що не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства та прийняв до розгляду клопотання скажника щодо оскарження постанови в частині відкриття виконавчого провадження в порядку цивільного судочинства [276]. Як вбачається із зазначеного, скажник у даному випадку повинен реалізовувати право оскарження постанов про стягнення виконавчого збору та накладення штрафу окремо від постанови про відкриття виконавчого провадження в порядку адміністративного судочинства, що створює значні складності в реалізації скажником права судового захисту у виконавчому провадженні. Саме такий процесуальний порядок розгляду скарг на рішення чи діяння виконавців та посадових осіб органів ДВС відповідно до ч. 2 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» щодо виконання рішень інших юрисдикційних органів та постанов про стягнення виконавчого збору, постанов про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів в порядку адміністративного судочинства проголошений Великою палатою Верховного Суду у низці постанов.

Наприкінці 2020 р. така судова практика була спростована колегією суддів Шостого апеляційного адміністративного суду, який фактично визначив висновки Верховного Суду, викладені у зазначених вище постановках, такими, що суперечать змісту та суті ч. 2 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» в контексті оскарження постанов про стягнення виконавчого збору та інші, зазначені в ній, в порядку адміністративної юрисдикції. На думку суду, визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст та характер) спору. Посилаючись на ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» та відсутність у ній будь-яких

виключень щодо юрисдикційності оскарження сторонами й іншими учасниками та особами рішень і діянь виконавців та посадових осіб органів ДВС до суду, який видав виконавчий документ, суд, здійснюючи аналіз правої конструкції ч. 2 ст. 74 вказаного вище закону, дійшов висновку, що юрисдикція адміністративних судів не поширюється на оскарження постанов державних виконавців про стягнення виконавчого збору, про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів, натомість встановлює компетенцію адміністративного суду до позовів щодо оскарження рішень та діянь виконавця щодо виконання перелічених постанов [277]. Отже, як вбачається з даної постанови: питання, пов'язані з правомірністю винесення постанов виконавця, прийнятих у виконавчих провадженнях щодо примусового виконання судового рішення у справі розглядає суд, який видав виконавчий документ, а у випадках виокремлення таких постанов, коли вони виконуються як самостійний виконавчий документ, то питання, пов'язані з їх виконанням, розглядаються в порядку позовного провадження в адміністративному судочинстві. Відтак за умови ухвалення рішення в порядку цивільного судочинства і при оскарженні постанови виконавця в рамках виконавчого провадження з примусового виконання такого рішення, питання оскарження такої постанови належить виключно до юрисдикції цивільного суду.

У справі № 175/1571/15, яка була передана до Великої палати Верховного Суду, розглядалась правова проблема оскарження постанови керівної особи органу ДВС в порядку судового контролю. Розглядалося питання, який суд має розглядати скаргу на постанову начальника відділу ДВС, прийняту за наслідками розгляду скарги на постанову державного виконавця. Розгалуженість правових норм, якими врегульовані процесуальні питання реалізації органом правосуддя своїх повноважень щодо контролю за виконавчим провадженням, про що йшлося вище, змінюють загально визначену процесуальними кодексами юрисдикцію розгляду скарг на рішення та діяння виконавців або інших посадових осіб органів ДВС щодо виконання судових рішень. На нашу думку, дане рішення є прецедентним, оскільки Великою Палатою Верховного Суду змінено підхід, що забезпечує зосередження контролю за виконавчим провадженням в одному судовому органі [278]. Рішенням у справі

№ 175/1571/15 визначено, що рішення або діяння виконавців та інших посадових осіб органів ДВС підлягають контролю з боку того суду, яким був виданий виконавчий документ. Отже, це означає, що скарги на рішення та діяння виконавців або інших посадових осіб органів ДВС, здійснені в порядку контролю за виконавчим провадженням, підлягають розгляду виключно за юрисдикцією того суду, який ухвалив відповідне судове рішення.

Юридична конструкція застосування механізму судового контролю за виконавчим провадженням ускладнена не лише проблемою розмежування предметної юрисдикції різних за змістом та характером спорів, які виникають при виконанні судових рішень в примусовому порядку, а й поза його межами. Йдеться про порушення прав осіб, які не є учасниками чи сторонами виконавчого провадження, однак права яких порушені рішеннями чи діяннями виконавця або іншою посадовою особою органу ДВС. Поширеною є ситуація коли виконавче провадження завершено або виконавчий лист повернуто без виконання, а виконавцем не знято арешт з майна чи інші обмеження, застосовані при примусовому виконанні рішення. У такій ситуації особа, права якої порушено, після закінчення виконавчого провадження втрачає статус сторони виконавчого провадження, тому подати скаргу відповідно до ст. 447 ЦПК України не може. В судовій практиці в однакових ситуаціях у цій категорії справ можна зустріти суперечливі рішення. Боржники, які втратили цей статус у виконавчому провадженні, зверталися як до цивільного чи господарського судів, так і до адміністративного суду. Прикладом обрання такого способу захисту порушеного права боржником, який втратив свій статус у зв'язку із закінченням виконавчого провадження, є постанова Верховного Суду у справі № 210/1072/15-ц [279]. З цього прикладу виходить, що особа, яка до закінчення виконавчого провадження мала статус боржника, звернулася до суду зі скаргою на бездіяльність державного виконавця, в якій просила суд зобов'язати останнього зняти арешт з нерухомого майна та коштів. Суд визнав бездіяльність державного виконавця неправомірною чим задовільнив касаційну скаргу скаржника.

Як інший приклад можна розглянути постанову Верховного Суду у справі № 425/1341/17, якою боржнику відмовлено у задоволенні позову, поданого ним до

органу ДВС, у знятті арешту з майна боржника, оскільки рішення, яке знаходилося на примусовому виконанні та було підставою накладення арешту на майно боржника, не виконане [280]. В даному випадку особа мала статус боржника у виконавчому провадженні та підстави звернення до суду зі скаргою в порядку, передбаченому розділом ЦПК України судового контролю і звернулася до суду з позовною заявою, яка фактично була розглянута по суті.

Іншою постановою Верховного Суду боржнику відмовлено у відкритті провадження у справі судами всіх інстанцій, оскільки арешт накладено на майно позивача з метою забезпечення виконання рішення суду, а спір не пов'язаний з належністю цього майна, тому боржник не може виступати позивачем у цій справі, і така справа не підлягає розгляду у позовному провадженні [281]. Як вбачається із наведених прикладів судової практики за однакових умов і підстав звернення боржниками до органу правосуддя, в першому випадку суд розглянув справу по суті, а в другому – відмовив у відкритті провадження у справі.

Реалізація права на оскарження в порядку судового контролю рішень або діянь виконавців чи інших посадових осіб органів ДВС має досліджуватися з урахуванням суб'єктного складу правовідносин. Розділом VII ЦПК України передбачено, що скарги сторін виконавчого провадження щодо виконання судових рішень, ухвалених за правилами цивільного судочинства, підлягають розгляду судом, який видав виконавчий документ. За правилами цивільного судочинства розглядаються скарги виключно на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу ДВС або приватного виконавця, вчинені під час виконання судових рішень, ухвалених у цивільних справах. Аналогічні положення щодо порядку оскарження дій виконавців у цивільних справах неодноразово визначала Велика Палата Верховного Суду та відображала їх у своїх постановках [282–285].

Виконавче провадження, як і будь-яка інша стадія цивільного процесу, характеризується певним складом суб'єктів. Отже, слушним вбачаємо дослідити наукові класифікації суб'єктів виконавчого процесу в законодавстві, які ґрунтуються на підходах щодо поділу учасників процесу на групи за певними критеріями. У законодавстві відсутнє чітке врегулювання правового становища значного кола

суб'єктів виконавчих правовідносин, наслідком чого є концептуальні недоліки, що не враховані змінами реформування законодавства про виконавче провадження, про що мова йтиметься на подальших сторінках даної роботи.

Окремі правові проблеми правового статусу суб'єктів виконавчого провадження досліджувалися А. М. Авторговим, О. Б. Вербою-Сидор, М. В. Вінциславською, П. П. Заворотьком, Я. Я. Мельник, С. Я. Фурсою, Е. І. Фурсою, М. Й. Штефаном, С. В. Щербак та іншими вченими. Різноманітність суб'єктів виконавчого процесу потребує багатосторонності підходу до їх класифікації з використанням різних критеріїв, які дозволять детально дослідити їх специфіку та правовий статус. У процесуальній науці загальновизнаним поділом учасників процесуальних правовідносин можна вважати їх поділ на: осіб, юридично заінтересованих у результаті процесу (учасники справи) та тих, що юридично не заінтересовані (інші учасники судового процесу). Підходи класифікації суб'єктів за критерієм їх заінтересованості вважаємо базовим при здійсненні класифікації суб'єктного складу виконавчих процесуальних правовідносин.

Законодавець поділяє суб'єктів виконавчого провадження на дві групи: 1) учасники виконавчого провадження, до яких відносить: виконавця, сторін виконавчого провадження, їх представників, прокурора, експерта, спеціаліста, перекладача, суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання, осіб, права інтелектуальної власності яких порушені; 2) суб'єкти виконавчого провадження, які можуть залучатися для проведення виконавчих дій, до яких відносить: понятих, працівників поліції, представників органів опіки та піклування, інші органи та установи (частини 1, 2 ст. 14 Закону України «Про виконавче провадження»).

Підстави такого поділу не зрозумілі та, на наш погляд, є необґрунтованими. Зокрема, не є логічним позиція законодавця про те, що експерт чи перекладач, зазначені у ч. 1 ст. 14 згаданого Закону, віднесені законодавцем до групи учасників виконавчого провадження, а всі інші (представники поліції та ін.), зазначені в ч. 2 цього Закону, – до групи суб'єктів виконавчого провадження, які можуть бути залучені для проведення виконавчих дій. Крім того, правові підстави участі прокурора і органів опіки та піклування на будь-якій стадії розгляду справи є досить близькими,

що свідчить про те, що і їх положення в складі суб'єктів виконавчого провадження схоже. Викликає сумніви і віднесення врегулювання правового становища виконавців до розділу 3 цього Закону під назвою «Учасники виконавчого провадження». Вважаємо, не можна прирівнювати правове становище виконавця з іншими суб'єктами виконавчого провадження в системі їх поділу, оскільки вони не можуть займати однакове місце поряд з іншими. На нашу думку, більш доцільно було б врегулювання правового становища виконавців окремо від учасників виконавчого провадження, перед розділом «Учасники виконавчого провадження» чи главами, які визначають стадії виконавчого провадження та загальні умови його здійснення.

Отже, не розкриваючи самого поняття учасників виконавчого провадження, до їх складу можна віднести такі групи осіб: 1) стягувач та боржник; 2) органи та особи, наділені повноваженнями примусового виконання рішень; 3) інші особи, які залучаються до проведення виконавчих дій (поняті, працівники поліції, органів опіки та піклування та ін). Із наведеного вбачається, що до суб'єктного складу правовідносин у виконавчому провадженні законодавець відносить не тільки осіб, що брали участь у справі під час її розгляду, а й осіб, які наділені повноваженнями примусового виконання рішень та тих, що сприяють у досягненні мети їх діяльності.

Щодо зазначеного законодавцем поділу суб'єктів виконавчого провадження на групи слід зауважити про відсутність визначення правового положення суду у виконавчому провадженні як обов'язкового суб'єкта процесуальних правовідносин у судочинстві. Слід звернути увагу та той факт, що Законом України «Про виконавче провадження» та ЦПК України передбачено широке коло важливих питань, віднесених до компетенції суду у виконавчому провадженні, які розглянуті в попередніх підрозділах дисертаційної роботи та поділені на дві групи. До першої віднесені організаційно-розпорядчі повноваження (або процесуальна діяльність суду у виконавчому провадженні) (розгляд судом заяв щодо вирішення процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах) та безпосередньо контрольні повноваження (розгляд судом скарг на рішення та діяння виконавців й інших посадових осіб ДВС). Отже, як вбачається із зазначеного, суд, будучи наділений юрисдикційними повноваженнями у виконавчому провадженні,

здійснює в окремих випадках попереднє санкціонування процесуальних виконавчих дій і судовий контроль за виконанням судових рішень.

У монографічному дослідженні актуальних проблем теорії та практики цивільного судочинства за редакцією В. В. Комарова стверджується: «... звернення судових рішень до виконання – це процесуальний інститут, що охоплює процесуальні дії суду, які у своїй сукупності є проявом забезпечувальної функції судів у виконавчому провадженні» [286, с. 390]. Зміст «звернення судових рішень до виконання», на думку авторів даного дослідження, охоплює не тільки процедуру видачі виконавчих листів, а й усі інші процесуальні дії суду у виконавчому провадженні.

Як вбачається із зазначеного, суд не входить до складу учасників виконавчого провадження, хоча його роль є надзвичайно важливою на цій стадії цивільного процесу. Контрольні повноваження суду за виконанням судових рішень у цивільних справах визначені розділом VII ЦПК України, а в деяких випадках участь суду взагалі є обов'язковою на стадії примусового виконання рішень і виконує забезпечувальну функцію шляхом прийняття відповідного судового акта, який покликаний сприяти повноті реалізації прав учасниками виконавчого провадження. Суд наділений повноваженнями у виконавчому провадженні щодо роз'яснення рішення, виправлення помилки чи визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, вставлення або зміни порядку і способу виконання рішення, відстрочки чи розстрочки виконання рішення, заміни сторони виконавчого провадження, поновлення пропущеного строку пред'явлення виконавчого документа до виконання, затвердження мирової угоди в процесі виконання рішення та ін.

Разом з тим, досліджуючи суб'єктний склад виконавчого процесу вчені, пропонуючи підходи до класифікації суб'єктів (учасників) виконавчих правовідносин, у більшості випадків взагалі не розглядають суд як складову суб'єктного складу виконавчого провадження. Так, М. К. Треушников, не вважаючи суд суб'єктом виконавчого провадження, класифікував повноваження останнього на такі групи: 1) щодо видачі виконавчих документів; 2) щодо руху виконавчого провадження; 3) щодо виправлення недоліків, виявлених на стадії виконавчого провадження;

4) щодо здійснення судового контролю за діяльністю виконавців [287].

З великою долею вірогідності суд можна не вважати основним суб'єктом виконавчого провадження, однак законодавець прямою вказівкою у законі наділив орган судової влади владними контрольними повноваженнями на стадії примусового виконання рішень як по відношенню до органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання рішень, так і до інших суб'єктів виконавчого провадження. Разом з тим М. М. Мальський, досліджуючи суб'єктний склад виконавчого процесу на окремих стадіях виконавчого провадження, до суб'єктів виконавчих правовідносин відносить: 1) учасників виконавчого провадження, розмежовуючи їх на групи; 2) осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій; 3) суд, як окремий суб'єкт виконавчого провадження; 4) інші органи, що здійснюють виконання рішень; 5) інших заінтересованих осіб (співвласники, інші кредитори боржника, поручителі, заставодавці, іпотекодержателі, інші особи, права та обов'язки яких можуть бути змінені, внаслідок виконання рішення) [288, с. 199]. М. М. Мальський слушно відносить суд до числа суб'єктів виконавчого провадження, відзначаючи його важливу роль на кожній стадії виконавчого провадження, який, на його думку, з одного боку, виконує контрольні функції, не допускаючи зловживань з боку виконавців, а з іншого – сприяє реалізації окремих виконавчих дій і виконанню рішення в цілому. Схожу позицію висловлює і Р. В. Ігонін, який, поділяючи суб'єктів виконавчого провадження на категорії, відносить суд до категорії осіб, які сприяють виконавчому провадженню [289, с. 52].

Дещо іншу думку щодо визначення суб'єктного складу відносин у виконавчому провадженні зазначає О. О. Чумак. Залежно від кола суб'єктів виконавчого процесу, які можуть оскаржувати рішення чи діяння посадових осіб ДВС та порядку оскарження, автор виділяє такі групи суб'єктів: 1) загально-суб'єктний (до нього може бути віднесений лише порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності в порядку адміністративного судочинства); 2) обмежено-суб'єктний, який у свою чергу може бути поділений на: а) оскарження в межах системи органів ДВС (всі суб'єкти виконавчого процесу, крім боржника), б) оскарження в суді загальної юрисдикції в порядку цивільного судочинства і в господарському суді в порядку господарського

судочинства (лише сторони виконавчого провадження) [290, с. 745]. З такою думкою важко погодитися, тому що в наведеній класифікації суб'єктів виконавчого провадження за порядком оскарження відсутній чіткий критерій поділу таких суб'єктів виконавчого провадження на групи та не повною мірою охоплені суб'єктний склад виконавчих правовідносин. Крім того, юрисдикція судів у процесуальних правовідносинах на стадії примусового виконання судових рішень визначається нормами різної галузевої приналежності, які визначають особливості порядку її визначення та залежать більше від типу виконавчого документа чи суб'єкта його видання.

Концептуально не схожою із наведеними вище поглядами на зміст суб'єктного складу виконавчих правовідносин є класифікація суб'єктів виконавчого провадження С. Я. Фурси та С. В. Щербак. Науковці виокремлюють учасників і суб'єктів виконавчого провадження. На їхню думку, учасниками виконавчого провадження мають бути лише ті особи (фізичні, юридичні та громадяни-підприємці), які мають заінтересованість у результаті виконавчого провадження (особисту, державну, службову) і роль яких є активною у провадженні з примусового виконання рішення (тобто вони можуть впливати на процес вчинення виконавчих дій). Усі інші особи – не учасники, а суб'єкти виконавчого провадження, вони не мають заінтересованості в його результаті та лише сприяють проведенню виконавчих дій. Їхня роль у виконавчому провадженні є пасивною [291, с. 227].

Слушною, на нашу думку, є класифікація учасників виконавчого провадження, наведена Д. М. Сибільовим, який поділяє останніх на три групи: 1) державні виконавці; 2) особи, які мають особисту юридичну заінтересованість у виконанні рішення (сторони виконавчого провадження та їх представники); 3) особи, що сприяють виконанню рішень (експерти, спеціалісти, перекладачі, поняті та інші особи) [292, с. 18]. З урахуванням оновленого законодавства до першої групи учасників виконавчого провадження наведеної класифікації варто було б додати приватних виконавців.

Схожу позицію висловлює й С. В. Щербак, поділяючи всіх суб'єктів виконавчого провадження на: 1) органи та посадові особи ДВС; 2) учасників

виконавчого провадження (сторони та їх представники, органи державної влади і місцевого самоврядування, прокурор, який представляє інтереси держави чи особи); 3) осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій (спеціалісти, перекладачі, поняті, зберігачі майна боржника, спеціалізовані організації, що здійснюють оцінку та реалізацію майна боржника) [293, с. 84].

Правовідносини, що виникають на стадії примусового виконання рішень, дещо відрізняються від цивільних процесуальних правовідносин (у вузькому сенсі), особливістю яких є обов'язкова участь суду як суб'єкта владних повноважень. Особливістю виконавчого провадження є те, що обов'язковими його учасниками виступають органи та особи, наділені повноваженнями примусового виконання рішень суду, які відіграють головну роль у досягненні кінцевої мети здійснення цивільного судочинства. Судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі є самостійною формою судової діяльності, регламентованою цивільною процесуальною формою, з чітко визначеною межею його здійснення, який реалізується шляхом здійснення органом судової влади правосуддя та носить владний характер, визначаючи хід виконавчого провадження.

Цивільним процесуальним законодавством, зокрема ст. 447 ЦПК України, правом звернення до суду із скаргою на рішення, дії або бездіяльність державного (приватного) виконавця чи іншої посадової особи органів ДВС під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК, мають сторони виконавчого провадження (стягувач, боржник та їхні представники), якщо вважають, що їх права чи свободи порушені, набуваючи при цьому процесуальний статус заявника. Суб'єктом, рішення, дії чи бездіяльність якого можуть бути оскаржені до суду, в цьому разі є державний (приватний) виконавець чи інша посадова особа ДВС. Статтею 74 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено право сторони або іншого учасника виконавчого провадження оскаржити рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів ДВС щодо виконання судового рішення до суду, який видав виконавчий документ у порядку, передбаченому законом. Враховуючи розбіжності у врегулюванні суб'єктів звернення зі скаргою на рішення чи діяння виконавців або посадових осіб органів ДВС, встановлених

статтями 447 ЦПК України та 74 Закону України «Про виконавче провадження», доцільним вбачається доповнити ч. 1 ст. 447 ЦПК України в частині визначення суб'єктів звернення з такою скаргою не лише сторонами виконавчого провадження, а й іншими учасниками виконавчого провадження, як це передбачено ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», з урахуванням їх зацікавленості й лише в межах порушених їх прав чи обов'язків.

Частиною 3 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено також можливість звернення сторін чи інших учасників виконавчого провадження безпосередньо до начальника відділу, якому підпорядкований державний виконавець. Однак чинна норма законодавства виключає таке право у боржника, який може звернутися зі скаргою лише до суду, яким був виданий виконавчий документ. Оскарження стягувачем (крім боржника) іншими учасниками виконавчого провадження рішень, дій та бездіяльності виконавців та інших посадових осіб органів ДВС в адміністративному порядку не позбавляє їх права звернутися зі скаргою до суду, що випливає зі змісту ст. 124 Конституції України щодо юрисдикції судів. У контексті зазначеного оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців і посадових осіб органів примусового виконання, інших посадових осіб органів ДВС має розглядатись як умова неухильного дотримання прав сторін та учасників виконавчого провадження.

Проблемні аспекти взаємодії органів примусового виконання у виконавчому провадженні з органами судової влади розглянуто у дисертаційному дослідженні Н. А. Сергієнко. Зокрема, авторкою в аспекті реалізації права на звернення до суду із скаргою на рішення та діяння органів й осіб примусового виконання підтримано ідею науковців-юристів щодо обґрунтованості розширення кола суб'єктів, які можуть звернутись до суду в порядку цивільного судочинства зі скаргою відповідно до ст. 447 ЦПК України. Н. А. Сергієнко пропонує надати право оскарження рішень, дій та бездіяльності виконавців і посадових осіб органів ДВС щодо виконання рішень судів, ухвалених в порядку цивільного судочинства, не лише сторонам виконавчого провадження, а й іншим його учасникам, особам, які залучаються до вчинення виконавчих дій [294, с. 17].

Аналіз процесуальних норм показує, що в цивільному судочинстві зазначені справи розглядаються за таких умов: спір має виникнути під час виконання рішення цивільного суду, яке ухвалене за правилами ЦПК України; заявниками можуть бути сторони виконавчого провадження; предметом спору є рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС.

Як відзначає з цього приводу Ю. В. Білоусов, цивільна юрисдикція як універсальна процесуальна форма може бути використана у більшості випадків вирішення процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, ухвалених у порядку різного судочинства та рішень інших органів, наділених ознаками виконуваності, зокрема із застосуванням інструментів виконавчого провадження [295, с. 106].

Щодо визначення заявників у таких справах, то зазначені процесуальні норми є бланкетними і з метою їх визначення необхідно звернутися до Закону України «Про виконавче провадження», що встановлює коло учасників виконавчого провадження та осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій. Виходячи із зазначених процесуальних приписів, коло осіб, які мають право звернутися до цивільного суду в таких спорах, значно ширше, ніж у господарському судочинстві. Важливим моментом у реалізації права на оскарження є можливість вибору особою способу оскарження: адміністративний чи судовий порядок. Як зазначає з цього приводу В. А. Патюлін, спосіб оскарження (адміністративний чи судовий) повинен визначатися самою особою, що подає скаргу, а рішення органу виконавчої влади, який розглядав скаргу у будь-якому випадку не може бути остаточним (у розумінні неможливості скасування) [296]. Інші автори зазначають, що законодавчо ускладнена і неоднозначна на практиці процедура оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавців чи інших посадових осіб ДВС перешкоджає швидкому і прозорому захисту порушених прав учасників виконавчого провадження, що, у свою чергу, створює перепони у виконанні рішень судів і реалізації принципу доступності правосуддя. А тому законодавство, яке регулює порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавців чи інших посадових осіб ДВС, потребує спрощення та узгодження з урахуванням зазначеного [297, с. 33]. З думками вищезазначених авторів не можна не погодитись, оскільки

зазначені ними системні недоліки у процесуальному аспекті процедурних питань оскарження рішень та діянь виконавців та інших посадових осіб органів ДВС у цивільному судочинстві існують і дотепер.

Процесуальною формою звернення до суду за захистом порушеного права органами та особами, наділеними повноваженнями примусового виконання судових рішень у виконавчому провадженні, є скарга, що подається до суду, який видав виконавчий документ. З набранням чинності в новій редакції процесуальними кодексами (ЦПК, ГПК та КАС України) запроваджено новітні можливості обміну документами (надсилання та отримання) в електронній формі між судами, судом та учасниками судового процесу чи між самими учасниками судового процесу за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС)*.

Статтею 43 ЦПК України передбачено право учасників справи подавати до суду процесуальні документи в електронній формі. Цією ж статтею визначено, що якщо позов, апеляційна чи касаційна скарга подані до суду в електронній формі, позивач, особа яка подала скаргу, повинні подавати до суду заяви по суті справи, клопотання чи письмові докази також виключно в електронній формі, окрім випадків надання судом дозволу на подання їх в паперовій формі. З огляду на те, що реалізація контрольних повноважень судом у межах виконавчого провадження є завершальною частиною судового процесу, який здійснюється в рамках того ж провадження, в якому була розглянута справа судом в електронній формі, не визначеним залишається спосіб звернення зі скаргою, процесуальний порядок її розгляду та зміни способу подання в подальшому документів в паперовій формі.

Спосіб звернення до суду зі скаргою в порядку здійснення судом контролю за

*З березня 2020 р. ЄСІТС почала працювати в дослідній експлуатації. Новітні інформаційні технології відкривають нові можливості та створюють нові виклики трансформування системи правосуддя. Однак, попри значні переваги, все ж всеосяжне запровадження електронних засобів реалізації прав і свобод людини викликає багато застережень. Одним із них може стати тотальний контроль над особистістю [298, с. 4]. І хоча цей крок у реформуванні системи судоустрою є вагомим важелем забезпечення підвищення прозорості та доступності правосуддя, оптимізації роботи судів та вирішення проблем документообігу, запровадження цього сервісу без використання змішаної форми комунікації з судом повинно бути виваженим і мати чітко визначену межу його запровадження. Наразі в науці поширеним є твердження, що саме електронне правосуддя здатне забезпечити ефективність роботи правосуддя в Україні, оперативність розгляду справ судами, сприятиме якості судових рішень, контролю сторін за розглядом справи, посилить змагальність і публічність судового процесу та контролю сторін за розглядом справи [299–302]

виконанням судових рішень процесуальним законодавством чітко не визначений. Не врегульовано й питання процесуального статусу такої скарги в контексті перелічених процесуальних документів, які можуть бути подані до суду в електронній формі.

Окремо варто висвітлити питання сплати судового збору за подання скарги у виконавчому провадженні. У даному аспекті Законом України «Про судовий збір» встановлено виключний перелік об'єктів справляння судового збору, серед яких не передбачено необхідність його сплати за подання скарги на рішення чи діяння виконавців до цивільного, адміністративного чи господарського суду. Так, у своїй постанові від 22.01.2020 р. у справі № 440/207/19 КАС ВС зазначив про відсутність підстав для сплати судового збору за звернення до суду із заявою в порядку контролю за виконанням судового рішення (у постанові суд зазначив, що апеляційний суд, постановляючи ухвалу про повернення апеляційної скарги, помилково порівняв підстави, умови, розмір і порядок сплати судового збору за подання адміністративного позову та за подання заяви в порядку контролю за виконанням судового рішення. Отже, апеляційний суд створив додаткові умови доступу до правосуддя у вигляді вимоги сплатити судовий збір за подання вказаної заяви). Згідно з п. 9.3 постанови пленуму ВГСУ від 17.10.2012 р. № 9 та п. 14 постанови пленуму ВССУ від 07.02.2014 р. № 6 виконання судових рішень є завершальною й невід'ємною частиною судового процесу, тому суди не повинні порушувати нове провадження за скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів ДВС, а відповідна скарга не підлягає оплаті судовим збором. Викладене дозволяє зробити висновок про помилковість окремих судових рішень, якими встановлюються додаткові, не визначені у нормах національного права, підстави для оплати судового збору. Це призводить, у свою чергу, до встановлення перепон для доступу до правосуддя заінтересованих осіб.

Враховуючи той факт, що інститут судового контролю за виконанням судових рішень є міжгалузевим, слід акцентувати увагу на необхідності приведення норм процесуального законодавства за своїм змістом у певну єдність розуміння змісту, форм та процесуальних підстав застосування судового контролю у виконавчому провадженні. Процесуальні кодекси дещо по-різному застосовують процесуальні

норми щодо встановлення судового контролю за виконанням рішень суду. Наприклад, в адміністративному судочинстві передбачено декілька видів судового контролю за виконанням судових рішень: 1) встановлення судового контролю за виконанням рішень у порядку ст. 382 КАС України (стаття має назву «Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах» та передбачає право суду, який ухвалив рішення, зобов'язати суб'єкта владних повноважень подати у встановлений строк звіт про виконання судового рішення та за наслідками розгляду такого звіту, в передбачених законом випадках, накласти штраф за невиконання судового рішення); 2) визнання протиправними рішення чи діяння, вчинені суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду, в порядку ст. 383 КАС України (норми статті передбачають право позивача подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду чи порушення прав позивача); 3) визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, що вчинені державним виконавцем або іншою посадовою особою органу ДВС чи приватним виконавцем (ст. 287 КАС України).

Від того, який саме суб'єктом звернення буде обрано, з зазначених механізмів захисту свого порушеного права в адміністративному судочинстві, різняться: суб'єкт розгляду справи, процесуальні вимоги до заяви, часові межі звернення та наслідки розгляду такої заяви. Такі форми заходів впливу на відповідача є не пов'язаними між собою, їх можна застосовувати як окремо один від одного так і одночасно. Підставою застосування таких заходів впливу є невиконання судового рішення та обставини, що свідчать про протиправність рішень чи діянь суб'єкта владних повноважень, пов'язані із невиконанням рішення в даній справі. Слід звернути увагу, що наявність у КАС України спеціальних норм, спрямованих на забезпечення належного виконання судового рішення, виключає можливість застосування загального судового порядку захисту прав та інтересів стягувача шляхом подання окремого позову, предметом якого є спонукання відповідача на виконання судового рішення.

Судовий контроль за виконанням судового рішення в адміністративному судочинстві полягає у перевірці судом належного та своєчасного виконання рішення

суду у спосіб отримання звіту про його виконання чи спонукання до виконання рішення суду у спосіб визнання протиправними рішень та діянь суб'єкта владних повноважень, пов'язаних з невиконанням судового рішення у справі. Процесуальні норми щодо встановлення судового контролю разом зі змінами у законодавстві поступово вдосконалювалися, однак, на відміну від адміністративного судочинства, в цивільному останні не зазнали суттєвих змін.

У цивільному судочинстві, натомість, закріплено лише одну форму судового контролю за виконанням судових рішень, яка реалізується шляхом подання скарги на рішення чи діяння державного (приватного) виконавця чи іншої посадової особи органу ДВС під час виконання судового рішення (ст. 447 ЦПК України).

Досліджуючи законодавче врегулювання та практику розгляду судами скарг на рішення чи діяння виконавців, які викладені у міжгалузевому законодавстві та в судових рішеннях, встановлено суперечності у зазначених нормах і судовій практиці з розгляду цієї категорії справ. Наразі також чітко не визначено належний суб'єктний склад (він різний у ЦПК, КАС та ГПК) і предмет оскарження, в тому числі немає єдності щодо визначення територіальної та інстанційної судової юрисдикції сплати судового збору. В нашому дослідженні зазначено чималу кількість бланкетних норм, що позбавляє правосуддя ефективності й потребує здійснення подальшого реформування галузі правосуддя та усунення прогалин у врегулюванні цих питань.

На нашу думку, викладені в цьому підрозділі міркування, хоча й не претендують на остаточність при розв'язанні вищевказаних колізій, але можуть стати основою для законодавчого вдосконалення процедури реалізації права на захист у виконавчому провадженні шляхом звернення до суду зі скаргою на дії (бездіяльність) органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання судових рішень. Існуюча тенденція до уніфікації процесуальних галузей права позакримінального спрямування сприяє обґрунтуванню доцільності пропозицій з удосконалення процесуального вітчизняного законодавства, викладених у цій частині наукового дослідження.

Висновки до розділу 2

У другому розділі здійснено аналіз контрольних повноважень органів судової влади у виконавчому провадженні, визначено їх місце в процесі захисту судом порушених прав учасників правовідносин, розглянуто умови реалізації права на звернення до суду із скаргою на дії (бездіяльність) органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання судових рішень.

Аналіз дотичних термінів у доктрині класифікації системи функцій судової влади у структурно-функціональному аспекті її реалізації та судового контролю, змісту правосуддя та місця в ньому контрольних повноважень суду у виконавчому провадженні дозволив дійти таких висновків:

– правосуддя та контрольні повноваження суду за виконанням судового рішення мають спільну мету та спосіб її досягнення, а відтак контрольні повноваження судових органів є однією із форм реалізації правосуддя. Інститут примусового виконання рішень та судового контролю у виконавчому провадженні є обов'язковими складовими правосуддя та судового розгляду в цілому;

– контрольні правовідносини обумовлені цивільною процесуальною формою, їх структура, предмет, об'єкт та суб'єкти в системі цивільної юрисдикції мають свої особливості. В системі цивільної юрисдикції вони підкорені загальному вченню про цивільні процесуальні правовідносини, а тому не зважаючи на зазначене вище, виокремлювати їх не має сенсу;

– встановлено, що судовий контроль в умовах інтеграційних процесів та у контексті проведення масштабних змін в Україні має набути статусу самостійного виду державного контролю.

На основі системного підходу як напрямку наукового пізнання диференційовано види та форми судового контролю на стадії примусового виконання рішень суду з урахуванням правил судової юрисдикції та оновлених на законодавчому рівні процедур примусового виконання судових рішень.

Визначено, що судовий контроль на стадії примусового виконання є особливою організаційно-правовою формою реалізації судової влади. Будучи наділений

специфічними особливостями, він здійснюється в законодавчо закріпленій компетенції, встановленій Конституцією та законами України, в процесуальній формі з урахуванням вимог юрисдикції та підсудності цивільних справ.

Досліджено окремі правові аспекти правового статусу суб'єктів виконавчого провадження та різні аспекти критеріїв класифікації суб'єктів виконавчого процесу у законодавстві, які ґрунтуються на підходах щодо поділу учасників процесу на групи за певними критеріями. Базовим підходом є поділ учасників виконавчих процесуальних правовідносин за критерієм їх заінтересованості. Акцентовано увагу на важливості законодавчого врегулювання правового статусу осіб, які хоча і не є учасниками чи сторонами виконавчого провадження, однак права яких порушені рішеннями чи діями виконавця або іншою посадовою особою органу ДВС.

Встановлено, що компетенційні повноваження суду у виконавчому процесі є складовою частиною кожної його стадії, починаючи зі звернення судового рішення до виконання, коли суд вчиняє процесуальну дію з видачі виконавчого листа, санкціонування найбільш важливих процесуальних виконавчих дій і завершуючи реалізацією судом контрольних повноважень шляхом розгляду скарг на рішення чи діяння виконавців й інших посадових осіб органу ДВС під час виконання судового рішення.

Враховуючи розбіжності у врегулюванні суб'єктів звернення зі скаргою на рішення чи діяння виконавців або посадових осіб органів ДВС, встановлених статтями 447 ЦПК України та 74 Закону України «Про виконавче провадження», запропоновано доповнити ч. 1 ст. 447 ЦПК України в частині визначення суб'єктів звернення з такою скаргою не лише сторонами виконавчого провадження, а й іншими учасниками виконавчого провадження, як це передбачено ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», з урахуванням їх зацікавленості й лише в межах порушених їх прав чи обов'язків.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФОРМ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗГЛЯДУ СУДОМ СКАРГ НА РІШЕННЯ, ДІЇ АБО БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, НАДІЛЕНИХ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

3.1. Цивільна процесуальна форма розгляду скарги судом першої інстанції

Дослідження судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі було б неповним без характеристики процесуальної форми розгляду скарги на рішення або діяння виконавця чи іншої посадової особи органу ДВС. Дослідження процесуальної форми пов'язане з уніфікацією процедур розгляду справ як судами різних юрисдикцій, так і цивільним судом відносно вирішення тих чи інших спірних правовідносин за правилами певного провадження. ЦПК України у розділі VII передбачає можливість розгляду судом скарг на рішення або діяння органів та осіб, уповноважених в примусовому порядку здійснювати виконання судових рішень в порядку судового контролю за виконавчим провадженням, однак не конкретизує порядок застосування певних процесуальних правил.

Вітчизняне цивільне процесуальне законодавство потребує визначення належної процедури вирішення справ даної категорії. Це зумовлено необхідністю визначення на законодавчому рівні змісту скарги та форми, за якою вона розглядається, передумов такого розгляду тощо.

Термін «форма» (лат. *forma*) означає зовнішнє вираження якого-небудь змісту, а також внутрішньої структури, визначеного порядку предмета чи порядку протікання процесу [303, с. 489]. У теорії права зустрічаються різні підходи щодо визначення терміна «форма», який характеризують як тип, вид, структуру, устрій суспільних утворень чи процесів, наприклад, «форма держави», «форма права», «форма процесуальна» та ін. [304, с. 294].

Процесуальну форму не можна ототожнювати лише з юрисдикційною діяльністю органів державної влади чи розглядати її як засіб вирішення правових

спорів. Вона застосовується також у діяльності інших органів, зберігаючи свої якості та визначаючи порядок здійснення їх діяльності.

Наукові дослідження процесуальної форми характеризують її як основну форму цивільного процесуального права, інколи її пов'язують з цивільним процесом та ототожнюють її зміст з процесуальною діяльністю суду і учасників процесу під час розгляду і вирішення цивільної справи, а в певних випадках навіть з процесуальною формою документів. Деякі дослідники обмежують її сферу судовою діяльністю, яка безпосередньо пов'язана із застосуванням норм процесуального права, заперечуючи її застосування в діяльності інших органів. Питання процесуальної форми було предметом наукових досліджень П. Є. Недбайла і В. М. Горшеньова [305], В. М. Протасова [306], Є. Г. Лук'янова [307] та ін.

Слушною є думка авторського колективу монографічного дослідження процесуальної форми під редакцією П. Є. Недбайла, в якому зазначено, що процесуальна форма не може бути обмежена сферою застосування, вона має місце в багатьох сферах, в яких правові норми регулюють дії суб'єктів суспільного життя. Процесуальні форми характерні не лише правозастосуванню, а й правотворчості та науці права, в якій висвітлюється правотворчий процес, що має свої процедури здійснення. Як зазначено науковцями, єдиної процесуальної форми не існує, як і єдиного процесуального права: «... можна говорити про загальне поняття процесуальної форми та окремі види процесуальних форм, що застосовуються в різних галузях права та видах проваджень» [308, с. 13, 174].

Цивільна процесуальна форма є одним з елементів методу правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин поряд із правовим становищем суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, із фактами та процесуальними санкціями, що є системою процесуальних гарантій, які забезпечують поетапне (стадійне) функціонування цивільних процесуальних правовідносин і реалізацію процесуальних прав та загальні умови відправлення правосуддя (демократичні принципи судочинства) [309, с. 15].

Відносно визначення змісту цивільної процесуальної форми існують різні підходи. Деякі дослідники визначають її як сам цивільний процес, розкриваючи її

зміст через процесуальні повноваження органів судової влади, учасників процесу та процесуальні документи [310, с. 59; 311, с. 13]. Інші ж ототожнюють цивільну процесуальну форму з формами цивільного процесуального права [312 с. 25; 313, с. 9], розглядають її як встановлений цивільним процесуальним правом порядок захисту прав (інтересів), порядок здійснення правосуддя в цивільних справах [314, с. 12; 315, с. 30]. Визначаючи правові форми цивільних процесуальних правовідносин між судом та учасниками процесу, систематизується діяльність органів правосуддя, забезпечується досягнення наміченого завдання на кожному етапі знаходження справи, визначаються права і обов'язки суб'єктів правовідносин, строки та терміни процесуальних дій, процесуальні гарантії та сам порядок розгляду, вирішення цивільних справ. Отже, можна зробити висновок, що процесуальна форма є обов'язковою складовою механізму правового регулювання в галузі цивільного процесуального права діяльності суду та всіх учасників процесу.

І. Ю. Тулич визначає цивільну процесуальну форму як передбачений нормами цивільного процесуального законодавства процесуальний порядок здійснення судом та учасниками цивільного процесу процесуальних дій під час розгляду і вирішення цивільної справи, включаючи їх оформлення у процесуальних документах [316, с. 169]. О. С. Захарова характеризує цивільну процесуальну форму як встановлений цивільними процесуальними нормами права порядок розгляду та вирішення цивільних справ, за недотримання якого настає визначена законом відповідальність. Авторка акцентує увагу на тому, що цивільна процесуальна форма спрямована насамперед на забезпечення правового режиму здійснення цивільного судочинства шляхом конкретизації повноважень органів суду на всіх етапах процесуальної діяльності [317, с. 28].

Досліджуючи цивільну процесуальну форму захисту прав і свобод громадян, М. Й. Штефан зазначав, що належне виконання процесуальних функцій суб'єктами цивільних процесуальних відносин забезпечується сукупністю цивільних процесуальних засобів, які визначають їх цивільну процесуальну правосуб'єктність, права і обов'язки в судочинстві, умови і форму процесуальних дій по їх реалізації, гарантують їх участь в процесі, спрямовану на захист майнових і особистих не

майнових прав, свобод і інтересів, охоронюваних законом [318, с. 46].

В. І. Тертишников вважав, що в механізмі регулювання цивільного процесуального права процесуальна форма займає проміжне положення між нормами права та процесуальною діяльністю та має важливе значення у відновленні порушених суб'єктивних прав та в цілому у зміцненні законності [319, с. 10].

Виконавчі правовідносини у випадках, передбачених законом, коли участь суду в них є обов'язковою, реалізуються саме в рамках цивільних процесуальних правовідносин. Звернення зі скаргою на рішення, дію або бездіяльність виконавців та посадових осіб органів ДВС відбувається в рамках цивільних процесуальних правовідносин (за певними виключеннями), однак це не виключає можливості оскарження цих же дій у позасудовому (досудовому) порядку – до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець [320, с. 117].

Основні критерії наукової категорії «процесуальна форма примусового виконання» та її властивості також є предметом дискусії дослідників природи виконавчого провадження. Будучи частиною цивільного процесу, форма виконавчого процесу має з нею тісний зв'язок та часто порівнюється із цивільною процесуальною формою.

Досліджуючи цивільну процесуальну форму та аналізуючи загальні теоретичні поняття процесуальної форми, С. В. Щербак вважає не допустимим прирівнювати процесуальну форму примусового виконання до цивільної процесуальної форми, оскільки такі форми є окремими від іншого загального поняття – юридичної процесуальної форми. Науковець акцентує увагу на наявності власної змістовної та багатопланової процесуальної форми примусового виконання, що має назву «процесуальна форма примусового виконання», яка представляє собою закріплену законом систему базових правил, що пред'являються до дій суб'єктів виконавчого процесу, спрямованих на виконання вимог виконавчого документа та які забезпечують сторонам, усім учасникам виконавчого процесу право участі у провадженні виконавчих дій, реалізацію їх процесуальних прав з метою забезпечення своєчасного та в повному обсязі вчинення виконавчих дій, можливість контролю за законністю рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця [321, с. 40]. Схожої

думки дотримується О. В. Ісаєнкова, визначаючи виконавчо-процесуальну форму як ідеальну модель виконавчого провадження та необхідним порядком вчинення виконавчих дій, в разі не дотримання якого такі дії перестають вважатися виконавчими та не тягнуть за собою передбачених законодавством правових наслідків [322, с. 98].

Цивільне процесуальне законодавство містить чимало специфічних судових форм і способів захисту порушеного права в системі засобів захисту прав осіб, що й визначає критерії розмежування процесуальних форм (проваджень) розгляду та вирішення цивільної справи, залишаючи при цьому єдиним загальний порядок судочинства, що здійснюється за загальними принципами цивільного процесуального права. Функціонування механізму оскарження рішень чи діянь виконавця або іншої посадової особи органу ДВС у цивільному процесі є однією з процесуальних форм захисту прав фізичних і юридичних осіб у відносинах із носіями інших гілок державної влади.

У цивільному судочинстві скарга є специфічним процесуально-правовим документом, що подається до суду задля захисту порушених прав (інтересів) сторін та учасників виконавчого провадження. Разом із тим вона має спільні риси з іншими процесуальними документами для реалізації судового захисту, такими як позовна заява чи заява. Зазначені форми звернення є засобом звернення до суду для захисту процесуальних прав і матеріальних інтересів. Цивільною процесуальною формою примусового виконання охоплюються процесуальні права та обов'язки сторін і учасників виконавчого провадження, порядок процесуальних дій, систем правил і вимог вчинення виконавчих дій органами та особами, наділеними повноваженнями примусового виконання рішень суду. Як вірно зазначала Н. О. Чечіна, будь-яке судочинство здійснюється в межах процесуальної форми, за процесуальними правилами, на основі загальних принципів, закріплених процесуальним законодавством [323, с. 185].

Процесуальні дії органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання судових рішень, що здійснюється в межах покладених на них функціональних обов'язків стосовно примусового виконання рішень публічних

органів управління, є формами діяльності державної виконавчої служби [324, с. 91] та приватних виконавців. Формами процесуальної діяльності вказаних суб'єктів є: 1) рішення (правозастосовний акт індивідуального характеру – постанова); 2) дії (активна поведінка, спрямована на реалізацію своїх повноважень, передбачених законодавством); 3) бездіяльність (пасивна поведінка, що полягає у невиконанні законодавчо встановлених виконавчих дій).

Процесуальний порядок оскарження дій та звернення за судовим захистом в порядку цивільного судочинства визначено у розділі VII ЦПК України як процесуальну форму захисту порушеного права чи свободи сторони (учасника) виконавчого провадження шляхом звернення стороною виконавчого провадження до суду із скаргою на рішення, дії чи бездіяльність державного (приватного) виконавця чи іншої посадової особи органів ДВС під час виконання судового рішення, ухваленого за правилами цивільного судочинства, якщо порушено їх права чи свободи. Визначення місця такої скарги в системі захисту прав серед інших механізмів оскарження в цивільному процесуальному праві, виокремлення спільних та відмінних її ознак від інших процесуальних форм захисту є актуальним і потребує більш детального аналізу правової природи скарги як процесуального документа, подача до суду якого необхідна для захисту у цивільному судочинстві прав і законних інтересів заінтересованих у виконавчому процесі осіб.

Безперечно, скарга на рішення чи діяння виконавця або іншої посадової особи органу примусового виконання, подана стороною виконавчого провадження до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції є основним процесуальним засобом оскарження незаконних чи неправомірних дій з боку владних органів та осіб у виконавчому провадженні. Однак вона має характерні саме їй особливості, які вирізняють таку скаргу серед інших письмових заяв учасників справи в цивільному судочинстві. Позов (зустрічний позов), заява та скарга, з одного боку, та апеляційна та касаційна скарги, з іншого – є засобами оскарження та визначеними цивільним процесуальним законодавством формами захисту прав і законних інтересів осіб в цивільних правових відносинах. Незважаючи на спільні ознаки скарги з іншими письмовими заявами учасників справи в цивільному процесуальному судочинстві, все

ж можна виокремити ознаки, які вирізняють скаргу від інших засобів оскарження в суді першої інстанції. Основною відмінністю позовної заяви від скарги є наявність у позовному провадженні спору про право, який відсутній у скарзі на рішення чи діяння виконавця або іншої посадової особи органу ДВС. Скарга є специфічним засобом оскарження, який має специфічну процесуальну форму, яка може бути позасудовою (досудовою) формою звернення захисту права. На відміну від позову, який є засобом та формою оскарження виключно до органів правосуддя. З огляду на це вказані способи оскарження не утворюють єдиної системи процесуальних засобів оскарження, а отже не можуть характеризуватися її складовими. З урахуванням останніх змін законодавства як скарга, так і позовна заява можуть бути подані особою, що звертається до суду як особисто, так і законним представником та іншими суб'єктами, уповноваженими законом (наприклад, прокурором).

Наслідком недотримання при зверненні до суду з такою скаргою передбачених законом вимог до її процесуального змісту є залишення її без руху. В подальшому така скарга підлягає поверненню та вважається неподаною у разі не усунення заявником її недоліків у визначений законом строк. У свою чергу такі дії суду є негативною процесуальною реакцією для заявника при недотриманні ним вимог форми та змісту вказаного процесуального документу та його ознак. Як приклад можна розглянути ухвалу Придніпровського районного суду м. Черкаси у справі № 711/6649/17, якою суд залишив без руху скаргу на рішення (діяння) державного виконавця Соснівського відділу ДВС м. Черкаси Головного територіального управління юстиції у Черкаській області. Скаржником не були виконані вимоги, передбачені законом для звернення до суду з такими скаргами, а саме: не засвідчені належним чином копії доданих до скарги документів; була відсутня копія скарги та копії всіх документів, що додаються до неї, для стягувача та іншої сторони виконавчого провадження; скарга не містила повне найменування органу ДВС, у якому працює державний виконавець, засоби зв'язку, офіційну електронну адресу та адресу електронної пошти; до скарги не було додано підтверджені належним чином повноваження представника скаржника [325]. Отже, враховуючи відсутність спеціальних законодавчих норм, якими були б врегульовані особливості оскарження

законності рішень чи діянь органів та осіб, наділених державою повноваженнями примусово виконання рішень органу правосуддя, скаржник мав застосовувати положення ЦПК України, якими врегульовано аналогічні питання. У даному випадку – щодо відповідності форми та змісту скарги вимогам, які передбачені положеннями ЦПК України до позовної заяви.

З урахуванням вищевикладеного слід виокремити ознаки цивільної процесуальної форми захисту порушеного права (інтересу) заінтересованою особою у виконавчому провадженні, шляхом подання скарги на рішення чи діяння виконавця або іншої посадової особи органу ДВС. По-перше, за звернення зі скаргою не сплачується судовий збір, по-друге, така скарга розглядається у спрощеному порядку (без проведення попереднього судового засідання, дебатів та інших процедур дослідження обставин справи); по-третє, розгляд скарги відбувається у короткий строк, визначений ст. 450 ЦПК України (10 днів) за участю стягувача, боржника та виконавця чи іншої посадової особи ДВС. Окрім зазначеного, скарга не має особливого процесуального аспекту, а отже, вона не обтяжена виокремленням окремих елементів її змісту, на відміну від позову, який має трьохелементну складову (предмет, підстава, зміст), а вимога заявлена в скарзі співпадає з вимогою скаржника до виконавця чи посадової особи органу ДВС. Справи за скаргами на рішення чи діяння державного виконавця чи посадової особи ДВС розглядаються судом за загальними правилами ЦПК України з особливостями, встановленими спеціальними нормами законодавства (ст. 450 ЦПК України), за участю стягувача, боржника і виконавця чи іншої посадової особи органу ДВС, рішення чи діяння яких оскаржуються.

Орган чи посадова особа, яка розглядає скаргу, при здійсненні контролю за рішеннями чи діяннями державного виконавця під час виконання рішень мають право своєю постановою скасувати постанову чи інший процесуальний документ (повністю або частково), винесені у виконавчому провадженні та зобов'язати державного виконавця провести виконавчі дії відповідно до вимог законодавства. Альтернативна форма звернення скаржника у позасудовому порядку до начальника відділу, якому підпорядкований державний виконавець, має певні переваги в оперативності та

меншій формалізованості самого процесу розгляду скарги.

Окремо слід звернути увагу на деякі недоліки у врегулюванні процесуальних питань порядку розгляду такої скарги судовими органами. Цивільним процесуальним законодавством не встановленого порядок та строк повідомлення судом виконавця чи іншу посадову особу органу ДВС про подання такої скарги. Частина 2 ст. 448 ЦПК України вказує лише на обов'язок суду не пізніше наступного дня після звернення скажника до суду повідомити про це відповідний орган ДВС чи приватного виконавця. Враховуючи швидкість розгляду такої скарги та задля уникнення формалізованості регулювання процедури розгляду таких скарг вважаємо за доцільне визначити строк і порядок повідомлення судом заінтересованих осіб у розгляді скарги шляхом надсилання відповідного процесуального документа.

Право на звернення до суду зі скаргою у виконавчому провадженні є строковим, у разі його пропущення з поважних причин останній може бути поновлений судом, про що зазначалося вище. У разі оскарження порушення прав сторони виконавчого провадження триваючого характеру (бездіяльність виконавця щодо не зняття арешту з майна) скарга може бути подана в будь-який час з огляду на триваючий характер такого порушення. Триваючим правопорушенням вважається проступок, пов'язаний з тривалим та безперервним невиконанням суб'єктом обов'язків, визначених законом. Характерним для таких порушень є безперервне продовження бездіяльності та, відповідно, порушення закону.

Разом із викладеним вище вважаємо за доцільне приділити увагу практичним питанням, пов'язаним із розглядом судом таких процесуальних документів. Саме скарга є тим процесуальним документом, який подається стороною виконавчого провадження до суду загальної юрисдикції при дотриманні встановленого цивільним процесуальним законодавством спеціального порядку такого звернення. Хоча законодавець і судова практика ототожнюють загальні вимоги до форми та змісту позовної заяви, передбачені положеннями ЦПК України, все ж звернення зі скаргою у виконавчому провадженні до суду, на відміну від звернення із позовною заявою (заявою), має особливості, характерні виключно для таких скарг. Передусім варто відмітити, що виконавче провадження на законодавчому рівні визначено

завершальною стадією судового провадження, а такий засіб юридичного захисту сторін виконавчого провадження як звернення до суду зі скаргою у виконавчому провадженні – є судовим контролем за виконанням судових рішень у цивільних справах. Скарга розглядається в тому ж судовому провадженні, що і розглянута справа, рішення якої знаходиться на стадії примусового виконання, у зв'язку із чим відсутня така передумова подання до суду скарги, як сплата заявником судового збору. При розгляді такої скарги суд не може допустити негайне виконання рішення чи застосувати такі заходи забезпечення скарги як, наприклад, в позовному провадженні (зупинення виконавчого провадження чи зупинення дії оскаржуваного рішення, оскільки такими повноваженнями наділені виключно виконавці та органи, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів). Крім цього, слід зазначити, що ЦПК України не врегульовано порядок судового оскарження рішень чи діянь виконавців та інших посадових осіб органів примусового виконання особами, які не є сторонами виконавчого провадження. Водночас відповідно до ст. 287 КАС України такі спори розглядаються за правилами адміністративного судочинства.

Обов'язковою умовою прийняття скарги до розгляду судом є, серед іншого, належне її оформлення з додаванням до скарги необхідних документів, умови яких врегульовані бланкетними нормами галузевого законодавства. Належній реалізації цивільної процесуальної форми розгляду скарги судом першої інстанції перешкоджає відсутність спеціальної норми, яка б визначала обов'язкові вимоги до форми, змісту та інших особливостей звернення з такою скаргою за захистом та поновленням порушеного права заявником при проведенні виконавчих дій в рамках реалізації судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах.

Скарга у виконавчому провадженні подається до суду виключно у письмовій формі та має відповідати вимогам, зазначеним у ч. 4 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження». Разом із тим п. 13 постанови Пленуму ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ № 6 від 07.02.2014 р. встановлено, що скарга має відповідати загальним вимогам щодо форми і змісту позовної заяви, передбачених ст. 175 ЦПК України, та містити відомості, зазначені в Законі України «Про виконавче

провадження», зокрема щодо змісту оскаржуваних рішень чи діянь виконавця або іншої посадової особи органу ДВС та норми законів, які порушені та обставини, якими заявник обґрунтовує свої вимоги [326]. Не послідовним, на нашу думку, є внесення законодавцем змін до ч. 2 ст. 183 ЦПК України, якою визначено загальні вимоги до форми та змісту письмових заяв, клопотань і заперечень, якою зобов'язано заявника при зверненні до суду із скаргою, поданою на стадії виконання судового рішення, додавати до скарги докази її надсилання іншим учасникам справи. У § 2 розділу III ЦПК України, де закріплена вказана стаття, врегульовано питання щодо заяв з процесуальних питань, в яких учасники справи при розгляді справи судом, викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування. Цивільне процесуальне законодавство виокремлює такі види заяв з процесуальних питань: заяви, клопотання, заперечення, а також заперечення проти заяв і клопотань. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про звернення громадян», скарга – це форма звернення з вимогою щодо поновлення порушених прав чи інтересів, діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб [327].

Отже, скарга має характер вимоги та, відповідно, має розглядатись як вимога до компетентного суб'єкта, який повинен її розглянути та обґрунтовано відповісти щодо правомірності та обґрунтованості, заявлених в скарзі вимог. При зверненні зі скаргою заявником ініціюється судовий розгляд, який хоча і є частиною (стадією) одного судового провадження розглянутої справи, рішення якої примусово виконується відповідними органами та уповноваженими особами, однак все ж є самостійною функцією суду, яка спрямована виключно на захист конституційних прав та свобод особи, яка має суттєві відмінності та особливості в процедурі її розгляду.

Вітчизняне цивільне процесуальне законодавство уявляється непослідовним: законодавець визначив окремо в ст. 183 § 2 гл. 1 «Письмові заяви учасників справи» ЦПК України особливості подання до суду скарги на стадії виконання судового рішення, що передбачають окремо від загальних правових норм, якими врегульовані питання судового контролю за виконанням судових рішень, такий обов'язок учасника справи, як подання до скарги доказів її надсилання (надання) іншим учасникам справи

(провадження). Спірним є встановлений ст. 448 ЦПК України обов'язок суду не пізніше наступного дня після надходження такої скарги до суду повідомляти відповідний орган ДВС чи приватного виконавця про таку скаргу враховуючи встановлений скорочений термін та спрощену процедуру розгляду такої скарги. Не визначеним залишається й спосіб повідомлення судом виконавця та боржника, враховуючи що такі процесуальні дії потребують додатково строку на їх проведення. Доречно було б визначити згадані процесуальні особливості в розділі VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень» або в правових нормах ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», якими врегульовано процесуальні питання подання та розгляду скарг даної категорії справ.

У зв'язку з цим слід зауважити, що належній реалізації цивільної процесуальної форми розгляду скарги судом першої інстанції перешкоджає відсутність прозорого та послідовного законодавчого визначення форми, змісту, документів, що додаються до скарги та особливостей її розгляду судом, що безумовно сприяло б більш оперативному розгляду такого процесуального питання. Правовий інститут судового контролю в цивільному процесі представлений розділом VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень», яким передбачено лише право на звернення до суду із скаргою сторін виконавчого провадження, що свідчить про обмеженість інструментів його застосування на практиці. Крім того, відсутність належного правового регулювання особливостей його застосування ускладнює становлення й до того недосконалого механізму звернення та розгляду такої скарги. З одного боку, законодавець намагається усунути прогалини шляхом внесення змін до процесуального законодавства, прирівнюючи форму та зміст скарги, поданої у виконавчому провадженні, до вимог, визначених ЦПК України до позовної заяви та застосовуючи аналогію права чи закону. З іншого боку, вносячи зміни до § 2 розділу III ЦПК України «Заяви з процесуальних питань», які стосуються загальних вимог форми та змісту письмових заяв, клопотань і заперечень, серед яких жодної згадки про такий процесуальний документ, як скарга, тим самим формуючи суперечливість правових норм при їх застосуванні. Як результат маємо декларативний інститут судового контролю, застосування якого на практиці ускладнений його

недосконалістю [328, с. 283].

Вище зазначалось, що загальний строк звернення до суду зі скаргою на стадії виконання судового рішення становить 10 днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права, який може бути поновлений з причин поважності причин його пропуску. Законодавство не містить переліку таких поважних причин, вони можуть бути різними, залежно від обставин справи. Якщо скаргу подано з пропуском строку, визначеного законом, без заяви чи клопотання про його поновлення, така скарга залишається суддею без розгляду в порядку ст. 257 ЦПК України при вирішенні питання про її прийняття та повертається заявникові з роз'ясненням права повторного звернення до суду на загальних підставах. Сторонами у справах з розгляду скарг у цивільному судочинстві на рішення чи діяння виконавців та посадових осіб органів примусового виконання судових рішень є заявник і заінтересовані особи (інші учасники цього провадження, прав і обов'язків яких стосується розгляд і вирішення такої скарги). У п. 17 постанови № 6 ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. вказано, що до участі у справі також залучається інша сторона виконавчого провадження, оскільки судовим рішенням може бути вирішено питання про її права чи інтереси. Жодна належним чином повідомлених сторін скарги не перешкоджає її розгляду. При повторній неявці належним чином повідомленого заявника, до суду без поважних на то причин, скарга залишається судом без розгляду, що не позбавляє права заявникові звернутися до суду повторно [329].

Серед інших питань, не врегульованих цивільним процесуальним законодавством, що виникають при розгляді скарги судом першої інстанції, можна назвати не визначені законом процесуальні дії суду, наприклад, у разі звернення скаргника з заявою про відмову від її розгляду. Зокрема, розділом VII ЦПК України не зазначено процесуальні наслідки розгляду судом такої заяви, тоді як ст. 13 ЦПК України передбачає право учасника справи розпоряджатися своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Главою 5 ЦПК України визначено процесуальні наслідки відмови позивача від позову, однак даний процесуальний інститут застосовується в позовному провадженні, а процесуальні правовідносини, пов'язані з

розглядом скарг, які подаються на стадії виконання судового рішення, мають окремий процесуальний режим розгляду. Отже, в разі наділення законодавцем заявника правом самостійно розпоряджатися своїми процесуальними правами, включаючи подання заяв з процесуальних питань, доцільно було б визначити в розділі VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень» процесуальні наслідки звернення заявником з різних підстав під час розгляду скарг в такій категорії справ. Поки що в таких випадках судова практика активно застосовує передбачене ч. 9 ст. 10 ЦПК України право суду застосовувати закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – загальні засади законодавства (аналогія права). Проте такий підхід не відповідає положенню цивільного процесуального законодавства (ч. 9 ст. 10 ЦПК України) про можливість застосування аналогії закону або аналогії права лише відносно спірних правовідносин, тобто матеріально-правових. А застосування аналогії закону або аналогії права для норм цивільного процесуального права наразі, на жаль, не передбачається можливим, хоча про практичну необхідність цього вказується в юридичній літературі [330–332].

У зв'язку з вказаним слід зазначити, що термін «провадження» у цивільному процесуальному законодавстві застосовується до сукупності процесуальних дій у наказному, позовному, окремому, апеляційному і касаційному провадженні, у справах про оспорювання міжнародних комерційних арбітражів, рішень третейських судів, провадженнях у справах з участю іноземних осіб, відновлення втраченого судового провадження (розділи II, III, IV, V, VIII, IX, X ЦПК України). Термін «провадження», крім зазначеного, застосовується у виконавчому провадженні. Стосовно розгляду судом скарг, пов'язаних із судовим контролем за виконанням судових рішень (розділ VII ЦПК України), то такий розгляд вважається одним провадженням зі справою, яка знаходиться на примусовому виконанні. Суд, розглядаючи таку скаргу, здійснює певний комплекс процесуальних дій, які співпадають за змістом з терміном «провадження у справі».

Цивільним процесуальним законодавством, а саме ст. 453 ЦПК України, визначно строк повідомлення суду виконавцем або органом ДВС про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги, не пізніше 10 днів з дня її

одержання. При цьому законодавцем не визначено форму такого повідомлення та процесуальні дії суду в разі його надходження (не надходження). Не визначено й порядок розгляду повідомлення про виконання ухвали та в разі не повідомлення про виконання ухвали, які процесуальні дії повинен вчинити суддя, не встановлена відповідальність за не виконання вимог ст. 453 ЦПК України. Доцільним вбачається також закріплення на законодавчому рівні додаткового строку повідомлення суду виконавцем або органом ДВС про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги та в разі його порушення визначення повноважень суду не лише за клопотанням заявника, а й з власної ініціативи, притягнення до відповідальності особи, яка зобов'язана повідомити суд і заявника про виконання ухвали суду. Встановлення такої відповідальності є дієвим важелем впливу, а тому порядок його застосування та межі обов'язково мають бути визначені на законодавчому рівні. Як приклад доцільно навести накладення судом штрафу на заінтересовану особу за не повідомлення виконавцем про задоволення вимог судової ухвали, що постановлена за результатами розгляду скарги (ст. 382 КАС України).

В останні роки відбувається суттєве зростання звернень зі скаргами на рішення чи діяння виконавців в порядку судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень, що спонукає до створення ефективної процесуальної форми розгляду цієї категорії справ, які безумовно повинні розглядатися за правилами спрощених видів судочинства з чітко визначеною процесуальною формою. Спрощені форми судочинства діють на загальноєвропейському рівні та в багатьох державах-членах ЄС. В Україні перша спроба імплементації прискорених проваджень, а саме, запровадження поряд із загальним, спрощеного порядку розгляду цивільних справ, відбулося з прийняттям оновленого процесуального законодавства у 2017 р.

Основною метою запровадження скороченої форми судочинства при розгляді скарг у виконавчому провадженні має бути не лише прискорене провадження, а й спрощення процесуальних вимог до дій учасників процесу і діяльності суду. Враховуючи передбачений розділом VII ЦПК України 10-денний строк розгляду скарг у виконавчому провадженні, можна припустити, що їх розгляд, на думку законодавця, має відбуватись у прискореному провадженні. Однак, визначені

особливості процесуальної форми розгляду такої скарги не дають можливості застосувати наказне, спрощене або заочне провадження при розгляді судом такої скарги. Таким чином, передбачені форми спеціальних проваджень, що застосовуються в національному судочинстві, не дозволяють їх застосування при розгляді скарг у порядку судового контролю.

На наш погляд, актуальним є запровадження саме такої форми спрощеного провадження у справах, що розглядаються судами в порядку судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень, яка була б допустимою для національного законодавства та нівелювала б існуючі прогалини в процедурних аспектах порядку такого розгляду та враховувала б усі його особливості. Важливим є не лише запровадження ще одного виду спрощеного провадження, а закріплення на законодавчому рівні чітко визначених умов, їх змісту та порядку застосування, які б забезпечували оперативність та невідворотність судового захисту. Запровадження спрощеного провадження в категорії справ, пов'язаних із реалізацією контрольних повноважень суду у виконавчому провадженні, з визначеною процесуальною формою, порядком та умовами її застосування має супроводжуватися активним суддівським керівництвом процесу розгляду такої справи та подальшим безальтернативним судовим контролем за виконанням ухваленого рішення.

3.2. Особливості законної сили ухвали суду та її остаточність

Окремим напрямком дослідження в цьому розділі є ухвала суду першої інстанції як акта правосуддя. Ухвала суду, що набрала законної сили в порядку ч. 1 ст. 18 ЦПК України, передбачає поширення правового порядку, встановленого її змістом, на всі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб і громадян, а також можливість реалізації за правилами чинного законодавства України. Водночас, постановляючи ухвалу, суд реалізує контрольні повноваження, виражаючи владну волю органу, що здійснює правосуддя, вирішуючи питання, пов'язані із забезпеченням належного руху справи та її вирішенням. З огляду на це О. В. Лисенко

до ознак, що відрізняють ухвалу суду від рішення суду як остаточного акта, відносить такі особливості: вирішення постановленням ухвали поточних питань судового розгляду, пов'язаних з рухом справи в суді та вирішення ухвалами процесуальних питань без матеріального розгляду спору [333, с. 39–41].

Як зазначає Л. В. Талан, будь-яка стадія судочинства функціонально спрямована на забезпечення здійсненності майбутнього судового рішення, а судовий акт, який неможливо виконати, не відповідає ознакам правосудності та меті судочинства в цілому [334, с. 75]. Ухвала суду за своєю сутністю є актом реалізації судової влади, а відтак має відповідати не лише вимогам ст. 260 ЦПК України, але й знаходитись у взаємодії процесуальної та матеріально-правової складових акта, який здатний комплексно захистити порушене, невизнане або оспорюване право. Особливістю цього виду судового рішення є також його обов'язковість, що виникає в межах процесуальних правовідносин, в яких реалізуються норми цивільного процесуального права.

Частіш за все ухвала суду розглядається як процесуальний документ, яким вирішуються процесуальні питання, пов'язані з рухом справи. Прикладом такої точки зору є визначення судової ухвали, наведене Д. М. Чечотом, як акта правосуддя, в якому фіксується воля суду, спрямована не на вирішення суперечки між сторонами по суті, а в основному на вирішення побічних питань, які виникають в процесі розгляду справи [97, с. 9]. М. Б. Зейдер з цього приводу наголошував, що рішення та ухвали є видами судових постанов, спільною ознакою яких є формування судження з питань, поставлених в процесі розгляду справи та їх обов'язковість. Водночас автор акцентував увагу на різність їх процесуальної природи, а саме, на те, що ухвали вирішують різні окремі питання, які виникають при розгляді справи, що й обумовлює інші відмінності [335, с. 54]. Отже, науковці акцентують увагу на відмінностях між актами правосуддя через їх функціональне призначення та коло питань, які ними вирішуються. З цього випливає начебто другорядна роль таких актів правосуддя, як ухвала суду, що, на нашу думку, є помилковим.

Серед цивільних справ, які завершуються вирішенням по суті саме ухвалою суду, є справи про оскарження рішень третейських судів, визнання та виконання

рішень іноземних судів та деякі інші. Результатом розгляду скарги на рішення чи діяння виконавців або посадових осіб органів примусового виконання також є ухвала суду. Спільною ознакою таких справ є той факт, що під час їх розгляду органом правосуддя не вирішується спір про право цивільне, такі справи пов'язані з вирішенням процедурними питань без втручання у вирішення матеріально-правового спору [336; 337].

Цивільне процесуальне законодавство визначає порядок набрання законної сили рішенням суду, тоді як питання набрання законної сили ухвалою повного правового регулювання не має. ЦПК України в редакції до 2017 р. взагалі не містив статті, яка б визначала порядок набрання ухвалою суду законної сили. Натомість уже оновлена редакція ЦПК України містить окрему ст. 261, яка вказує, що: «Ухвала набирає законної сили негайно після її проголошення, якщо інше не передбачено цим Кодексом» [1]. В окремих розділах ЦПК України визначає момент набрання законної сили ухвалою суду після закінчення строку на апеляційне оскарження або після розгляду справи судом апеляційної інстанції. Норма ч. 1 ст. 261 ЦПК України визначає моментом набрання ухвалою законної сили - негайно після її проголошення, з застереженням, якщо «інше» не передбачено законом, не визначаючи при цьому випадки таких виключень. Водночас ст. 260 ЦПК України у вимогах до змісту резолютивної частини ухвали суду вказує обов'язок суду зазначати строк і порядок набрання ухвалою, що викладається окремим документом, законної сили та її оскарження.

Слід зауважити, що не всі ухвали, викладені окремим документом, є оскаржуваними, а тому не зрозуміло, чи обов'язкова дана норма для таких ухвал. Крім зазначеного, важливим є чітке формулювання правових категорій «момент набрання законної сили» та «строк оскарження». Враховуючи, що ухвала суду може містити лише вступну та резолютивну частину, а повний текст її може бути складений протягом п'яти днів з дня проголошення не повного тексту ухвали, то і строк оскарження почне свій перебіг з наступного дня після складення повного тексту. Тому і момент набрання чинності такою ухвалою не може бути визначений в ухвалі в разі оголошення її вступної та резолютивної частини.

Правова невизначеність щодо питання набрання ухвалами суду законної сили так і залишається не до кінця вирішеною, що суттєво ускладнює фактичне виконання цього виду судового рішення. Доцільним, на нашу думку, було б уніфікувати порядок набрання законної сили ухвалою суду однаково для галузевого процесуального законодавства та судових рішень в цілому, визначивши моментом набрання законної сили ухвалою суду після спливу строку апеляційного оскарження ухвали або після закінчення апеляційного оскарження ухвали. Виключенням можуть бути процедурні ухвали суду (про відкладення розгляду справи, оголошення перерви в судовому засіданні, витребування доказів та ін.), набрання законної сили якими відбувається негайно після її постановлення.

Ухвали суду, які набрали законної сили, набувають властивостей акта правосуддя та є обов'язковими для сторін процесу, в якому такі ухвали були постановленими. Законодавчо визначена група ухвал суду в цивільному судочинстві, якими, в окремих випадках, вирішується по суті низка категорій цивільних справ у суді першої інстанції та які підлягають виконанню особами та органами, наділеними повноваженнями примусового виконання судових рішень та рішень інших органів за правилами, визначеними Законом України «Про примусове виконання». Дослідженню судових ухвал як актів правосуддя в цивільному процесі та примусового їх виконання присвячено праці широкого кола науковців минулого та сучасності [339–347]. Теоретичне обґрунтування та правова характеристика порядку набрання ухвалою суду законної сили є передумовою дослідження шляхів реалізації такого акта правосуддя, форм та способів його виконання та правових наслідків його постановлення тощо.

Розділом VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень» не врегульовано процесуальне становище ухвали суду, пов'язаної з розглядом скарги у виконавчому провадженні. Законодавство безпосередньо не відносить таку ухвалу до категорії виконавчих документів, які підлягають виконанню за правилами Закону України «Про виконавче провадження», лише визначає обов'язок виконавців та органи примусового виконання судових рішень повідомляти суд і заявника про виконання ухвали у строк не пізніше десяти днів з дня її одержання. Враховуючи, що

такою ухвалою завершується процес розгляду скарги, а сама процедура реалізації ухвали суду в цій категорії справ передбачає зобов'язання сторони вчинити певні дії, спрямовані на реалізацію такої ухвали, доцільним було б визначити специфічні ознаки сутності, змісту, порядку постановлення та виконання, відповідальності за невиконання такого судового акта. Контрольні повноваження суду при розгляді скарг у цій категорії справ мають владний характер та оформлюються ухвалами. До основних ознак ухвал суду першої інстанції, прийнятих за результатами розгляду скарг у виконавчому провадженні, можна віднести: 1) такі ухвали є актом правосуддя у цивільній справі, яким вирішуються процесуальні питання, не пов'язані із застосуванням норм матеріального права; 2) процесуальний порядок розгляду скарги передбачає здійснення повного фіксування технічними засобами судового процесу, однак не передбачає ухвалення рішення по суті спору та не вирішує спір про право цивільне; 3) ухвала, що поставляється судом у виконавчому провадженні є окремим процесуальним документом та має особливу процесуальну форму і зміст. Така ухвала поставляється одноособово у нарадчій кімнаті та є підсумковим процесуальним документом, яким закінчується розгляд скарги на рішення чи діяння виконавця або посадової особи органу примусового виконання та яка підписується суддею і приєднується до матеріалів справи. Відповідно до ст. 353 ЦПК України, ухвали суду першої інстанції, постановлені за результатом розгляду скарг на дії (бездіяльність) органів ДВС чи приватного виконавця можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду у справі, яка знаходиться на примусовому виконанні.

В. В. Комаров цілком слушно виокремив такі умови до форми і змісту ухвали суду як обов'язкового акта правосуддя: 1) постановлення ухвали має бути передбачено законом; 2) ухвала повинна бути постановлена судом; 3) постановленню ухвали повинні передувати передбачені цивільним процесуальним законом дії, приведення і установа саме таких обставин, з наявністю яких закон пов'язує можливість постановлення відповідної ухвали; 4) ухвала повинна мати відповідну процесуальну форму та відповідати вимогам ЦПК України [141, с. 650].

Відповідно до ст. 273 ЦПК України рішення суду набирає законної сили після

закінчення строку для подання апеляційної скарги учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги судове рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закритті апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за результатом апеляційного перегляду. На нашу думку, відсутність такого ж положення у ЦПК України щодо набрання законної сили ухвалою суду обумовлена тим, що цей акт зазвичай є проміжним актом суду, яким врегульовуються процедурні аспекти судового розгляду, пов'язані із рухом справи. Однак така його природа не може виключати необхідність чіткого врегулювання питання набрання ухвалою суду законної сили, що суттєво ускладнює фактичне виконання цього судового рішення.

В окремих випадках розгляд справи закінчується саме на етапі постановлення ухвали, тому законодавче врегулювання цього питання є особливо важливим. Окремі проблеми примусового виконання рішень суду на стадії виконавчого провадження вирішуються шляхом постановлення відповідної ухвали судом, який ухвалив рішення, правовим наслідком якого є застосування інституту примусового виконання судових рішень та рішень інших юрисдикційних органів.

Наукові джерела не містять єдиного бачення правової природи законної сили судового рішення. Положення про законну силу судового рішення ґрунтувалося на концепції, відповідно до якої рішення суду (*sententia* або *res judicata*) творить між сторонами право – «*jus facit inter partes*». Таке значення мало рішення незалежно від питання про те, чи справедливе воно чи ні, бо «*res judicata pro veritate accipitur*» («розглянута справа сприймається як справедливо вирішена») [347; 348]. Радянськими вченими-процесуалістами було розширено перелік властивостей законної сили судового рішення та об'єднано у дві групи, що характеризують статичний та динамічний елементи законної сили рішення суду. При цьому доволі поширеним стало ототожнення законної сили з однією чи кількома властивостями законної сили. Однак такі властивості є лише окремими характеристиками рішення суду, що набрало законної сили, похідними від сутності законної сили, і не можуть характеризувати її юридичну природу.

Юридичними властивостями, які характеризують законну силу судового рішення, тобто дію рішення суду в часі, просторі та за колом осіб, на думку С. С. Бичкової та її колег, є його незмінність та винятковість (виключенням є рішення, яким присуджені періодичні платежі з відповідача). До правових наслідків набрання законної сили рішенням суду автори відносять його: здійсненність, преюдиціальність, обов'язковість, авторитетність, стабільність, незмінність, неспростовність, реалізованість [349, с. 479].

Законна сила рішення суду – особлива властивість рішення як акта правосуддя, яка полягає в тому, що після набрання ним законної сили воно стає обов'язковим для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб і громадян. Це об'єктивний момент у часі, з якого рішення суду стає обов'язковим до виконання на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами (ч. 1 ст. 18 ЦПК).

Законна сила рішення суду – це остаточна правова властивість, яку набирає судове рішення, після закінчення строку подання заяви про апеляційне оскарження чи строку подання апеляційної скарги, а у випадках апеляційного оскарження – після розгляду справи апеляційним судом, якщо судове рішення не було скасоване. Інакше кажучи, це така властивість рішення, яка є уособленням сили права та дозволяє звернути його до примусового виконання, позбавляючи учасників справи в подальшому звертатися до суду з тими ж позовними вимогами та на тій самій підставі або оспорювати встановлені судом факти. Отже, набрання судовим рішенням законної сили унеможлиблює його оскарження по суті, однак його оскарження у зв'язку з порушенням під час його ухвалення норм матеріального права або неправильного застосування норм процесуального права залишається можливим і надалі. Зміст оскаржуваного рішення, при касаційному оскарженні не змінюється, проте воно може бути скасовано з можливим ухваленням нового судового рішення або залишенням без змін, тоді як при апеляційному оскарженні зміст судового рішення може бути змінений, а тому обставини та матеріально-правові вимоги сторін

справи не вважаються встановленими остаточно, що не виключає право сторін чи інших осіб звернутися до суду із тотожними позовними вимогами.

У науці висловлені різні думки щодо властивостей законної сили судового рішення, відносячи до них правову дію судових рішень та їх обов'язковість [350, с. 137], незмінність [24, с. 146], прояв дії норми права [351, с. 226], стабільність та обов'язковість, визначену законом [352, с. 320], правову дію, що характеризується наявністю або відсутністю прав і фактів, що лежать в їх основі, встановлюються остаточно та підлягають беззаперечному здійсненню на вимогу зацікавлених осіб [353, с. 274], особливу якість судового рішення з ознаками акта правосуддя, як особливого індивідуального правового акта [354–357]. У правовій літературі із законною силою судового рішення пов'язують правову визначеність судового рішення, преюдиціальність, незмінність, неспростовність, виключність, взаємну обов'язковість та виконуваність [358, с. 451; 255, с. 695; 109, с. 285]. Резюмуючи погляди науковців, можна відзначити правовий зв'язок між властивостями набрання судовим рішенням законної сили та настанням правових наслідків законної сили судового акта.

Так, І. В. Андронов, аналізуючи різні міркування з приводу законної сили судового рішення, доходить висновку, що така властивість рішення суду є правовим імперативом, заснованим на застосованих судом нормах матеріального і процесуального права та авторитеті й силі судової влади, що проявляється у чітко визначених правових наслідках. А такі властивості судового рішення, як обов'язковість, виключність, преюдиційність, незмінність, неспростовність і реалізованість, характеризує як правові наслідки набрання законної сили судовим рішенням [359, с. 251]. Водночас Є. О. Харитонова законну силу судового рішення пов'язує з виникненням правових наслідків, які полягають у незмінності, виключності, преюдиційності, виконуваності та загальнообов'язковості [360, с. 339]. Наведені властивості правових наслідків набрання судовим рішенням законної сили хоча і визначені автором змістовно, однак не розкривають правову природу законної сили судового рішення.

Цивільним процесуальним законодавством законною силою наділені всі ухвали

без виключення (ст. 261 ЦПК України), тоді як у теорії цивільного процесуального права існують декілька підходів щодо набрання ухвалами суду законної сили. Відтак, погляди науковців можна згрупувати таким чином: ті, що вважають, що всі без виключення ухвали суду набирають законної сили за певною особливістю змісту їх законної сили (О. М. Безруков, Г. В. Воронков, О. В. Дем'янова, О. Ф. Клейман, В. В. Комаров, С. Л. Червякова, О. М. Шиманович) [340; 361–365; 342]; набирає законної сили лише окрема група ухвал (М. А. Гурвич, О. О. Князев, Ю. М. Чуйков) [99; 366; 367].

Проаналізувавши різні точки зору стосовно властивостей і правових наслідків набрання законної сили судовими рішеннями, хотілося б звернути увагу на відсутність у більшості наукових поглядів щодо цієї правової категорії розмежування понять «властивості законної сили» та «правові наслідки набрання судовим рішенням законної сили», які частіше за все ототожнюються, що, на нашу думку є помилковим. Правові наслідки набрання судовим рішенням законної сили за змістом вужчі, оскільки властивості законної сили судового рішення містять елементи обов'язкові для властивостей судового рішення до набрання ним законної сили (законність, обґрунтованість, вмотивованість, правова визначеність та ін.). Як вказував з цього приводу М. Й. Штефан, особливою властивістю законної сили судового рішення є його загальнообов'язковість, аналогічна правовій дії індивідуального правового акта, а інші ознаки рішень суду є наслідками такої загальнообов'язковості [368]. Водночас В. М. Беднарська законну силу судового рішення розуміє як особливу якість рішення суду, що є актом правосуддя, поряд із такими якостями, як законність, обґрунтованість та обов'язковість [369]. О. М. Шиманович, наводячи визначення законної сили судового рішення та властивостей судового рішення, вказує на такі його елементи, як незмінність і виключність, одночасно визнаючи їх наслідками набрання судовим рішенням законної сили, такими як обов'язковість, здійсненність та преюдиційність [270, с. 100]. Аналізуючи наведені судження, можна дійти висновку, що елементами судової сили акта правосуддя можна вважати: правову визначеність судового рішення, його незмінність, виключність, здійсненність, преюдиціальність та обов'язковість.

Незважаючи на правову невизначеність сутності правової категорії законної сили судового рішення, все ж можна визначити обов'язковими її складовими такі ознаки, як остаточність та правову визначеність, які пов'язані між собою. Гарантоване Конституцією України право оскарження судового рішення не може ставити під сумнів правовідносини, підтверджені судовим рішенням, яке набрало законної сили. На практиці зустрічаються ситуації, коли апеляційна скарга на судове рішення подана після спливу строку на апеляційне оскарження, а само рішення вже звернено до виконання. Строк апеляційного оскарження ухвали суду регулюється ч. 1 ст. 354 ЦПК України, відповідно до якої апеляційна скарга на ухвалу суду подається протягом п'ятнадцяти днів з дня її проголошення.

Отже, сплив строку на апеляційне оскарження надає судовому рішенням такої об'єктивної властивості як законна сила, яка є обов'язковою для всіх без виключення осіб на території України (незалежно від їхнього процесуального статусу чи участі у справі). Натомість ст. 354 ЦПК України надає право учасникам справи поновити строк на апеляційне оскарження, якщо повна ухвала суду не були вручені у день її проголошення або складення, надаючи п'ятнадцять днів на оскарження з дня вручення йому відповідної ухвали суду чи в разі пропуску строку на апеляційне оскарження з інших поважних причин за умови подання клопотання про поновлення строків із зазначенням підстав або інших поважних причин пропуску строку на апеляційне оскарження. У разі поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження за відсутності підстав для залишення апеляційної скарги без руху чи відмови у відкритті провадження, суд апеляційної інстанції відкриває апеляційне провадження, що є підставою вважати, що оскаржена ухвала суду не набрала законної сили. Ухвала апеляційного суду про відкриття апеляційного провадження є підставою втрати законної сили оскаржуваною ухвалою суду, щодо якої було поновлено пропущений строк апеляційного оскарження, що є підставою зупинення виконавчого провадження та застосування загального порядку набрання такою ухвалою суду законної сили після її перегляду в суді апеляційної інстанції (крім випадків, коли така ухвала суду, у встановленому законом порядку, підлягає негайному виконанню).

Статтею 38 Закону України «Про виконавче провадження» встановлено, що в

цьому випадку виконавець, на виконанні у якого знаходиться така ухвала суду, повинен ухвалити постанову про зупинення виконавчого провадження не пізніше наступного робочого дня з дня отримання судового рішення. Однак ні ЦПК України, ні Закон України «Про виконавче провадження» не регламентують порядок повідомлення виконавця про прийняття до розгляду апеляційної скарги на рішення суду, щодо примусового виконання якого відкрито виконавче провадження.

З цього приводу постанова Верховного суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 754/4727/16-ц визначено наступне: «... права і обов'язки сторін та інших учасників виконавчого провадження визначені статтею 19 Закону України «Про виконавче провадження» і суд не вправі покладати на сторону виконавчого провадження додаткові обов'язки, зокрема, з приводу надання належним чином завіреної копії судового рішення про прийняття апеляційної скарги до розгляду. Проте виконавець має змогу самостійно встановити достовірність цього повідомлення, зокрема, з інформації, яка міститься в Єдиному державному реєстрі судових рішень, який згідно з частиною другою статті 3 Закону України «Про доступ до судових рішень» є автоматизованою системою збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень» [371]. Особливість має набрання ухвалою суду законної сили в разі її часткового оскарження в апеляційному порядку. В такому випадку слід припустити, що неоскаржена частина ухвали суду набирає законної сили зі спливом строку на її оскарження, а оскаржена – після перегляду її в апеляційному порядку. Водночас ст. 367 ЦПК України не обмежує суд апеляційної інстанції доводами та вимогами апеляційної скарги і в разі встановлення порушення норм процесуального права судом першої інстанції зобов'язує скасувати такий акт правосуддя. Можна припустити, що в такому випадку неоскаржувана частина судового рішення, яка набрала законної сили, може бути скасована. Є певна неузгодженість в цьому питанні, однак підстав для обмеження набрання законної сили неоскаржуваною частинною судового рішення у зв'язку із оскарженням його частини в апеляційній інстанції не вбачається, оскільки такі випадки є винятковими. У цьому випадку сторона справи може застосувати інститут повороту виконання рішення суду (ст. 444 ЦПК України).

Стаття 28 Закону України «Про виконавче провадження», хоча й зобов'язує виконавця доводити до відома сторін та інших учасників виконавчого провадження щодо визначених Законом процесуальних дій, однак практика свідчить про суттєві прогалини, як у встановленому порядку такого повідомлення, так і фактичних діях виконавців, спрямованих на надсилання таких повідомлень.

Про взаємозв'язок таких елементів законної сили як остаточність та правову визначеність судового рішення неодноразово згадується у рішеннях ЄСПЛ. Так, у справі «Брумареску проти Румунії» ЄСПЛ відзначив, що ст. 6 ЄКПЛ гарантує право кожного на справедливий розгляд справи судом. Одним із головних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, змістом якого, крім іншого, є остаточність ухваленого рішення з певного питання, яке не підлягає сумніву. В рішенні зазначається, що Верховний суд порушив принцип правової визначеності та право заявника на справедливий судовий розгляд, звівши тим самим нанівець увесь судовий процес, який закінчився використанням слів Верховним судом – ухвалення судового рішення, «що не підлягає скасуванню», а отже, *res judicata*. Більше того, це рішення вже було виконане [372]. Заслужують на увагу окремі думки суддей П. Розакіса та Н. Братца у цій справі. Так, П. Розакіс відзначає, що поняття права на справедливий судовий розгляд і доступу до суду не може обмежуватися стадією порушення справи, а включає в себе законне сподівання, що остаточне судове рішення має поважатися національними органами влади, а відтак бути виконуваним. Н. Братц вважає, що надання повноважень Генеральному прокурору права на оскарження судового рішення, яке стало обов'язковим та остаточним (у цій справі ще й фактично виконаним), без будь-якого обмеження у часі є втручанням у «право на суд», гарантоване ст. 6 ЄКПЛ.

У доповнення до вищезазначених точок зору, вважаємо за необхідне приєднатися до слушного зауваження І. В. Андронova: «Дія законної сили судового рішення проявляється в індивідуально-правовому регулюванні суспільних відносин, що були предметом судового розгляду. Законна сила судового рішення є проявом державної влади, яка точково врегульовує суспільні відносини там, де це необхідно задля захисту прав, свобод та інтересів їх учасників. Законна сила судового рішення

надає результату вирішення спору судом, здійсненню судового захисту права владного імперативного характеру, а спірним правовідносинам, що були предметом судового розгляду – остаточної юридичної визначеності» [354, с. 115]. Отже, можна дійти висновку, що законна сила судового рішення є проявом державної влади, зовнішнім вираженням якої є судові рішення, що є результатом застосування судом норми закону до певних суспільних відносин та разом з законною силою набуває ознаки остаточної та правової визначеності.

У зв'язку з євроінтеграційним напрямком розвитку нашої держави, науковці-процесуалісти, поряд з проблемою визначення властивостей законної сили судового рішення, виокремлюють її сутнісні ознаки, такі як остаточноість судового рішення, на що звертав увагу В. В. Комаров [93, с. 70]. Відсутність правового визначення ознак остаточної сили судового рішення в національному цивільному процесуальному законодавстві й досі викликає дискусію в аспекті набуття судовим рішенням властивостей остаточної сили в разі набрання таким рішенням законної сили [214].

У положеннях правової доктрини зустрічається ототожнення законної сили судового рішення з правовими наслідками законної сили, до складу яких відносять правову категорію остаточної сили судового рішення. Свого часу М. А. Гурвич, досліджуючи властивості судового рішення, яке набрало законної сили, фактично ототожнював незмінність і законну силу судового рішення як акта правосуддя [24, с. 146].

Разом з тим критерій остаточної сили як правовий наслідок набрання законної сили таким видом судового рішення, як ухвала, не повною мірою відображає елементи законної сили ухвали. Прикладом можуть бути ухвали про забезпечення позову (ст. 158 ЦПК України передбачено: суд скасовує заходи забезпечення позову з власної ініціативи чи за вмотивованим клопотанням учасника справи), зустрічне забезпечення (ст. 155 ЦПК України передбачено: зустрічне забезпечення може бути скасовано судом в будь-який час за вмотивованим клопотанням відповідача чи іншої особи, права (інтереси) якої порушуються таким заходом забезпечення позову), обмеження боржника у праві виїзду за межі України (розділом XIII наказу Міністерства юстиції України від 02.04.2012 р. № 512/5 «Про затвердження інструкції з організації

примусового виконання рішень» передбачено зняття обмеження виїзду боржника за межі України у разі винесення виконавцем постанови про закінчення виконавчого провадження чи повернення виконавчого документа стягувачеві [373]) та деякі інші. Отже, можна дійти висновку, що критерій остаточності судового акта не властивий окремим ухвалам суду, частина яких ухвал може бути скасована чи змінена судом, який їх постановив.

Щодо елементів законної сили ухвали суду першої інстанції цікавим видається погляд О. М. Шиманович, яка зазначала, що всі ухвали суду набирають законної сили й породжують такі правові наслідки, як виключність, обов'язковість, преюдиціальність, здійсненність. Однак, на думку авторки, такі ознаки набрання законної сили ухвалами суду мають дещо інше значення, ніж при набранні законної сили рішеннями суду, а тому механічне їх перенесення на ухвали суду є не виправданим. Щодо такої ознаки правового наслідку набрання ухвалою законної сили як виключність, авторка справедливо відзначає її властивість повною мірою лише ухвалам про відмову в прийнятті заяви та про відкриття провадження у справі. Ухвала про залишення заяви без розгляду має відносний характер такої ознаки, як виключність, оскільки такий процесуальний аспект є тимчасовим і може бути усуненим [370, с. 100].

Серед науковців, які досліджуючи сутність законної сили судового рішення пов'язували його зміст з остаточністю, можна відзначити І. В. Андронova [354], К. В. Гусарова [194] та О. М. Шиманович [370; 374]. Як зазначав Є. В. Васьковський, наслідком остаточності судового рішення є його сила для сторін, рівнозначна силі закону (*jus facit inter partes, pro veritate habetur*). Це остаточно й невідворотно встановлює правомірність або неправомірність матеріально-правових вимог, які склали предмет процесу та перешкоджає повторному розгляду судом цього ж питання в новому процесі [67, с. 352]. Суб'єктивні межі неможливості повторного вирішення судом справи між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих же підстав за наявності судового рішення, що набрало законної сили, витікають із положень п. 2 ст. 186 ЦПК України. Ними, на відміну від положень ЦПК України в редакції 2004 р., така неможливість повторного розгляду справи передбачена виключно

між тими самими сторонами (позивачем та відповідачем), на відміну від попередньої редакції, де таке обмеження було встановлено й стосовно третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, їх правонаступників і третіх осіб. Об'єктивна межа виключності судового рішення, що набрало законної сили, визначається предметом судового розгляду (у позовному провадженні – предметом та підставою позову; в окремому провадженні – предметом та підставою безспірної вимоги).

Одними з властивостей законної сили судового рішення є його обов'язковість та остаточність. Термін «остаточність судового рішення» національним законодавством запроваджений на конституційному рівні (ст. 151¹ Конституції України), однак його зміст наразі залишається невизначеним нормами права. Основний Закон України з набуттям статусу остаточності судового рішення пов'язує неможливість його оскарження (розділ XV, ст. 151²).

Такі положення застосовані ЄСПЛ у справах «Світлана Науменко проти України», «Полтораченко проти України», «Трегубенко проти України», «Жердін проти України». Дотримання державою принципу *res judicata* є гарантією стабільності судового рішення, що набрало законної сили. Недопустимим є повторний розгляд справи по суті із застосуванням інституту апеляційного оскарження, основним напрямком діяльності якого має бути перевірка дотримання судом першої інстанції норм закону під час розгляду справи. Крім зазначеного, у справі «Брумареску проти Румунії» ЄСПЛ вказував на те, що одним з основних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, елементом правового змісту якого є його остаточність, тобто ухвалене рішення не підлягає сумніву. Принцип остаточності нерозривно пов'язаний з правовою визначеністю.

У судовій практиці ЄСПЛ неодноразово зазначалося що, якщо суд остаточно визначив питання, його рішення не повинно ставитися під сумнів. Принцип остаточності (*res judicata*) наголошує, що жодна зі сторін не повинна вимагати перегляду остаточного і зобов'язального судового рішення лише з метою повторного слухання та прийняття нового рішення у справі. Міжнародно-правовими актами та практикою ЄСПЛ термін *res judicata* використовується як узагальнена правова категорія, тотожна за змістом вітчизняному принципу остаточності. Прикладом

рішення ЄСПЛ, в якому відзначено порушення принципу *res judicata* національним судочинством, є справа «Ющенко та інші проти України», в рішенні якої ЄСПЛ встановив, що одні й ті самі матеріально-правові правовідносини були предметом розгляду цивільного позову у кримінальній справі та окремого цивільного провадження. Рішення у кримінальній справі, в тому числі щодо цивільного аспекту, набуло ознак остаточності, в той час як у цивільному провадженні ті самі матеріально-правові відносини вирішені у протилежному вираженні. Отже, ЄСПЛ у своєму рішенні дійшов висновку, що нове вирішення тих самих питань звело нанівець закінчене раніше провадження та фактично скасувало раніше прийняте остаточне рішення, що не відповідає принципу правової визначеності [375]. Україна знаходиться лише на початку свого шляху до напрацювання єдності критеріїв використання практики ЄСПЛ національними судами при розгляді конкретних справ та їх запровадження у практичну реалізацію, що може бути порушенням функціональних прав людини, про що зазначалося явище. Роль прецедентного європейського права в тому й полягає, що ЄСПЛ не лише вирішує справу по суті, а й створює правову судову доктрину, що дає змогу праву перетворитися на динамічну систему, яка розвивається та за допомогою якої формуються стандарти у сфері прав людини [376, с. 71]. Комітет міністрів Ради Європи 19.01.2000 р. закликав держави передбачити в національних правових системах чітку процедуру перегляду остаточного судового вердикту [377].

Різні погляди на одну й ту ж правову категорію існують не лише в різних країнах, а й у межах правової системи національного законодавства. Така ситуація характерна правовій категорії остаточності судового рішення, визначенню його правової природи та змісту. Поряд із зазначеним, категорію *res judicata* за змістом пов'язують з такими поняттями, як «неспоровність судового рішення, що набрало законної сили», що є складовою права на справедливий судовий розгляд і принципу правової визначеності. Як вказує з цього приводу М. С. Борисов, категорію *res judicata* слід розглядати у вузькому та широкому сенсі. У вузькому дана правова категорія означає «справу, вирішену судом», тобто є судове рішення, яке набрало чинності, яким усунена спірність чи інша невизначеність цивілістичного

правовідношення. У широкому сенсі *res judicata* за змістом є похідною категорією від принципу правової визначеності як принципу судочинства, який визначає правові наслідки закінчення розгляду цивільної справи та набрання ухваленим рішенням законної сили, до яких віднесено: не допущення повторного розгляду тотожного спору (виключність) та подальшого оскарження рішення в ординарному порядку (лише за наявності строго визначених підстав) (неспростовність); обов'язкове виконання судового рішення (реалізованість) [378, с. 10]. Отже, М. С. Борисов у широкому сенсі категорію *res judicata* пов'язує зі змістом поняття законної сили судового рішення, вказуючи на їх тотожність, що є не зовсім вірним.

Гарантоване законом право оскарження судового рішення не може ставити під сумнів стабільність правовідносин, що підтверджені судовим рішенням, яке набрало законної сили. Будь-який учасник правовідносин, суб'єктивне право якого захищене та підтверджене законною силою судового рішення, має бути впевнений в його непорушності, що формує не лише довіру громадян до органу правосуддя, а й ефективність судової форми захисту порушеного права в цілому.

Набрання законної сили судовим рішенням пов'язано з можливістю його апеляційного оскарження сторонами справи з метою виявлення можливої суддівської помилки. Для забезпечення стабільності правовідносин, які були предметом судового розгляду та захищені судовим рішенням, що набрало законної сили, така властивість (елемент) законної сили рішення суду, як остаточність, має ключове значення та є складовою права на оскарження судового рішення. Разом з цим можливість безкінечного оскарження судових рішень, поряд з необмеженим пресічним строком, перетворює таке право на судовий захист на його декларацію. Схожу позицію висловив П. Д. Гуйван, зазначивши, що неможливість скасування остаточного судового рішення, яке набрало чинності, є запорукою стабільного правового становища особи, адже судові рішення, окрім їх зрозумілості та чіткості, повинні бути стабільними. Водночас перегляд остаточних рішень, коли він можливий, обов'язково має бути обмежений певним строком [379, с. 362].

Судове рішення, яке набрало законної сили, не буде остаточним, доки у правовій системі не будуть визначені: присічна межа строку оскарження та

можливість пред'явлення нового позову (без виключень, які часто використовуються з метою повторного розгляду спірних правовідносин).

Враховуючи правову неврегульованість визначення властивостей та правових меж законної сили судових рішень, які, на нашу думку, мають певні особливості для рішень та ухвал суду, хотілося б окремо звернути увагу на зв'язок цих ознак із можливим оскарженням судового акта. Така можливість пов'язана не лише з інстанційністю перегляду актів правосуддя, а й з моментом набрання законної сили судовим рішенням за правилами національного процесуального законодавства. Ускладненим є той факт, що цивільне процесуальне законодавство визначаючи преюдиційний строк порушення питання щодо поновлення строку на оскарження судового рішення, за певним виключенням все ж не виключає процесуальних прогалин які використовують недобросовісні учасники справи для ініціювання повторного розгляду справи, судового рішення в якій вже набуло властивостей законної сили акта правосуддя.

Частина 1 ст. 352 ЦПК України до суб'єктів права на апеляційне оскарження відносить: учасників справи та осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки. Спеціальними законами правом апеляційного оскарження, незалежно від їх участі у справі, наділені також прокурор (ст. 24 Закону України «Про прокуратуру» [380]) та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» [381]). В контексті наведеного вище слід зазначити, що остаточність судового рішення, яке набрало законної сили, обмежується територіальною межею нашої держави, оскільки апеляційний перегляд рішень національних судів не допускається за межами України за будь-яких умов. Із цього вбачається, що коло суб'єктів, які наділені правом апеляційного оскарження судового рішення, окрім учасників справи та осіб, які хоч і не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права (інтереси), не обмежений вказаними особами у ст. 352 ЦПК України. Отже, суб'єктивні межі остаточності судового рішення мають особливості, здатні здійснити вплив на набрання судовим рішенням властивостей неспростовності та остаточності. Така властивість судового рішення як остаточність

не означає абсолютну неможливість оскарження судового рішення, яке набрало законної сили, оскільки цивільним процесуальним законодавством передбачена можливість поновлення органом правосуддя строку на оскарження навіть після його закінчення або перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами. Принцип *res judicata* насамперед визначає неможливість перегляду остаточного судового рішення з метою повторного його розгляду та прийняття нового рішення у справі. На нашу думку, остаточність та законна сила судового рішення є взаємопов'язаними, але не взаємозалежними категоріями.

Щодо темпоральних меж незмінності рішення суду, яке набуло ознак законної сили, то слід вказати на деякі особливості. Так, ч. 8 ст. 268 ЦПК України визначає неможливість скасування або зміни проголошеного судового рішення судом, який його ухвалив (з певними виключеннями). Отже, як вбачається, ознак незмінності акт правосуддя набуває одразу після проголошення й не пов'язаний з моментом набрання судовим рішенням законної сили. Винятком негайного настання незмінності судового рішення є заочне рішення, оскільки його незмінність пов'язана з закінченням строку подання заяви про перегляд такого рішення (ст. 284 ЦПК України) та рішення про усиновлення, які набувають ознак незмінності після набрання ними законної сили (ст. 314 ЦПК України).

Постановою Верховного Суду від 28.03.2019 р. у справі № 0870/7760/12 наведено визначення законної сили рішення суду як його властивості, яка робить рішення загальнообов'язковим для виконання та поширюється на всі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, посадових чи службових осіб та громадян. При цьому одним із основних елементів права зазначений принцип правової впевненості, який, серед іншого, передбачає, що рішення суду, яке набрало законної сили, не може бути поставлено під сумнів [382]. Отже, у зазначеній постанові законна сила пов'язується з загальнообов'язковістю. При цьому вказується про принцип правової впевненості, який виражений в тому, що судові рішення не може бути поставлено під сумнів, що у свою чергу підтверджує зв'язок правової природи остаточності судового рішення з принципом правової визначеності.

Схожий висновок міститься у постанові Верховного Суду від 31.08.2018 р. у справі № 803/669/17, де зазначається, що невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом [383]. Можна дійти висновку, що законна сила судового рішення пов'язана не лише з набранням ним чинності, а ще й наділена обов'язковістю його виконання для учасників справи. При цьому невиконання судового рішення може призвести до негативних наслідків. У постанові Верховного Суду від 05.03.2020 р. у справі № 813/719/16 вказується, що законна сила судового рішення поширюється на всю територію України, а обов'язковість рішень суду є однією із основних засад судочинства, яка гарантує ефективне здійснення правосуддя; за неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності [384]. У цьому висновку Верховного Суду до властивостей законної сили національного акта правосуддя прив'язується територіальний аспект. Окремо наголошується про відповідальність. Як вбачається із зазначеного, принципи остаточності та правової визначеності, окрім незмінності судового рішення, повинні надавати особі, права якої були захищені в судовому порядку, впевненості в обов'язковому виконанні остаточного судового рішення. У постанові Верховного Суду від 15.04.2020 р. у справі № 300/379/19 зазначається, що остаточність та своєчасність виконання остаточних рішень, є невід'ємними складовими права на суд, які, у свою чергу, посідають одне з основних місць у системі фундаментальних цінностей будь-якого демократичного суспільства [385]. В ухвалі Вищого спеціалізованого суду України від 07.11.2017 р. у справі № 465/7913/13-к зазначається, що юридична визначеність (*res judicata*) передбачає остаточність судового рішення та недопустимість повторного розгляду вже раз вирішеної справи. Дана засада проголошує, що жодна сторона не має права домагатися перегляду кінцевого і обов'язкового рішення лише з метою нового слухання і вирішення справи [386]. При цьому в постанові Верховного Суду від 23.09.2020 р. у справі № 2-638/2011 у досліджуваному вище контексті вказується, що «зазначене має важливе предметне значення у контексті дотримання принципу *res judicata* (остаточність судового рішення) та непорушення прав позивача» [387]. Отже, в наведених судових рішеннях незмінність остаточного судового рішення асоціюється з набуттям судовим рішенням

законної сили; зазначається про неможливість скасування остаточного судового акта правосуддя та його оскарження, не інакше як з виключних підстав.

Щодо цього не можна не погодитись з А. М. Приймаком, який зазначає, що неможливість скасування остаточного судового рішення, яке набрало чинності, є запорукою стабільного правового становища особи, адже судові рішення, окрім їх зрозумілості та чіткості, повинні бути стабільними [388, с. 55].

У статтях 358 і 394 ЦПК України зазначається про неможливість поновлення строку на апеляційне та касаційне оскарження незалежно від поважності причин його пропуску у разі, якщо скарга подана після спливу одного року з дня складання повного тексту судового рішення (за виключенням пропуску такого строку з підстав не повідомлення про розгляд справи або не залучення до розгляду в ній та з підстав виникнення обставин непереборної сили). Незважаючи на встановлення преклюзивного строку його поновлення в певних випадках не виключається навіть після спливу одного року після складання повного тексту рішення. Верховний суд у своїй постанові від 23.09.2020 р. у справі № 333/1020/16-ц визнав причини пропуску строку на апеляційне оскарження понад один рік – поважними [389]. Відповідач за первісним позовом обґрунтовуючи причини пропуску строку на апеляційне оскарження зазначав про факт не отримання ним ухвали про відкриття провадження у справі та судових повісток, на те, що розгляд справи відбувся за його відсутності. Верховний Суд визнав поважною причиною пропуску строку на апеляційне оскарження той факт, що заявник не був офіційно зареєстрований за адресою, вказаною Позивачем у первісному позові з 2010 р., не врахувавши той факт, що заочне рішення першої інстанції було скасоване за заявою самого заявника в 2018 р., а відтак заявнику було відомо про розгляд справи судом. Суд дійшов висновку, що апеляційний суд допустив порушення норм процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи та скасував дане рішення.

Виходячи з наведеного можна дійти висновку, що складність визначення юридичної природи та меж дії законної сили судових рішень обумовлена не лише відсутністю його закріплення в теорії права, а й невизначеністю його складових цивільним процесуальним законодавством та суперечливістю судової практики щодо

підстав та поважності причин поновлення порушеного строку на оскарження акта правосуддя.

Узагальнюючи наведені вище дослідження ознак законної сили актів правосуддя, можна зробити висновок, що елементи законної сили рішення суду притаманні й таким актам правосуддя, як ухвали, однак не в повній мірі. Водночас остаточність акта правосуддя, включаючи й ухвалу суду з розгляду скарги відносно рішень, дії (бездіяльності виконавця), має полягати, на нашу думку, також і в можливості виконання зазначеного судового рішення.

3.3. Особливості інстанційного перегляду ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги

Правове регулювання інстанційного перегляду ухвалених судом рішень у структурі цивільного судочинства в останні роки зазнало суттєвих змін, пов'язаних насамперед із реформуванням судочинства та суміжних правових інститутів відповідно до Стратегії реформування судоустрою на 2015–2020 роки, схваленою Указом Президента № 276/2015 від 20.05.2015 р. Пріоритетним напрямком у реформуванні інституту перегляду судових рішень є встановлення процесуальних «фільтрів» перегляду ухвалених судових рішень нижчестоящими судами за їх змістом та підставами інстанційного оскарження. Запровадження змін при реформуванні касаційного провадження спрямованих на обмеження з боку держави абсолютного права інстанційного оскарження судових рішень з метою запобігання зловживанню учасниками справи процесуальним правами є позитивним аспектом, при безумовному обмеженні суддівської дискреції принципами цивільного судочинства, відхилення від яких неприпустиме. Наслідком виконання поставлених реформуванням завдань є запроваджені суттєві зміни у правовому регулюванні інстанційного оскарження судових актів у цивільному судочинстві. Одними з напрямків таких змін стали обмеження права апеляційного оскарження за процесуальним механізмом оцінки підстав інстанційного оскарження, відступлення від принципу абсолютного права на касаційне оскарження, встановлення правових наслідків визнання судом касаційної

скарги необґрунтованою та деякі інші. Внесеними у 2016 р. змінами до Конституції України закріплено обов'язок держави забезпечення права на апеляційний перегляд справи з умовним обмеженням права касаційного оскарження актів правосуддя у визначених законом випадках [390]. Зазначені конституційні положення знайшли своє відображення у галузевому процесуальному законодавстві у 2017 та 2020 рр. у законах України «Про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАСУ та інших законодавчих актів» [391] та «Про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАСУ щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» [392].

Ієрархічність вертикалі оскарження та перегляду судових рішень є додатковою гарантією забезпечення законності та обґрунтованості судових рішень та передбачає певну кількість інстанцій, кожній з яких притаманні виключні повноваження. Перевірка в апеляційному та касаційному провадженнях законності та обґрунтованості судових рішень і виправлення судових помилок є формою реалізації правосуддя, а саме її контрольної функції.

За даними судової статистики в цілому за останні чотири роки апеляційною та касаційною інстанціями постановлено 15 166 ухвал і постанов за результатами розгляду скарг та заяв в процесі виконання судових рішень, пов'язаних з розглядом скарг на рішення або діяння виконавців, із них: у 2018 р. – 873, у 2019 р. – 4186, у 2020 р. – 4382, у 2021 р. – 5725. Як вбачається із зазначеного, кількість таких ухвал та постанов судів апеляційної та касаційної інстанцій з кожним роком збільшується, що свідчить не лише про тенденцію до збільшення звернень сторін та учасників виконавчого провадження до судових органів за захистом порушеного права (інтересу), а й про існування системної проблеми неналежного виконання посадових обов'язків органами та особами, наділеними повноваженнями примусового виконання судових рішень та визначальну роль інституту судового контролю у виконавчому провадженні як інструменту захисту порушеного права (інтересу) учасника виконавчого провадження.

В юридичній літературі поширеною є думка, що за загальним принципом апеляція може бути подана на всі рішення суду першої інстанції [393]. Тобто оскарженню в апеляційному порядку підлягають всі рішення суду (позовного,

окремого провадження, додаткові та заочні у визначених процесуальним законодавством випадках), судові накази, ухвали суду.

Інстанційний перегляд ухвал суду має свої особливості, пов'язані з підставами та умовами їх оскарження, предметом, об'єктом та способами такого оскарження. Основними умовами реалізації права на звернення, які є допоміжними ланками оскарження судових рішень є: суд, уповноважений переглядати, строки звернення з апеляційною скаргою, її зміст та форма.

Підставою реалізації суб'єктом свого права на апеляційне оскарження є звернення останнього до відповідного органу правосуддя із апеляційною скаргою, форма і зміст якої повинні відповідати відповідним вимогам чинного ЦПК України. Статтями 55 та 129 Конституції України кожному гарантоване право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб, закріплені основні засади судочинства, які і є конституційними гарантіями права кожного на судовий захист. Право апеляційного оскарження є однією з основних засад судочинства в Україні та складовою кожного на звернення до суду, відмова від прийняття скарги, оформленої відповідно до процесуального закону, є порушенням права на судовий захист, яке не може бути обмежене [394].

Ухвали суду, постановлені за результатами розгляду скарг на рішення чи діяння виконавця чи іншої посадової особи органів ДВС, можуть бути переглянуті в апеляційному порядку окремо від рішення суду відповідно до вимог ст. 353 ЦПК України.

Саме апеляційна скарга є процесуальною формою звернення до суду в разі постановлення судом першої інстанції незаконного чи (або) необґрунтованого судового акта, яким порушені права та законні інтереси особи. Апеляційна скарга на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарг на рішення чи діяння виконавця чи іншої посадової особи органів ДВС є зверненням до суду вищої інстанції з вимогою поновлення порушеного права та захисту законного інтересу, які могли бути порушені незаконним чи (або) необґрунтованим актом правосуддя суду нижчої інстанції, шляхом скасування чи зміни такого судового акта.

Звернення до суду з метою захисту порушеного чи оспорюваного права, охоронюваного законом інтересу має бути у встановленій формі та змісті апеляційної чи касаційної скарги й подано до суду в письмовій формі. Усної форми звернення зі скаргю до органів правосуддя не передбачено. Апеляційна скарга є насамперед способом оскарження судових рішень та ухвал, які не набрали чинності, в суді апеляційної інстанції. Саме додержання процесуальної форми та змісту апеляційної та касаційної скарги є обов'язковою умовою прийняття суддею-доповідачем скарги та в подальшому її розгляду судом відповідної інстанції. З цього приводу О. В. Дем'янова зазначає, що апеляційна скарга є офіційним документом, який виражає позицію особи щодо правосудності судового рішення, а тому вимоги до апеляційної скарги можна розглядати як конкретно визначені стандарти різних способів оскарження [340, с. 15]. Додержання форми і змісту апеляційної скарги впливає на рух такої скарги та наслідки провадження в цивільному судочинстві.

Загальнотеоретичні аспекти процесуальної форми і змісту апеляційної та касаційної скарг, не зважаючи на велике значення в забезпеченні охорони прав та свобод учасників судового процесу, залишаються недостатньо дослідженими поняттями в юридичній літературі. Як зазначає А. С. Гріщанов, першою умовою реалізації права на оскарження є касаційна скарга, яка повинна повністю відповідати вимогам закону [396]. Автор вважає актуальним подальший розвиток та вдосконалення змісту такої скарги. Натомість В. І. Тертишніков, досліджуючи форму і зміст касаційної скарги, вказував на визначеність в процесуальному законі основних вимог оскарження судового рішення та процесуальних наслідків їх недотримання, не вбачаючи перспективи подальшого вдосконалення вимог щодо оформлення таких скарг [396]. У свою чергу Н. І. Піляк акцентував увагу на такій умові подачі касаційної скарги, як її необтяжливність та простота оформлення [397]. На його переконання, вимоги закону до форми та змісту такої скарги мають бути зведені до мінімуму й відповідати елементарним потребам чіткості та швидкості судочинства. Відтак, форма і зміст апеляційної та касаційної скарги знаходяться в нерозривній єдності, що виключає їх дослідження окремо одне від одного.

Вимоги до форми та змісту апеляційної скарги детально регламентовані ст. 356

ЦПК України. Вони є обов'язковими, однак у кожному окремому випадку можуть бути додатково обумовлені особливостями змісту апеляційної скарги відповідно до конкретних обставин справи та змісту оскаржуваного судового рішення. Наприклад, при оскарженні ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду, якщо така ухвала буквально не зазначена у ст. 353 ЦПК України, в апеляційній скарзі обов'язково необхідно робити вказівку на підстави її оскарження окремо від рішення суду. Такою вказівкою може бути відповідне рішення Конституційного Суду України або інші статті законодавчого акта, в яких передбачена можливість оскарження такої ухвали окремо від рішення суду. Аналіз матеріалів судової практики свідчить про те, що при оскарженні ухвал суду першої інстанції, постановлених судом у справах з реалізації судом контрольних повноважень у виконавчому провадженні, окрему увагу слід приділити тим елементам змісту апеляційної скарги, які стосуються її змісту та предмета оскарження.

Справи в суді апеляційної інстанції розглядаються колегіально у складі трьох суддів, в порядку встановленому для розгляду справ спрощеного позовного провадження, з певними особливостями (статті 34 та 368 ЦПК України). Питання щодо складу суду в апеляційному провадженні зі вчинення процесуальних дій, не пов'язаних з розглядом справи по суті, таких як: залишення апеляційної скарги без руху, її повернення, відкриття або відмова у відкритті апеляційного провадження викликає правові дискусії й до сьогодні, підкріплені суперечливою практикою касаційних судів. Своєю ухвалою ВС другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі від 05.08.2020 р. № 263/4637/18 передав на розгляд Великої Палати Верховного Суду відповідну справу для вирішення виключної правової проблеми у подібних правовідносинах [398]. Передусім це стосується ролі судді-доповідача апеляційного суду, до повноважень якого процесуальне законодавство відносить вирішення зазначених питань. Остаточність змісту апеляційної скарги по вказаній категорії справ полягає в тому, що при оскарженні ухвали суду мова йде про оскарження акта правосуддя, при постановленні якого, як правило, не застосовуються норми матеріального права.

Перелік ухвал суду, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду,

визначені у даній статті, не є вичерпним, у зв'язку з чим судова практика містить приклади суперечливого роз'яснення питань пов'язаних з оскарженням ухвал окремо від рішення суду, на які відсутня пряма вказівка у згаданій статті ЦПК України. Як зазначено в постанові Верховного Суду «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» від 24.10.2008 р. № 12, в апеляційному порядку можуть бути оскаржені окремо від рішення суду тільки ті ухвали суду першої інстанції, на які міститься пряма вказівка в статті 353 ЦПК України в новій редакції [399]. Тобто оскарженню підлягає не ухвала про відмову в забезпеченні позову, а ухвала про забезпечення позову, яка має буквальний зміст, визначений п.п. 3 п. 1 ст. 353 ЦПК України. З цього приводу Конституційний суд у своєму рішенні від 28.04.2010 р. № 12-рп/2010 роз'яснив, що оскарження ухвал суду щодо забезпечення позову та скасування такого забезпечення необхідно розуміти як такі, що передбачають право оскаржувати окремо від рішення суду ухвали суду першої інстанції про забезпечення позову та про відмову в забезпеченні позову чи скасуванні такого забезпечення [400].

Існують й інші приклади неоднозначного застосування положень ст. 353 ЦПК України, які передбачають право оскарження в апеляційному порядку ухвал суду першої інстанції, які безпосередньо не визначені змістом даної статті, однак маючи зв'язок зі ст. 129 Конституції України (щодо права особи на апеляційне оскарження судового рішення, яке є складовою права кожного на звернення до суду), підлягають оскарженню саме в такому порядку (окремо від рішення суду). Конституційний Суд України, розглядаючи положення ст. 129 Конституції України, зробив висновок, що апеляційне оскарження судового рішення можливе в усіх випадках, крім тих, коли закон містить заборону на таке оскарження. У своїх роз'ясненнях Конституційний Суд України виходить з того, що у схожих випадках, коли назва ухвали, вказана в ст. 353 ЦПК України, буквально не співпадає з оскаржуваною ухвалою, вона може бути взаємопов'язаною або тотожною за змістом та юридичною силою з оригіналом, породжувати однакові правові наслідки (оскарження ухвали про видачу (відмову видачі) дубліката виконавчого листа). Змінами до ЦПК України, внесеними до ч. 2 ст. 352 на початку 2020 р., визначено недопущення оскарження окремо від рішення суду

ухвал суду першої інстанції, які не передбачені ст. 353 цього Кодексу.

Відповідно до п.п. 27 п. 1 ст. 353 ЦПК ухвали, постановлені за результатом розгляду скарг на рішення чи діяння виконавців чи органів ДВС, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду.

Законом України «Про судовий збір» визначено розміри ставок судового збору, в тому числі за подання до суду апеляційних скарг, порядок сплати судового збору та його повернення [401]. Відповідно до п.п. 9 п. 1 ч. 2 ст. 4 вказаного Закону розмір ставки судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду фізичною особою становить 0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Судова практика щодо справляння судового збору за подання апеляційних та касаційних скарг на ухвали суду першої інстанції у справах на рішення чи діяння виконавців або інших посадових осіб органів ДВС має суперечливий характер. Так, ст. 4 Закону України «Про судовий збір» не передбачено необхідність сплати судового збору за подання саме таких скарг, однак визначено ставки судового збору за подання апеляційної та касаційної скарги на всі ухвали суду без винятку. Відтак вбачається, що зазначене положення стосується всіх без винятку ухвал суду, які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачені вони вищезгаданим законом чи ні. При відсутності документів, що підтверджують сплату судового збору або підстав звільнення від його сплати апеляційні провадження тривалий час формування судової практики не відкривалися, а апеляційні скарги залишалися без руху. Прикладом таких процесуальних наслідків є ухвала Харківського апеляційного суду від 21.12.2020 р. у справі № 645/2675/17, якою суд відмовив у задоволенні клопотання виконавця, який звернувся з апеляційною скаргою щодо його звільнення від сплати судового збору та залишив апеляційну скаргу без руху. Обґрунтовуючи клопотання виконавець посилався на роз'яснення в п. 14 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС під час виконання судових рішень у цивільних справах», де зазначено, що провадження з виконання судових рішень є завершальною та невід'ємною частиною (стадією) судового провадження по конкретній справі, в якій

провадження за скаргою не відкривається, а за подання позовної заяви сплачено відповідний судовий збір. Ні розділом VII ЦПК, ні Законом України «Про судовий збір» (ч. 1 ст. 3) не передбачено необхідність сплати судового збору за подання скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС, тому за подання скарги судовий збір не сплачується. Апеляційний суд відмовив у задоволенні клопотання, посилаючись на виключний перелік об'єктів справляння судового збору, визначений ст. 3 Закону України «Про судовий збір», який не підлягає розширюваному тлумаченню. І хоча, на думку суду, ст. 4 цього Закону прямо не передбачає необхідність сплати судового збору за подання скарги на рішення чи діяння виконавця або іншої особи органу ДВС, однак визначає ставку судового збору за подання апеляційної та касаційної скарги на ухвалу суду. Зазначене положення стосується подання апеляційних і касаційних скарг на усі без винятку ухвали суду, які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачено Законом України «Про судовий збір» справляння судового збору за подання тих заяв, за результатами розгляду яких постановлюються відповідні ухвали [402].

Схожа правова позиція викладена Великою Палатою Верховного Суду від 29.05.2018 р. у справі № 915/955/15 за результатами розгляду касаційної скарги ПАТ «Родовід банк» на дії заступника начальника Центрального відділу ДВС м. Миколаєва судом апеляційної інстанції, який залишив скаргу без руху, оскільки не було додано доказів сплати судового збору. Верховний Суд, відступивши від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених у постанові Верховного Суду від 18.01.2018 р. у справі № 565/256/15-ц, якою визначено, що судовий збір за подання апеляційної скарги у справах за скаргами на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС не підлягає сплаті, дійшов висновку, що в цій справі судовий збір має справлятися на загальних підставах, залишивши касаційну скаргу ПАТ «Родовід банк» без задоволення [403]. Отже, суд у своїй правовій позиції зазначив, що за подання апеляційних та касаційних скарг на ухвали суду, постановлені в порядку здійснення судового контролю за виконавчим провадженням, судовий збір таки сплачується. Мотивоване дане рішення тим, що Законом України «Про судовий збір» встановлено обов'язковість сплати

судового збору при поданні апеляційних та касаційних скарг на всі без винятку ухвали суду, які підлягають оскарженню, незалежно від того, чи передбачено даним Законом справляння судового збору за подання таких заяв чи ні.

Як вбачається, питання сплати судового збору за оскарження рішень або діянь виконавців чи інших посадових осіб органів ДВС були тривалий час дискусійними. Поширені випадки у судовій практиці різного застосування спеціального законодавства, яким закріплені особливості судових витрат по даній категорії справ, обумовлені наявністю правових позицій Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду як вищезазначених, так і наступних. У справах № 265/256/15-ц та № 589/6044/2013 Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду дійшов висновку, що судовий збір у даній категорії справ при апеляційному оскарженні сплаті не підлягає [404; 405]. Таку позицію мотивовано тим, що за подання позовної зави судовий збір вже було сплачено, а провадження щодо виконання судових рішень є завершальною та невід'ємною частиною (стадією) судового провадження в конкретній справі, в якій і відкривається провадження за скаргою в порядку здійснення судом контролю за виконанням свого рішення. Дана правова позиція, на нашу думку, є абсолютно обґрунтованою та закріпленою на законодавчому рівні.

Аналіз матеріалів судової практики з цього питання вказує на відсутність сталої позиції органів правосуддя при інстанційному розгляді скарг на рішення чи діяння виконавців або інших посадових осіб органу ДВС, які все ж застосовують положення ст. 185 ЦПК України в разі несплати судового збору.

Особливості процедури перегляду судових ухвал першої інстанції насамперед пов'язані з питаннями, які виникають при розгляді судом таких скарг і залишаються не врегульованими законодавством. Як приклад можна розглянути ухвалу Димитровського міського суду Донецької області у справі № 226/362/20, якою закрито провадження у справі за скаргою представника стягувача щодо неправомірної бездіяльності державного виконавця у зведеному виконавчому провадженні. Рішення, яке знаходилося на виконанні Селидівського міського відділу ДВС Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Харків), ухваленого Димитровським міським судом, до якого й звернувся скаржник, застосувавши

інститут судового контролю за вимогами розділу VIII ЦПК України. Закриття провадження в цій справі суд мотивував тим, що норми ЦПК України хоча і передбачають право стягувача звернутися зі скаргою у виконавчому провадженні до суду, який ухвалив таке рішення, однак не врегульовують порядок розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця та посадових осіб ДВС щодо виконання судових рішень при вчиненні таких дій у зведеному виконавчому провадженні, а відтак справа має розглядатися в позовному провадженні за правилами адміністративного судочинства. Не погодившись з таким рішенням, скаржник звернувся до Донецького апеляційного суду з апеляційною скаргою на ухвалу суду щодо закриття провадження у справі. Відповідно до п. 15 ст. 353 ЦПК України така ухвала підлягає оскарженню в апеляційному порядку окремо від рішення суду. При розгляді питання відкриття провадження судом встановлено невідповідність форми апеляційної скарги вимогам ст. 356 ЦПК України, серед інших – не сплачено судовий збір, недодані копії скарги відповідно до кількості учасників та ін. Посилання скаржника на той факт, що виконання судових рішень є завершальною й невід’ємною частиною (стадією) судового провадження у конкретній справі, в якій провадження за скаргою не відкривається, а за подання позовної заяви вже було сплачено відповідний судовий збір, тому ані КАС України, ані ЦПК України, ані Законом України про «Про судовий збір» не передбачено необхідності сплати судового збору за подання скарги на рішення чи діяння виконавця чи іншої посадової особи ДВС судом не прийняті до уваги, а апеляційна скарга залишена без руху [406]. Судом визнано необґрунтованими посилання скаржника на те, що відсутній обов’язок сплачувати судовий збір за ухвали суду, які не передбачені ані ЦПК України, ані Законом України «Про судовий збір», та відповідно до змісту ст. 357 ЦПК України на скаржника покладено процесуальне зобов’язання саме виконати вимоги, які стали підставою для залишення позовної заяви без руху [407]. Верховний Суд у цій справі поставив «крапку», застосувавши ст. 394 ЦПК України, визнавши касаційну скаргу необґрунтованою та відмовив у відкритті касаційного провадження, з підстав очевидно правильного застосування норми права судом нижчої інстанції, що не викликає розумних сумнівів у її застосуванні чи тлумаченні.

Строки звернення до апеляційного суду зі скаргою на ухвалу суду першої інстанції, встановлені ч. 1 ст. 354 ЦПК України, становлять 15 днів з дня проголошення такої ухвали. Учасник справи, якому не була вручена ухвала суду в день її проголошення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження за умови подання апеляційної скарги протягом п'ятнадцяти днів з дня її вручення. Для ухвал, постановлених не в судовому засіданні, зазначений строк обчислюється з дня їх постановлення. Частина 3 ст. 354 ЦПК України передбачає можливість поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження в разі його пропуску з поважних причин. При вирішенні питання щодо поважності причин пропуску строку на апеляційне оскарження суд, враховуючи той факт, що виключного переліку таких підстав ЦПК України не містить, має враховувати прецедентну практику ЄСПЛ щодо застосування ст. 6 ЄКПЛ та в кожному випадку певну ситуацію оцінювати індивідуально, враховуючи, що такі причини пропуску мають бути пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами та доведені стороною, яка на них посилається (ст. 81 ЦПК України).

Інститут процесуальних строків у судочинстві сприяє досягненню юридичної визначеності та добросовісному ставленню учасників процесу до виконання своїх обов'язків. Учасник справи, якому не була вручена ухвала суду з повним текстом в день її проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження за умови, якщо апеляційна скарга була подана протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду. В разі подання стороною апеляційної скарги до суду без заяви про поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження із зазначенням причин такого пропуску або якщо вказані причини в заяві визнані не поважними, суд своєю ухвалою залишає таку скаргу без руху, надаючи право особі, яка подала таку скаргу, у 10-денний строк з дня вручення ухвали звернутися до суду апеляційної інстанції із заявою про поновлення строку або із зазначенням інших підстав для поновлення строку (ч. 3 ст. 357 ЦПК України). Процесуальним наслідком розгляду заяви про поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження є її задоволення та постановлення судової ухвали про відкриття провадження у справі, або ж, у разі відмови, залишення апеляційної скарги без руху.

Як вбачається із зазначеного, інститут поновлення процесуальних строків передбачає не лише обов'язок особи, що звертається за судовим захистом, заявляти клопотання про поновлення пропущеного строку звернення зі скаргою, а й обов'язково обґрунтовувати поважність причин пропуску, підтверджуючи свої доводи доказовою інформацією. Процесуальне законодавство не передбачає конкретного переліку обставин, що відносяться до поважних та можуть бути підставою для поновлення пропущеного процесуального строку. У кожному випадку суд оцінює наведені доводи з врахуванням конкретних обставин їх пропуску та має зробити мотивувальний висновок щодо поважності або неповажності причин пропуску строку, встановити чи є такий строк значним та чи його поновлення не буде втручанням у принцип юридичної визначеності з врахуванням балансу суспільних та приватних інтересів. Поважними можуть визнаватися лише ті обставини, які є об'єктивно непереборними і пов'язаними з дійсними істотними труднощами для вчинення відповідних процесуальних дій, які не залежать від волі особи та унеможливають своєчасне подання апеляційної скарги у встановлений законом процесуальний строк. А саме: наявність об'єктивних перешкод для своєчасної реалізації прав щодо оскарження судового рішення в апеляційному (касаційному) порядку у строк, встановлений процесуальним законом, може бути підставою для висновку про пропуск строку апеляційного (касаційного) оскарження з поважних причин [408].

Норми, що регулюють строки подачі скарг, безсумнівно, спрямовані на забезпечення належного здійснення правосуддя та юридичної визначеності. Зацікавлені особи мають розраховувати на те, що ці норми будуть застосовані (п.п. 22–23 рішення у справі «Мельник проти України» від 28.03.2006 р., заява № 23436/03). Як вбачається із наведеного, усталена практика ЄСПЛ неодноразово звертала увагу що повноваження національних судів щодо вирішення питання про поновлення строку на оскарження хоча й є дискреційними, однак все ж не є необмеженими. У контексті окресленого питання варто звернути увагу на висновки Верховного Суду, зроблені у справі № 521/2816/15ц, в яких зазначено, що сама по собі вказівка про наявність поважних причин для поновлення строку на апеляційне

оскарження не є належним мотивуванням для його поновлення. Апеляційний суд при вирішенні питання про поновлення строку на апеляційне оскарження повинен мотивувати свій висновок про наявність поважних причин. Лише вказівка про те, що є поважні причини для поновлення строку на апеляційне оскарження, не є належним мотивуванням поновлення строку на апеляційне оскарження. Верховний Суд вказав, що таке процесуальне порушення вважається самостійною підставою для скасування будь-якого судового рішення апеляційного суду про поновлення строку на апеляційне оскарження і відкриття апеляційного провадження, та направлення справи до апеляційного суду зі стадії відкриття апеляційного провадження. Також суд зазначив, що не належне обґрунтування або вказівка тільки про наявність поважних причин є безпідставним поновлення пропущеного строку на оскарження судового рішення та порушенням ст. 6 ЄКСПЛ [409].

У попередньому розділі дисертаційного дослідження ми звертали увагу на дотримання принципу *res judicata*, тобто принципу остаточності рішення, згідно з яким жодна зі сторін не має права домагатися перегляду остаточного й обов'язкового рішення лише з метою повторного слухання справи і постановлення нового рішення. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли він зумовлений особливими й непереборними обставинами. Оскільки поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження судового рішення безпосередньо пов'язане з розглядом справи, рішення в якій набрало законної сили, то безпідставне поновлення строку оскарження може порушити принцип правової визначеності. А відтак суди повинні обґрунтовувати ухвалені ними рішення про поновлення строку оскарження та визначати, наскільки виправданими є підстави поновлення строку оскарження втручання у принцип *res judicata*.

З урахуванням того, що цивільним процесуальним законодавством не визначено межі між остаточністю та законною силою судового рішення, вбачається не безпідставною доцільність закріплення даної властивості судового рішення на нормативному рівні, про що зазначає у своєму дослідженні М. В. Шпак [410, с. 158].

Строк на апеляційне оскарження може бути поновлений у разі пропуску з інших поважних причин, крім випадків, значених у ч. 2 ст. 358 ЦПК України, яка

встановлює річний преюльтивний строк оскарження з дня складення повного тексту судового рішення за певними виключеннями (постанови Верховного Суду від 26.09.2018 р. у справі № 285/3049/15; від 06.02.2019 р. у справі № 361/161/13).

Дискусійним є питання щодо доцільності поновлення строку інстанційного оскарження судового рішення після спливу тривалого часу із дня його ухвалення судом першої інстанції окремими суб'єктами, які можуть бути ініціаторами апеляційного оскарження та впливати на остаточність судового рішення. З огляду на це доцільно звернути увагу на процесуально-правове положення прокурора, який може ініціювати як апеляційне оскарження так і поновлення строку (включаючи присічний річний строк), визначений ЦПК України. Конституція України та цивільне процесуальне законодавство визначають прокурора самостійним учасником цивільних процесуальних відносин, умови реалізації права апеляційного оскарження якого все ж відрізняються від такого ж права осіб, які не брали участь у розгляді справи, права та обов'язки яких вирішувалися актом правосуддя, який оскаржується. При вирішенні питання поновлення судом пропущеного строку апеляційного оскарження після спливу тривалого часу (понад один рік) із дня ухвалення судового рішення таким суб'єктом апеляційного оскарження як прокурор обов'язково слід враховувати особливості поширення виключних випадків, передбачених пп. 1, 2 ч. 2 ст. 358 ЦПК України у новій редакції, на апеляційні скарги, подані після 15 грудня 2017 р. Прикладом такого судового рішення є постанова Апеляційного суду Закарпатської області від 18.07.2018 р. у справі № 712/2-350/2010, якою був поновлений пропущений строк апеляційного оскарження судового рішення, ухваленого понад 7 років до звернення з таким клопотанням прокурора, а судові рішення про передачу безхазяйної речі в комунальну власність – скасовано. Підставою поновлення пропущеного строку апеляційного оскарження стало застосування судом п. 13 перехідних положень ЦПК України в новій редакції, відповідно до якого судові рішення, ухвалені судами першої інстанції до набрання чинності цією редакцією Кодексу, набирають законної сили та можуть бути оскаржені в апеляційному порядку протягом строків, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу. Процесуальним законодавством, яке діяло до набрання чинності

новою редакцією Кодексу, присічного річного строку інстанційного оскарження не було встановлено, а апеляційна скарга на судові рішення могла бути подана протягом десяти днів з дня отримання копії оскаржуваного рішення, особами, які брали участь в справі, але не були присутні в судовому засіданні під час його проголошення. Суд визначив, що дана норма визначає початок перебігу строку на апеляційне оскарження для осіб, які не були присутні під час проголошення судового рішення, саме з моменту отримання ними копії такого рішення, а не з часу коли такі особи могли дізнатися про його існування. На нашу думку, така позиція суду є обґрунтованою та відповідно до вимог процесуального законодавства, що діяло на момент ухвалення оскаржуваного рішення є обов'язковим саме не застосування присічного річного строку до апеляційної скарги, поданої прокурором до або після набрання чинності ЦПК України в новій редакції.

Досліджуючи дане питання, застосування виключних випадків, передбачених ч. 2 ст. 358 ЦПК України, при розгляді аналогічних апеляційних скарг, поданих прокурором після набрання чинності оновленим ЦПК України, вбачається дотримання присічного річного строку обов'язковим. Враховуючи особливість процесуально-правового положення прокурора як ініціатора апеляційного оскарження з однієї сторони та непорушність принципів правової визначеності, ознак остаточності акта правосуддя з іншої, правильною вбачається не можливість поновлення строку для апеляційного оскарження судового рішення після спливу тривалого часу із дня його ухвалення (понад один рік) з будь-яких підстав у апеляційних скаргах. Вірним є висновок К. В. Гусарова з цього питання, що саме вплив прокурора на законну силу судового рішення у цьому випадку шляхом подолання ознак його остаточності порушує принцип правової визначеності та є критикою з боку ЄСПЛ (наприклад, справа «Брумареску проти Румунії») [411, с. 11].

Окрім зазначеного вище, загальною умовою реалізації права на апеляційне оскарження ухвал суду, постановлених за результатами розгляду скарг на рішення чи діяння виконавців чи органів ДВС, є ініціювання такого оскарження належним суб'єктом, до яких процесуальне законодавство відносить учасників справи та осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи

інтереси. Наведені нижче постанови Верховного Суду вказують на підстави визнання заявників такими особами за різними обставинами конкретної справи. Так, постановою Верховного Суду від 08.04.2020 р. у справі № 2018/2-3638 заявника не визнано належним суб'єктом оскарження, оскільки останній не брав участі у розгляді справи, а отже не є учасником справи, перелік яких є вичерпним. Суд вказав, що хоча ч. 3 ст. 352 ЦПК України й зазначає, що особа, яка не брала участі у справі, але суд вирішив питання про її права, свободи чи обов'язки, після відкриття апеляційного провадження за її скаргою користується процесуальними правами та несе процесуальні обов'язки учасника справи, однак така особа у розумінні ст. 42 ЦПК України не є учасником справи, оскільки не є стороною чи третьою особою в цій справі [412]. Як інші приклади можна навести постанови Верховного Суду у справах № 215/6648/15-ц від 06.09.2018 р., № 668/17285/13-ц від 17.02.2020 р. (ОП КЦС), № 925/1600/16 від 16.01.2020 р. (ОП КГС).

Особи, які не брали участі у справі, мають право апеляційного оскарження за умови, якщо доведуть, що суд вирішив питання про їх права, інтереси чи обов'язки. Суд апеляційного інстанції лише в межах відкритого апеляційного провадження має процесуальну можливість зробити висновок щодо вирішення чи не вирішення судом першої інстанції питання про права чи інтереси особи, що не брала участі в розгляді справи судом першої інстанції і подала апеляційну скаргу. У випадках, коли обставини вирішення судом першої інстанції питання про права, інтереси чи свободи особи, яка не була залучена до участі у справі, не підтвердилися, апеляційне провадження підлягає закриттю. Як приклад можна навести постанову Верховного Суду від 27.02.2019 р. у справі № 360/1938/16, якою суд поновив пропущений заявницею строк апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції (понад один рік) та скасував ухвалу апеляційного суду про відмову у відкритті апеляційного провадження передавши справу на розгляд суду апеляційної інстанції. Верховний Суд задовільнив касаційну скаргу заявниці, вказавши, що апеляційному суду необхідно було відкрити апеляційне провадження за апеляційною скаргою заявниці, а у разі з'ясування, що судовим рішенням питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки не вирішувалося, закрити апеляційне провадження відповідно до п. 3 ч. 1

ст. 362 ЦПК України. Відмовляючи у відкритті апеляційного провадження та зробивши передчасний висновок, що права заявниці судовим рішенням не були порушені (фактично надавши оцінку доводам апеляційної скарги по суті), апеляційний суд наведеного не врахував, неправильно застосував положення ст. 358 ЦПК України, а тому оскаржувана ухвала не може вважатися законною та обґрунтованою [413].

Залишається чимало незгодженостей і в питанні щодо апеляційного оскарження рішень суду першої інстанції та порядку поновлення процесуальних строків у разі подання скарги особою, яка не брала участі у справі в суді першої інстанції, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси чи обов'язки. Слід зазначити, що право таких осіб оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково є гарантією реалізації принципу доступності до суду у розумінні ст. 6 ЄКПЛ. У цивільній процесуальній доктрині також неодноразово висловлювалась думка про відсутність нормативних підстав для відмови в прийнятті апеляційної скарги [414, с. 97]. Така теза обґрунтовується аналізом національного законодавства та судової практики ЄСПЛ, яка зазначає, що право на доступ до суду не має абсолютного характеру та може бути обмежено: держави мають право установлювати обмеження на потенційних учасників судових розглядів, однак такі обмеження повинні переслідувати законну мету, бути співрозмірними й не настільки великими, щоб спотворити саму сутність права [415]. Отже, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки є належними суб'єктами апеляційного оскарження, в тому числі у справах щодо оскарження ухвал суду у виконавчому провадженні, однак невизначеність їх правового положення може ускладнити або позбавити їх доступу до судового захисту порушеного права. Щодо максимальних строків, встановлених ст. 354 ЦПК України, для звернення з апеляційною скаргою, то для таких випадків вони не встановлені і в залежності від різних причин вони можуть різними та рахуватися з моменту, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав та обов'язків. Однак, незважаючи на відсутність присічної межі реалізації права скарги рішення суду першої інстанції особами, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання

про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, все ж воно обмежено принципом остаточності судового рішення. В попередньому розділі нами зазначалось, що принцип правової визначеності, який передбачає дотримання принципу *res judicata* (принципу остаточності рішення), є одним з основоположних аспектів верховенства права, згідно з яким жодна зі сторін не має права домагатися перегляду остаточного й обов'язкового рішення лише з метою повторного слухання справи і постановлення нового рішення.

Процесуальне законодавство та процесуальна наука застосовує загальновизнаний поділ учасників процесу на: юридично заінтересованих осіб (учасники справи) та юридично незаінтересованих осіб (інші учасники судового процесу). Класифікація учасників виконавчого провадження, закріплена на законодавчому рівні, не співпадає з таким підходом, а отже, як наслідок, маємо не повне врегулювання правового статусу значного кола суб'єктів виконавчого провадження. Обґрунтовується такий висновок наступним.

Згідно зі ст. 14 Закону України «Про виконавче провадження» [2] учасниками виконавчого провадження є: виконавець, сторони виконавчого провадження, їх представники, експерт, прокурор, спеціаліст, перекладач та ін. Частина друга згаданої вище статті Закону до суб'єктів виконавчого провадження окремо відносить осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій (поняті, працівники поліції, представники органів опіки та піклування та ін.), в подальшому розкриваючи коло їх прав та обов'язків. У попередніх розділах дисертаційного дослідження нами зверталась увага на недоліки у правовому регулюванні статусу значного кола суб'єктного складу учасників виконавчого провадження, наслідком чого є дисбаланс прав та обов'язків таких осіб, у тому числі при застосуванні ними механізмів правового захисту під час проведення виконавчих дій, що спричиняє значні складності при їх практичній реалізації. З цього приводу висловлювались думки такими науковцями, як П. П. Заворотько [33, с. 188], Р. В. Ігонін [289, с. 64], С. Я. Фурса [416, с. 11], С. В. Щербак [417, с. 166], Д. М. Сібільов [418, с. 105], Л. Малярчук та О. Снідевич [419, с. 46; 420, с. 54] та ін.

Як зазначає Д. М. Сібільов, проблема визначення правосуб'єктності та груп

осіб, які є учасниками виконавчого провадження, з урахуванням об'єктивних, визначених наукою критеріїв, юридичної зацікавленості таких осіб є ключовим аспектом у встановленні балансу їх прав та обов'язків, механізмів належної реалізації їх прав, захисту їх інтересів у виконавчому провадженні [418, с. 105]. Автором справедливо акцентована увага на невизначений законодавством обсяг правосуб'єктності осіб, які мають перед боржником відповідні зобов'язання та залучаються у виконавче провадження (фактично є «боржниками боржника») як особи, які перебувають з ним у цивільно-правових відносинах, утримують у своєму володінні майно боржника або мають передати йому певне майно (кошти), запропонувавши законодавчо цих осіб розглядати як «субборжників». Унаслідок відкриття виконавчого провадження щодо боржника у таких осіб виникають обов'язки поряд з набуттям у виконавця права втручання в сферу їх правових інтересів. Науковець вважає доцільним дорівняти фігуру «субборжника» до боржника у виконавчому провадженні, надавши йому такий же обсяг прав, включаючи можливість судового оскарження рішень чи діянь виконавців та посадових осіб органів ДВС.

Неврегульованим у виконавчому провадженні є правовий статус власників житла, в якому мешкає боржник, та осіб, що проживають разом з боржником, в аспекті виключення їх із кола суб'єктів, які мають право оскаржити рішення чи діяння виконавців і посадових осіб органів ДВС. Існують інші приклади порушення прав осіб, які не є учасниками виконавчого провадження та особисто не беруть участь у примусовому виконанні рішення. Такі особи обмежені в праві оскарження рішень чи діянь виконавців у порядку судового контролю у виконавчому провадженні. Прикладом може бути накладення арешту на майно, що належить іншій особі, яка, не будучи суб'єктом виконавчого провадження, має право звернутися до суду з позовом про визнання права власності на своє майно та зняття з нього арешту. Такий механізм захисту та поновлення порушеного права є довготривалим і фінансово обтяжливим для особи, яка є власником майна. З огляду на зазначене доцільним було б своєчасно врегулювати такі прогалини та обрати підходи реформування інституту суб'єктного складу з урахуванням виявлених недоліків. Як вірно з цього приводу

ззначила Л. С. Малярчук, з огляду на зазначене до переліку суб'єктів, які мають право ініціювати судовий розгляд скарги на рішення чи діяння виконавця та посадових осіб органів ДВС в порядку ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», варто віднести всіх осіб, чиї права потребують захисту в результаті вчинення виконавчих дій [421, с. 161].

Щодо інстанційного оскарження судової ухвали, постановленої за результатами розгляду такої скарги, то цивільне процесуальне законодавство встановлює, аналогічно з правом звернення зі скаргою до суду, яким була розглянута справа, таке право лише сторонам виконавчого провадження. З цього приводу Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своєму листі, посилаючись на раніше діюче законодавство, роз'яснив наступне: «Рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця або іншої посадової особи ДВС щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами виконавчого провадження до суду, який видав виконавчий документ, а іншими учасниками виконавчого провадження та особами, які залучаються до проведення виконавчих дій, – до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом (статті 383, 384 ЦПК України, ч. 4 ст. 82 Закону України «Про виконавче провадження») [422]. Стаття 447 ЦПК України правом оскарження рішень та діянь на стадії примусового виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК, наділяє лише сторони виконавчого провадження, якими є стягувач та боржник.

Практичний інтерес викликає питання про надання права на звернення зі скаргою в цій категорії справ особам, які є іншими заінтересованими особами (субборжник, банк чи інша фінансова установа). Як зазначалося вище, процесуальне законодавство не визначає їх правосуб'єктності у виконавчому провадженні. Коло суб'єктів права апеляційного оскарження судового рішення і порядок його реалізації потребують узгодження та доповнення з урахуванням наведених нами міркувань. Обмеження нормами ЦПК України суб'єктного кола оскарження ухвал суду в порядку цивільного судочинства за результатами розгляду скарг на рішення чи діяння виконавців або інших посадових осіб органу ДВС спричиняє труднощі у практичній реалізації особою свого права на доступ до правосуддя, що є порушенням

конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права. У даному випадку йдеться про осіб, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, які не є учасниками виконавчого провадження та інших заінтересованих осіб. Стаття 74 Закону України «Про виконавче провадження» наділяє правом захисту порушеного права в позовному порядку до суду, який видав виконавчий документ, сторін, інших учасників та осіб, які можуть оскаржити рішення чи діяння виконавців та посадових осіб органів ДВС. З наведеного законодавцем висловлювання залишається незрозумілим, хто може вважатися іншими особами? Крім іншого, вбачається невідповідність з вимогами ст. 447 ЦПК України, яка правом на звернення до суду з такою скаргою наділяє тільки сторони виконавчого провадження. Привертає увагу те, що право звернення зі скаргою до суду, який видав виконавчий документ інших учасників виконавчого провадження не закріплено на рівні ЦПК України. Це не поодинокі проблеми, що впливають з обмеженого законодавчо суб'єктного складу осіб, які наділені правом звернення зі скаргою та інстанційного оскарження таких ухвал.

На думку Г. О. Світличної, для реалізації права апеляційного оскарження необхідна наявність таких умов: а) належність особи до кола суб'єктів, які мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції; б) належний об'єкт оскарження; в) відсутність пропуску строку на апеляційне оскарження чи відмови в його поновленні [423; с. 116]. Авторка справедливо відмічає, що їх недотримання тягне диференційовані правові наслідки. За загальним правилом – це залишення заяви без руху. У деяких випадках це може бути підставою для повернення скарги.

До суб'єктів, які наділені правом апеляційного оскарження у справах з розгляду скарг на рішення чи діяння виконавця або іншої посадової особи органу ДВС, належать насамперед сторони виконавчого провадження. Відповідно до ст. 4 ЦПК України кожна особа має право на звернення до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. За ст. 43 ЦПК України здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника та заінтересованої особи мають усі фізичні та юридичні особи. З огляду на це та у зв'язку з неоднозначністю практичного застосування являє певний

інтерес дослідження права апеляційного оскарження учасників справи, які не є сторонами виконавчого провадження.

Також до загальних суб'єктів апеляційного оскарження належать правонаступники вищезазначених осіб. Відповідно до загальних правил здійснення правонаступництва для допуску до участі у справі правонаступника необхідно надання доказів правонаступництва, тобто певних документів, які підтверджують законність правонаступництва. Усі дії, вчинені в процесі вступу правонаступника, є обов'язковими для нього такою ж мірою, якою вони були б обов'язковими для особи, що він замінив [424, с. 366; 425, с. 202]. Якщо правонаступником стала особа, яка не має процесуальної правоздатності, їй необхідно призначити законного представника. Порядок здійснення правонаступництва в суді апеляційній інстанції підкоряється правилам здійснення правонаступництва в місцевому суді. Але особливістю вступу у процес правонаступника на стадії апеляційного провадження є те, що питання про процесуальне правонаступництво вирішує суд апеляційної інстанції [426, с. 7–8]. Особа, яка вважає себе спадкоємцем, має додати до апеляційної скарги докази, що вона вже вчинила дії на прийняття спадщини, а не має намір їх вчинити (постанови ВС: від 30.10.2019 р. у справі № 391/166/19; від 08.07.2020 р. у справі № 662/953/17; постанова ВП ВС від 07.04.2020 р. у справі № 504/2457/15-ц).

Досліджуючи питання інстанційного перегляду ухвали суду у виконавчому провадженні слід відзначити певні особливості представництва і правової допомоги адвоката на стадіях інстанційного перегляду ухвали та примусового виконання судового рішення, які є підставою для реалізації права на правову допомогу через представництво. Закон України «Про виконавче провадження» визначає таке право за учасниками справи, які мають юридичну заінтересованість у справі та захищають у суді свої права (інтереси) або права (інтереси) інших осіб. Як випливає зі ст. 16 вказаного Закону, яка має відповідну назву «Представництво сторін у виконавчому провадженні», таке право передбачено для стягувача та боржника. Законодавством про виконавче провадження не врегульовано питання представництва інших суб'єктів виконавчих процесуальних правовідносин (в тому числі тих, хто не має юридичної заінтересованості у справі), що, на нашу думку, є недоліком правового регулювання у

правовідносинах, які виникають під час виконання судових рішень, та негативно впливає в цілому на процедуру виконавчого провадження. Прикладом можуть бути особи, в яких перебуває майно боржника щодо якого застосовується особлива юридична процедура його вилучення («субборжник»). У таких випадках, на нашу думку, застосування інституту представництва є надважливим для охорони прав і захисту інтересів таких осіб, однак є не врегульованим на законодавчому рівні.

Існують й інші приклади суб'єктів у виконавчому провадженні, які можуть потребувати правової допомоги, однак її застосування не передбачено виконавчим законодавством (органи опіки та піклування, зберігачі майна боржника, переданого їм на зберігання виконавцем). Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що положення Закону України «Про виконавче провадження» потребують удосконалення в частині не лише забезпечення права на правову допомогу всіх суб'єктів виконавчого провадження, а й розширення кола учасників виконавчого провадження та осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій з визначенням кола їх прав та обов'язків, про що зазначалося вище.

Представництво у виконавчому провадженні є похідним представництва у матеріальних правовідносинах, однак у деяких випадках може мати місце як самостійне правовідношення (наприклад, договірне представництво) та не передбачає обов'язкового його здійснення особами, які мають правовий статус адвоката. Статтею 16 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено право сторін реалізовувати свої процесуальні права як особисто так і через представника, крім випадків, коли боржник згідно з рішенням зобов'язаний вчинити певні дії особисто. Враховуючи запровадження в 2016 р. адвокатської монополії на представництво в суді, неоднозначними залишаються погляди на вирішення питання щодо запровадження такої монополії на стадії примусового виконання судового рішення. До переваг такого нововведення можна безперечно віднести підвищення ефективності забезпечення прав і гарантій учасників виконавчого процесу, розвантаження судів від некваліфікованих процесуальних дій цих осіб і як наслідок – покращення якості судочинства та більш швидке виконання акта правосуддя. Враховуючи, що саме на стадії виконання судового рішення відбувається фактичний захист порушеного права,

за захистом якої особа зверталася до органу правосуддя, доцільність запровадження саме адвокатського представництва на даній стадії буде мати логічне завершення закріплення адвокатської монополії на представництво в суді. З огляду на це заслуговують на увагу обґрунтування доцільності введення адвокатської монополії у виконавчому провадженні, наведені О. С. Снідевичем. Не будучи прихильником запровадження монополії адвокатів на представництво в суді, він звертає увагу на доцільність такої монополії у виконавчому провадженні, оскільки саме на цій стадії юрисдикційного процесу відбувається реальне отримання того, на що сподівалась особа, ініціюючи процедуру захисту. Саме у виконавчому провадженні правовий конфлікт сторін максимально загострюється, що зумовлює ще більшу доцільність представництва їх в органі примусового виконання адвокатом як фахівцем у сфері права у порівнянні з судовим представництвом [427, с. 96; 428, с. 152]. Погоджуємося з таким обґрунтуванням, враховуючи, що представник є самостійним учасником виконавчого провадження, а інститут представництва пов'язаний з правом на отримання правової допомоги; право вести справи через представника у виконавчому провадженні не може бути обмежено для інших суб'єктів виконавчих процесуальних правовідносин, незалежно від їх заінтересованості.

Досліджуючи проблеми участі адвоката в цивільному судочинстві на різних стадіях розгляду справи, М. В. Шпак виокремив такі функції адвоката як представника стягувача чи боржника, що є відображенням специфіки його професійної діяльності на стадії примусового виконання судового рішення: здійснення адвокатом професійної діяльності при наданні належної правової допомоги своєму клієнту; підвищення важливості та значення діяльності адвокатів як суб'єктів, які можуть надати якісну правову допомогу у виконавчому провадженні; сприяння у досягненні завдання виконання судового рішення [410, с. 172]. Навряд чи можна погодитись із твердженнями автора, що специфікою професійної діяльності адвоката у виконавчому провадженні може бути здійснення ним належної правової допомоги своєму клієнту або підвищення важливості та значення діяльності адвокатів як суб'єктів надання якісної правової допомоги у виконавчому провадженні, що притаманно професійній діяльності адвоката при наданні ним допомоги своєму

клієнту на будь-якій стадії його участі у справі. Водночас як кваліфікована правова допомога у багатьох питаннях, що виникають на стадії примусового виконання судового рішення, така діяльність дійсно сприяє ефективному захисту прав учасників виконавчого провадження та є певним видом контролю за належним та ефективним виконанням судового рішення, що сприяє досягненню мети здійснення правосуддя.

Досліджуючи інститут судового контролю у виконавчому провадженні та особливості його застосування сторонами виконавчого провадження у цивільному судочинстві, доцільність запровадження адвокатської монополії на стадії примусового виконання є ще більш переконливою.

З метою повного висвітлення окреслених у даному підрозділі питань інстанційного оскарження судових ухвал у справах щодо оскарження дій, бездіяльності, рішень виконавців, необхідно є звернути увагу на процедури оскарження актів правосуддя, які набрали законної сили. Касаційне оскарження судових рішень до Верховного Суду передбачено на конституційному рівні та детально врегульоване галузевим законодавством. Стратегією реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки саме оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій та судових інстанцій визначена пріоритетним напрямом реформування [87]. За останні роки відбулися значні зміни у правовому регулюванні інституту касаційного перегляду актів правосуддя у структурі цивільного судочинства. Суттєвим напрямком реформування касаційного провадження стало встановлення процесуальних «фільтрів» перегляду ухвалених рішень судами нижчестоящих інстанцій, що закріпило на законодавчому рівні відступлення від абсолютного права касаційного оскарження. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. визначено, що держава гарантує й забезпечує право касаційного оскарження судового рішення, однак із застереженням: «... виключно у визначених законом випадках». У подальшому законами України «Про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАС України та інших законодавчих актів» від 02.06.2016 р. та «Про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАС України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» від 15.01.2020 р. конституційні положення щодо певних касаційних

процесуальних фільтрів були відтворені у галузевому процесуальному законодавстві.

Судом касаційної інстанції у цивільних справах є Верховний Суд (ст. 388 ЦПК України), правові висновки якого сприяють сталості та єдності судової практики у справах щодо застосування положень Закону України «Про виконавче провадження», зокрема стосовно питань оскарження рішень або діянь виконавців чи інших посадових осіб органів ДВС.

Підставами касаційного оскарження судових рішень з процесуальних питань є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права (частини 1, 2 ст. 389 ЦПК України). Перегляд апеляційними судами ухвал суду забезпечує перевірку їх законності та обґрунтованості, виправлення допущених помилок судами нижчої інстанції, формування єдиної судової практики та в цілому спрямований на досягнення завдань й основних засад цивільного судочинства, передбачених ст. 2 ЦПК України.

Запровадженими змінами суд касаційної інстанції наділено дискреційними повноваженнями при відкритті касаційного провадження у справі. Так, ч. 4 ст. 394 ЦПК України наділяє правом суд за внутрішнім переконанням визнати касаційну скаргу необґрунтованою та відмовити у відкритті касаційного провадження, якщо застосування норм права є очевидно правильним і не викликає розумних сумнівів щодо їх застосування або тлумачення. Виключення становлять ухвали, якими закінчений розгляд справи. Отже, суд касаційної інстанції на власний розсуд вирішує питання щодо наявності чи відсутності підстав допуску справи до касаційного провадження, керуючись оцінкою обґрунтованості касаційної скарги за внутрішнім переконанням. Також законодавець у ч. 3 ст. 389 ЦПК України визначив рішення, які не підлягають касаційному оскарженню з певними винятками. Щодо процесуальних «фільтрів», то вони встановлені щодо об'єкту та підстав касаційного оскарження, законодавцем звернена увага на обов'язкове врахування судами правових висновків Верховного Суду щодо застосування норм права у подібних правовідносинах.

Отже, не всі ухвали суду першої інстанції щодо оскарження дій виконавця можуть бути оскаржені до Верховного Суду. Встановлені процесуальним законодавством касаційні процесуальні фільтри спрямовані на розвантаження

найвищої судової інстанції. На наше переконання, надважливим є той факт, що дана категорія справ все ж може бути переглянута Верховним Судом, що має значення для формування єдиної правозастосовної практики. Тому існуючу модель участі найвищої судової інстанції у розгляді справ, пов'язаних із судовим контролем за виконанням рішень даної категорії, можна вважати прийнятною.

З аналізу судової практики вбачається, що спірними залишаються питання строків інстанційного оскарження та юрисдикційність питань розгляду судами першої інстанції скарг на рішення чи діяння виконавців й інших посадових осіб органів ДВС. Також неврегульованими є питання розгляду таких скарг у зведеному провадженні, про що йтиметься далі.

Так, Постановою Верховного Суду від 25.03.2020 р. у справі № 175/3995/17-ц за скаргою фізичної особи на безпідставну відмову начальника Управління державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Дніпропетровській області у розгляді скарги даної особи на бездіяльність державного виконавця із мотивів пропуску десятиденного строку оскарження, встановленого ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження». Як вважав скаржник, він звертався зі скаргою щодо оскарження саме бездіяльності державного виконавця, а стаття 74 Закону України «Про виконавче провадження» встановлює 10-денний строк оскарження рішень та дій виконавця, та не передбачає строків оскарження бездіяльності державного виконавця. Верховний Суд задовільнив касаційну скаргу та погодився з висновками, щодо тлумачення змісту ч. 5 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» про обмеження строком оскарження саме рішень та дій виконавця, посадових осіб органів ДВС та зазначив, що триваюче правопорушення розуміється як проступок, пов'язаний з тривалим та безперервним невиконанням суб'єктом обов'язків, передбачених законом. Тобто, триваючі правопорушення характеризуються тим, що особа, яка допустила бездіяльність, перебуває надалі у стані безперервного продовження бездіяльності та, відповідно, порушення закону. Триваюче правопорушення припиняється лише у випадку: усунення стану, за якого об'єктивно існує певний обов'язок у суб'єкта, що вчиняє правопорушення; виконанням обов'язку відповідним суб'єктом [429]. Таким чином, бездіяльність

виконавця, посадових осіб органів ДВС є триваючим правопорушенням, у зв'язку з чим початок перебігу строку на її оскарження автоматично відкладається, а отже відмова скаржнику в розгляді його скарги є протиправною.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.11.2018 р. у справі № 569/12295/16-ц є прикладом спірності у вирішенні юрисдикційного питання, щодо розгляду скарг у виконавчому провадженні. Верховним Судом було розглянуто касаційну скаргу ПАТ «Брокбізнесбанк» у цивільній справі на дії державного виконавця Острозького районного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Рівненській області щодо повернення виконавчого документа стягувачу. Цивільний позов банку було пред'явлено в кримінальному провадженні № 569/4579/13-к та задоволено вироком Рівненського міського суду Рівненської області від 13.05.2013 р. Цивільний позов у кримінальному провадженні розглядається судом за правилами, встановленими цим Кодексом. Якщо процесуальні відносини, що виникли у зв'язку з цивільним позовом, цим Кодексом не врегульовані, до них застосовуються норми ЦПК України за умови, що вони не суперечать засадам кримінального судочинства. Тобто інститут цивільного позову у кримінальному провадженні є суміжним із позовним провадженням, врегульованим ЦПК України. Відповідно до статті 383 ЦПК України (у редакції, яка діяла на час звернення зі скаргою та розгляду справи у судах першої та апеляційної інстанцій) сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду зі скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їх права чи свободи [1]. Згідно зі ст. 448 ЦПК України скарга подається до суду, який видав виконавчий документ. Справи за скаргами на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи посадової особи державної виконавчої служби розглядаються судом за загальними правилами ЦПК України з особливостями, встановленими його ст. 450 Кодексу, за участю державного виконавця або іншої посадової особи державної виконавчої служби, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються. Тобто право на звернення зі скаргою та

порядок її розгляду й постановлення ухвали, пов'язані з наявністю судового рішення, ухваленого за правилами цивільного судочинства та його примусовим виконанням. Отже, суди за вищевикладених обставин дійшли помилкового висновку про те, що зазначений спір підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства. Оскільки банк оскаржує дії державного виконавця щодо виконання виконавчого документа, який був виданий на виконання задоволеного в межах кримінального провадження цивільного позову, то такий спір належить до юрисдикції суду, який видав виконавчий документ, та підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства. Таким чином, спір стосовно оскарження дій державного виконавця щодо виконання виконавчого документа, який був виданий на виконання задоволеного в межах кримінального провадження цивільного позову, належить до юрисдикції суду, який видав виконавчий документ, та підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства [430].

З урахуванням даних судової практики можна сформулювати такі теоретичні концепти щодо інстанційного перегляду розгляду скарг на рішення чи діяння виконавців або інших посадових осіб органів ДВС:

1. Частиною другою постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 14 «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» визначено, що відповідно до ст. 85 Закону України «Про виконавче провадження» (в минулій редакції) скарги на рішення, дії (бездіяльність) державного виконавця або начальника відділу державної виконавчої служби, державних виконавців і посадових осіб Департаменту державної виконавчої служби та державної виконавчої служби Автономної Республіки Крим, областей, Києва та Севастополя, що стосуються виконання судових рішень, подаються до суду, який видав виконавчий документ. Статтями 448 ЦПК України та 74 Закону України «Про виконавче провадження» визначено порядок подання такої скарги аналогічно до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції й видав відповідний виконавчий документ. Виходячи з цих положень, відповідно визначається суд, який здійснює інстанційний перегляд

ухвал, постановлених за результатами розгляду скарг в порядку здійснення судового контролю. На цьому було б варто законодавцю поставити крапку й залишити єдиним загальним правилом визначення юрисдикції розгляду таких скарг органом судової влади.

2. Ухвали суду першої інстанції щодо рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби можуть бути оскаржені в апеляційному та касаційному порядку окремо від рішення суду (п. 27 ч. 1 ст. 353 та п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України). Однак такий порядок оскарження визначений не для всіх ухвал суду та обмежений процесуальними фільтрами і визначеними цими статтями суб'єктами оскарження, про що зазначалося вище.

3. Відповідно до ч. 2 ст. 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права. Особливістю є той факт, що не всі судові рішення та ухвали судів першої інстанції щодо скарг на рішення чи діяння виконавців, можуть бути переглянуті в апеляційному порядку чи оскаржені до Верховного Суду. Відповідно до ч. 4 ст. 394 ЦПК України у разі оскарження ухвали (крім ухвали, якою закінчено розгляд справи) суд може визнати касаційну скаргу необґрунтованою та відмовити у відкритті касаційного провадження, якщо правильне застосування норми права є очевидним і не викликає розумних сумнівів щодо її застосування чи тлумачення. Отже, встановлені касаційні процесуальні фільтри обмежують розгляд скарг у виконавчому провадженні найвищою судовою інстанцією, що є логічно обґрунтованим.

4. При вирішенні питання про те, які підстави можна вважати поважними для поновлення строку звернення до суду з відповідною скаргою, то суд має керуватися тим, що вичерпного переліку таких підстав ЦПК не містить, вони у кожному конкретному випадку залежать від певних ситуацій. При цьому судом також має враховуватися прецедентна практика ЄСПЛ щодо застосування ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує справедливий судовий розгляд, а стадію виконання рішення суду визначає

завершальною частиною розгляду цивільної справи.

5. Спір стосовно оскарження дій виконавця, який був виданий на виконання задоволеного в межах кримінального провадження цивільного позову, належить до юрисдикції суду, який видав виконавчий документ, та підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства. Дане положення є правильним, що погоджується з судовою практикою в цій категорії справ.

На нашу думку, критерії розмежування судової юрисдикції мають бути спрямовані саме на розгляд таких скарг судами, якими була розглянута справа та виданий виконавчий документ без застосування спеціального порядку судового оскарження, що має стати актуальним напрямком подальших змін у функціонуванні інституту судового контролю за виконавчим провадженням.

Наразі критеріями розмежування судової юрисдикції в цій категорії справ є суб'єктний склад правовідносин, предмет спору та характер спірних матеріальних правовідносин в їх сукупності та пряма вказівка у законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ. Громіздкість умов визначення судової юрисдикції та умов розгляду таких скарг, поряд з іншими прогалинами законодавчого врегулювання функціонування інституту судового контролю у виконавчому провадженні, є головними стримуючими перепонами у застосуванні на практиці такої форми захисту порушеного права особами на стадії виконання судового рішення.

Враховання вищезазначених особливостей інстанційного перегляду досліджуваних судових ухвал у виконавчому провадженні сприятиме оптимізації розгляду апеляційних та касаційних скарг у цій категорії справ. Разом з цим, на нашу думку, поширення права інстанційного оскарження на інших, крім стягувача та боржника, суб'єктів виконавчого провадження, дозволить удосконалити правове становище таких осіб і стане додатковою гарантією дотримання вимог законності та обґрунтованості судових ухвал, що постановляються за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність виконавців або інших посадових осіб органу ДВС під час виконання судових рішень.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дисертаційного дослідження визначено особливості процедури розгляду судом скарг на рішення, дії або бездіяльність органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання судових рішень, виокремлено недоліки у врегулюванні процесуальних питань порядку розгляду такої скарги судовими органами, а також обґрунтовано необхідність визначення на законодавчому рівні належної процедури вирішення справ даної категорії, змісту скарги та форми, за якою вона має бути розглянута, передумов такого розгляду та ін.

Визнано необхідним запровадження спрощеного провадження в категорії справ, пов'язаних з реалізацією контрольних повноважень суду у виконавчому провадженні, з певною процесуальною формою, порядком та умовами її застосування, що має супроводжуватись активним суддівським керівництвом процесу її розгляду та подальшим безальтернативним судовим контролем за виконанням ухваленого рішення.

Досліджено елементи законної сили ухвали суду у виконавчому провадженні та їх взаємозв'язок, включаючи критерії остаточності та правової визначеності як правових наслідків набрання законної сили ухвалою в цій категорії справ, наведено визначення правової категорії «законна сила рішення суду». Зроблено висновок, що складність визначення юридичної природи та меж дії законної сили судових рішень обумовлена не лише бракуванням їх належного закріплення в теорії права, а й невизначеністю їх складових цивільним процесуальним законодавством та суперечливістю судової практики щодо підстав та поважності причин поновлення порушеного строку на оскарження акта правосуддя.

Розглянуто особливості процедури перегляду судових ухвал першої інстанції, пов'язаних з питаннями, що виникають при розгляді судом таких скарг і залишаються не врегульованими законодавством. Це свідчить про відсутність в органів правосуддя сталої позиції при інстанційному розгляді скарг на рішення чи діяння виконавців або інших посадових осіб органів ДВС та значно утруднює практичну реалізацію особою свого права на доступ до правосуддя, що є порушенням конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права.

Досліджено особливості представництва і правової допомоги адвоката на стадії примусового виконання судового рішення, які є підставою для реалізації права на правову допомогу через представництво. Зроблено висновок про необхідність удосконалення положень Закону України «Про виконавче провадження» в частині не лише забезпечення права на правову допомогу всіх суб'єктів виконавчого провадження, а й розширення кола учасників виконавчого провадження та осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій з визначенням їх прав та обов'язків. Сформульовано узагальнені теоретичні складові інстанційного перегляду розгляду скарг на рішення чи діяння виконавців або інших посадових осіб органів ДВС.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні особливостей виконавчого провадження та контрольних повноважень суду за виконавчим провадженням у цивільному процесі з урахуванням сучасних практичних потреб та європейської концепції доступу до правосуддя. Обґрунтовано доцільність подальшого реформування інституту судового контролю за виконавчим провадженням з метою розширення контрольних повноважень судових органів при здійсненні цивільного судочинства, особливо в рішеннях зобов'язального характеру.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення завдань, що полягають в аналізі генези правового регулювання досліджуваних відносин та розкритті сутності судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі при здійсненні правосуддя; визначенні особливостей диференціації судового контролю за виконавчим провадженням та процедури розгляду судом скарг на рішення, дії чи бездіяльність виконавців чи інших посадових осіб органів ДВС, а також шляхів підвищення ефективності механізмів примусового виконання судових рішень у цілому та судового контролю, зокрема, на стадії примусового виконання судових рішень у цивільному процесі. З урахуванням спрямованості об'єкта дослідження аналізуються цивільні процесуальні правовідносини, що виникають між суб'єктами виконавчих правовідносин у сфері реалізації судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі. Стадія виконавчого провадження досліджується у структурно-логічному зв'язку із застосуванням контрольних повноважень суду за виконавчим провадженням у цивільному процесі.

У дисертаційному дослідженні вирішена важлива наукова проблема розробки та обґрунтування концептуальних теоретичних засад та практичних рекомендацій здійснення судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі, сформульовані та обґрунтовані низка теоретичних положень та пропозицій, а саме:

1. Розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження виконавчого провадження у вітчизняній науці цивільного процесуального права, сучасний стан

наукової розробки проблем судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі при здійсненні правосуддя в цивільних справах, генезу інституту виконавчого провадження та контролю за виконанням судових рішень, визначено його місце в структурі цивільного судочинства.

2. Охарактеризовано ключові складові правової категорії судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному процесі, його змісту та правової природи. Визначено співвідношення ролі суду, органів та осіб примусового виконання у виконавчому провадженні. Акцентовано увагу на доктринальних підходах аналізу проблем, що зумовлюють історичну генезу виконавчого провадження в цивільному судочинстві, місце виконавчого провадження та судового контролю на стадії примусового виконання актів правосуддя у цивільному процесі. Це дозволило дослідити еволюцію правового регулювання виконавчих правовідносин та охарактеризувати етапи розвитку законодавчого регулювання судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі.

3. Розкрито зміст та класифіковано контрольні повноваження органів судової влади за виконавчим провадженням у цивільному процесі. Диференційовано види та форми судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень з урахуванням правил судової юрисдикції та оновлених на законодавчому рівні процедур їх примусового виконання. Обґрунтовано, що судовий контроль за виконавчим провадженням в умовах інтеграційних процесів та в контексті проведення масштабних змін в Україні має набути статусу самостійного виду державного контролю.

4. Визначено особливості процесуальної форми звернення зі скаргою у виконавчому провадженні та законодавчого врегулювання загального і спеціального порядку судового оскарження в досліджуваній категорії справ, а також проблеми розмежування предметної юрисдикції різних за змістом і характером спорів, що виникають при виконанні судових рішень цивільного судочинства у примусовому порядку.

5. Досліджено окремі правові аспекти правового статусу суб'єктів виконавчого провадження та критеріїв їх класифікації у законодавстві, що ґрунтуються на підходах

до поділу учасників процесу на групи за певними критеріями з урахуванням меж об'єкта та предмета дослідження. Акцентовано увагу на важливості законодавчого врегулювання правового статусу осіб, які хоча і не є учасниками чи сторонами виконавчого провадження, проте права яких порушені рішеннями чи діями виконавця або іншою посадовою особою органу ДВС.

6. Враховуючи розбіжності у врегулюванні суб'єктів звернення зі скаргою на рішення чи дії виконавців або посадових осіб органів ДВС, встановлених статтями 447 ЦПК України та 74 Закону України «Про виконавче провадження», запропоновано доповнити ч. 1 ст. 447 ЦПК України в частині визначення суб'єктів звернення з такою скаргою не лише сторонами виконавчого провадження, а й іншими учасниками виконавчого провадження, як це передбачено ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», з урахуванням їх зацікавленості та виключно в межах порушених їх прав чи обов'язків.

7. З огляду на передбачене на законодавчому рівні право учасників справи подавати до суду процесуальні документи в електронній формі та відповідно визначену п. 9 ст. 43 ЦПК України вимогу в подальшому подавати заяви, клопотання та інші письмові докази в одному судовому процесі виключно в електронній формі, окрім надання судом дозволу на подання їх в паперовій формі, звернено увагу на не визначеному в законодавстві способі звернення в подальшому зі скаргою у виконавчому провадженні, процесуального порядку її розгляду та зміни способу її розгляду у разі подання документів у паперовій формі. Це важливо тому, що реалізація контрольних повноважень судом у рамках виконавчого провадження є завершальною частиною судового процесу, який здійснюється в рамках того ж провадження, в якому була розглянута справа судом в електронній формі. Водночас наголошено на неврегульованості питання процесуального статусу такої скарги в контексті перелічених процесуальних документів, які можуть бути подані до суду в електронній формі.

8. Визначено особливості процедури розгляду судом скарг на рішення, дії або бездіяльність органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання судових рішень, а також недоліки у врегулюванні процесуальних питань порядку

розгляду такої скарги судовими органами. Обґрунтовано необхідність визначення на законодавчому рівні належної процедури вирішення справ даної категорії, змісту скарги, а також форми, за якою вона має бути розглянута, та передумов такого розгляду.

9. Зроблено висновок, що пріоритетною метою розгляду судом скарг на рішення, дії або бездіяльність органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання судових рішень, має бути спрощення порядку доступу до судової форми захисту порушеного права будь-якої заінтересованої особи у виконавчому провадженні, що сприятиме оперативному оскарженню рішень, дій чи бездіяльності виконавців та посадових осіб органів ДВС і поновленню порушених прав та інтересів.

10. Доведено необхідність прискореного порядку розгляду скарг у виконавчому провадженні та спрощення процесуальних вимог до дій учасників процесу і діяльності суду. Передбачені в чинному цивільному процесуальному законодавстві форми спеціальних проваджень (наказне, спрощене або заочне провадження), що використовуються в національному судочинстві, унеможлиблюють їх застосування при розгляді скарг у порядку судового контролю. Тому актуальним є запровадження саме такої форми спрощеного провадження у справах, що розглядаються судами в порядку судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень, яка була б допустимою для національного законодавства та нівелювала б існуючі прогалини в процедурних аспектах порядку такого розгляду й враховувала б всі його особливості. Важливо не лише запровадження ще одного виду спрощеного провадження, а закріплення на законодавчому рівні чітко визначених умов, їх змісту та порядку застосування, які б забезпечували оперативність та невідворотність судового захисту. Особливістю спрощеного провадження у справах, пов'язаних із реалізацією контрольних повноважень суду за виконавчим провадженням, є встановлення активного суддівського керівництва процесом розгляду таких справ із подальшим безальтернативним судовим контролем за виконанням ухвалених рішень.

11. Досліджено ухвалу суду першої інстанції в даній категорії справ як акт правосуддя та процесуальний документ, а також елементи законної сили ухвали суду

у виконавчому провадженні та їх взаємозв'язок, включаючи критерії остаточності, правової визначеності як правових наслідків набрання законної сили ухвалою в цій категорії справ, визначено правову категорію «законна сила рішення суду» в поєднанні з «остаточністю» судового рішення.

12. Проаналізовано поширені випадки різного застосування спеціального законодавства в судовій практиці при розгляді досліджуваної категорії справ, що свідчить про відсутність сталої позиції органів правосуддя при інстанційному розгляді скарг на рішення чи діяння виконавців або інших посадових осіб органу ДВС. Окреслено неузгодженості в питанні апеляційного оскарження рішень суду першої інстанції та порядку поновлення процесуальних строків у разі подання скарги у виконавчому провадженні особами, які не брали участь у справі в суді першої інстанції, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси чи обов'язки. Це значно ускладнює практичну реалізацію особою свого права на доступ до правосуддя, що є порушенням конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права.

13. Зроблено висновок, що положення Закону України «Про виконавче провадження» потребують удосконалення в частині не лише забезпечення права на правову допомогу всіх суб'єктів виконавчого провадження, а й розширення кола учасників виконавчого провадження та осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій з визначенням їх прав та обов'язків. Враховуючи запровадження у 2016 р. адвокатської монополії на представництво в суді та відсутність такої монополії на стадії примусового виконання судового рішення, визнано доцільність запровадження саме адвокатського представництва на даній стадії руху справи, оскільки саме на стадії виконання судового рішення відбувається фактичний захист порушеного права, за захистом якого особа зверталася до органу правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Редакція від 06.11.2022 р., підстава – 2689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.
3. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 29. Ст. 535.
4. Притуляк В. М. Повноваження суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 205 с.
5. Авдюков М. Г. Судебное решение. Москва : Госюриздат, 1959. 192 с.
6. Uhrynovska O. Novelization of Civil Procedural Legislation of Ukraine in Cassation Review: Panacea or Illusion? *Access to Justice in Eastern Europe*. 2020. Issue 4(8). P. 209–225. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-3.4-a000036>.
7. Лимарь І. В. Реформа системи виконання судових рішень: передумови та перспективи розвитку. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 90–98. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.143.143333>.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. № ETS N 005. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
10. Рішення ЄСПЛ Іванов проти України від 15 жовтня 2010 р., заява № 40450/04. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_479/page2.
11. Рішення Європейського суду з прав людини від 20 липня 2004 р., заява № 60750/00. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_226/print1442832375436564.

12. Рішення Європейського суду з прав людини від 7 травня 2002 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_045/print1442832375436564.
13. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи «Виконання рішень ЄСПЛ» № 1787 (2011) від 26 січня 2011 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1188_rez_1787.htm.
14. Білоусов Ю. В. Гарантії майнових інтересів держави під час виконання судових рішень: міжнародний та національний аспекти. *Університетські наукові записки*. 2018. № 3–4 (67–68). С. 44–61.
15. Цувіна Т. А. Захист права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку: практика ЄСПЛ та досвід зарубіжних країн. *Теорія і практика правознавства*. Харків. 2014. Вип. 1 (5). С. 1–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_8.
16. Lyumar Iryna. Efficiency of judicial civil solvency decisions in Azerbaijan Republic and Ukraine: Processing news and judicial control in the executive proceedings. *International law and integration problems*. 2018. No. 3 (55). P. 88–94.
17. Авдюков М. Г. Виконання судових рішень : монографія / відп. ред. В. М. Геєць. Київ : УБС НБУ, 2008. 369 с.
18. Білоусов Ю. В. Виконавче провадження : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2005. 192 с.
19. Білоусов Ю. В. Інституційне забезпечення захисту майнових інтересів суб'єктів приватного права під час виконання судових рішень. *Університетські наукові записки*. 2020. № 1 (73). С. 77–85. <https://doi.org/10.37491/UNZ.73.7>.
20. Bilousov, Y., Dolinska, A., Hetmantseva, N., Mytrytska, H. and Nahnybida, V. Protection of property and non-property rights of internet users. *International Journal of Public Law and Policy*. 2022. No. 8(3/4). P. 173–187. <https://dx.doi.org/10.1504/IJPLAP.2022.124421>.
21. Бичкова С. С., Бірюков І. А., Бобрик В. І. Цивільне процесуальне право України : підручник / жа заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : Атіка, 2009. 760 с.
22. Валеев Д. Х. Процессуальное положение лиц, участвующих в исполнительном производстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 1999. 18 с.

23. Викут М. А., Исаенкова О. В. Исполнительное производство : учебник. Москва : Юрист, 2001. 254 с.
24. Гурвич М. А. Судебное решение: теоретические проблемы. Москва : Юрид. лит., 1976. 173 с.
25. Комаров В. В., Баранкова В. В., Бігун В. А. Виконавче провадження : посібник / за ред. В. В. Комарова. Харків, 2014. 717 с.
26. Тертышников В. И., Тертышников Р. В. Закон Украины об исполнительном производстве : научно-практический комментарий. Харьков : Консум, 2000. 128 с
27. Фурса С. Я., Щербак С. В. Виконавче провадження в Україні : навч. посіб. Київ : Атіка, 2002. 480 с.
28. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільні правовідносини : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 217 с.
29. Штефан М. Й. Виконання судових рішень : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 320 с.
30. Щербак С. В. Зміст виконавчого процесу. *Правовий вісник УАБС*. 2011. № 2 (5). С. 15–18.
31. Якимчук С. А. Законная сила и исполнимость судебного решения. *Проблемы законности*. 2013. Вып. 121. С. 257–264.
32. Гукасян Р. Е. Единство способов исполнения решений государственных органов и общественных организаций, осуществляющих защиту прав граждан и социалистических организаций. *50 лет Советской власти и актуальные проблемы правовой науки* : материалы конф. по итогам науч.-исслед. работы за 1966 г. Саратов, 1967. С. 111–112.
33. Заवортко П. П. Процессуальные гарантии исполнения судебного решения : пособие. Москва : Юрид. лит., 1974. 360 с.
34. Якимчук С. О. Правовий статус органів примусового виконання судових рішень та шляхи їх реформування. *Університетські наукові записки*. 2009. Вип. 3 (31). С. 93–96.
35. Перепелиця А. І. Організаційно-правові засади діяльності державної

- виконавчої служби в Україні : автореф. дис ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2005. 15 с.
36. Фіолевський Д. П., Лобанцев С. Ю., Мезенцев Є. І. Державна виконавча служба України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2004. 564 с.
37. Гук Б. М. Проблеми дефініції поняття виконавчого провадження. *Університетські записки*. 2009. № 1 (29). С. 101–106.
38. Щербак С. В. Адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 22 с.
39. Верба О. Б. Вирішення судом питань про розшук боржника або дитини, як реалізація функції попереднього захисту на стадії виконавчого провадження. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2009. Вип. 12 (62). С. 21–28.
40. Кройтор В. А. Особливості прояву змісту принципу пропорційності в цивільному судочинстві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 96–99. URL: http://www.pap.in.ua/1_2018/24.pdf.
41. Васьковський Е. В. Учебник гражданского процесса. Москва, 1914. 372 с.
42. Судебные уставы Российской империи 1864 года: влияние на современное законодательство Литвы, Польши, России, Украины, Финляндии (к 150-летию Судебной реформы. 20 ноября 1864 г. – 20 ноября 2014 г.) : сб. науч. ст. / под ред. Д. Я. Малешина. Москва : Статут, 2014. 128 с.
43. Якимчук С. О. Виконання судових рішень як частина судового розгляду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2015. 20 с.
44. Виконавче провадження : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти / уклад. : К. В. Гусаров, М. Є. Червинська, Л. М. Мазур та ін. Харків : Право, 2017. 186 с.
45. Бобрик В. І. Процесуальна оптимізація процедур судового контролю за виконанням рішень судів цивільної та господарської юрисдикції як заключної стадії цивілістичного процесу. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 1 (1). С. 39–46.
46. Сергієнко Н. А. Взаємодія судів із органами державної виконавчої служби при виконанні судових рішень у цивільних справах в Україні : автореф.

дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 18 с.

47. Конституція України: станом на 1 вересня 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.

48. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів № 8198 від 26.03.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63741.

49. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів № 3609 від 05.06.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69057.

50. Проект Закону про виконавче провадження № 3726 від 23.06.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69256.

51. Бонтлаб В. Новели правового регулювання виконання судових рішень у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство, право*. 2016. № 8. С. 4–8.

52. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 р. № 606-XIV. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6BQ00I.html.

53. Кузь А. Новеллы исполнительного производства (часть первая). *ЮРЛИГА*. URL: http://jurliga.ligazakon.ua/blogs_article/600.htm.

54. Білоусов Ю. В. Формування державної політики у сфері виконання судових рішень за міжнародними зобов'язаннями України. *Приватне право і підприємництво*. 2017. Вип. 17. С. 160–164.

55. Мін'юст презентував результати роботи виконавчої служби у 2017 році та плани на поточний рік / Міністерство юстиції України. 19.01.2018. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/minyust-presentuvav-rezultati-roboti-vikonavchoi-slujbi-u-2017-rotsi-ta-plani-na-potochniy-rik>.

56. Приватні виконавці працюють швидше за державних, – міністр. *Закон і бізнес*. 07.10.2015. URL: http://zib.com.ua/ua/131113-privatni_vikonavci_pracuyut_shvidshe_za_derzhavnih_ministr.html.

57. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28 січня 2018 р. № 24-152/0/4-13. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v-152740-13/print1509541728438400>.

58. Виконавче провадження: теорія та практика : монографія / Р. Ф. Ханова, С. О. Кравцов, І. О. Ізарова та ін. ; за заг. ред. Р. Ф. Ханової, С. О. Кравцова. Харків : Право, 2021. 672 с.

59. Холоднюк З. В. Виконавчу службу слід підпорядкувати судовій владі. 2017. URL: https://zib.com.ua/ua/130869-vikonavchu_sluzhbu_slid_pidporyadkuvati_sudoviy_vladi__zholo.html.

60. Лимарь І. В. Конституційні засади юрисдикції цивільних судів. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 1 (11). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/104148/99322>.

61. Лимарь І. В. Юрисдикція цивільних судів: сучасний погляд законодавця. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри* : зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 7-8 квіт. 2017 р.). Кропивницький : «КОД», 2017. С. 323–324.

62. Лимарь І. В. Судова влада у структурно-функціональному аспекті її реалізації та судово-контрольної діяльності. *Матеріали круглого столу, присвяченого 105-й річниці від дня народження видатного вченого у галузі цивільного процесуального права, доктора юридичних наук, професора С. Ю. Каца* : зб. тез. (м. Харків, 15 груд. 2020 р.). Харків : ТОВ «Оберіг», 2020. С. 84–87.

63. Лимарь І. В. Гарантії реалізації суб'єктивного права на захист у виконавчому провадженні шляхом звернення до суду із скаргою на дії (бездіяльність) органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання рішень суду. *Юридична осінь 2021* : міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Харків, 18 листоп. 2021 р.). Харків, 2021. С. 226–228.

64. Лимарь І. В. Процесуальна форма виконання рішень зобов'язального характеру. *Матеріали круглого столу, присвяченого 100-й річниці від дня народження завідувача кафедри цивільного процесу Харківського юридичного інституту (1972–1981 рр.), доцента Леоніда Яковича Носка* (м. Харків, 15 груд. 2021 р.). Харків : ТОВ «Оберіг», 2022. С. 86–89.

65. Михайлов М. М. История образования и развития системы русского

гражданского судопроизводства до Уложения 1649 года : Соч., напис. для получения степ. магистра граждан. права исправляющим должность адъюнкт проф., канд. прав М. Михайловым. Санкт Петербург : Тип. К. Крайя, 1848. 134 с.

66. Малышев К. И. Курс гражданского судопроизводства. Санкт-Петербург, 1879. Т. 3. 460 с.

67. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса. 2-е изд., перераб. Москва, 1917. 429 с.

68. Яблочков Т. М. Учебник русского гражданского судопроизводства Санкт-Петербург, 1912. 326 с.

69. Исаенкова О. В. Проблемы исполнительного права в гражданской юрисдикции. Саратов, 2002. 240 с.

70. Валеева Р. Х. Исполнение судебных решений в первые годы Советской власти. *Известия ВУЗов. Правоведение*. Санкт-Петербург. 1959. Вып. 1. С. 109–122.

71. Загорько П. П., Пастухов В. П. Виконання судових рішень в Українській РСР: історико-правовий нарис. Київ : Вища шк., 1973. 216 с.

72. Бессарабов В. Г., Тройно П. С. Основы развития института судебных приставов и исполнительного производства в России (дореволюционный период). *Право и политика*. 2004. Вып. 10. С. 116–124.

73. Історико-правова природа становлення правового регулювання прав стягувача у виконавчому провадженні : роз'яснення Міністерства юстиції України від 13 січня 2011 р. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33405.

74. Купін А. П. Історія виникнення та розвитку інституту виконавчого провадження. *Право та державне управління*. 2012. Вип. 3. С. 21–25.

75. Ігонін Р. В. Проблема співвідношення і взаємодії органів примусового виконання судових рішень і судів загальної юрисдикції (структурно-функціональний вимір). *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право*. 2010. № 2. С. 38–44.

76. Інструкція про виконавче провадження : затв. наказом Міністерства юстиції СРСР від 15.11.1985 р. № 22. URL: <http://search.ligazakon.ua/>

l_doc2.nsf/link1/MUS001.html.

77. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні : Постанова Верховної Ради України від 28.04.1992 р. № 2296-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 30. Ст. 426.

78. Комаров В. В., Гусаров К. В., Сакара Н. Ю. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія. Харків : Право, 2016. 848 с.

79. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

80. Про державну виконавчу службу : Закон України від 24.03.1998 р. № 202/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/202/98-%D0%B2%D1%80>.

81. Інструкція про проведення виконавчих дій : затв. наказом Міністерства юстиції України від 15.12.1999 р. № 74/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0865-99>.

82. Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності органів державної виконавчої служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2002 р. № 1087. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-2002-%D0%BF#Text>.

83. Інструкція про порядок взаємодії органів внутрішніх справ України та органів державної виконавчої служби при примусовому виконанні рішень судів та інших органів (посадових осіб) : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України від 25.06.2002 р. № 607/56/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0541-02#Text>.

84. Дерев'янюк Б. В. Становлення законодавства й практики діяльності органів із забезпечення виконання рішень господарських та інших судів у 1990-2005 роках. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 29. С. 255–260.

85. Інструкція з організації примусового виконання рішень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 р. № 512/5. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12>.

86. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-

членами, з іншої сторони від 16.09.2014 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print1509541728438400.

87. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки від 20.05.2015 р. № 276/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

88. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.

89. Sakara N. The Applicability of the Right to a Fair Trial in Civil Proceedings: the Experience in Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2021. Issue 1(9). P. 199–222. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-4.1-n000053>.

90. Макушев П. В. Державна виконавча служба в Україні: адміністративно-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 535 с.

91. П'ятницькій А. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2019. 225 с.

92. Крупнова Л. В. Розвиток інституту примусового виконання рішень: від радянського етапу до незалежної України. *Адміністративне право та процес, фінансове право*. 2016. Вип. 6, т. 1. С. 221–224.

93. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків : Право. 2012. 624 с.

94. Гукасян Р. Е. Избранные труды по гражданскому процессу. Москва : Проспект, 2008. 353 с.

95. Зайцев И. М. Современное толкование гражданского процессуального закона. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РСФСР. Москва : Спарк, 1996. 573 с.

96. Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії : монографія. Київ : Праксіс, 2008. 343 с.

97. Мусин В. А., Чечина Н. А., Чечот Д. М. Гражданский процесс. Москва : Проспект, 2000. 313 с.

98. Щеглов В. Н. Гражданское процессуальное правоотношение. Москва, 1966. 168 с.
99. Гурвич М. А. Решение советского суда в исковом производстве. Москва : ВИЮН, 1955, 128 с.
100. Ярков В. В. Концепция реформы принудительного исполнения в сфере гражданской юрисдикции. *Российский юридический журнал*. 1996. № 2. С. 31–39.
101. Талан Л. Г. Виконавче провадження в структурі цивілістичного процесу. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2009. № 2. С. 96–102.
102. Рішення Конституційного суду України від 30 січня 2003 р., судова справа № 1-12/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>.
103. Самсонова Л. С. Принудительное исполнение как самостоятельный этап правоприменительного процесса. *Государство и право в системе социального управления*. Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1981. С. 11–16.
104. Юдельсон К. С. Советское гражданское процессуальное право. Москва : Юрид. лит., 1965. 471 с.
105. Абрамов С. Н. Советский гражданский процесс. Москва : Госюриздат, 1952. 420 с.
106. Гурвич М. А. Советское гражданское право. Москва : Высшая шк., 1964. 536 с.
107. Клейман А. Ф. Советский гражданский процесс. Москва : Юрид. лит., 1954. 408 с.
108. Гуреев П. П. Судебное разбирательство гражданских дел. Москва : Госюриздат, 1958. 199 с.
109. Юдельсон К. С. Советский гражданский процесс. Москва : Госюриздат, 1956. 439 с.
110. Фурса С. Я. Формування теоретичних основ виконавчих процесуальних правовідносин: сутність, система, ознаки та класифікація. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 95. С. 12-16.
111. Лимарь І. В. Дискусійні питання місця виконавчого провадження в

системі права України. *Інформація і право*. 2019. Вип. 2. С. 186–192.

112. Щербак С В. Закономірності як предмет науки виконавчого процесу. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2021. № 119. С. 116–122.

113. Загорько П. П., Штефан М. Й. Судове виконання. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1967. 263 с.

114. Загорько П. П. Охрана прав советских граждан в стадии исполнения судебных решений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Киев, 1956. 15 с.

115. Кройтор В. А. Виконання судових рішень як невід’ємна частина фундаментального права людини на справедливий судовий розгляд. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 40–42.

116. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2020. 672 с.

117. Цивільне процесуальне право : підручник / І. С. Ярошенко, І. О. Ізарова, О. М. Єфімов, О. А. Ріссомачина та ін. Київ : КНЕУ, 2014. 519 с.

118. Комаров В. В. Виконання судових рішень: національна практика та європейський дискурс. *Актуальні проблеми виконавчого процесу України: теорія і практика* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (6 груд. 2019 р.). Київ : Позднішев, 2019. С. 204.

119. Краснокутский В. А. Очерки гражданского процессуального права. Опыт систематизации законодательства РСФСР и СССР по судоустройству и гражданскому судопроизводству. Кинешма : Ив.-Вознесенск. губсоюз. 1924. 172 с.

120. Юков М. К. Самостоятельность норм, регулирующих исполнительное производство. *Проблемы совершенствования ГПК РСФСР*. Свердловск, 1975. Вып. 40. С. 91–97.

121. Юков М. К. Теоретические проблемы системы гражданского процессуального права : дис. ... д-ра юрид. наук. Свердловск, 1982. 435 с.

122. Шерстюк В. М. Система советского гражданского процессуального

права. Москва : Изд-во МГУ, 1989. С. 133.

123. Ярков В. В. Проблемы реализации судебных актов. *Проблемы совершенствования правосудия по гражданским делам*. Ярославль : Изд-во Ярослав. ун-та, 1991. С. 80–81

124. Власов А. А., Максуров А. А. Гражданское исполнительное право : учебник. Москва, 2003. 352 с.

125. Яньшина Л. В. Правовое регулирование судебного контроля за исполнительным производством в гражданском и арбитражном процессе. *Судебная реформа и проблемы развития гражданского и арбитражного процессуального законодательства* : материалы междунар. науч.-практ. конф. Москва, 2012. С. 483.

126. Щербак С. В. Наука виконавчого процесу: передумови виникнення. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 3. С. 187–193.

127. Білоусов Ю. В. Виконавче провадження : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2005. 192 с.

128. Рожнов О. В. Правовое регулирование исполнительного производства в Украине. *Современная доктрина гражданского, арбитражного процесса и исполнительного производства: теория и практика*. Краснодар : СПб, 2004. 708 с.

129. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» : наук.-практ. комент. Київ : КНТ, 2008. 1172 с.

130. Бурмаков И. Ю. Проблемы организации исполнительного производства в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2001. 148 с.

131. Фурса С. Я., Щербак С. В. Виконавче провадження в Україні : навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ : Атіка, 2002. 480 с.

132. Штефан М. Й., Омельченко М. П., Штефан С. М. Виконання судових рішень : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 320 с.

133. Перепелиця А. І., Бесчастний В. М., Собакарь А. О. Організаціо-

правові засади діяльності державної виконавчої служби в Україні : монографія. Донецьк, 2009. 284 с.

134. Мельников А. А. Курс советского гражданского процессуального права. Москва : Наука. 1981. Т. 2. 322 с.

135. Савельева Т. А. Судебная власть в гражданском процессе. Саратов, 1997. С. 68–70.

136. Боннер А. Т. Нужно ли принимать Исполнительный кодекс? *Заметки о современном гражданском и арбитражном процессуальном праве* / под ред. М. К. Треушникова. Москва : Городец, 2004. 291–304 с.

137. Кройтор В. А., Фролов М. М., Ясынок Н. М. Исполнительное производство. Харьков : Эспада, 2005. 232 с.

138. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова, К. В. Гусаров та ін. Харків : Право, 2011. 1352 с.

139. Шерстюк В. М. Избранные труды. Москва : Городец. 2017. 898 с.

140. Боннер А. Т. Проблемы установления истины в гражданском процессе. Санкт-Петербург, 2009. 832 с.

141. Комаров В. В., Бігун В. А., Баранкова В. В., Гусаров К. В. Курс цивільного процесу : підручник. Харків : Право, 2011. 1352 с.

142. Овчаренко О. М. Принцип верховенства права у цивільному судочинстві: погляд адвоката. *Право України*. 2021. № 11. С. 209–233.

143. Цивільний процес України : підручник / за ред. Є. О. Харитонова та ін. Київ : Істина, 2011. 536 с.

144. Цивільний процес України: академічний курс / за ред. С. Я. Фурси та ін. Київ : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2009. 848 с.

145. Комаров В. В., Баранкова В. В., Бігун В. А. Виконавче провадження : навч.-практ. посіб. Харків : Право, 2014. 704 с.

146. Рішення Конституційного суду України від 13 грудня 2012 р. № 18-рп/2012, судова справа № 1-26/2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-12>.

147. Рішення Конституційного суду України від 25 квітня 2012 р. № 11-

рп/2012, судова справа № 1-12/2012. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12/paran17#n17>.

148. Рішення Конституційного суду України від 26 червня 2013 р. № 5-рп/2013, судова справа № 1-7/2013. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13>.

149. Рішення Верховного суду України від 16 січня 2018 р. № 520/5696/14-ц, судова справа № 520/17779/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71666815>.

150. Загальна декларація прав людини : ООН ; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

151. Рішення ЄСПЛ від 19.03.1997 р., судова справа Горнсбі проти Греції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079/print.

152. Рішення ЄСПЛ від 07.05.2002 р., судова справа Бурдов проти Росії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_045.

153. Рішення ЄСПЛ від 27.07.2004 р., судова справа Ромашов проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_227.

154. Рішення ЄСПЛ від 22.02.2004 р., судова справа Шаренок проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_235.

155. Рішення ЄСПЛ від 10.12.2009 р., судова справа Васильчук проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_532.

156. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних і справ про адміністративні правопорушення : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text>.

157. Класифікатор галузей законодавства України : затв. наказом Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04.

158. Верба-Сидор О. Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.

159. Makhinchuk V., Gusarov K., Kulaha E., Koroied S., Kovalenko I. Problems of legislative regulation of innovative activity in Ukraine. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. Vol. 24. Issue 2. URL: <https://www.abacademies.org/articles/Problems-of-legislative-regulation-of-1544-0044-24-1-609.pdf>.

160. Trykhlіb K. Law-Making Activity in the Case Law of the Constitutional Court of Ukraine. *International and Comparative Law Review*. 2019. Vol. 19. No. 2. P. 27–75. <https://doi.org/10.2478/iclr-2019-0014>.

161. Gusarov K., Riabchenko Y., Shymon S., Kostyria O., Kovryha O. Trade secret protection in Ukraine and Germany: Comparative Analysis. *Journal of Legal Ethical and Regulatory*. 2020. Vol. 23. Issue 1. P. 2–10. URL: <https://www.abacademies.org/articles/trade-secret-protection-in-ukraine-and-germany-comparative-analysis-9027.html>.

162. Щербак С. В. Стягувачоорієнтований підхід у формуванні методології виконавчого процесу. *Матеріали круглого столу, присвяченого 19-й річниці Європейського дня цивільного правосуддя* : збірник тез доповідей та повідомлень (м. Харків, 25 жовтня 2022 р.) / за заг. ред. проф. К. В. Гусарова. Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. 120 с. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/>.

163. Рішення Конституційного суду України від 30 січня 2003 р., судова справа № 1-12/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>.

164. Конституція України : офіц. текст від 28.05.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

165. Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження : монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2011. 312 с.

166. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. Київ : Наукова думка ; Прецедент, 2006. 344 с.

167. Гетманцев М. О. Судовий контроль за виконанням судових рішень. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : зб. наук. пр. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2019. 296 с.

168. Штогун Г. С. Функції та повноваження судової влади. *Юридична Україна*. 2008. № 4. С. 88–92.

169. Білоус В. Т., Молдован В. В. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 286 с.
170. Колоколов М. О. Судовий контроль у стадії попереднього розслідування: реальність, перспективи. *Держава і право*. 2013. № 11. С. 31–39.
171. Лазарева В. А. Судебная власть. Судебная защита. Судебный контроль: понятие и соотношение : лекции-очерки. Самара, 1999. С. 20–24.
172. Ковтун Н. Н. Судебный контроль в уголовном производстве. Н. Новгород, 2002. 119 с.
173. Овчаренко О. М. Судовий контроль за діяльністю приватних виконавців у виконавчому провадженні: концептуальні засади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 188–196. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/44>.
174. Смородинский В. С. Проблема систематизації функцій судової влади. *Вісник Національної академії правових наук України*. Харків, 2004. № 3 (38). С. 34–42.
175. Малишев Б. В. Судова правотворчість як засіб досягнення мети правосуддя. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 47–62.
176. Булкат М. С. Теоретико-правові засади судової влади: сучасний концепт : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2019. 444 с.
177. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення: монографія. Київ, 2011. 303 с.
178. Сиза Н. П. Правосуддя як основна кримінально-процесуальна функція. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 55–61.
179. Таликін Є. А. Зміст поняття «правосуддя» у контексті функцій господарського суду. *Університетські наукові записки*. 2001. № 4 (40). С. 164–169.
180. Брынцев В. Д. Судебная власть (правосудие): пути реформирования в Украине. Харьков : Ксилон, 1998. 182 с.
181. Туркіна І. Є. Правосуддя як форма здійснення державної діяльності. *Теорія та практика державного управління*. 2011. № 1. С. 97–104.

182. Полюхович О. І. Співвідношення функції правосуддя та судового контролю при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій: питання теорії та практики. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 166–173.

183. Белінська Я. Ю. Судовий контроль як форма взаємодії господарських судів України з органами примусового виконання рішень при здійсненні правосуддя. *Європейські перспективи*. 2017. № 3. С. 83–87.

184. Штогун С. Г. Функції та повноваження судової влади. *Юридична Україна*. 2008. № 4(64). С. 88–92.

185. Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядкух : монографія. Харків : Право, 2010. 352 с.

186. Притика Д. М. Правові засади організації органів загальної юрисдикції та шляхи їх вдосконалення. Київ : Ін Юре, 2013. 192 с.

187. Фурса С. Я. Цивільний процес України: академічний курс. Київ : КНТ, 2009. 848 с.

188. Заворотько П. П. Процесуальні гарантії виконання судового рішення. Москва : Юридична література, 1974. 359 с.

189. Lymar Iryna. Conceptual environment of shipping ownership in the structure of the power supply mechanism and realization of the function of shipping control in civil circumstances. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 4 (2). P. 114–119.

190. Консультативна рада європейських суддів (КРЕС). Висновок № 13 (2010) щодо ролі суддів у виконанні судових рішень. (CCJE(2010)2 Final). Страсбург, 19 листопада 2010 р. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/58f4a4dd76aacfd0c2257d87004971a6/\\$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA_13.pdf](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/58f4a4dd76aacfd0c2257d87004971a6/$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA_13.pdf).

191. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. Адміністративне право України : підручник для юрид. вузів і ф-тів / за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Право, 2004. 401 с.

192. Жукевич І. В. Поняття, види та форми судового контролю за

виконанням рішень у цивільних справах. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2017. № 4 (16). С. 110–117.

193. Валадес Д. Контроль над властью. Москва : Идея-Пресс, 2006. 123 с.

194. Гусаров К. В. Інстанційний перегляд судових рішень у цивільному судочинстві : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2011. 431 с.

195. Рисін О. О. Судовий контроль як особлива конституційна форма реалізації судової влади в Україні. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 22. С. 233–239.

196. Сібільов Д. М. Судові рішення, постановлені внаслідок перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленми та виключними обставинами: особливості виконавчих процедур. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Вип. 6. С. 84–86. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-6/20>.

197. Горшнев В. М., Шахов И. Б. Контроль как правовая форма деятельности. Москва : Юрид. лит., 1987. 176 с.

198. Климко М. И. Контроль в системе советского государственного управления : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1985. 20 с.

199. Трушкин А. Я. Государственный контроль как орудие обеспечения законности в советском государственном управлении : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1955. 15 с.

200. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 20 с.

201. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине : монография. Киев : Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. 334 с.

202. Шуберт Т. Э. Конституционный контроль в СССР : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1991. 18 с.

203. Гаращук В. М. Іще раз про сутність контролю та його загальне розуміння. *Проблеми законності*. 2002. Вип. 54. С. 83–90.

204. Скитович В. В. Судебный контроль за законностью действий

должностных лиц : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1983. 14 с.

205. Брынцев В. Д. Судебный контроль: теория и практика. Харьков : Ксилон, 2001. 204 с.

206. Кондратьев О. В. Завдання та форми судового контролю. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2003. № 3. С. 189–193.

207. Сибилева Н. В. Проблемы обеспечения судебного контроля за ограничением конституционного права на тайну личной жизни. *Конституція України – основа модернізації держави та суспільства* : матеріали наук. конф., 21–22 черв. 2001 р. Харків : Право, 2001. С. 356–359.

208. Шило О. Г. Проблеми підвищення ефективності судового контролю за обмеженням конституційних прав людини в кримінальному судочинстві. *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи* : матеріали наук.-практ. конф., 18–19 квіт. 2002 р. Харків, 2002. С. 229–232.

209. Сидоров І. Поняття функцій судів загальної юрисдикції. *Вісник прокуратури*. 2003. № 1. С. 97–102.

210. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

211. Тучак Р. М. Проблеми перегляду судових рішень у порядку повторної касації. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 26. С. 106–109.

212. Тоцький І. До питання про неконституційність нового ЦПК у частині перегляду судових рішень. *Юридичний журнал*. 2004. № 8 (26). С. 123.

213. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412.

214. Gusarov K., Terekhov V. Finality of judgement in civil cases and related considerations: the experience of Ukraine and Lithuania. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2019. Issue 4 (5). P. 6–29. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-2.4-a000020>.

215. Ігонін Р. В. Функції судової влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 2. С. 167–169.

216. Безпалова О. І. Роль судової системи України в інституційному

забезпеченні реалізації правоохоронної функції держави. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3 (9). С. 5–13.

217. Чабан Н. А. Реалізації правоохоронної та правозахисної функції судової влади щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 164–172.

218. Бабенко К. А. Принцип поділу державної влади та сучасні проблеми його реалізації в Україні (конституційно-правовий аналіз) : автореф. дис. ... канд. юр. наук. Київ, 2004. 19 с.

219. Ткачук О. С. Функції судової влади та сфера цивільного судочинства. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. Вип. 3 (30). С. 77–96.

220. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум ; УН-Т внутр. дел, 2000. 704 с.

221. Višinskytė, Dalia, Jokubauskas, Remigijus and Kirkutis, Mykolas. Arbitration Agreements and Protection of the Right to a Fair Trial. *Baltic Journal of Law & Politics*. 2020. Vol.13. No. 2. P. 159–180. <https://doi.org/10.2478/bjlp-2020-0015>.

222. Грошевий Ю. М., Марочкін І. Є. Органи судової влади в Україні. Київ : Ін Юре, 1997. 20 с.

223. Марочкін І. Є., Сібільова Н. В., Афанасьєв В. В., Шандула О. О. Організація судових та правоохоронних органів. Харків : Право, 2000. 270 с.

224. Кройтор В.А. Принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві: актуальність та нормативний зміст. *Право і безпека*. 2008. № 2. С. 149–154.

225. Gusarov K., Diadiuk A. Economic and legal aspects of the franchise agreement in the United Kingdom. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. № 3. P. 44–49. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-3-44-49>.

226. Butler Graham, Cotter John. Just Say No! Appeals Against Orders for a Preliminary Reference. *European Public Law*. 2020. Vol. 26, Issue 3. P. 615–642. <https://doi.org/10.54648/euro2020058>.

227. Серєда О. Поняття і сутність нагляду та контролю за дотриманням

трудового законодавства. *Публічне право*. Вип. 4 (8). 2012. С. 227–232.

228. Боннер А. Т. Судебный контроль в области государственного управления. Москва : Изд-во МГУ, 1973. С. 26–39.

229. Шалумов М. С. Прокурорский надзор и государственный контроль за исполнением законов: разграничение компетенции и ответственности. *Государство и право*. 1999. № 1. С. 79–85.

230. Юрков Б. Н. Проблемы судебного контроля и надзора в советском государственном управлении : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1988. 38 с.

231. Грошевой Ю. М. Теоретические проблемы прокурорского надзора и ведомственного (вневедомственного) контроля (в системе АПК). Киев : УМК ВО, 1992. С. 1–10.

232. Ковязина Ю. Основы возникновения и существования надзорной власти в России. *Законность*. 2002. № 1. С. 2–8.

233. Халиулин А., Назаренко В. От прокурорского надзора – к судебному контролю. 2004. № 1. С. 24–28.

234. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.

235. Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності : Закон України від 23.02.2012 р. № 4448-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 49. Ст. 558.

236. Ломовский В. Какой власти пренадлежит прокуратура? *Российская юстиция*. № 9. 2001. С. 21–22.

237. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні : монографія. Харків : Фоліо, 2002. 176 с.

238. Мемгадзе О. В. Организационно-правовое обеспечение информатизации в системе органов народного контроля : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1984. 23 с.

239. Куракін О. М. Поняття контрольного процесу у структурі системи управління. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. Вип. 12. С. 55–58.
240. Стариков Ю. Н. Административная юстиция. Теория, история, перспективы. Москва : Норма, 2001. 304 с.
241. Студенкина М. С. Государственный контроль в сфере управления. Москва : Юрид. лит., 1974. 159 с.
242. Лученко Д. В. Контрольне провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 19 с.
243. Бородін І. Л. Адміністративний контроль як різновид юридичного процесу. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2002. № 2. С. 102–107.
244. Щедрина Л. П. Судебный контроль за юрисдикционной деятельностью общественных организаций : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1980. 19 с.
245. Тришина Е. Г. Проблема судебного контроля в гражданском судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов : Саратов. гос. акад. права, 2000. 29 с.
246. Сибільов Д. М. Інститут форс-мажорних обставин (непереборної сили) та виконавче провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 43–45.
247. Сибільов Д. М. Виконавча сила рішень третейських судів. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 153. С. 38–48 <https://doi.org/10.21564/2414-990X.153.225629>.
248. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Організація та методологія наукових досліджень : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 448 с.
249. Сибільов Д. М. Зняття арешту з майна боржника під час виконавчого провадження: актуальні проблеми судової практики стосовно суб'єктного складу учасників справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 76–79.
250. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. Київ : Факт, 2003. 384 с.

251. Кайдашев Р. П. Сутність судового контролю в адміністративному процесі України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. Вип. 3 (77). С. 128.

252. Хотинська О. З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 18 с.

253. Сушко Л. П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 181 с.

254. Комаров В. В., Гусаров К. В., Сакара Н. Ю., Баранкова В. В. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2016. 848 с.

255. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Гетманцев О. В., Щербак С. В. Цивільний процес України : академічний курс. Київ : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2009. 848 с.

256. Цивільне процесуальне право України : підручник / М. М. Ясинок, М. П. Курило, О. В. Кіріяк, Ю. В. Білоусов та ін. / за ред. проф. М. М. Ясинка. Київ : Алерта, 2016. 576 с.

257. Бичкова С. С., Бірюков І. А., Бобрик В. І., Заїка Ю. О. Цивільне процесуальне право України : підручник. Київ : Атіка, 2009. 760 с.

258. Калінін Р. С. Адміністративні процедури у виконавчому провадженні за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2013. 277 с.

259. Кравчук В. М. Способи та форми здійснення судом контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2011. Вип. 2 (27). С. 80–83.

260. Гражданский процесс : учебник для студентов / отв. ред. В. В. Ярков. 6-е изд., перераб. и доп. Москва : Волтерс Клувер, 2006. 736 с.

261. Ковалів М. В., Єсімов С. С. Проблеми виконання постанови суду про адміністративний арешт. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : зб. наук праць за результатами Другої наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 4 берез. 2011 р.). Хмельницький : Хмельницький ун-т управління та права, 2011. С. 285–290.

262. Майка М. Б. Доктринальна характеристика правовідносин на стадії виконання ухвал суду в цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес*. 2016. № 3. С. 27–31.

263. Клепікова М. А. Проблеми взаємодії органів примусового виконання і судів у виконавчому провадженні. *Бюлетень законодавства і судової практики*. 2003. № 2 (7). С. 12–17.

264. Стефанюк В. С. Судовий контроль: поняття і види. *Виконавча влада і адміністративне право* : монографія / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Ін-Юре, 2002. С. 498–503.

265. Клименко О. С. Адміністративно-правове регулювання діяльності державної виконавчої служби щодо примусового виконання рішень майнового характеру : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпр, 2010. 193 с.

266. Хотинська О. З. Форми судового контролю за виконанням рішень судів в Україні: критерії та проблеми їх розмежування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2006. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2006_5_6.

267. Морозова І. Б., Семін С. А. Роль суду в виконавчому провадженні. *Законодавство*. 2001. Вип. № 1. С. 57–62.

268. Якимчук С. О. Виконання судових рішень як частина судового розгляду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 18 с.

269. Шелевер Н. В. Особливості судового контролю за виконанням рішень судів. *Журнал Східноєвропейського права*. 2016. № 26. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2016/04/shelever_26.pdf.

270. Гончаренко Є. Судовий контроль за виконанням рішень: переваги та недоліки у господарському і цивільному процесі. *Юридична газета*. 2018. 21 серп. № 34 (636). С. 22–23.

271. Француз І. Г. Теоретико-правові аспекти примусового виконання рішень в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 221 с.

272. Ятченко Є. О. Класифікація суб'єктів виконавчих правовідносин. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 234–240.

273. Кравчук М. В. Проблеми теорії держави і права : навч. посіб. Київ :

Професіонал, 2004. 398 с.

274. Інструкція з організації примусового виконання рішень : затв. наказом М-ва юстиції України від 02.04.2012 р. № 512/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#Text>.

275. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

276. Ухвала Кременського районного суду Луганської області від 09.09.2019 р., судова справа № 414/6/17 (провадження № 4-с/414/6/2019). URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/84139609/>.

277. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 21.12.2020 р., судова справа № 640/13013/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93707454>.

278. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.11.2021 р. у справі № 175/1571/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829975>.

279. Постанова Верховного Суду від 05.12.2018 р. у справі № 425/1341/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78978318>.

280. Постанова Верховного Суду від 20.06.2018 р. у справі № 425/1341/17. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_20_06_2018_roku_u_spravi_210_1072_15_ts/.

281. Постанова Верховного Суду від 02.06.2020 р. у справі № 201/10187/18. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_02_06_2020_roku_u_spravi_201_10187_18/.

282. Постанова Верховного Суду від 23.05.2018 р. у справі № 757/21143/15-ц. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_vp_vs_vid_23_05_2018_roku_u_spravi_757_21143_15_ts/.

283. Постанова Верховного Суду від 29.08.2018 р. у справі № 201/10328/16-ц. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_02_06_2020_roku_u_spravi_201_10187_18.

284. Постанова Верховного Суду від 20.09.2018 р. у справі № П/811/84/16. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/C006325>.

285. Постанова Верховного Суду від 14.11.2018 р. у справі № 14-354цс18. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS182547.html .

286. Комаров В. В., Тертишніков В. І., Баранкова В. В., Бігун В. А. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія. Харків : Харків юридичний, 2008. 928 с.

287. Гражданский процесс : учебник / под ред. М. К. Треушникова. 2-е изд. перераб. и доп. Москва : Изд. дом «Городец», 2005. 896 с.

288. Мальський М. М. Роль суб'єктів виконавчого процесу на окремих стадіях виконавчого провадження. *Держава і право. Юридичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 195–211.

289. Ігонін Р. В. Організаційно-правові засади діяльності суб'єктів виконавчого провадження : дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2007. 211 с.

290. Чумак О. О. Судовий порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб ДВС. *Форум права*. 2013. Вип. 3. С. 745–750. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FPindex.htm_2013_3_122.pdf.

291. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» : науково-практичний коментар. Київ : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2008. 1172 с.

292. Сибильов Д. М. Закон Украины «Об исполнительном производстве» : научно-практический комментарий. Харьков : Легас, 2000. 112 с.

293. Щербак С. В. Адміністративне-правове регулювання виконавчого провадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 228 с.

294. Сергієнко Н. А. Взаємодія судів із органами державної виконавчої служби при виконанні судових рішень у цивільних справах в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 21 с.

295. Білоусов Ю. В. Суд як суб'єкт відносин із виконання судових рішень у контексті оновлення цивільного процесуального законодавства. *Право України*. 2017. № 8. С. 100–108.

296. Патюлін В. А. Суб'єктивне право громадян: основні риси, стадії,

гарантії реалізації. *Держава і право*. 1971. Вип. 6. С. 24–32.

297. Макушев П. В., Тертишник В. М. Верховенство права та практика застосування інституту оскарження неправомірних дій органів державної виконавчої служби. *Вісник АМСУ. Серія: «Право»*. 2015. № 1 (14). URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/63/1/6.pdf>.

298. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Харків : Право, 2016. 72 с.

299. Логінова Н. І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 429–435.

300. Білоус В. В. Інноваційні напрямки інформатизації судочинства. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 97–106.

301. Боголюбський І. Електронний суд в Україні: можливості, проблеми, перспективи. *Судебно-юридическа газета*. 2016. Вып. № 13 (331).

302. Ізарова І. О. Перспективи запровадження електронного правосуддя в цивільному судочинстві в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 24, т. 2. С. 44–47.

303. Философский энциклопедический словарь. Москва : ИНФРА-М, 2006. 576 с.

304. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 6: Т-Я. 2004. 768 с.

305. Недбайло П. Є., Горшенев В. Н. Юридическая процессуальная форма: теория и практика. Москва : Юрид. лит., 1976. 280 с.

306. Протасов В. Н. Основы общетеоретической процессуальной теории. Москва : Юрид. лит., 1991. 143 с.

307. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права. Москва : Норма, 2003. 240 с.

308. Горшенев В. М., Недбайло П. Е., Основин В. С., Лучин В. О. Юридическая процессуальная форма: теория и практика : монографія. Москва : Юрид. лит., 1976. 280 с.

309. Комаров В. В. Метод правового регулирования гражданских

- процессуальных отношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1980. 16 с.
310. Фурса С. Я. Цивільний процес України : академічний курс / за ред. С. Я. Фурси. Київ : Фурса С. Я., 2009. 848 с.
311. Штефан О. О. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 360 с.
312. Васильев С. В. Гражданский процесс. Харьков : Одиссей, 2006. 512 с.
313. Треушников М. К. Советский гражданский процесс. Москва, 1989. 320 с.
314. Юдельсон К. С. Советское гражданское процессуальное право. Москва: 1965. 470 с.
315. Шакарян М. С. Гражданское процессуальное право. Москва, 2004. 584 с.
316. Татулич І. Ю. Особливості застосування цивільної процесуальної форми в наказному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 2. С. 168–170.
317. Захарова О. С. До питання про цивільну процесуальну форму. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 2. С. 27–30.
318. Штефан М. Й. Цивільна процесуальна форма захисту прав і свобод громадян. *Регіональний центр Академії правових наук України. Реферативний огляд діючого законодавства України та практики його застосування*. Київ : ПВКП «Укртиппроєкт», 1996. С.46–59.
319. Тертишніков В. І. Цивільний процес (курс лекцій) : навч. посіб. Харків : ФІНН, 2006. 256 с.
320. Lyumar Iryna. Conceptual environment of shipping ownership in the structure of the power supply mechanism and realization of the function of shipping control in civil circumstances. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 4 (2). P. 114–119.
321. Щербак С. В. Процесуальна форма примусового виконання. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8. С. 39–42.
322. Исаенкова О. В. Исполнительное право в Российской Федерации: особенности становления и перспективы развития. Москва, 2007.
323. Чечина Н. А. Избранные труды по гражданскому процессу. Москва :

Перспект, 2004. 656 с.

324. Бортняк Ф. В. Форми діяльності державної виконавчої служби. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С. 90–98.

325. Ухвала Придніпровського районного суду м. Черкаси від 11 лютого 2019 р., судова справа № 711/6649/17. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/79948642/>.

326. Постанова Пленуму ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ № 6 від 07.02.2014 р. «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-14#Text>.

327. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

328. Лимарь І. В. Деякі аспекти судового контролю за виконавчим провадженням у нормах ЦПК України редакції 2017 р. *Проблеми подальшого вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 груд. 2017 р.). Харків. 2017. С. 282–284.

329. Постанова № 6 ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-14#Text>.

330. Луспеник Д. Д. Процесуальна аналогія в цивільному судочинстві: де-юре та де-факто (постановка проблеми). *Адвокат*. 2006. Вип. 2. С. 12–17.

331. Балюк М. І., Луспеник Д. Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Харків : Наука, 2008. 708 с.

332. Карнаух Т. М. Проблеми застосування правової аналогії у цивільному судочинстві України. *Наукові записки*. 2010. Т. 103. *Юридичні науки*. С. 106–109.

333. Лисенко Л. С. Ухвали суду про визнання умов мирової угоди при розгляді цивільних справ: актуальні проблеми. *Порівняльно-правові дослідження*.

2010. Вип. 2. С. 101–111.

334. Талан Л. Г. Реалізація судових рішень у виконавчому провадженні. Харків, 2012. 201 с.

335. Достдар Р. Н. Апелляция как способ защиты прав и свобод: возникновение и развитие института. *Актуальні проблеми політики*. 2002. Вип. 13/14. С. 306–310.

336. Graham Butler, John Cotter. Just Say No! Appeals Against Orders for a Preliminary Reference. *European Public Law*. 2020 Vol. 26, Issue 3. P. 615–642. <https://doi.org/10.54648/euro2020058>.

337. Gusarov K. V., Popov O. I. Recognition of the Fact of Birth or Death in the Temporarily Occupied Territory under the Rules of Special Proceedings. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. Vol. 27, No. 4. P. 161–171. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.27\(4\).2020.161-171](https://doi.org/10.37635/jnalsu.27(4).2020.161-171).

338. Абдуллина З. К. Определение суда первой инстанции в советском гражданском процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1964. 18 с.

339. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України : академічний курс. Київ : Ін Юре, 2005. 624 с.

340. Дем'янова О. В. Оскарження ухвал в цивільному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 192 с.

341. Лисенко Л. С. Процесуальна форма вирішення питання щодо забезпечення доказів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2011. Вип. 88. С. 74–77.

342. Шиманович О. М. Судові постанови в цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 221 с.

343. Загайнова С. К. Судебные акты в гражданском и арбитражном процессе: теоретические и прикладные проблемы : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Екатеринбург, 2008. 50 с.

344. Заворотько П. П, Штефан М. Й. Судове рішення : практ. посіб. Київ, 1971. 187 с.

345. Талан Л. Г. Реалізація судових рішень у виконавчому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 201 с.

346. Верба О. Б. Поняття правосуб'єктності суду у виконавчому провадженні. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Львів, 2007. Вип. 44. С. 183–191.

347. Цувіна Т. А. Реалізація принципу RES JUDICATA у цивільному судочинстві: досвід зарубіжних країн. *Проблеми цивільного, господарського, трудового права та права соціального забезпечення*. 2020. Вип. 1. С. 220–225.

348. Пільков К. М. Res judicata та споріднені доктрини остаточної дії судового рішення: порівняльно-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне законодавство*. 2021. Вип. 3. С. 15–21.

349. Бичкова С. С., Бірюков І. А., Бобрик В. І., Заїка Ю. О. Цивільне процесуальне право : підручник. Київ : Атіка, 2009. 760 с.

350. Авдюков М. Г. Судебное решение. Москва : Госюриздат, 1959. 192 с.

351. Мельников А. А. Курс советского гражданского процессуального права. Москва : Наука, 1981. Т. 2. 510 с.

352. Масленникова Н. И. Законная сила судебного решения. Гражданский процесс : учебник. Москва : БЕК, 1996. 462 с.

353. Пискарев И. К., Иванова С. А. Вынесение решения: комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РСФСР / под ред. М. К. Треушникова. Москва : Спарк, 1997. 558 с.

354. Андронов І. В. Рішення суду першої інстанції в цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 193 с.

355. Заворотько П. П., Штефан М. Й. Судове рішення : практ. посіб. Київ, 1971. 187 с.

356. Беднарська В. М. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у кримінальному судочинстві : авторф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 23 с.

357. Безлюдько І. О., Бичкова С. С., Бобрик В. І. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2006. 384 с.

358. Сахнова Т. В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. Москва : Волтерс Клувер, 2008. 696 с.

359. Ківалов С. В., Мінченко Р. М., Погрібний С. О., Андронов І. В. Цивільний процес України : підручник. Харків : Одіссей, 2012. 496 с.

360. Харитоновна Є. О., Харитоновна О. І., Голубєва Н. Ю. Цивільний процес України : підручник. Київ : Істина, 2011. 536 с.

361. Безруков А. М. Преюдициальная связь судебных актов : дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2005. 180 с.

362. Воронков Г. В. Определение суда первой инстанции в советском гражданском процессе: учебн. пособ. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1967. 119 с.

363. Клейман А. Ф. Советский гражданский процесс : учеб. пос. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1954. С. 249.

364. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків : Право, 2012. 624 с.

365. Червякова С. Л. Определение суда первой инстанции по гражданским делам : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1981. 21 с.

366. Князев А. А. Законная сила судебного решения : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2004. 192 с.

367. Чуйков Ю. Н. Частное определение в гражданском судопроизводстве. Москва : Юрид. лит., 1974. 120 с.

368. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2005. 624 с.

369. Беднарська В. М. Перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 23 с.

370. Шиманович О. М. Законна сила судового рішення. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 10. С. 98–102.

371. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>.

372. Брумареску проти Румунії : рішення ЄСПЛ від 28.11.1999 р. Заява

№ 28342/95. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307>.

373. Інструкція з організації примусового виконання рішень. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#Text>.

374. Шиманович О. М. Судові постанови в цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 221 с.

375. Ющенко та інші проти України: Справа від 15 липня 2010 р., заяви № 73990/01, 7364/02, 15185/02, 11117/05. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_626#Text.

376. Травников М. А. Будущее Европейского суда по правам человека: тупик или смена концепции. *Журнал российского права*. 2002. № 6. С. 71–74.

377. Рекомендація КМ РЄ № R (2000) 2 щодо перегляду справ і відновлення провадження у справі на національному рівні у зв'язку з рішеннями ЄСПЛ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_175.

378. Борисов М. С. Теоретические и практические проблемы законной силы судебного решения : дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2010. 200 с.

379. Гуйван П. Д. Res Judicata як елемент справедливого судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. Вип. 6. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/106.pdf.

380. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/print>.

381. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

382. Постанова Верховного Суду від 28.03.2019 р. у справі № 0870/7760/12. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kas_vp_vid_28_03_2019_roku_u_spravi_0870_7760_12/.

383. Постанова Верховного Суду від 31.08.2018 р. у справі № 803/669/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76165454>.

384. Постанова Верховного Суду від 05.03.2020 р. у справі № 813/719/16.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88027904>.

385. Постанова Верховного Суду від 15.04.2020 р. у справі № 300/379/19.

URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88814922>.

386. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України від 07.11.2017 р. у справі № 465/7913/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70098393>.

387. Постанова Верховного Суду від 23.09.2020 р. у справі № 2-638/2011. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91854973> (дата звернення: 20.03.2021).

388. Приймак А. М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти. *Наукові записки національного університету «Києво-Могилянська академія»*. 2010. Т. 103: *Юридичні науки*. С. 53–55.

389. Постанова Верховного Суду від 23.09.2020 р. у справі № 333/1020/16-ц. URL: <http://od.reyestr.court.gov.ua/files/45/370223e31c644512d8dfb0309209c142.rtf>.

390. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.

391. Про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАСУ та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>.

392. Про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАСУ щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ : Закон України від 15.01.2020 р. № 460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-20#Text>.

393. Заступник Міністра юстиції України І. І. Ємельянова. Теоретичні та практичні аспекти апеляційного і касаційного перегляду судових рішень в цивільному судочинстві / Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1699.

394. Щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 ЦПК України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) : рішення КСУ України від 27 січня 2010 р. № 3-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/groups>.

395. Грицанов А. С. Кассационное производство в советском гражданском процессе. Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1980. 156 с.

396. Тертишніков В. І. Оскарження та перевірка судових рішень в касаційному порядку. Харків : Юрид. інститут, 1991. 22 с.

397. Piliak N. General characteristics of the civil procedural legal status of minors as participants in a civil case. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 5, Vol. 5. P. 181–186.

398. Ухвала Верховного Суду від 05.08.2020 р. у справі № 263/4637/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91010025>.

399. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку : постанова пленуму Верховного суду України від 24.10.2008 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-08#Text>.

400. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду) від 28.04.2010 р. № 12-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-10#Text>.

401. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>.

402. Ухвала Харківського апеляційного суду від 21.12.2020 р. у справі № 645/2675/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/93899872>.

403. Постанова Верховного Суду від 29.05.2018 р. у справі № 915/955/15. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74506127>.

404. Постанова Верховного Суду від 18.01.2018 р. у справі № 265/256/15-ц. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/71749954>.

405. Постанова Верховного Суду від 14.02.2018 р. у справі № 589/6044/2013. URL: <https://zib.com.ua/ua/132554.html>.

406. Ухвала Верховного Суду від 08.07.2020 р. у справі № 226/362/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/89303760>.

407. Ухвала Верховного Суду від 12.08.2021 р. у справі № 759/12712/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89641494>.

408. Ухвала Верховного Суду від 21.02.2020 р. у справі № 810/2751/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87759945>.

409. Постанова Верховного Суду від 14.12.2020 р. у справі № 521/2816/15-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/93564591>.

410. Шпак М. В. Професійне представництво адвоката у цивільному процесі : монографія. Харків : Право, 2020. 224 с.

411. Гусаров К. В. Дискусійність окремих положень поновлення строку на апеляційне оскарження у цивільному процесі. *Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного. Одеса : Фенікс, 2020. С. 9–11.

412. Постанова Верховного Суду від 08.04.2020 р. у справі № 2018/2-3638/11. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88834134>.

413. Постанова Верховного Суду від 27.02.2019 р. у справі № 360/1938/16. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80458221>.

414. Даниляк Ю. В. Оскарження в апеляційному порядку рішення суду особами, які не брали участі у справі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 96–98.

415. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ашінгдейн проти Сполученого Королівства» (*Ashingdane v. the United Kingdom*) від 28 трав. 1985 р., серія А, № 93. URL: <https://swarb.co.uk/ashingdane-v-the-united-kingdom-echr-28-may-1985/>.

416. Фурса С. Я. Становлення та розвиток нових процесуальних галузей правової науки в Україні. *Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність* : матеріали другої наук.-практ. конф. Київ, 2010. С. 11–15.

417. Щербак С. В. Юридичний процес та виконавче провадження. *Відданість правовій науці*. Київ, 2011. С. 166–176.

418. Сібільов Д. М. Правосуб'єктність субборжників у виконавчому провадженні. *Науковий віник Херсонського державного університету. Серія:*

Юридичні науки. 2016. Вип. 2 (1). С. 104–107.

419. Малярчук Л., Снідевич О. Суб'єкти виконавчого провадження: законопроектні новели. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 8. С. 42–47.

420. Снідевич О. С. Процесуальна форма виконання рішень немайнового характеру, які не можуть бути виконані без участі боржника. *Підприємництво, господарство, право*. 2019. №6. С. 52–56.

421. Малярчук Л. С. Нові правила оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців під час звернення стягнення на майно боржника: переваги та недоліки. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 160–164.

422. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення у цивільній справі : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28.01.2013 р. № 24-152/0/4-13. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VRR00098>.

423. Светличная Г. А. Право апелляционного обжалования судебных постановлений в гражданском процессе. *Нові Цивільний та Господарський кодекси України та проблеми їх застосування* : матеріали наук.-практ. семінару. Харків, 2004. Ч. 1. С. 115–117.

424. Кипнис С. С. Постатейно-практический комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РСФСР. Москва : Юрид. лит., 1971. 568 с.

425. Плевако В. І. Суб'єкти права апеляційного оскарження рішень господарського суду. *Вісник господарчого судочинства*. 2003. № 3. С. 201–205.

426. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку : постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.12.2008 р. № 12. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 11. С. 7–15.

427. Снідевич О. С. Проблемні питання представництва у виконавчому провадженні України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. № 3. Ч. 1. С. 93–96.

428. Снідевич О. С. Адвокат у виконавчому провадженні. *Адвокатура*

України: сучасний стан та перспективи розвитку (з нагоди 145-річчя створення Ради присяжних повірених при Харківському окружному суді) : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Харків : Право, 2019. С. 151–153.

429. Постанова Верховного Суду України від 25.03.2020 р. у справі № 175/3995/17-ц. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/88570464>.

430. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.11.2018 р. у справі № 569/12295/16-ц. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/78112048>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лимарь І. В. Конституційні засади юрисдикції цивільних судів. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 1 (11). С. 1–12. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/104148/99322>.

2. Лимарь І. В. Реформа системи виконання судових рішень: передумови та перспективи розвитку. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 90–98. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.143.143333>.

3. Lymar Iryna. Efficiency of judicial civil solvency decisions in Azerbaijan Republic and Ukraine: Processing news and judicial control in the executive proceedings. *International law and integration problems*. 2018. No. 3 (55). P. 88–94. (Республіка Азербайджан).

4. Лимарь І. В. Дискусійні питання місця виконавчого провадження в системі права України. *Інформація і право*. 2019. Вип. 2 (29). С. 186–193.

5. Lymar Iryna. Conceptual environment of shipping ownership in the structure of the power supply mechanism and realization of the function of shipping control in civil circumstances. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 4 (2). P. 114–119. (Словацька Республіка).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Лимарь І. В. Юрисдикція цивільних судів: сучасний погляд законодавця. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри* : зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 7-8 квітня 2017 р.). Кропивницький : КОД, 2017. С. 323–324.

2. Лимарь І. В. Деякі аспекти судового контролю за виконавчим провадженням у нормах ЦПК України редакції 2017 р. *Проблеми подальшого*

вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 груд. 2017 р.). Харків, 2017. С. 282–284.

3. Лимарь І. В. Судова влада у структурно-функціональному аспекті її реалізації та судово-контрольної діяльності. *Матеріали круглого столу, присвяченого 105-й річниці від дня народження видатного вченого у галузі цивільного процесуального права, доктора юридичних наук, професора С. Ю. Каца* : зб. тез. (м. Харків, 15 груд. 2020 р.). Харків : ТОВ «Оберіг», 2020. С. 84–87.

4. Лимарь І. В. Гарантії реалізації суб'єктивного права на захист у виконавчому провадженні шляхом звернення до суду із скаргою на дії (бездіяльність) органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання рішень суду. *Юридична осінь 2021* : міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Харків, 18 листоп. 2021 р.). Харків, 2021. С. 226–228.

5. Лимарь І. В. Процесуальна форма виконання рішень зобов'язального характеру. *Матеріали круглого столу, присвяченого 100-й річниці від дня народження завідувача кафедри цивільного процесу Харківського юридичного інституту (1972–1981 рр.), доцента Леоніда Яковича Носка* (м. Харків, 15 груд. 2021 р.). Харків : ТОВ «Оберіг», 2022. С. 86–89.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань правової політики

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-84

№ 04-26/17-2023/27350 (1110871)

" 9 " лютого 2023 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження ЛИМАРЬ Ірини Володимирівни у законотворчу діяльність

Комісія у складі: Голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики Маслова Д.В., заступника Голови Комітету – співголови підкомітету з питань правосуддя Павліша П.В. та керівника секретаріату Комітету Колісника І.В., склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження Лимарь Ірини Володимирівни на тему: «Судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-«Право».

Комісія вважає, що представлені пропозиції, отримані на основі проведеного комплексного дисертаційного дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичну значимість, є надзвичайно актуальними та можуть бути використані для вдосконалення нормативно-правових актів України як основної форми права в нашій державі.

Цей акт наданий для подання у відповідну спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Голова Комітету

Д.В. МАСЛОВ

Заступник Голови Комітету

П.В. ПАВЛІШ

Керівник секретаріату Комітету

І.В. КОЛІСНИК

Апарат Верховної Ради України
04-26/17-2023/27350 від 09.02.2023

1110871

С/С -